

იურისტების საზოგადოება

ირაკლი ბაბისონია, მიხეილ მამნიშვილი

საჯარო სამართლის აქტუალური პრობლემები

**პასუხისმგებლობა კერძო კომუნიკაციების
საიდუმლოების დარღვევისა და სატელეფონო
საუბრების უკანონო მოსმენისათვის
საქართველოსა და საზღვარგარეთის
ქვეყნებში**

**გადასახადებისაგან თავის არიდების
პასუხისმგებლობის თავისებურებები
საქართველოსა და საზღვარგარეთის
ქვეყნებში**

**სისხლის სამართლის პროცესის აქტუალური
პრობლემები საქართველოსა და
საზღვარგარეთის ცალკეულ ქვეყნებში**

თბილისი, 2014

გამომცემლობა „იურისტების საზოგადოება“

წინამდებარე სამეცნიერო ნაშრომების კრებული ავტორების, პროფესორების მიხედვით მამნიაშვილისა და ირაკლი გაბისონიას, ერთობლივი შემოქმედებითი თანამშრომლობის შედეგია.

ავტორები შეეცადნენ წარმოეჩინათ საჯარო სამართლის ის პრობლემატიკური საკითხები, რომლებიც დღეისათვის უაღრესად აქტუალურია და შედარებით სიახლეს წარმოადგენს ქართულ იურიდიულ მეცნიერებაში.

კომუნიკაციებისა და უკანონო სატელეფონო მოსმენების პრობლემატიკა, რასაც მკითხველს ვთავაზობთ (სისხლისსამართლებრივი, საპროცესო სამართლებრივი და კრიმინოლოგიური ასპექტებით), ნაკლებადაა შესწავლილი, ხოლო საზღვარგარეთის ქვეყნებში გადასახადისაგან თავის არიდებისათვის პასუხისმგებლობის თავისებურებებზე არა თუ მონოგრაფიული ნაშრომი, პუბლიკაციაც კი არ მოგვეპოვება, არადა აღნიშნული საკითხების გაშუქება საინტერესოა არა მარტო იურისტებისათვის, არამედ ეკონომისტებისთვისაც. რაც შეეხება მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის ცალკეული ინსტიტუტებისა თუ პროცედურული რეგულაციების მეცნიერულ კვლევას, დღეისათვის აქვს არა მარტო თეორიული, არამედ უაღრესად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობაც.

ნაშრომი დახმარებას გაუწევს სტუდენტებს (ბაკალავრებს, მაგისტრანტებს, დოქტორანტებს), პრაქტიკოს მუშაკებს და აღნიშნული საკითხებით დაინტერესებულ პირებს, უკეთ ჩანვდნენ და ღრმად შეისწავლონ მასში გადმოცემული პრობლემატური საკითხები.

რედაქტორები: სამართლის დოქტორი,
პროფესორი ქეთი ჯინჭარაძე

სამართლის დოქტორი,
პროფესორი მარი ჯიქია

რეცენზენტი: სამართლის დოქტორი,
პროფესორი ირინა აქუბარდია

© ირაკლი გაბისონია, მიხეილ მამნიაშვილი, 2014

© გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“, 2014

გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“

თბილისი, მ. კოსტავას №75; ტელ.: 238 35 99; 557 51 51 34

E-mail: Lawyers.world@yahoo.com;

<https://www.facebook.com/PublishingHouseLawyersWorld>

ISBN 978-9941-9355-5-8

შინაარსი

პასუხისმგებლობა კერძო კომუნიკაციების საიდუმლოების დარღვევისა და სატელეფონო საუბრების უკანონო მოსმენისათვის საქართველოსა და საზღვარგარეთის ქვეყნებში.....	5
შესავალი	5
§1. პასუხისმგებლობა კერძო კომუნიკაციების საიდუმლოების დარღვევისა და სატელეფონო საუბრის უკანონო მოსმენისათვის	7
§ 2. კომპიუტერული დანაშაულის დახასიათება	22
§ 3. კერძო კომუნიკაციების სამართლებრივი ასპექტები საზღვარგარეთის ქვეყნებში	28
გამოყენებული ლიტერატურა	68
ბადასახადებისაგან თავის არიდების პასუხისმგებლობის თავისებურებები საქართველოსა და საზღვარგარეთის ქვეყნებში ..	70
გამოყენებული ლიტერატურა:	122
სისხლის სამართლის პროცესის აქტუალური პრობლემები	123
საქართველოსა და საზღვარგარეთის	123
ცალკეულ ქვეყნებში.....	123
შესავალი.....	123
თავი I	127
საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის ზოგადი ნაწილის ცალკეული ასპექტები	127
§1. სისხლის სამართლის პროცესის სუბიექტების ცნება და კლასიფიკაცია. პროცესუალური ფუნქციები	127
§ 2. გამომძიებლის სტატუსისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის პრობლემატიკა	134
§3. სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებები	153

თავი II	161
საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის კერძო ნაწილის ასპექტები	161
§1 ზოგადი დებულებანი საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების შესახებ.....	161
§ 2. ფარული საგამოძიებო მოქმედებები თუ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა?	172
§ 3. ჩხრეკა და ამოღება.....	190
§ 4. დათვალიერება	199
§ 5. საგამოძიებო ექსპერიმენტი	212
§ 6. სისხლის სამართლის პროცესის წარმოება არაიდენტიფიცირებული ბრალდებულის, მსჯავრდებულის მიმართ	223
§ 7. საპროცესო შეთანხმება	228
თავი III. უცხოეთის ქვეყნების საპროცესო კანონმდებლობის თავისებურებები	247
§1. უცხოეთის ქვეყნების საპროცესო კანონმდებლობის ზოგადი დახასიათება.....	247
§2. საზღვარგარეთის ცალკეული ქვეყნების წინასასამართლო გამოძიების ზოგადი დახასიათება.....	263
§3. საზღვარგარეთის ცალკეულ ქვეყნებში სასამართლო განხილვის სტადიის ზოგადი დახასიათება	274
გამოყენებული ლიტერატურა	282

პასუხისმგებლობა კერძო კომუნიკაციების საიდუმლოების დარღვევისა და სატელეფონო საუბრების უკანონო მოსმენისათვის საქართველოსა და საზღვარგარეთის ქვეყნებში

შესავალი

საინფორმაციო ტექნოლოგიების, საკომუნიკაციო საშუალებების სწრაფმა განვითარებამ და საინფორმაციო დინების არსებითმა გაზრდამ იურიდიული მეცნიერების წინაშე დააყენა ახალი ამოცანები, რომლებიც, უპირველეს ყოვლისა, აღნიშნულ სფეროში ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების დაცვისაკენ არის მიმართული. დღეისათვის საინფორმაციო სამართლის ერთ-ერთ უმთავრეს შემადგენელ ელემენტს წარმოადგენს სამართლის ის ნორმები და ინსტიტუტები, რომლებიც ადგენენ მსოფლიოში საინფორმაციო უშიშროების უზრუნველყოფის სამართლებრივ რეგულირებას.

უახლოეს დრომდე უმეტესი ქვეყნის სისხლისსამართლებრივ კანონმდებლობას ძირითადად აქცენტი გადაჰქონდა იმაზე, რომ დაეცვა პიროვნების, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს უფლებები და კანონიერი ინტერესები მხოლოდ მატერიალურ სამყაროში, ხოლო მას შემდეგ, რაც საინფორმაციო ტექნოლოგიები და საკომუნიკაციო საშუალებები სწრაფი ტემპით განვითარდა და ისინი გახდნენ ადამიანის ცხოვრებისა და საზოგადოების საქმიანობის, აგრეთვე სახელმწიფო მექანიზმების ნორმალური ფუნქციონირების შეუცვლელი შემადგენელი ნაწილები, მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის წინაშე დღის წესრიგში დადგა ამ ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობის ნორმატიულ-სამართლებრივი რეგულირების აუცილებლობა. საინფორმაციო სფეროში ამ მეტად სოციალურად საშიშ დანაშაულებათა წინააღმდეგ ბრძოლის სისხლისსამართლებრივი თუ პროცედურული კანონმდებლობის შემუშავება და მათი შემდგომი სრულყოფა. კომპიუტერული ინფორმაციების, კერძო კომუნიკაციის საიდუმლოების დარღვევა თუ სატელეფონო საუბრების უკანონო მოსმენების უსაფრთხოების პრობლემა, მათ შორის სისხლისა-

მართლებრივი საშუალებით, ძალზე აქტუალურია და მრავალი ქვეყნის წინაშე ძალზე მწვავედ დგას. განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საუბარია აღნიშნული სისტემების და ქსელების უკანონოდ გამოყენებაზე წარმოებასა და ბიზნესში, რადგანაც სხვადასხვა საინფორმაციო კომუნიკაციის უკანონო გამოყენების გამო, სახელმწიფო საწარმოები თუ ბიზნესმენები განიცდიან უდიდეს დანაკარგებს, რაც, ბუნებრივია, სახელმწიფო ეკონომიკურ სიძლიერესა და ადამიანთა ცხოვრების დონეზე უკიდურესად უარყოფითად აისახება, ამასთანავე კერძო კომუნიკაციის საიდუმლოების დარღვევით თუ სატელეფონო საუბრების უკანონო მოსმენებით უხეშად ირღვევა არა მარტო სახელმწიფოს, არამედ ადამიანის პირადი ცხოვრების თუ საქმიანობის კონსტიტუციით გარანტირებული პირადი ხელშეუხებლობის უფლება.

კომპიუტერული ინფორმაციის სფერო, როგორც საინფორმაციო სფეროს შემადგენელი ნაწილი, მრავალსაფეხურიანია და ზოგადად მოიცავს ურთიერთობებს, რომლებიც აღმოცენდება კომპიუტერული ინფორმაციის წარმოებასთან, შეგროვებასთან, გადამუშავებასთან, შენახვასთან, გადაცემასთან, გავრცელებასთან და მოხმარებასთან დაკავშირებით. მისი საფუძველია საინფორმაციო რესურსების ერთობლიობა, კომპიუტერული ინფორმაციის, კომპიუტერული ტექნოლოგიების და მოწყობილობების სახით, ასევე მათთან დაკავშირებული კომპიუტერული ინფრასტრუქტურა.

ამიტომაცაა, რომ თითქმის ყველა ქვეყნის, მათ შორის საქართველოს, სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებულია უკანონო სატელეფონო მოსმენები და კომპიუტერული დანაშაულებები, რომელთა ქმედების შემადგენლობებს განსხვავებული ინტერპრეტაცია აქვთ მიცემული და გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდებიან.

უნდა ითქვას ისიც, რომ სამეცნიერო ნაშრომები ქართული იურიდიულ ლიტერატურაში ამ მიმართულებით უკიდურესად მწირია, ხოლო უცხოეთის ქვეყნებში კომუნიკაციის სფეროში დანაშაულთა დახასიათება არა თუ ნაშრომი, სამეცნიერო სტატიაც კი არ მოგვეპოვება.

იმისათვის, რომ უფრო ნათლად და გასაგებად წარმოჩინდეს განსახილველი თემის აქტუალობა, ამ დანაშაულთა სოცია-

ლურად საშიში ხასიათი, ალბათ, უმჯობესია თავდაპირველად განვიხილოთ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ის ნორმები, რომელიც ხელყოფს კერძო კომუნიკაციის საიდუმლოებას, უკანონო სატელეფონო მოსმენას და კიბერდანაშაულს, შემდგომ კი ამ მიმართულებით გადმოგცეთ უცხოეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობა და განვიხილოთ ის თავისებურებები, რომლებიც მათ ახასიათებთ, ასევე შევხებით კრიმინოლოგიურ ასპექტში კიბერდანაშაულის პრევენციული ღონისძიებების ჩვენულ ხედვას.

§1. პასუხისმგებლობა კერძო კომუნიკაციების საიდუმლოების დარღვევისა და სატელეფონო საუბრის უკანონო მოსმენისათვის

ბოლო ხანს საქართველოში კერძო კომუნიკაციების საიდუმლოების დარღვევის და პირადი მიმოწერის, განსაკუთრებით სატელეფონო საუბრების საიდუმლოების დაცვის პრობლემატიკას განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭა და დღეისათვის უაღრესად აქტუალურ თემად გადაიქცა, ეს კი განაპირობა ტელევიზიითა და მასმედიის საშუალებით გავრცელებულმა ინფორმაციებმა იმის შესახებ, რომ წინა ხელისუფლების მმართველობის დროს სატელეფონო საუბრები ტოტალურად ისმინებოდა, რამაც ბუნებრივია, საზოგადოების ფართო ფენების დაინტერესება გამოიწვია. ნიშანდობლივია ისიც, რომ უახლოეს წარსულში ზოგიერთმა პოლიტიკოსმა ამ მოვლენას „სატელეფონო ტერორიც“¹ კი უწოდა.

რამდენად რეალურია ეს შეფასებები ჩვენთვის, ცნობილი არ არის და არც ჩვენი კვლევის ინტერესში არ შედის, მაგრამ ვფიქრობთ, კერძო კომუნიკაციის საიდუმლოების დარღვევა და სატელეფონო საუბრის უკანონოდ მოსმენა ერთ-ერთ მომეტებულად სოციალურად საშიშ დანაშაულს წარმოადგენს, რომლის ჩამდენი ხელყოფს მოქალაქეთათვის კონსტიტუციით გარანტირებულ ისეთ ღირებულს უფლებებს, როგორიცაა კერძო საუბრის, პირადი მიმოწერებისა და სატელეფონო საუბრების

¹ გაზეთი „ასავალ-დასავალი“, 2005 წლის 2-8 მაისი, 18 (557), გვ. 17; გაზეთი „ახალი თაობა“, 2005 წლის 12 აპრილი, 100 (3396), გვ. 2,7.

საიდუმლოება, რომლის განუხრელი დაცვაც სახელმწიფოს უმთავრესი და პრიორიტეტული ამოცანა უნდა იყოს. ამასთანავე გადაუდებელ აუცილებლობად მიგვაჩნია ამ მიმართულებით სისხლისსამართლებრივი და პროცესუალური კანონმდებლობის პრობლემატური საკითხების დამუშავება და სრულყოფა.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლის თანახმად, „ყოველი ადამიანის პირადი ცხოვრება, პირადი საქმიანობის ადგილი, პირადი ჩანაწერი, აგრეთვე ტექნიკური საშუალებით მიღებული შეტყობინებანი ხელშეუხებელია. აღნიშნული უფლებების შეზღუდვა დაიშვება სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ან მის გარეშეც, კანონით გათვალისწინებული გადაუდებელი აუცილებლობისას“.

პირადი უფლებები და მისი ხელშეუხებლობის დაცვა გარანტირებულია ასევე 1950 წლის 4 ნოემბრის ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლით, რომელშიც ნათქვამია: „ყველას აქვს უფლება პატივი სცენ მის პირად და ოჯახურ ცხოვრებას, მის საცხოვრებელსა და მიმონერას“.

პროფ. მ. ტურავა სამართლიანად მიუთითებს, რომ კანონმდებლობით გათვალისწინებული გარანტიები საშუალებას აძლევს ადამიანს, პირადად, კერძო სფეროში საზოგადოების ჩარევისა და ყურადღებისაგან თავისუფალ პირობებში. მოახდინოს ინფორმაციების, მოსაზრებებისა და შთაბეჭდილებების გაცვლა-გაზიარება, ადამიანებმა ერთმანეთთან ყოველგვარი კონტროლისა და თვალთვალისაგან მოახდინონ სოციალური ურთიერთობა.²

სისხლის სამართლის კოდექსის 158-ე მუხლი წარმოადგენს ძირითადი ცხოვრების ხელშეუვალობის ერთ-ერთ სახეს. ამ მუხლით დასჯად ქმედებად ითვლება კერძო საუბრის უნებართვო ჩანერა ან მიყურადება, აგრეთვე კომპიუტერულ სისტემაში ან სისტემიდან კერძო კომუნიკაციისას გადაცემული კომპიუტერული მონაცემის ან ამგვარი მონაცემის მატარებელი ელექ-

2 მ. ტურავა, პირადი მიმონერის, საუბრის ან სხვაგვარი ხერხის შეტყობინების საიდუმლოების დარღვევა, ნიგნში „დანაშაული ადამიანის ნინაალმდეგ“, პროექტის დირექტორი ო. გამყრელიძე, გამ. „მერიდიანი“, 2008, გვ. 376-377.

ტრომაგნიტური ტალღების უნებართვო მოპოვებით ტექნიკური საშუალების გამოყენება.

განსახილველი ქმედების ობიექტურ შემადგენლობას ქმნის კერძო საუბრის უკანონოდ ჩანერა ან მიყურადება, კერძოდ, კომპიუტერული სისტემის საშუალებით მონაცემების დამუშავება ან სისტემიდან კერძო კომუნიკაციისას გადაცემული კომპიუტერული მონაცემის უნებართვო მოპოვება ტექნიკური საშუალების გამოყენებით. იგი გულისხმობს ამ საუბრის შინაარსის ჩანერას იმ პირის თანხმობის გარეშე, რომელიც საუბრობს, მეორე მხრივ, ასეთი ქმედება უკანონოა, აგრეთვე მაშინაც, როდესაც უფლების მფლობელს პირდაპირ ან არაპირდაპირ არ გადაუცია ნებართვა ქმედების ჩამდენი პირისთვის. ადამიანის ზემოაღნიშნული უფლების შეზღუდვა დაიშვება სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ანდა მის გარეშეც, თუ კი არსებობს კანონით გათვალისწინებული — გადაუდებელი აუცილებლობა.

სპეციალურ ტექნიკურ საშუალებებს მიეკუთვნება ისეთი ხელსაწყოები, რომლებიც ადვილად მისაწვდომს ხდის საუბრის მოსმენასა და ჩანერას, მაგალითად, „super velly“ — პროგრამული აპარატული კომპლექსი, რომელიც სხვა მოქმედებასთან ერთად იწერს საუბარს³, კერძო საუბარი შესაძლებელია როგორც კერძო პირთან, ისე ორგანიზაცია-დანესებულების წარმომადგენელთან. დანაშაული დამთავრებულად ითვლება საუბრის უკანონო ჩანერის ან ტექნიკური საშუალების გამოყენებით მიყურადების მომენტიდან. სპეციალური ტექნიკური საშუალების გამოყენება ზრდის ინფორმაციის სრული მიღების შესაძლებლობას, დამნაშავის მტკიცე გადაწყვეტილებას, დაარღვიოს მოქალაქისთვის კონსტიტუციით გარანტირებული საუბრის უფლება.

განსახილველი დანაშაულის მაკვალიფიცირებელი ნიშანია კერძო კომუნიკაციის ჩანერის, ტექნიკური საშუალებით მოპოვებული ინფორმაციის ან კომპიუტერული მონაცემის უკანონოდ გამოყენება ან გავრცელება.

ქმედების ამ შემადგენლობით გამოყენება შეიძლება მიზნად ისახავდეს შანტაჟს, პირის სიტუაციით შეზღუდვას, დაშინებას და ა.შ., ხოლო ინფორმაციის გავრცელებაში უნდა ვიგულისხმოთ თუნდაც სხვა პირისათვის გადაცემა, მიწოდება მასმედია-სათვის, ტელევიზიაში და ა.შ.

3 გ.მამულაშვილი ნიგნში „სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი“, ნიგნი I, გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2008, გვ. 291.

კოდექსის 158-ე მუხლის მესამე ნაწილი ითვალისწინებს ხსენებულ ქმედებათა ჩადენას: ანგარებით: არაერთგზის, რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია, სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით.

ანგარებად ჩაითვლება პიროვნების ისეთი მოქმედება, როდესაც დანაშაულის შინაგანი მამოძრავებელი ძალა მიმართულია მატერიალური გამორჩენის მისაღებად, როგორც პირადად მისთვის, ასევე სხვა პირისათვის, ფული, ქონება ან უფლება ამ ქონების მოსაპოვებლად, საცხოვრებელ სახლზე უფლების მოპოვება, მესამე პირისაგან დასაჩუქრება და ა.შ. ან ორივე განზრახვა, გათავისუფლდეს მატერიალური ხარჯებისგან (ქონების დაბრუნება, ვალის, ქონებრივი ვალდებულების შესახებ და ა.შ.).

იმისათვის, რომ განსახილველი დანაშაულებრივი ქმედება ანგარებით დაკვალიფიცირდეს, აუცილებელია დადგინდეს, რომ ანგარებით მოტივი პიროვნებას აღმოუცენდა დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელებამდე და სწორედ ამ მოტივმა განაპირობა დანაშაულის ჩადენა; ამასთანავე, სრულიადაც არ არის საჭირო დანაშაულის მიზნის განხორციელება. მთავარი ის არის, რომ განსახილველი დანაშაულის ჩადენისას პიროვნება ანგარების მოტივით ხელმძღვანელობდა.

სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის თანახმად, არაერთგზის დანაშაული ნიშნავს ერთი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული ორი ან მეტი დანაშაულის ჩადენას. ამდენად, თუკი პიროვნების მიერ ორჯერ ან მეტჯერ ჩადენილია სსკ-ის 158-ე მუხლის რომელიმე ნაწილით გათვალისწინებული ქმედება, არაერთგზის დანაშაულად ჩაითვლება; ამასთანავე, დანაშაული არაერთგზის ჩადენილად არ ჩაითვლება, თუ კანონით დადგენილი წესით, პირი წინათ ჩადენილი დანაშაულისთვის გათავისუფლებული იყო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, ანდა, თუ მას წინათ ჩადენილი დანაშაულისთვის ნასამართლობა მოხსნილი ან გაქარწყლებული ჰქონდა.⁴

ამდენად, თუ პირის მიერ ჩადენილია ორი ან მეტი დანაშაულებრივი ქმედება, რაც სისხლის სამართლის კოდექსის 158-ე მუხლითაა გათვალისწინებული, დაკვალიფიცირება მოხდება ამ

4 ო. გამყრელიძე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება (ზოგადი ნაწილი), პირველი წიგნი, თბილისი, 2005, გვ. 136.

მუხლის მე-2 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტით.

სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენება გულისხმობს იმას, რომ განსახილველი ქმედება შეიძლება ჩადენილ იქნეს როგორც თანამდებობის პირის მიერ (მაგალითად, სამართალდამცავი ორგანოს მუშაკი), ასევე სხვა პირის მიერ, რომელიც იყენებს თავის სამსახურებრივ მდგომარეობას. ისეთ შემთხვევაში, როდესაც განსახილველი დანაშაული ჩადენილია თანამდებობის პირის მიერ, მისი ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულთა ერთობლიობით სსკ-ის 332-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ვერ დავეთანხმებით რუსი მეცნიერის, პროფესორ ი. კრასიკოვის მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ასეთ დროს თანამდებობის პირის ქმედება მხოლოდ 158-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით უნდა იქნეს დაკვალიფიცირებული,⁵ ხოლო ეს ქმედება ჩადენილია ისეთი პირის მიერ, რომელიც თანამდებობის პირი არ არის, საკმარისია მხოლოდ 159-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით დაკვალიფიცირება.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 158-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტის თანახმად, განსახილველი დანაშაული, რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია, ქმედების შემადგენლობის შეფასების ნიშანს წარმოადგენს და მიადგა თუ არა დაზარალებულს მნიშვნელოვანი ზიანი, უნდა გადაწყდეს ყოველი კონკრეტული გარემოებიდან გამომდინარე. ეს შეიძლება იყოს პიროვნების რეპუტაციის შელახვა, მორალური თუ ფიზიკური ზიანი და ა.შ.

აღნიშნული დანაშაული შეიძლება ჩადენილი იყოს მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით. დამნაშავეს გაცნობიერებული აქვს, რომ იგი სჩადის აკრძალულ ქმედებას და სურს უკანონოდ დაარღვიოს კერძო საუბრის საიდუმლოება. დანაშაულის მოტივი შეიძლება სხვადასხვა იყოს: ეჭვიანობა, შურისძიება, ანგარება. მოტივს დანაშაულის კვალიფიკაციისათვის მნიშვნელობა არ ენიჭება, მაგრამ მოსამართლემ უნდა გაითვალისწინოს სასჯელის ზომის განსაზღვრისას.

5 Ю. А. Кросиков, Нарушение тайны переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных или иных сообщений в кн. Комментарий к Уголовному кодексу РФ, М., 1999, с. 305-307.

კერძო საუბრის საიდუმლოების დამრღვევი შეიძლება იყოს ყველა კერძო პირი, გარდა 158-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „დ“ პუნქტით გათვალისწინებული სპეციალური ამსრულებლისა. ამ შემთხვევაში დამნაშავედ გვევლინება მოსამსახურე, რომელიც იყენებს თავის სამსახურებრივ მდგომარეობას. ეს ბუნებრივია, რადგანაც მოსამსახურეს დამატებითი შესაძლებლობები გააჩნია თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით გაეცნოს კერძო საუბარსა თუ ტექნიკური საშუალებით მიღებულ ჩანაწერს ან ინფორმაციას და უკანონოდ გამოიყენოს ან გაავრცელოს იგი.

სისხლის სამართლის კოდექსის 159-ე მუხლი ითვალისწინებს პირადი მიმოწერის, ტელეფონით საუბრის ან სხვაგვარი ხერხით შეტყობინების საიდუმლოების დარღვევას, რომლის თანახმადაც, ქმედების შემადგენლობად ითვლება „პირადი მიმოწერის ან საფოსტო გზავნილის, ტელეფონით ან სხვა ტექნიკური საშუალებით საუბრის ანდა ტელეგრაფით, ფაქსით ან სხვა ტექნიკური საშუალებით მიღებული ან გადაცემული შეტყობინების საიდუმლოების უკანონოდ დარღვევა“.

ამდენად, ხსენებული დანაშაულებრივი ქმედება ხელყოფს პირადი მიმოწერის ან საფოსტო გზავნილის, ტელეფონით ან სხვა ტექნიკური საშუალებით გამოცემულ შეტყობინებათა საიდუმლოებას.

პირადი მიმოწერის ან საფოსტო გზავნილის, ტელეფონით ან სხვა ტექნიკური საშუალებით საუბრის, ანდა ტელეგრაფით, ფაქსით ან სხვა ტექნიკური საშუალებით მიღებული ან გადაცემული საიდუმლოების გამჟღავნება უკანონო მოქმედებად ითვლება მაშინ, როდესაც დამნაშავე უკანონოდ ეცნობა პირად მიმოწერას, საფოსტო და სატელეგრაფო მონაცემებს, ტელეფონით უსმენს სხვის საუბარს, ასევე ტექნიკური საშუალების გამოყენებით უკანონოდ ეცნობა, როგორც ზეპირ, ასევე წერილობით (SMS) შეტყობინებებს, ტელეფონით, ფაქსით, ინტერნეტით, ელექტრონული ფოსტის (e-mail), პეიჯერით, ტელეკომუნიკაციით ან ნებისმიერი სხვა ტექნიკური საშუალებით. ამდენად, კანონმდებელი არ იძლევა ხელყოფის საშუალებათა ამომწურავ ჩამონათვალს, პირადი მიმოწერის, სატელეფონო და სხვა მონაცემების უკანონოდ მოსმენას ადგილი აქვს მაშინაც, როდესაც

კორესპონდენციის შინაარსი და საუბარი ცნობილი ხდება პირე-
ზოსათვის ადრესატის თანხმობის გარეშე.

პირად მიმონერაში იგულისხმება არა მხოლოდ პირადი ჩა-
წახენები და დღიურები, არამედ გამგზავნა და მიმღებს შორის
მოძრავი ყველა სახის წერილობითი ინფორმაცია და შეტყობი-
ნება,⁶ ამასთანავე დაცულია ამ ინფორმაციისა და შეტყობინების
ჯაგზავნა, როგორც ფოსტის (საფოსტო გზავნილების, პაკეტე-
ზის და სხვათა სახით, ისე ნებისმიერი სხვა საშუალებით). შეი-
ძლება ცნობები, წერილობითი გზავნილები გაიგზავნოს ფოსტის
გარეშე, რაც შიკრიკის ან კურიერის მეშვეობით ხორციელდება.
ასეთ დროსაც დაცულია ცნობების ან წერილობითი გზავნილე-
ბის საიდუმლოება, დაუშვებელია სახელმწიფომ რაიმე საშუა-
ლებით გაიგოს მათი შინაარსი. შესაბამისად, დაუშვებელია შე-
კრული გზავნილების გახსნა, აგრეთვე ცნობების შეკრება იმის
შესახებ, თუ ვინ, ვისგან, როდის ან რამდენად ხშირად იღებს
წერილებს.⁷ აღნიშნული დანაშაულის ამსრულებელი შეიძლება
იყოს როგორც კერძო პირი, ასევე სახელმწიფო ხელისუფლების
წარმომადგენელი, რომლებსაც პასუხისმგებლობა დაეკისრე-
ბათ კოდექსის 159-ე მუხლით.

საინტერესოა, როგორ უნდა გადაწყდეს ისეთი შემთხვევე-
ბი, როდესაც რაიმე კორესპონდენციის გაცნობა ხდება ოჯახის
წევრების ან კიდევ სამსახურებრივად უფლებამოსილი პირების
მიერ მაშინ, როდესაც ოჯახის ერთ-ერთი წევრი, ყოველგვარი
წებართვის გარეშე, სხვა წერილებთან ერთად იმ წერილის ში-
ნაარსსაც გაეცნობა, რომლის წაკითხვის უფლებასაც წერილის
ადრესატი რეალურად მას არ მისცემდა, ვფიქრობთ, უნდა დავე-
თანხმოთ პროფ. მ. ტურავას, რომელსაც მიაჩნია, რომ მართალია
თითქოს ერთი შეხედვით ასეთი ქმედებით სისხლის სამართლის
კოდექსის 159-ე მუხლის შემადგენლობა ხდება, მაგრამ მკვლე-
ვარის აზრით, იკვეთება არა მართლწინააღმდეგობის ერთ-ერთი
გამომრიცხველი გარემოება, არამედ ქმედების შემადგენლობას
გამორიცხავს.⁸

6 კ. კუბლაშვილი, ძირითადი უფლებები, გამ. „ჯისიაი“, თბილისი, 2003, გვ. 156.

7 იქვე.

8 მ. ტურავა, პირადი მიმონერის, საუბრის ან სხვაგვარი ხერხით შეტყო-

აღნიშნული დანაშაული დამთავრებულად ითვლება იმ მომენტიდან, როდესაც პიროვნება გაეცნობა კონფიდენციალურ კორესპონდენციას ან მოუსმენს სატელეფონო საუბარს.

დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს განზრახ. პიროვნებას გაცნობიერებული აქვს, რომ იღებს და ეცნობა სხვის კორესპონდენციას, უსმენს სხვის სატელეფონო საუბარს და სურს ჩაიდინოს მოქმედება, რომელიც არღვევს პირადი მიმოწერის, სატელეფონო საუბრის საიდუმლოებას და ა.შ., დანაშაულის ჩადენის მოტივი შეიძლება სხვადასხვა იყოს. მაგ., ცნობისმოყვარეობა, ეჭვიანობა, შურისძიება, ანგარება და ა.შ.⁹

ისეთ შემთხვევაში, როდესაც პიროვნება აგროვებს ინფორმაციებს სხვადასხვა ხერხით, უკანონოდ ახდენს კერძო საუბრის ჩანერას ან მიყურადებას ტექნიკური საშუალების გამოყენებით, უკანონოდ ეცნობა პირად მიმოწერას, უსმენს სატელეფონო საუბრებს და მისი მიზანია, გაავრცელოს სხვა პიროვნების საიდუმლოება საჯარო გამოსვლით, მასობრივი საშუალებებით და ა.შ., მისი ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულთა ერთობლიობით სსკ-ის 158-ე და 159-ე მუხლებით, ხოლო ისეთ დროს, როდესაც პიროვნება სხვის ბინაში ან სხვა მფლობელობაში, მფლობელის სანინააღმდეგოდ, უკანონოდ შევიდა, მისი ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს ასევე სისხლის სამართლის კოდექსის 160-ე მუხლით.

სისხლის სამართლის კოდექსის 159-ე მუხლის მე-2 მანძილის მაკვალიფიცირებელ გარემოებად ითვლება იგივე ქმედება, ჩადენილი: ა) ანგარებით, ბ) არაერთგზის, გ) სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით, დ) რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია.

ყველა ეს დამამძიმებელი გარემოება განხილულია სსკ 158-ე მუხლის კომენტარებისას და მათ გადმოცემას ალარ შეევუდგებით.

ჩვენი აზრით, სრულყოფას მოითხოვს სისხლის სამართლის

ბინების საიდუმლოების დარღვევა, წიგნში დანაშაული ადამიანის წინააღმდეგ, პროექტის დირექტორი ო. გამყრელიძე, გმ. „მერიდიანი“, 2008, გვ. 382-383.

⁹ მ. ლეკვეიშვილი წიგნში: მ. ლეკვეიშვილი, ნ. თოდუა, ნ. გვენეტაძე, გ. მამულაშვილი, სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი I, მე-3 გამოცემა, 2008, გვ. 294.

კოდექსის 159-ე მუხლის ქმედების შემადგენლობა. ალბათ, უმჯობესია, თუ არალეგალური ინფორმაციის მისაღებად გათვალისწინებული იქნება სპეციალური ტექნიკური საშუალების გამოყენება, როგორც ამას ესპანეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 197-ე, შვეიცარიის სისხლის სამართლის კოდექსის 179-ე, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 206-ე და რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსის 138-ე მუხლები ითვალისწინებს. ყველა ქვეყნის სისხლის სამართლის კოდექსის დასახელებულ მუხლებში, არალეგალური ინფორმაციის მისაღებად, სპეციალური ტექნიკური საშუალების გამოყენება დაფიქსირებული და მიჩნეულია როგორც მაკვალიფიცირებული გარემოება.

უფრო მეტიც, რუსეთის ფედერაციის სსკ-ის 138-ე მუხლის მესამე ნაწილი ითვალისწინებს არალეგალური ინფორმაციის მიღების მიზნით, სპეციალური ტექნიკური საშუალების უკანონო წარმოების გასაღებას ან შეძენას.

ჩვენ ვეთანხმებით პროფ. ნ. გაბრიჩიძის მოსაზრებას იმის შესახებ, არალეგალური ინფორმაციის მიღება, სპეციალური ტექნიკური საშუალების გამოყენებით, გათვალისწინებული უნდა იყოს საქართველოს სსკ-ის 159-ე მუხლის მეორე ნაწილის ერთ-ერთ პუნქტად, როგორც მაკვალიფიცირებული გარემოება.¹⁰

ამჯერად, გვსურს შევეხოთ პრობლემის პროცესუალურ ასპექტს, რომლის სწორად გადაწყვეტას, ამ დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის მიმართებით, აქვს არა მარტო თეორიული, არამედ უაღრესად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობაც.

საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად, სისხლის სამართლის კოდექსის მე-13 მუხლი, როგორც პრინციპს, აღიარებს პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობას, კერძოდ, ნათქვამია: „არავის არა აქვს უფლება თვითნებურად და უკანონოდ ჩაერიოს სხვის პირად ცხოვრებაში. საცხოვრებელი ბინის ან სხვა მფლობელობის, მიმონერის, საფოსტო გზავნილის, პირადი ჩანაწერის, სატელეგრაფო შეტყობინების, სატელეფონო საუბრის, სხვა ტექნიკური საშუალებით გადაცემული ან მიღებული

10 ნ. გაბრიჩიძე, თანამედროვე სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აქტუალური პრობლემები, გამომცემლობა „ინოვაცია“, 2012, გვ. 109-122

პირადი ხასიათის ინფორმაციის ხელშეუხებლობა გარანტირებულია კანონით".

პირადი ცხოვრების, სატელეფონო საუბრისა და მიმოწერის ხელშეუხებლობის ძირითადი უფლება საქართველოს კონსტიტუციით არ არის აბსოლუტურად უზრუნველყოფილი. იგი შეიძლება შეიზღუდოს სხვადასხვა შემთხვევაში, თუმცა ეს შეზღუდვა საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლის თანახმად, უნდა განხორციელდეს მხოლოდ „სასამართლოს გადაწყვეტილებით ან მის გარეშეც, კანონით გათვალისწინებული გადაუდებელი აუცილებლობისას" ეს არ ნიშნავს, რომ სახელმწიფოს უფლება აქვს, საკუთარი სურვილის შესაბამისად, დაადგინოს ძირითადი უფლების შეზღუდვის საფუძვლები. მას უფლება არა აქვს, საკუთარი შეხედულებებისამებრ განსაზღვროს შეზღუდვის საფუძვლად მისთვის საჭირო ნებისმიერი შემთხვევა. აქ აუცილებელია შედარება კონსტიტუციის მე-20 მუხლის პირველი პუნქტით დაცული სამართლებრივი სიკეთის მნიშვნელობისა და იმ სამართლებრივი სიკეთისა, რომელიც დაცული უნდა იყოს ძირითადი უფლების შეზღუდვით, შესაბამისად, აღნიშნული ძირითადი უფლების შეზღუდვა დასაშვებია მხოლოდ მაშინ, როცა ეს აუცილებელია გაცილებით დიდი ღირებულების მქონე საზოგადოებრივი სიკეთის დასაცავად.¹¹

ამდენად, ზემოთ მოყვანილი სისხლის სამართლის პროცესის ფუძემდებლური პრინციპიდან გამომდინარე, როგორც მართებულად მიუთითებს პროფესორი ა. ფალიაშვილი, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ზუსტად უნდა განსაზღვრავდეს და ადგენდეს სატელეფონო და სხვა სახის საუბრების მოსმენის წესსა და პირობებს.¹²

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (1998 წლის 20 თებერვალი) მართებულად, როგორც პრინციპს, აღიარებდა სატელეფონო საუბრების ინ-

11 კ. კუბლაშვილი, ძირითადი უფლებები, გამომცემლობა „ჯისიაი", თბ., 2000, გვ. 157-158,

12 სახელმწიფო და სამართლის აქტუალური პრობლემები, საიუბილეო კრებული, მიძღვნილი თსუ იურიდიული ფაკულტეტის 80 წლისთავისადმი. ა. ფალიაშვილი, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის სრულყოფის საკითხები. თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 2003, გვ. 439.

ფორმაციის ხელშეუხებლობას.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 290-ე მუხლის პირველ ნაწილში მითითებული იყო, რომ საგამოძიებო მოქმედება, რომელიც დაკავშირებულია სატელეფონო საუბრების შეტყობინების საიდუმლოების შეზღუდვასთან, ტარდება მოსამართლის ბრძანებით, ხოლო კოდექსის 65-ე მუხლის მე-2 ნაწილი უშვებდა, აგრეთვე სატელეფონო საუბრის მოსმენას მოსამართლის ბრძანების გარეშეც, მოკვლევის ორგანოს უფროსის მოტივირებული დადგენილებით და პროკურატურის დადგენილებით და პროკურორის სანქციით.

1999 წლის 30 აპრილს მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“, რომელიც ძალაში შევიდა იმავე წლის 15 მაისიდან, რომლის ძალითაც განისაზღვრა სატელეფონო საუბრის მოსმენა ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებათა პროცესში, კერძოდ: კანონის მე-7 მუხლის მეორე ნაწილის „თ“ ქვეპუნქტის თანახმად, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის განმახორციელებელი ორგანოების მიერ ღიად ან კონსპირაციის წესების დაცვით, გამოიყენება მოსამართლის ბრძანებით, სატელეფონო საუბრების ფარული მიყურადება და ჩანერა, ინფორმაციის მოხსნა და ფიქსაცია. კავშირგაბმულობის არხიდან (კავშირგაბმულობის საშუალებებთან, კომპიუტერულ ქსელებთან, სახაზო კომუნიკაციებთან და სასადგურო აპარატების მიერთებით) საფოსტო-სატელეგრაფო გზავნილთა კონტროლი (გარდა დიპლომატიური ფოსტისა).

ამავე მუხლის მესამე ნაწილით დარეგულირდა სატელეფონო მოსმენის პროცედურული საკითხები იმის შესახებ, რომ სატელეფონო საუბრების მოსმენა ტარდება მხოლოდ მოსამართლის ბრძანებით. ბრძანებას პროკურორის მოტივირებული შუამდგომლობის საფუძველზე გასცემს რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს მოსამართლე გამოძიების ადგილის ან განაჩენის გამოტანის ადგილის მიხედვით. შუამდგომლობას მისი მიღებიდან არა უგვიანეს 24 საათისა, პროკურორის მონაწილეობით (უშუალოდ ან დისტანციურად, ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით) განიხილავს მოსამართლე დახურულ სასამართლო სხდომაზე. შუამდგომლობისა და დართული მასალების განხილვით, პროკურორის განმარტებების მოსმენის შემდეგ მოსამართლე იღებს ერთ-ერთ შემდეგ გადაწყვეტილებას:

- ა) გასცემს ბრძანებას ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების ჩატარების შესახებ;
- ბ) გამოიტანს დადგენილებას შუამდგომლობის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ.

ამ მუხლის მე-2 პუნქტის „თ“ და „ი“ ქვეპუნქტებით გათვალისწინებული ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებები მოსამართლის მიმართ ასევე შეიძლება ჩატარდეს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის ბრძანებით საქართველოს მთავარი პროკურორის მოტივირებული შუამდგომლობის საფუძველზე.

ამ მუხლის მე-2 პუნქტის „თ“ და „ი“ ქვეპუნქტებით გათვალისწინებული ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებები, რომელთა ჩატარებაც საჭიროებს მოსამართლის ბრძანებას, გადაუდებელი აუცილებლობისას, როცა დაყოვნებამ შეიძლება გამოიწვიოს საქმისათვის (გამოძიებისათვის) მნიშვნელოვანი ფაქტობრივი მონაცემების განადგურება ან შეუძლებელს გახდის აღნიშნული მონაცემების მოპოვებას, პროკურორის მოტივირებული დადგენილებით შეიძლება ჩატარდეს მოსამართლის ბრძანების გარეშე. ასეთ შემთხვევაში პროკურორი ვალდებულია ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებიდან 12 საათში (ხოლო თუ ამ ვადის ამონურვა ემთხვევა არასამუშაო დროს, მაშინ ამ დროის გასვლიდან არა უგვიანეს ერთი საათისა) მიმართოს შუამდგომლობით რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს მოსამართლეს, რომლის სამოქმედო ტერიტორიაზედაც ტარდება აღნიშნული ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიება, ან გამოძიების ადგილის მიხედვით, ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების დაკანონების მოთხოვნით. სასამართლო ვალდებულია პროკურორის შუამდგომლობა განიხილოს მისი წარდგენიდან 24 საათის განმავლობაში, დახურულ სასამართლო სხდომაზე, რომელშიც პროკურორი მონაწილეობს უშუალოდ ან დისტანციურად, ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით. პროკურორის განმარტებების მოსმენის შემდეგ მოსამართლე ამონმებს ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების კანონიერებას, ასევე აღნიშნული ღონისძიების ჩატარების გადაუდებელ აუცილებლობას და გამოაქვს ერთ-ერთი შემდეგი დადგენილება:

- ა) ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების კანონიერად ცნობის შესახებ;

ბ) ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიების უკანონოდ ცნობის, მისი შედეგების გაუქმებისა და ამ ღონისძიებით მოპოვებული მონაცემების განადგურების შესახებ.

კანონის „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ მიღების შემდეგ, ბუნებრივია, წინა საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიდან ამოღებულ იქნა 65-ე მუხლი, რომელიც სატელეფონო მოსმენის პროცესუალურ საკითხებს არეგულირებდა და ამ უმნიშვნელოვანეს საპროცესო მოქმედებას სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი საერთოდ აღარ ითვალისწინებდა, რადგანაც ეს საქმიანობა შეითავსა კანონმა „ოპერატიულ-საგამოძიებო საქმიანობის შესახებ“, რითაც, ფაქტობრივად, გასცილდა თავისი კომპეტენციის ფარგლებს.

მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ამოქმედებიდან მოკლე დროში, მის ცალკეულ ინსტიტუტებსა თუ პროცედურულ საკითხებთან დაკავშირებით, იურიდიულ ლიტერატურაში გაჩნდა ურთიერთგანსხვავებული მოსაზრებები, უპირველეს ყოვლისა, ეს შეეხო ფარული საგამოძიებო მოქმედებების არსებობის მიზანშეწონილებას საპროცესო კანონმდებლობაში.

საქმე იმაშია, რომ მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი გამოქვეყნებისას ითვალისწინებდა ფარულ საგამოძიებო მოქმედებებს, რომელსაც ქართული სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა ადრე საერთოდ არ იცნობდა და ის მოქმედებები, რომელიც ამა თუ იმ მოვლენის ფარული სატელეფონო მოსმენის, ფარული აუდიო ან ვიდეო ჩანერასთან ანდა დანაშაულის გასახსნელად ოპერატიული სამსახურის მუშაკის მიერ ფარულ მოქმედებასთან იყო დაკავშირებული, ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებად მოიაზრებოდა და როგორც ზემოთ აღინიშნა, რეგულირდებოდა კანონით: „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“

მიუხედავად ამისა, 2010 წლის 10 სექტემბრის კანონით სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიდან ამოღებული იქნა ფარული საგამოძიებო მოქმედებები და მისი ჩატარების პროცედურული საკითხები.

შეიძლება ითქვას, რომ კანონმდებლის მიერ ამოღებული ფარული საგამოძიებო მოქმედებები სრულყოფილად ითვალისწინებდა არამართო სატელეფონო მოსმენის მიზნით პროკურორის

მიერ მოსამართლის წინაშე შუამდგომლობის აღძვრას განჩინების მიღებისათვის, არამედ გადაუდებელ შემთხვევაში სატელეფონო მოსმენის შესაძლებლობას, მოსამართლის განჩინების გარეშე.

სისხლის სამართლის კოდექსიდან ფარულ საგამოძიებო მოქმედებათა ამოღება არაფრით არ არის გამართლებული. შემდეგ გარემოებათა გამო:

ცნობილია, რომ ჯერ კიდევ წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გაუქმდა მოკვლევის ინსტიტუტი, რის გამოც გამოძიების დაწყება, მტკიცებულებათა მოპოვება, დამაგრება, ფიქსაცია და შეფასება თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში მთლიანად გადავიდა მხოლოდ გამომძიებლის, პროკურორის, მოსამართლის (სასამართლოს) კომპეტენციაში, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, არა თუ მოკვლევა, არამედ ოპერატიული მუშაკიც საპროცესო საქმიანობის სუბიექტად არ გვევლინება, აქედან გამომდინარე, სავსებით ლოგიკურია, რომ გამოძიების სტადიაზე ნებისმიერი საგამოძიებო მოქმედება თუ პროცესუალური მოქმედების ჩამტარებელი და ხელმძღვანელი იყოს მხოლოდ გამომძიებელი, სხვა შემთხვევაში თუ კი გამომძიებელი უშუალოდ არ ჩაატარებს ამა თუ იმ სახის საგამოძიებო მოქმედებას, ეჭვგარეშეა საგამოძიებო სამსახურს გაუძნელდება (მხოლოდ ოპერატიული მონაცემების არსებობისას) მტკიცებულებათა აღმოჩენა, დამაგრება და ფიქსაცია.

კიდევ მეტი, წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ამოქმედებიდან მოკლე დროში პროფ. ა. ფალიაშვილმა გამოთქვა მეტად საგულისხმო შეხედულება იმის შესახებ, რომ ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე, სატელეფონო მოსმენის პროცედურული წესები მოსამართლის ნებართვის საფუძველზე ამოღებული იქნა საპროცესო კოდექსიდან და შეითავსა კანონმა „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“, რითაც გაცდა მის კომპეტენციის ფარგლებს და გადაწყვიტა პროცესუალური საკითხები (მოსამართლისაგან ბრძანების მიღება), რომელიც მხოლოდ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის მოსაწესრიგებელი საკითხია და, მისი აზრით, ის უნდა ასახულიყო სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში, როგორც ცალკე

დამოუკიდებელი საგამოძიებო მოქმედება".¹³

ჩვენი აზრით, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში სატელეფონო მოსმენის პროცედურული წესების დარეგულირებით უფრო ეფექტურად და ჰარმონიულად შეერწყმება ერთმანეთს სისხლისსამართლებრივი დევნა და ფარული საგამოძიებო მოქმედება (კანონშესაბამისად სატელეფონო საუბრების მოსმენა), ამით არა მარტო გამარტივდება გამოძიება, არამედ ალბათ, იმის გარანტიასაც მოგვცემს, რომ საგამოძიებო მოქმედებების შედეგად მოპოვებული ინფორმაცია ღირებულ მტკიცებულებად ჩაითვალოს.

იურიდიულ ლიტერატურაში სამართლიანადაა მითითებული იმის შესახებ, რომ ფარული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებით არ უნდა შეილახოს ადამიანისათვის კონსტიტუციის მე-20 მუხლით გარანტირებული უფლებები პირადი ცხოვრების, პირადი საქმიანობის, პირადი ჩანაწერების და მიმოწერის, სატელეფონო საუბრებისა და სხვა ტექნიკური საშუალებებით მიღებული შეტყობინებების ხელშეუხებლობა, რამდენადაც აღნიშნული უფლების შეზღუდვა დაიშვება სასამართლოს გადაწყვეტილებით ან მის გარეშე კანონით გათვალისწინებული გადაუდებელი აუცილებლობისას¹⁴, ამასთანავე, ერთ-ერთ პრობლემას წარმოადგენს ის, რომ პოლიციის აგენტი ჩვეულებრივ, არ არის ხელმისაწვდომი მოწმის სახით, მისი ვინაობა უნდა დარჩეს საიდუმლოდ მისივე უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად და მომავალში იმავე საქმიანობის გაგრძელების მიზნით.¹⁵

ამდენად, აშკარად გასაგები ხდება, რომ კანონი „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ მოძველდა, ის აღარ შეესაბამება მოქმედ კანონმდებლობას და საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლის რეალიზაცია, რომელიც სატელეფონო მოსმენის პროცედურულ საკითხებს ეხება, ზუსტად უნდა იყოს

13 ა. ფალიაშვილი, სატელეფონო მოსმენის შესახებ, ჟურნ. „სამართალი“, 2000, 4-5, გვ. 91-94.

14 ჯ. გახოკიძე, ნ. მამიაშვილი, ფარული საგამოძიებო მოქმედებები თუ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა, ჟურნ. „სოციალ-ეკონომიკა“, XXI საუკუნის აქტუალური პრობლემები, 6, 2010

15 შტეფან ტრექსელი, ადამიანის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, თბილისი, 2009, გვ. 135-138

ასახული და განსაზღვრული საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით.

§ 2. კომპიუტერული დანაშაულის დახასიათება

უახლოეს წარსულში საქართველოში თვლიდნენ, რომ კომპიუტერული დანაშაული დამახასიათებელი იყო მხოლოდ უცხოეთის ქვეყნებისთვის, ხოლო ჩვენი საზოგადოების სუსტი კომპიუტერიზაციული უზრუნველყოფის გამო თითქოსდა ასეთი დანაშაულებები საერთოდ არ არსებობდა. სწორედ ამ გარემოებამ განაპირობა ის, რომ დღეისათვის რაიმე სერიოზული სამეცნიერო ნაშრომი, მიძღვნილი ამ პრობლემებისადმი, არ მოგვეპოვება. ამასთანავე, შემაშფოთებელია ის ფაქტიც, რომ დღეისათვის ამერიკის შეერთებული შტატების გამოძიების ფედერალური ბიუროს საქმიანობაში საინფორმაციო ტექნოლოგიების სფეროში მიმართული დანაშაულებების წინააღმდეგ ბრძოლას, ტერორიზმისა და კონტრდაზვერვის შემდეგ მესამე ადგილი უკავია.

თანამედროვე ქართულ საზოგადოებაში კომპიუტერიზაცია შეეხო პრაქტიკულად ადამიანთა საქმიანობის ყველა მხარეს: საწარმოს, ორგანიზაციას და სახელმწიფოს. წარმოიშვა საზოგადოებრივი ურთიერთობის ახალი სფერო, რომელიც, სამწუხაროდ, არც თუ იშვიათად ხდება მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ობიექტი. შეუძლებელია, არ შევნიშნოთ ისიც, რომ სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მკვეთრი ზრდა დღის წესრიგში აყენებს კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში ჩადენილ დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერების აუცილებლობას. ამიტომაც ეფექტური წინააღმდეგობის გაწევის გარეშე კომპიუტერულ დანაშაულთა რაოდენობის ზრდა შესაძლებელია გაგრძელდეს.

კომპიუტერულ დანაშაულთა სპეციფიურობითა და სირთულით უნდა აიხსნას ის გარემოებაც, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 25-ე თავს, რომელიც კიბერდანაშაულის ქმედების შემადგენლობებს ითვალისწინებს, თავდაპირველად სხვა ინტერპრეტაცია ჰქონდა მიცემული, ხოლო 2010 წლის 24

სექტემბრის კანონით კანონმდებელმა ის ასახა სამი შემადგენლობის სახით, კერძოდ, კოდექსის 184-ე მუხლი ითვალისწინებს კომპიუტერულ სისტემაში უნებართვო შეღწევას, მომდევნო 285-ე მუხლში მოცემულია კომპიუტერული მონაცემების ან/და კომპიუტერული სისტემის უკანონო გამოყენება, ხოლო სისხლის სამართლის კოდექსის 286-ე მუხლში გათვალისწინებულია კომპიუტერული მონაცემების ან/და კომპიუტერული სისტემის ხელყოფა, რომლებიც არსებითად განსხვავდებიან წინა ქმედების შემადგენლობისაგან.

სამივე შემადგენლობა მიეკუთვნება ნაკლებად მძიმე დანაშაულთა კატეგორიას. მათი ობიექტური შემადგენლობა ჩამოყალიბებულია როგორც მატერიალური. ამ დანაშაულთა განხორციელება, როგორც წესი, მოქმედებით ხდება, მაგრამ სისხლის სამართლით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა, კერძოდ, კომპიუტერული მონაცემების დაფარვა შეიძლება უმოქმედობითაც განხორციელდეს.

კომპიუტერული დანაშაულის სუბიექტი შეიძლება იყოს როგორც ზოგადი, ასევე სპეციალური სუბიექტი.

კომპიუტერულ დანაშაულთა სუბიექტური შემადგენლობა განზრახვას გულისხმობს, მართალია, მძიმე შედეგთან მიმართებაში შეიძლება გაუფრთხილებლობასაც ჰქონდეს ადგილი, მაგრამ მთლიანობაში ასეთი დანაშაულებები განზრახ დანაშაულად ჩაითვლება.¹⁶

სისხლის სამართლის კოდექსის 284-ე მუხლი ითვალისწინებს კომპიუტერულ სისტემაში უნებართვო შეღწევას, განსახილველი დანაშაულის უშუალო ობიექტია კომპიუტერული ინფორმაციის ხელშეუხებლობა, რაც ინფორმაციულ საკუთრებას გულისხმობს.

დანაშაულის საგანია კანონით დაცული კომპიუტერული ინფორმაცია, რაც გულისხმობს ფაქტებს, პიროვნებას, მოვლენებს და ა.შ.

დანაშაულის ობიექტური მხარე გამოიხატება კომპიუტერულ სისტემაში უნებართვო შეღწევაში, რამაც გამოიწვია ინფორმაციის განადგურება, ბლოკირება, მოდიფიკაცია და ა.შ. უნებარ-

¹⁶ გ. მამულაშვილი, კომპიუტერული დანაშაული, წიგნში „სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, გამ. „მერიდიანი“, 2008, გვ. 729

თვო გულისხმობს უკანონოს, აგრეთვე იმ შემთხვევას, როდესაც უფლების მფლობელს პირდაპირ ან არაპირდაპირ არ გადაუცია უფლება ქმედების ჩამდენი პირისათვის.

284-ე მუხლის პენიშვნის მიხედვით, კომპიუტერულ სისტემაში არის ნებისმიერი მექანიზმი ან ერთმანეთთან დაკავშირებული მექანიზმთა ჯგუფი, რომელიც პროგრამის მეშვეობით ავტომატურად ამუშავებს მონაცემებს (მათ შორის პერსონალური კომპიუტერი, ნებისმიერი მოწყობილობა მიკროპროცესორით, აგრეთვე მობილური ტელეფონი).

კომპიუტერული მონაცემია კომპიუტერულ სისტემაში დამუშავებისათვის ხელსაყრელი ნებისმიერი ფორმით გამოსახული ინფორმაცია, მათ შორის პროგრამა, რომელიც უზრუნველყოფს კომპიუტერული სისტემის ფუნქციონირებას.

განსახილველი მუხლის მეორე ნაწილი მაკვალიფიცირებელ გარემოებას ითვალისწინებს, კერძოდ:

- ა) წინასწარი შეთანხმებით ჯგუფის მიერ;
- ბ) სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით;
- გ) არაერთგზის;
- დ) რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია.

სისხლის სამართლის კოდექსის 27-ე მუხლის თანახმად, დანაშაული ჯგუფის მიერაა ჩადენილი, თუ მის განხორციელებაში წინასწარ შეთანხმებლად ერთობლივად მონაწილეობდა ორი ან მეტი პირი, ხოლო დანაშაული ჯგუფის მიერ წინასწარ შეთანხმებულად ითვლება, თუ მის განხორციელებაში მონაწილენი წინასწარ შეკავშირდნენ დანაშაულის ერთობლივად ჩასადენად.

სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს, როგორც შესაბამისი ორგანიზაციის მომსახურეთა მხრიდან, რომლებიც კომპიუტერული სისტემის ექსპლუატაციას ეწევიან, ასევე გარეშე პირთა მხრიდან, რომლებიც თავიანთ სამსახურებრივ მდგომარეობას იყენებენ კომპიუტერულ ინფორმაციასთან არამართლზომიერად შეღწევით, ამ პირის მიერ კომპიუტერულ ინფორმაციასთან არამართლზომიერ შეღწევაზე შეიძლება ვიმსჯელოთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ისინი გასცდებიან თავიანთ სამსახურებრივ მოვალეობის ფარგლებს და შეიჭრებიან კომპიუტერული ინფორმაციის

ისეთ სფეროში, რომელზეც მათი მოვალეობა არ ვრცელდება.¹⁷

არაერთგზისობა ჩვენს მიერ განხილულია, ხოლო მნიშვნელოვან ზიანად ითვლება 2000 ლარზე მეტი ოდენობის ზიანი.

ამ მუხლით გათვალისწინებული ქმედებისათვის იურიდიული პირი ისჯება ჯარიმით, საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით, ან ლიკვიდაციით და ჯარიმით.

სისხლის სამართლის კოდექსის 285-ე მუხლში გათვალისწინებულია კომპიუტერული მონაცემების ან/და კომპიუტერული სისტემის უკანონო გამოყენება.

განსახილველი დანაშაულის უშუალო ობიექტია პირის ინფორმაციის ხელყოფა.

განსახილველი დანაშაული გვაქვს მაშინ, როდესაც კომპიუტერულ პროგრამაში ანდა კომპიუტერულ სისტემაში შეღწევისათვის უკანონოდ მზადდება საჯარო პაროლი, დაშვების კოდი ან სხვა მსგავსი მონაცემები, ასევე მათი შენახვა, გაყიდვა, გავრცელება ან ხელმისაწვდომობის სხვაგვარი უზრუნველყოფა, 35-ე თავით (კომპიუტერული დანაშაული) გათვალისწინებული და სისხლის სამართლის კოდექსის 158-ე მუხლით (კერძო კომუნიკაციების დარღვევა) გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენისათვის. ასეთ ფაქტს ჰქონდა ადგილი საქართველოში, როდესაც გადაიცა და გავრცელდა ავღანეთში მყოფი შეიარაღებული ძალებისა და საქართველოს პრეზიდენტის მიმართ მუქარის შემცველი ვიდეორგოლი. როგორც გამოძიებით დადგინდა, ბოროტმოქმედებმა ვიდეორგოლი აფხაზეთის ტერიტორიაზე ატვირთეს მალაიზიური სერვერის გამოყენებით, რადგანაც ამ ქვეყანაში თავისუფალი კიბერსივრცეა და სპეცსამსახურები ნაკლებად აკონტროლებენ, რაც დანაშაულის კვალის დაფარვის ერთ-ერთი ხერხიკაა.

დანაშაულებრივმა ჯგუფმა საქართველოში შეძენილი უკაბელო CSM-მოდემის საშუალებით მოახერხეს ინტერნეტთან წვდომა და დაშიფრული კავშირი მალაიზიურ სერვერთან. შემდგომ, მალაიზიური სერვერიდან საქართველოს ორი კომპანიის როუტერზე შეაღწიეს, გატეხეს ადმინისტრატორის პაროლი და

17 გ. მამულაშვილი, კომპიუტერული დანაშაული, წიგნში „სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, გამ. „მერიდიანი“, 2008, გვ. 731

ფირი ისე ატვირთეს, რომელიც შემდგომ გაავრცელეს.¹⁸

განსახილველი დანაშაული განზრახია, დამნაშავეს გაცნობიერებული ჰქონდა თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა, ითვალისწინებდა მართლწინააღმდეგო შედეგის დადგენის შესაძლებლობას და სურდა ეს შედეგი, ანდა ითვალისწინებდა ასეთი შედეგის განხორციელების გარდაუვალობას.

აღნიშნული დანაშაული შეიძლება ჩადენილი იყოს მხოლოდ მოქმედებით, კერძოდ, უკანონოდ დაამზადოს საჭირო პაროლი, დაშვების კოდი ან სხვა მსგავსი მონაცემები, ასევე შეინახოს, გაყიდოს ან გაავრცელოს, ან ჩაიდინოს სხვა მართლწინააღმდეგო ქმედება.

დანაშაულის სუბიექტი შეიძლება იყოს როგორც ზოგადი, ასევე სპეციალური.

დანაშაულის ჩადენის მოტივს და მიზანს კვალიფიკაციისათვის მნიშვნელობა არ ენიჭება, შეიძლება ეს გარემოებები მოსამართლემ გაითვალისწინოს ინდივიდუალურად ბრალდებული-სათვის სასჯელის დანიშვნისას.

განსახილველი დანაშაულის მეორე ნაწილში მოცემულია მაკვალიფიცირებელი გარემოებები, კერძოდ:

- ა) წინასწარი შეთანხმებით ჯგუფის მიერ;
- ბ) სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით;
- გ) არაერთგზის;
- დ) რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია.

აღარ შევუდგებით მაკვალიფიცირებელი შემადგენლობების ახსნას, რადგანაც ყველა მათგანი განხილულია 284-ე მუხლის კომენტირებისას.

აღნიშნული მუხლით გათვალისწინებული ქმედებისათვის იურიდიული პირი ისჯება ჯარიმით, საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ან ლიკვიდაციით და ჯარიმით.

სისხლის სამართლის კოდექსის 286-ე მუხლი ითვალისწინებს კომპიუტერული მონაცემის ან/და კომპიუტერული სისტემის ხელყოფას.

განსახილველი დანაშაულის ობიექტური მხარე გამოიხატება კომპიუტერული მონაცემის უნებართვო დაზიანებით, წაშლით, შეცვლით ან დაფარვით, დანაშაულის უშუალო ობიექტია ელ-18 გაზ. „კვირის პალიტრა“, 41 (1001), 7-13 ოქტომბერი, 2013 წ.

ქტრონული ინფორმაციის უსაფრთხოება კომპიუტერული სისტემის ან ქსელის ექსპლოატაციის დროს.

კომპიუტერული მონაცემების ექსპლუატაციის წესები შეიძლება დაადგინოს კომპეტენტურმა სახელმწიფო ორგანომ, კომპიუტერული სისტემის მფლობელმა, ან და სხვა კომპიუტერული მოწყობილობის დამამზადებელმა (ტექნიკური ექსპლუატაციისა და პროგრამებთან მუშაობის წესები), პროგრამის გამყიდველმა და ა.შ.¹⁹

ქმედების ობიექტური შემადგენლობაა, როგორც აღვნიშნეთ, კომპიუტერული მონაცემის უნებართვო დაზიანება, რაც გულისხმობს კანონით დაცული ინფორმაციის განადგურებას, ბლოკირებას ან/და მნიშვნელოვანი ზიანის მიყენებას, ნაშლას, შეცვლას ანდა დაფარვას.

განსახილველი დანაშაული შეიძლება განხორციელდეს როგორც მოქმედებით, ისე უმოქმედობით, რასაც შედეგად კანონით დაცული ინფორმაციის დაზიანება, ნაშლა, შეცვლა და დაფარვა უნდა მოჰყვეს.

განსახილველი დანაშაულის მეორე ნაწილით გამოიხატება კომპიუტერული მონაცემების უნებართვო ჩასმა ან გადაცემა, რამაც კომპიუტერული სისტემის ფუნქციონირების განზრახ მნიშვნელოვანი შეფერხება გამოიწვია.

აღნიშნული ქმედება გამოიხატება არასანქცირებული შეღწევისაგან სისტემის რეჟიმის დარღვევაში, ელექტრო და სახანძრო უსაფრთხოების წესების დარღვევაში, კომპიუტერულ ინფორმაციასთან მოპყრობის წესის დარღვევაში, რომელიც დადგენილია ინფორმაციის მესაკუთრის ან მფლობელის მიერ ანდა ნორმატიული აქტით და ა.შ.

კომპიუტერული სისტემის ფუნქციონირების განზრახ მნიშვნელოვანი შეფერხება შეფარდებითი ცნებაა, რომელიც უნდა დადგინდეს სასამართლოს მიერ კონკრეტული გარემოების საფუძველზე.

დანაშაულის სუბიექტი სპეციალურია — ეს არის კომპიუტერული ინფორმაციის კანონიერი მომხმარებელი, ე.ი. პირი, რომელსაც თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობით ან ფუნ-

19 გ. მაშულაშვილი, კომპიუტერული დანაშაული, წიგნში „სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, გამ. „მერიდიანი“, 2008, გვ. 732

ქციონალური მოვალეობის შესრულებისას მართლზომიერად შეუძლია შეაღწიოს კომპიუტერულ სისტემაში.

რაც შეეხება დანაშაულის სუბიექტურ მხარეს, კანონის ტექსტიდან გამომდინარე, შეიძლება ჩადენილი იქნეს, როგორც არაპირდაპირი განზრახვით, ასევე გაუფრთხილებლობით. მოტივსა და მიზანს ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციისთვის მნიშვნელობა არ ენიჭება.

განსახილველი მუხლის მესამე ნაწილის მაკვალიფიცირებელი გარემოებები იგივეა, რაც სსკ 284-285-ე მუხლებისა, რაზედაც აღარ გავამახვილებთ ყურადღებას.

§ 3. კერძო კომუნიკაციების სამართლებრივი ასპექტები საზღვარგარეთის ქვეყნებში

უცხოეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ანალიზი, რომელიც კომპიუტერულ დანაშაულებებს შეეხება, შესაძლებლობას გვაძლევს გამოვყოთ ის ტიპიური ქმედებები, რომლებიც ცალკეული ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შემადგენლობებს ახასიათებს, კერძოდ: დანაშაულებები კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში, რომლებიც ხელყოფენ ინფორმაციულ კომპიუტერულ ურთიერთობებს, ე.ი. ურთიერთობებს, რომლებიც წარმოიშვა ინფორმაციული პროცესების წარმოების, შეგროვების, გადამუშავების, შეკრების, შენახვის, ძიების, გადაცემის, გავრცელების, კომპიუტერული ტექნოლოგიების და საშუალებების შექმნასთან დაკავშირებით, ასევე სუბიექტების დაცვასთან, რომლებიც მონაწილეობენ ინფორმაციულ პროცესებში და ინფორმაციზაციაში; დანაშაულები ინფორმაციულ კომპიუტერულ სივრცეში, რომლებიც ხელყოფენ ურთიერთობებს დაკავშირებულს უფლებების რეალიზაციასთან ინფორმაციულ რესურსებზე (საკუთრების და ა.შ.). ასევე ხელყოფენ ინფორმაციულ ინფრასტრუქტურას და მის შემადგენელ ელემენტებს (ეგმ-ს, მის სისტემას და ქსელებს, პროგრამებს და ა.შ.); სხვადასხვა დანაშაულებები, რომელთათვის დამახასიათებელია კომპიუტერული ინფორმაციის და ინფორმაციული სივრცის შემადგენელი ელემენტების გამოყენება,

იმ ქმედებების ჩადენისას, რომლებიც ხელყოფენ სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დაცულ სამართლებრივ ურთიერთობებს (საკუთრების, საზოგადოებრივი უშიშროების და ა.შ.).

„დანაშაული კიბერსივრცეში და სასჯელი“, რომელმაც მოიცვა მსოფლიოს 52 ქვეყანა, მათ შორის უმეტესი ქვეყნის კანონმდებლობა არაა სათანადო დონეზე ადაპტირებული კომპიუტერული ინფორმაციებისა და ტექნოლოგიების გამოყენებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ურთიერთობების, სისხლისსამართლებრივი დაცვის მოთხოვნების გაძლიერების მუდმივ ზრდასთან.

აშშ-ი მსოფლიოს ქვეყნებიდან ერთ-ერთი პირველი იყო, რომელმაც მიიღო ზომები განსახილველ დანაშაულთა ჩადენისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დანესების შესახებ. 1977 წელს აშშ-ის მიერ იყო შემუშავებული კანონპროექტი ფედერალური კომპიუტერული სისტემების დაცვის თაობაზე. აღნიშნული კანონპროექტი ითვალისწინებდა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას შემდეგი ქმედებების ჩადენისათვის: კომპიუტერულ სისტემაში წინასწარი შეცნობით ცრუ მონაცემების შეყვანა; კომპიუტერული მონაცემების უკანონო გამოყენება; ინფორმაციის გადამუშავების პროცესში ცვლილებების შეტანა ან ამ პროცესთა დარღვევა; ფულადი სახსრების, ფასიანი ქაღალდების, ქონების, მომსახურეობის მითვისება ან გაფლანგვა, ჩადენილი კომპიუტერული ტექნოლოგიების შესაძლებლობების ან კომპიუტერული ინფორმაციის გამოყენებით. 1984 წელს აღნიშნული კანონპროექტის საფუძველზე მიღებული იყო კანონი „კომპიუტერის ბოროტად გამოყენებისა და თაღლითობის“ შესახებ – ძირითადი ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტი, რომელიც აწესებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას დანაშაულებებისათვის კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში. შემდგომში მასში არაერთხელ (1986-1996 წწ.) შესულ იქნა დამატებები. ახლა აღნიშნული კანონი შესულია §1030-ის სახით აშშ-ის „კანონთა კრებულის“ მე-18 ნაწილში და ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას ქმედებებისათვის, რომელთა ხელყოფის საგანს წარმოადგენს „დაცული კომპიუტერი“ (მასში არსებული კომპიუტერული ინ-

ფორმაცია).²⁰ ამ ცნების ქვეშ იგულისხმება კომპიუტერი, რომელიც იმყოფება მთავრობის ან საფინანსო ორგანიზაციის განკარგავსა და მფლობელობაში, ასევე კომპიუტერი, რომელიც წარმოადგენს სისტემის ან ქსელის ნაწილს, რომლის ელემენტები განთავსებულია აშშ-ის ერთ შტატში. ამავდროულად კანონი ადგენს, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დგება არასანქციონირებული დაშვების შემთხვევაში – როდესაც უცხო პირი შედის კომპიუტერულ სისტემაში და იყენებს მას ანდა სანქციონირებული დაშვების გადამეტების შემთხვევაში – როდესაც კომპიუტერის კანონიერი მფლობელი ახორციელებს შესვლას კომპიუტერულ მონაცემთა ბაზაში, რომლებზეც მათი უფლებამოსილება არ ვრცელდება.

აღნიშნული კანონი ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას დანაშაულთა შვიდი ძირითადი შემადგენლობისათვის: კომპიუტერული ჯაშუშობა, რომელიც მდგომარეობს არასანქციონირებულ დაშვებაში ინფორმაციასთან ან სანქციონირებულის გადამეტებაში, ასევე ისეთი ინფორმაციის მიღებაში, რომელსაც კავშირი გააჩნია სახელმწიფო უშიშროებასთან, საერთაშორისო ურთიერთობებთან და ატომური ენერგეტიკის საკითხებთან (§1030(a)(1)); არასანქციონირებული დაშვება ან სანქციონირებული დაშვების გადამეტება ინფორმაციასთან, აშშ-ის სამთავრობო უწყებიდან, რომელიმე დაცული კომპიუტერიდან, რომელსაც გააჩნია კავშირი შტატებს შორის ან საერთაშორისო ვაჭრობასთან, ასევე ფინანსური დანესებულებიდან ფინანსური ჩანაწერების ინფორმაციის მიღება, რომელიც იმყოფება მომხმარებელთა ანგარიშის ფაილში (§ 1030(a)(2)); ზემოქმედება კომპიუტერზე, რომელიც იმყოფება აშშ-ის სამთავრობო უწყების განკარგავსა და მფლობელობაში, ან კომპიუტერის ფუნქციონირების დარღვევა, რომელსაც მთლიანად ან ნაწილობრივ იყენებს აშშ-ის მთავრობა (§ 1030(a)(3)); თაღლითობა კომპიუტერის გამოყენებით – შეღწევა თაღლითური განზრახვით და კომპიუტერის გამოყენება რაიმე მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მიღების მიზნით თაღლითური გზით (§ 1030(a)(4)); დაცული

20 Federal Criminal Code and Rules / Title 18 – Crime and Criminal Procedure - §1030 Fraud and related activity in connection with computers – (amendment received to February 15, 1999). West Group, St. Paul. Minn. 1999.

კომპიუტერების განზრახ ან გაუფრთხილებლობით დაზიანება (§1030 (a) (5)); თაღლითობა კომპიუტერული პაროლებით ან ანალოგიური ინფორმაციით ვაჭრობის გზით, რომელიც იძლევა არასანქცირირებული დაშვების შესაძლებლობას, თუ ამგვარი ვაჭრობა ზეგავლენას ახდენს შტატებს შორის ასევე სახელმწიფოთა შორის სავაჭრო ურთიერთობებზე (§ 1030(a)(6)); მუქარა, შანტაჟი, გამოძალვა და სხვა კანონსაწინააღმდეგო ქმედებები, ჩადენილი კომპიუტერული ტექნოლოგიების გამოყენებით (§ 1030(a)(7)).

პასუხისმგებლობა საინფორმაციო კომპიუტერულ სივრცეში ჩადენილი დანაშაულებებისათვის დადგენილია ასევე აშშ-ის მთელ რიგ საკანონმდებლო აქტებში. მათ შორის გამოიყოფა აშს-ის კანონთა კრებულის მე-18 ნაწილის §1029, რომლითაც გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობა კომპიუტერულ ინფორმაციასთან დაშვების ყალბი მონყობილობების ვაჭრობისათვის, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ფულის, საქონლის ან მომსახურების მიღებისათვის.

ამერიკული კანონმდებლობა დიდ ყურადღებას აქცევს ასევე მოქალაქეთა პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობას, შესაბამისად, მასთან დაკავშირებულ ინფორმაციასაც. აშშ-ის კანონთა კრებულის მე-18 ნაწილის §2511 შესაბამისად, ისჯება შეტყობინებების ხელში ჩაგდება და გახმაურება, რომლებიც გადაიცემა ტელეგრაფით, ზეპირად ან ელექტრონული ხერხებით. სპეციალურად დადგენილია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა კონფიდენციალური ელექტრონული პოსტის და სერვერზე ხმოვანი კორესპონდენციის დარღვევისათვის. კანონთა კრებულის მე-18 ნაწილის §2701-ით „არაკანონიერი დაშვება შენახულ შეტყობინებებთან“, დადგენილია სასჯელი შეტყობინებების განზრახ მიღებისა ან მასში ცვლილებების შეტანისათვის, რომლებიც ინახება კომპიუტერის მეხსიერებაში ან კომპიუტერულ სისტემაში, ასევე დაბრკოლებების შექმნა ამგვარი შეტყობინებებთან სანქცირირებული დაშვებისათვის.

იმ ნაწილში, რომელიც ეხება სხვადასხვა დანაშაულებებს, რომლებიც ჩადენილია კომპიუტერული ინფორმაციის გამოყენებით, აღსანიშნავია კანონის 18-ე ნაწილის §1343, რომლითაც გათვალისწინებულია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგე-

ბლობის დაწესების შესაძლებლობა მთლიანად ან ნაწილობრივ კავშირგაბმულობის საშუალებებით, რადიო და სატელევიზიო შეტყობინებების გადაცემისათვის, შემდგომში თაღლითობის ჩადენის განზრახვით.

ასევე ამერიკის შეერთებულ შტატებში, 2001 წლის 11 სექტემბრის მომხდარი ტრაგიკული მოვლენების შემდეგ, იმისათვის, რომ ფედერალური ხელისუფლება აღჭურვილი ყოფილიყო ტერორიზმთან ბრძოლის შესაბამისი უფლებამოსილებებით, აშშ-ის კონგრესმა 2001 წლის 25 ოქტომბერს (ძალაში შევიდა 26 ოქტომბერს) მიიღო კანონი „პატრიოტის შესახებ“. აღნიშნული კანონის ინიციატორად გამოვიდა გენერალური პროკურორი ჯონ ეშკროფტი, რომელმაც სთხოვა კონგრესს, ფედერალური ხელისუფლებისათვის დამატებითი უფლებამოსილებების მინიჭების თაობაზე, ტერორისტული აქტების შეწყვეტის მიზნით. კანონი დამტკიცებული იყო აშშ-ის კონგრესის მიერ წინასწარი მოსმენებისა და დამატებების გარეშე.

აღნიშნულმა კანონმა შეიტანა ცვლილებები, თხუთმეტ ფედერალურ კანონში, მათ შორის კომპიუტერული თაღლითობის გზით ჩადენილ დანაშაულთა გამოძიების პროცედურებში. აღნიშნული დამატებები, გამოძიების ფედერალურ ბიუროს ანიჭებს უფლებამოსილებას მიიღოს დაშვება ელექტრონულ მონაცემებთან, ხელში ჩაიგდოს სატელეფონო დადაკავშირებლები ინტერნეტთან და ელექტრონულ კომუნიკაციებთან.

კერძოდ, აშშ-ის კანონის „პატრიოტის შესახებ“ 215-ე სექცია, ფედერალური გამოძიების ბიუროს უფლებას აძლევს: იქონიოს დაშვება ბიბლიოთეკებში მიმართვების ანგარიშებთან, ინტერნეტის გამოყენების ჩანაწერებთან, გამოყენებულ ან რეგისტრაციულ ინფორმაციასთან; არ ითხოვს ფედერალური ბიუროს აგენტისაგან განმარტებებს, რომლების დაკავშირებულია კონფიდენციალური ინფორმაციის ან ფაქტების მიმართვასთან, რომლებიც ადასტურებენ დანაშაულის ნიშნების არსებობას. საკმარის საფუძველს წარმოადგენს აგენტის შინაგანი რწმენა აღნიშნულ ინფორმაციასთან დაკავშირებით; აფრთხილებს ბიბლიოთეკებს, რომ ისინი არ არიან უფლებამოსილნი გაამხილონ ჩხრეკის ფაქტი. მათთვის აკრძალულია, რომ შეატყობინონ მომხმარებელს მისი პირადი ინფორმაციის დაინტერესების

თაობაზე ფედერალური ბიუროს მხრიდან, ასევე ისიც, რომ ის არის აღნიშნული ბიუროს გამოძიების ობიექტი.²¹

დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის გაერთიანებულ სამეფოში, კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში ჩადენილი დანაშაულებებისათვის პასუხისმგებლობა დადგენილია 1990 წლის კანონით „კომპიუტერის ბოროტად გამოყენების შესახებ“. აღნიშნული კანონის შესაბამისად, სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯად ქმედებად მიჩნეულია: განზრახ, კანონსაწინააღმდეგო დაშვება კომპიუტერთან ან მასში არსებულ ინფორმაციასთან ანდა კომპიუტერულ პროგრამასთან (მუხლი 1); განზრახ, კანონსაწინააღმდეგო დაშვება კომპიუტერთან ან მასში არსებულ ინფორმაციასთან ან პროგრამებთან, მათი შემდგომი კანონსაწინააღმდეგო გამოყენების მიზნით (მუხლი 2); კანონსაწინააღმდეგო დაშვება კომპიუტერულ სისტემასთან ან ქსელთან, თუკი აღნიშნულ ქმედებებს შედეგად მოჰყვა ინფორმაციის განადგურება, დაბლოკვა, მოდიფიცირება, კომპიუტერის ნორმალური მუშაობის დარღვევა (მუხლი 3). ამასთან ერთად, კომპიუტერული ინფორმაციის დაცვის საკითხებისათვის დათმობილია მთელი რიგი დებულებების, 1998 წლის კანონში „პერსონალური მონაცემების შესახებ“. აღნიშნული კანონით, დანაშაულებრივად დასჯად ქმედებად მიჩნეულია დარღვევები, დაკავშირებული ასეთი მონაცემების კანონსაწინააღმდეგო გახმაურებასთან, მათ შორის კომპიუტერული ტექნოლოგიების გამოყენებით. 1984 წლის კანონის „ტელეკომუნიკაციების შესახებ“, რიგი ნორმების მიმართულია კომპიუტერული სისტემების და ქსელების დაცვაზე. გარდა ამისა, დიდი ბრიტანეთის ცალკეული საკანონმდებლო აქტები, იძლევა შესაძლებლობას იმ პირთა სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებისა, რომლებიც იმხილებიან კომპიუტერული ტექნოლოგიებთან დაკავშირებული სხვა დანაშაულთა ჩადენაში. მაგალითად, 1978 წლის კანონის „ბავშვთა დაცვის შესახებ“ და 1956 წლის კანონის „სექსუალური დანაშაულებების შესახებ“ ერთმანეთთან კორესპონდირებული ნორმებით, სისხლისსამართლებრივი პასუხის-

21 Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001.

მგებლობა შეიძლება დანესდეს იმ პირთა მიმართ, რომლებიც ამზადებენ და ავრცელებენ კომპიუტერული ტექნოლოგიების გამოყენებით თექვსმეტ წლამდე მოზარდების პორნოგრაფიულ სურათებს. ამის გარდა, 2000 წლის კანონი „ტერორიზმის შესახებ“ ადგენს, რომ კომპიუტერებში, მათ სისტემებსა და ქსელებში არაკანონიერი შეღწევა, რომელსაც თან მოჰყვა მნიშვნელოვანი ზიანი, ანდა მათი გამოყენება ამგვარად მიღებული კომპიუტერული ინფორმაციის მეშვეობით, მასობრივი ძალადობრივი ქმედებების ორგანიზაციისათვის, შეიძლება გაუთანაბრდეს აღნიშნულ აქტს და შესაბამისად მომეტებულ პასუხისმგებლობას ითვალისწინებს.

კანადის სისხლის სამართლის კოდექსის (მუხლი 341.1 (1) (a)) მიხედვით, კომპიუტერულ დანაშაულებად მიჩნეულია: კომპიუტერული მონაცემებისა და მომსახურების პირდაპირ ან არაპირდაპირი კანონსაწინააღმდეგო არასანქცირებული მიღება; ნებისმიერი მონაცემების, რომლებიც გენერირებულია კომპიუტერული სისტემით არასანქცირებული ხელში ჩაგდება, შეწყვეტა, თვალთვალი, ელექტრომაგნიტური, აკუსტიკური, ავტომატური ან სხვა საშუალებების გამოყენებით (მუხლი 341.1 (1) (b)); განზრახ არასანქცირებული განადგურება ან შეცვლა კომპიუტერული მონაცემების (მუხლი 430 (1.1) (a)); უაზრო, გამოუსადეგარი და უშედეგო კომპიუტერული მონაცემებისა და პროგრამების განზრახ გავრცელება (მუხლი 430 (1.1) (b)); საყოველთაოდ მისაწვდომი კომპიუტერული მონაცემების კანონიერი გამოყენება (მუხლი 430 (1.1) (c)); იმ პირისათვის, ვინც კანონით დადგენილი წესით უფლებამოსილია გამოიყენოს აღნიშნული მონაცემები, განზრახ დაბრკოლებების შექმნა (მუხლი 430 (1.1) (d)); ანგარების მიზნით ფინანსური და სხვა „პირამიდების“ შექმნა კომპიუტერული მონაცემებისა და ტექნოლოგიების გამოყენება (მუხლი 206 (1) (e)).

ზოგიერთი ქვეყნის სისხლისსამართლებრივ კანონმდებლობაში მოცემულია მინიმალური ჩამონათვალი იმ კანონსაწინააღმდეგო ქმედებების, რომლებიც მიჩნეულია დანაშაულებრივად, იმ შემთხვევაში, თუკი ისინი ჩადენილია კომპიუტერული ტექნოლოგიების გამოყენებით. ამგვარი მიდგომის ერთ-ერთ წარმომადგენლად დღევანდელი დღისათვის მიჩნეულია ავსტრალია.

აღნიშნული ქვეყნის სისხლის სამართლის კოდექსი შეიცავს მხოლოდ დანაშაულთა ორ შემადგენლობას, რომელთაც აქვთ კავშირი განსახილველ თემასთან. ავსტრალიის სსკ-ის (125A და 125B მუხლებით) გათვალისწინებულია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა პორნოგრაფიის გავრცელებისათვის, კომპიუტერული ტექნოლოგიების გამოყენებით. სსკ-ის 222-ე მუხლი კი ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას კონფიდენციალური ინფორმაციის უკანონო მიღებისათვის.

ესტონეთის სისხლის სამართლის კოდექსით დადგენილია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში შემდეგი დანაშაულებებისათვის: კომპიუტერული თაღლითობა (268-ე მუხლი), რაშიც იგულისხმება სხვისი ქონების ან ქონებრივი სიკეთის მიღება, კომპიუტერული პროგრამების შეყვანის გზით, რომელიც ზეგავლენას ახდენს ინფორმაციის გადამუშავების შედეგებზე და განაპირობებს პირდაპირი ქონებრივი ან სხვა სახის ზიანის მიყენებას სხვა პირის საკუთრებისათვის; კომპიუტერული საბოტაჟი (270-ე მუხლი) – ინფორმაციის ან პროგრამების შეყვანა, მათი მოდიფიკაცია, განადგურება ან დაბლოკვა, კომპიუტერული ანდა საკომუნიკაციო სისტემების ნორმალური ფუნქციონირებისათვის ხარვეზების შექმნის მიზნით; კომპიუტერული ქსელების დაზიანება (271-ე მუხლი) – მათი დაცვის საშუალებების განადგურება (კოდები, პაროლები და ა.შ.). აღნიშნული დანაშაულის კვალიფიციური შემადგენლობა ითვალისწინებს მის ჩადენას: განმეორებით, ან არსებითი ზიანის მიყენებით ანდა კომპიუტერების, სისტემების და ქსელების გამოყენებით, რომლებიც შეიცავენ სახელმწიფო საიდუმლოებას ან გათვალისწინებულია მხოლოდ სამსახურებრივი გამოყენებისათვის; ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით, კომპიუტერულ ქსელში კავშირის უკანონო დარღვევა ან დაბლოკვა (272-ე მუხლი); ნინასწარი შეცნობით კომპიუტერული ვირუსების გავრცელება, მათ შორის დამამძიმებელ გარემოებებში (273-ე მუხლი); კომპიუტერების დაცვის კოდების, კომპიუტერული სისტემების და ქსელების გადაცემა, ჩადენილი დამამძიმებელ გარემოებებში (274-ე მუხლი).

ზემოთ განხილული მუხლების სანქციები ითვალისწინებს სასჯელის სახით ჯარიმას ან თავისუფლების აღკვეთას ექვს წლამდე ვადით.

ლატვიის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-20 თავში „დანაშაულებრივი ქმედებები მიმართული საზოგადოებრივი უშიშროებისა და საზოგადოებრივი წესრიგის წინააღმდეგ“, ჩართულია დანაშაულებების შემდეგი შემადგენლობები: ავტომატიზირებულ კომპიუტერულ სისტემაში თვითნებური შესვლა, რომელმაც შექმნა პირობები სისტემაში არსებული ინფორმაციის გაცნობისათვის (241-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი); კომპიუტერული ტექნიკის პროგრამული უზრუნველყოფის, ფაილის, მონაცემთა ბაზის არასანქცირებული კოპირება, რასაც მოჰყვა არსებითი ზიანი (242-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი); იგივე ქმედებები ჩადენილი დამამძიმებელი გარემოებებით – ჩადენილი განმეორებით ან დაკავშირებული კომპიუტერის პროგრამული უზრუნველყოფის საშუალებათა გადალახვით 242-ე მუხლის მე-2 ნაწილი); ავტომატიზირებულ კომპიუტერულ სისტემაში არსებული ინფორმაციის განადგურება, აკრძალული მოდიფიკაციები, შეცვლა და დაზიანება ან აღნიშნულ სისტემაში წინასწარი შეცნობით ცრუ ინფორმაციის შეყვანა, რომელმაც არსებითი ზიანი მიაყენა; განზრახ გავრცელება კომპიუტერული ვირუსის ანუ პროგრამული საშუალების, რომელიც იწვევს კომპიუტერული ტექნიკის ან ინფორმაციის არასანქციონირებულ განადგურებას (244-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი); ინფორმაციული სისტემის უსაფრთხოების წესების დარღვევა – ინფორმაციის შენახვისა და გადამუშავების წესების დარღვევა, რომლებიც შემუშავებულია ინფორმაციის რეჟიმისა და დაცვის შესაბამისად ანდა ინფორმაციული კომპიუტერული სისტემის უსაფრთხოების წესების დარღვევა, იმ პირის მიერ, რომელიც პასუხისმგებელია აღნიშნული წესების დაცვაზე, რასაც შედეგად მოჰყვა ინფორმაციის მითვისება, განადგურება და დაზიანება ან სხვა არსებითი ზიანი (მუხლი 245-ე).

ლატვიის სსკ-ის შესაბამისი მუხლების სანქციებით, უპირატესად, სასჯელის სახით გათვალისწინებულია ჯარიმა, გამასწორებელი სამუშაოები და თავისუფლების აღკვეთა ვადით ხუთ წლამდე, ხოლო უფრო მკაცრი სასჯელი, თავისუფლების აღკვეთის სახით ვადით 10 წლამდე – გათვალისწინებულია მხოლოდ კომპიუტერული ვირუსების გავრცელებისათვის, რომელმაც არსებითი ზიანი მიაყენა.

შვედეთის სამეფოს სისხლის სამართლის კოდექსით დანაშაულებრივად მიჩნეულია შემდეგი ქმედებები, რომლებიც ჩადენილია კომპიუტერული ინფორმაციისა და ტექნოლოგიების გამოყენებით: საფოსტო ან სატელეკომუნიკაციო საიდუმლოების დარღვევა (მე-4 თავის მე-8 მუხლი); სატელეკომუნიკაციო საიდუმლოების დარღვევის განზრახვით, ტექნიკური საშუალებების გამოყენება (მე-4 თავის მე-9 (b) მუხლი); მონაცემების ავტომატიზირებული გადამუშავების ჩანაწერებთან უკანონო დაშვების, მიღება ან რეესტრში აღნიშნული ჩანაწერის უკანონო შეცვლა, ნაშლა ანდა დამატება (მე-4 თავის მე-9 (c) მუხლი); თაღლითობის ჩადენა არასრული ან არასწორი ინფორმაციის წარდგენის გზით, პროგრამაში ან ანგარიშში ცვლილებების შეტანის, ასევე სხვა რაიმე საშუალებით ინფორმაციის ავტომატური გადამუშავების შედეგებზე არაკანონიერი ზეგავლენის გზით, რასაც თან მოჰყვება სარგებლის მიღება პირისათვის, რომელმაც ჩაიღინა აღნიშნული დანაშაული და ზარალს ნებისმიერი სხვა პირისათვის (მე-9 თავის მე-2 ნაწილის 1-ლი მუხლი); საბავშვო პორნოგრაფიის დამზადება, გასაღება და გავრცელება სხვადასხვა ხერხებით (მე-16 თავის 10a, 10b, 10c მუხლები).

გერმანიაში დამატებები, რომლებიც ეხება განსახილველ დანაშაულებებს შეტანილია სისხლის სამართლის კოდექსში 1986 წელს. კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში ჩადენილ დანაშაულებებს მიეკუთვნება: სსკ-ის მე-15 ნაწილის §202a – „მონაცემების გამოკვლევა“, რომლის თანახმად ის ვინც თავისთვის ან სხვა პირისათვის არამართლზომიერად იღებს ინფორმაციას, რომელიც მას არ მიეკუთვნება და რომელიც განსაკუთრებით არის დაცული მასში უკანონო შეღწევისაგან, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე ან ფულადი ჯარიმით. ამავე მუხლის მე-2 პუნქტში მოცემულია აღნიშნული ცნობების განმარტება, კერძოდ, რომელთა შეგროვება და გადაცემა ხდება უშუალოდ ელექტრონული ან მაგნიტური ხერხებით; სსკ-ის 23-ე ნაწილის §268 – „ტექნიკური მონაცემების გაყალბება“ – ის ვინც სამართლებრივი მიმოქცევის პროცესში, შეცდომაში შეყვანის მიზნით, ამზადებს ყალბ ტექნიკურ ჩანაწერს ან ახდენს ნამდვილი ტექნიკური ჩანაწერის ფალსიფიცირებას, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე ან ფულადი ჯარიმით;

სსკ-ის §269 - „მონაცემთა გაყალბება, რომლებიც მნიშვნელოვანია მტკიცებულებების მიღებისათვის“ – ის ვინც მოტყუების გზით, კანონზომიერ საქმიანობაში, აგროვებს ან ცვლის მონაცემებს, რომლებსაც დიდი მნიშვნელობა აქვთ მტკიცებულებების მიღებისათვის, იმგვარად, რომ მათი აღქმის დროს წარმოდგენილი იქნებოდა ყალბი ან ფალსიფიცირებული დოკუმენტები, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე ან ფულადი ჯარიმით; სსკ-ის 27-ე ნაწილის §303ა - „მონაცემების შეცვლა“ – ის ვინც კანონსაწინააღმდეგოდ ახდენს მონაცემთა შეცვლას, მათ ანუღირებას და განადგურებას, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე ან ჯარიმით; სსკ-ის §303ბ - „კომპიუტერული საბოტაჟი“ – ის ვინც არღვევს მონაცემთა გადამუშავებას, რომლებსაც გააჩნია არსებითი მნიშვნელობა უცხო საწარმოს, ფირმის ან სახელმწიფო ორგანოსათვის და ამგვარად ჩადის ქმედებას გათვალისწინებულს §303ა -ით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე ან ფულადი ჯარიმით.

იმ ქმედებათაგან, რომლებიც მიეკუთვნება დანაშაულებებს ჩადენილს კომპიუტერულ სივრცეში გამოიყოფა: სსკ-ის §206 - „საფოსტო და სატელეკომუნიკაციო საიდუმლოების დარღვევა“, რომლის თანახმად, ის ვინც არაკანონიერად გადასცემს სხვა პირს მონაცემებს ფაქტებზე, რომლებიც შეადგენენ საფოსტო ან სატელეკომუნიკაციო საიდუმლოს და რომელიც მისთვის ცნობილი გახდა როგორც საწარმოს მფლობელისათვის ან მოხელისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე ან ფულადი ჯარიმით. აღნიშნული მუხლის მე-4 ნაწილის მიხედვით, ის ვინც კანონსაწინააღმდეგოდ ატყობინებს სხვა პირს მონაცემებს ფაქტებზე, რომლებიც მისთვის ცნობილი გახდა როგორც თანამდებობის პირისათვის, რომელიც მოღვაწეობს საფოსტო ან სატელეკომუნიკაციო საწარმოს სფეროს გარეთ, საფოსტო – სატელეკომუნიკაციო საიდუმლოებაში არაკანონიერი ჩარევის გზით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე ან ფულადი ჯარიმით.

საფოსტო საიდუმლოებას მიეკუთვნება დეტალური ცნობები როგორც განსაზღვრულ პირთა საფოსტო ბრუნვის შესახებ, ასევე საფოსტო გზავნილების შინაარსიც, ხოლო სატელეკომუნიკაციო საიდუმლოებას მიეკუთვნება ტელეკომუნიკაციების

დეტალური გარემოებები, განსაკუთრებით რომელიმე პირის მონაწილეობის ფაქტი სატელეკომუნიკაციო პროცესში. სატელეკომუნიკაციო საიდუმლოება ვრცელდება ასევე დეტალურ გარემოებებზე კავშირის დამყარების მცდელობაში, რომელიც აღმოჩნდა უშედეგო.

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც ძალაში შევიდა 1994 წლის 1 მარტს, ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას განსახილველი კატეგორიების ქმედებების ჩადენისათვის. კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში საფრანგეთის სსკ-ი ადგენს პასუხისმგებლობას შემდეგი დანაშაულებების ჩადენისათვის: შორეული მანძილის კავშირით გადასაცემი შეტყობინებების ხელში ჩაგდება, მითვისება ან გახმაურება (226-15 მუხლი); მონაცემების გადამუშავების ავტომატიზირებულ სისტემასთან არაკანონიერი დაშვება (323-1 მუხლი); კომპიუტერული სიტემის ნორმალური მუშაობისათვის ხელის შეშლა (323-2 მუხლი); მოტყუების გზით სისტემაში ინფორმაციის შეყვანა ასევე ავტომატიზირებულ სისტემაში არსებული მონაცემების განადგურება (323-3 მუხლი); ეგმ-ის მეხსიერებაში კანონით აკრძალული მონაცემების შეყვანა ან შენახვა (226-19 მუხლი);²²

ინფორმაციულ, კომპიუტერულ სივრცეში ჩადენილ დანაშაულთა რიცხვს საფრანგეთის სსკ-ი ასევე მიაკუთვნებს: კანონში გათვალისწინებული ფორმალობის გარეშე, მონაცემთა ავტომატიზირებული გადამუშავების შესახებ მითითებების განხორციელება ან გაცემა (226-16 მუხლი); აღნიშნული მონაცემების გადამუშავების განხორციელება ან მითითების მიცემა, უსაფრთხოების ზომების მიღების გარეშე, რომლებიც აუცილებელია მონაცემების უშიშროების უზრუნველყოფისათვის (226-17 მუხლი); მონაცემების შეგროვება და გადამუშავება უცნობი ხერხებით (226-18 მუხლი); კანონით დადგენილ ვადაზე მეტ ხანს განსაზღვრული მონაცემების შენახვა (226-20 მუხლი); აღნიშნულ მონაცემთა გამოყენება გაუთვალისწინებელი მიზნით (226-21 მუხლი); მონაცემთა გახმაურება, რაც შეიძლება მიიყვანოს კანონით დადგენილ შედეგებთან (226-22 მუხლი); განადგურება, დაზიანება ან მითვისება ნებისმიერი დოკუმენტის, ტექნიკის,

22 Уголовный кодекс Франции СПб: Издательство "Юридический центр Пресс" 2002 – 648 стр.

მოწყობილობის, დანადგარის, აპარატის ასევე მონაცემთა ავტომატიზირებული გადამუშავების სისტემის და მათში რაიმე ნაკლის შეტანა (411-9 მუხლი).

საფრანგეთის სსკ-ის მიხედვით განსახილველ სფეროში სხვა დანაშაულებებს მიეკუთვნება: ქმედებები დაკავშირებული სატელეკომუნიკაციო ქსელების მეშვეობით საბავშვო პორნოგრაფიის დამზადებასა და გავრცელებასთან (227-23 მუხლი); ეგმ-ის მესხიერებაში არსებული ინფორმაციის შეგროვება ან გადაცემა უცხო სახელმწიფოსათვის ასევე განადგურება, მითვისება, ამოღება ან კოპირება ეროვნული თავდაცვის საიდუმლოების შემცველი მონაცემების, რომლებიც ინახება ეგმ-ის მესხიერებაში, ასევე მათი გაცნობა უცხო პირთათვის (411-7, 411-8, 413-9, 413-10, 413-11 მუხლები); ტერორისტული აქტები, დაკავშირებული ინფორმაციის დარგის საქმიანობასთან (421-1 მუხლი).

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ასევე აწესებს იურიდიული პირებისათვის აღნიშნული ქმედებების ჩადენისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობას.

ესპანეთის სისხლის სამართლის კოდექსით, განსახილველი დანაშაულებები არ არის გამოყოფილი ცალკე კატეგორიად. ამასთან ერთად, შესაბამისი ნორმების სტრუქტურის გათვალისწინებით, მათ მიერ დაწესებული სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეიძლება დადგეს: სსკ-ის 197-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით – ის, ვინც სიდუმლო მონაცემთა გახმაურების მიზნით ან სხვა პრისათვის პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის დარღვევის მიზნით, მისი თანხმობის გარეშე დაეუფლება მის დოკუმენტებს, წერილებს, ელექტრონული ფოსტის შეტყობინებებს ან ხელში ჩაიგდებს მის სატელეფონო საუბრების ჩანაწერებს და ამისათვის იყენებს მოსმენის სხვადასხვა ტექნიკურ საშუალებებს, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ოთხ წლამდე ან ჯარიმით 12–24 თვიური ხელფასის ოდენობით. მუხლის მე-2 ნაწილით, აღნიშნული სანქციით ასევე ისჯება ის, ვინც ყოველგვარი უფლებამოსილების გარეშე, ეუფლება, იძენს და იყენებს სხვა პირის საზიანოდ მისი პირადი და ოჯახური ცხოვრების ამსახველ საიდუმლო მონაცემებს, რომლებიც იმყოფებოდა ინფორმაციულ, ელექტრონულ, სატელევიზიო კარტოთეკებში ან სხვა კერძო და საზოგადოებრივი არქივების რეეს-

ტრებში. მუხლის მე-3 ნაწილით დაგენილია, რომ თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორიდან ხუთ წლამდე ისჯება ის, ვინც გაავრცელა და გადასცა მესამე პირისათვის მიღებული მონაცემები, რომლებიც აღწერილია 1-ლი და მე-2 ნაწილებში. ასევე აღნიშნული ნაწილი ითვალისწინებს სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთას ვადით ერთი წლიდან სამ წლამდე ან ჯარიმას 12-24 თვიური ხელფასის ოდენობით, იმ პირისათვის, ვინც წინასწარ იცოდა მიღებული საიდუმლო ცნობების უკანონობის შესახებ და ჩაიდინა ქმედებები გათვალისწინებული მუხლის 1-ლი და მე-2 ნაწილებით. მუხლის მე-4 ნაწილით დადგენილია, რომ თუკი ქმედებები გათვალისწინებული 1-ლი და მე-2 ნაწილებით, ჩადენილია იმ პირთა მიერ, რომლებიც პასუხისმგებელნი იყვნენ ინფორმაციულ, ელექტრონულ, სატელევიზიო კარტოთეკებზე, მათ არქივებსა და რეესტრებზე, მათ დაენიშნებათ სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთა ვადით სამიდან ხუთ წლამდე, ხოლო თუ მათში არსებული მონაცემები იყო გავრცელებული და გადაცემული მესამე პირისათვის, თავისუფლების აღკვეთის ვადა შეიძლება გაიზარდოს ოთხიდან ექვს წლამდე. მუხლის მე-5 ნაწილში კი აღწერილია, რომ თუკი იმ ქმედებათა ჩადენის შედეგად, რომლებიც აღწერილია წინა ნაწილებით, გახმაურებული იყო პირადი ხასიათის მონაცემები, რომლებმაც აღმოაჩინეს პირის იდეოლოგია, რწმენა, ჯანმრთელობის მდგომარეობა, წარმომავლობა და სხვა პირადი ხასიათის მონაცემები, სასჯელის სახით დაენიშნება ზემოთ აღნიშნული ნაწილების სანქციების ყველაზე მაღალი ზღვარი; სსკ-ის 256-ე მუხლით – ის, ვინც იყენებს ტელეკომუნიკაციების ტერმინალურ მოწყობილობებს, მათი მესაკუთრის ნების საწინააღმდეგოდ და ამით აყენებს მას ქონებრივ ზარალს ისჯება ჯარიმით სამიდან თორმეტამდე თვიური ხელფასის ოდენობით; სსკ-ის 278-ე მუხლით – ის, ვინც კომერციული საიდუმლოს გახმაურების მიზნით, რაიმე ხერხით დაეუფლება წერილობით, საფოსტო ან ელექტრონულ მონაცემებს, თუკი აღნიშნული საიდუმლო იქნება გავრცელებული ან გადაცემული მესამე პირისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამიდან ხუთ წლამდე ან ჯარიმით 12-24 თვიური ხელფასის ოდენობით; სსკ-ის 394-ე მუხლით – თანამდებობის პირის ან სახელმწიფო მოხელის მიერ ცრუ ან ფალსიფიცირებუ-

ლი სატელეგრაფო ან ნებისმიერი სხვა შეტყობინების გადაცემა და გაგზავნა, რომელიც მისი სამსახურებრივი საქმიანობიდან გამომდინარე პასუხისმგებელია ტელეკომუნიკაციებზე, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ექვსი თვიდან სამ წლამდე და განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით ვადით ორიდან ექვს წლამდე; სსკ-ის 584-ე მუხლით – ესპანელი, რომელიც უცხო სახელმწიფოსათვის, საერთაშორისო ასოციაციისათვის ან ორგანიზაციისათვის მომსახურების განევის მიზნით, ამოიღებს, გააყალბებს ან გაახმაურებს საიდუმლო ან დახურულ ინფორმაციას, რომელსაც შეუძლია ზიანი მიაყენოს ეროვნულ უშიშროებას, ისჯება როგორც სახელმწიფოს მოღალატე და ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ექვსიდან თორმეტ წლამდე.

ნიდერლანდების სამეფოში განსახილველ დანაშაულთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს წარმოადგენენ 1993 წლის კანონის „კომპიუტერული დანაშაულებების შესახებ“ ნორმები, რომელთა სახით ჰოლანდიის სისხლის სამართლის კოდექსი შევსებული იყო მნიშვნელოვნად დიდი რაოდენობის ახალი დანაშაულთა შემადგენლობებით.²³ უპირველესს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ სსკ-ის მე-80 (quinquies) მუხლით, ტერმინი „მონაცემები“ შეიძლება იხმარებოდეს, ყოველი ფაქტის, ცნების ან ინსტრუქციის მნიშვნელობით, იმის მიუხედავად, მიღწეულია თუ არა მათ საფუძველზე შეთანხმება, რომელიც ვარგისია გადაცემისათვის, ადამიანის მიერ აღქმისა ან კომპიუტერული სისტემის გადამუშავებისათვის, ხოლო სსკ-ის მე-80 (sexies) მუხლი განსაზღვრავს, რომ ტერმინი „კომპიუტერული სისტემები“ შეიძლება იხმარებოდეს მონაცემების განსაზღვრისათვის, რომლებიც განკუთვნილია მონაცემების ელექტრონული საშუალებებით შენახვისა და გადამუშავებისათვის.

ჰოლანდიის სისხლის სამართლის კოდექსით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში ჩადენილი დანაშაულებებისათვის გათვალისწინებულია შემდეგი ნორმებით: სსკ-ის 138a-ე მუხლით – პირი,

23 Уголовный кодекс Голандии / Науч. ред. д. ю. н. проф. Б.В. Волженкин, пер. с англ. И.В. Мироновой. СПб, 1998

რომელიც განზრახ, უკანონოდ აღწევს სხვის კომპიუტრულ მოწყობილობაში ან სისტემაში, მონაცემთა შენახვისა და გადამუშავებისათვის, ან ამგვარი მოწყობილობის ან სისტემის ნაწილში, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ექვს თვემდე ან ჯარიმით მესამე კატეგორიით. აღნიშნული მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, კომპიუტერში არამართლზომიერი შეღწევა, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ოთხ წლამდე ან ჯარიმით მეოთხე კატეგორიით, თუკი დამნაშავე შემდგომში იღებს ასლებს, რომლებიც იწახება კომპიუტრულ სისტემაში და იწერს ასეთ მონაცემებს პირადი ან სხვა პირის მოხმარებისათვის. მე-3 ნაწილი კი ითვალისწინებს კომპიუტერში არამართლზომიერ შეღწევას, რომელიც ჩადენილია სატელეკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურიდან ან სატელეკომუნიკაციო მოწყობილობიდან და განკუთვნილია მოსახლეობის მომსახურებისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ოთხ წლამდე ან ჯარიმით მეოთხე კატეგორიით, თუ დამნაშავე შემდგომში: ა) იყენებს კომპიუტრული მოწყობილობის ან სისტემის გადამუშავების შესაძლებლობას, თავისთვის არაკანონიერი შემოსავლების მიღების მიზნით; ბ) გააჩნია დაშვება მესამე პირის კომპიუტრულ მოწყობილობაში ან სისტემაში, იმ კომპიუტრული მოწყობილობიდან ან სისტემიდან, რომელშიც მან შეაღწია; სსკ-ის 139a-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, პირი, რომელიც ტექნიკური მოწყობილობების მეშვეობით, კანონიერი ნებართვის გარეშე, განზრახ ხელში იგდებს და იწერს მონაცემებს, რომლებიც გადაიცემა იზოლირებულ, საცხოვრებელ ოთახში ან შენობაში, კომპიუტრული სისტემის დახმარებით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ექვს თვემდე ან ჯარიმით მეოთხე კატეგორიით; სსკ-ის 139b-ე მუხლის თანახმად, პირს, რომელიც საუბრის ჩანერისა და უკანონო მოსმენის მიზნით, რომელიც ხორციელდება ნებისმიერ ადგილას, საცხოვრებელი, იზოლირებული ოთახისა და შენობის გარდა, ფარულად, ტექნიკური საშუალებების მეშვეობით, უსმენს და იწერს ასეთ საუბარს, მისი მონაწილის თანხმობის გარეშე, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ თვემდე ან ჯარიმით მესამე კატეგორიით; სსკ-ის 139c მუხლი – პირი, რომელიც განზრახ ტექნიკური მოწყობილობების დახმარებით ხელში იგდებს ან იწერს მონაცემებს, რომლებიც

გადაიცემა სატელეკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის მეშვეობით, რომელიც გამოიყენება მოსახლეობის მომსახურებისათვის და არ არის განკუთვნილი მისთვის ან სხვა პირისათვის, რომლის ბრძანებითაც იგი მოქმედებს, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ერთი წლის ვადით ან ჯარიმით მეოთხე კატეგორიით; სსკ-ის 139d მუხლის მიხედვით, საჯელი თავისუფლების აღკვეთის სახით, ვადით ექვსი თვით ან მეოთხე კატეგორიის ჯარიმა უნდა დაენიშნოს პირს, რომელსაც გააჩნია ტექნიკური მოწყობილობა და იგი დაყენებულია განსაზღვრულ ადგილას, არაკანონიერი მოსმენისა და საუბრის ჩანერის მიზნით; სსკ-ის 350a მუხლი – პირი, რომელიც განზრახ ან არაკანონიერად ცვლის, შლის ან ხდის გამოუყენებელს ინფორმაციას, რომელიც ინახება, მუშავდება ან გადაიცემა კომპიუტერული მოწყობილობის ან სისტემის მეშვეობით და შეაქმვს მასში დამატებითი მონაცემები, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე ან ჯარიმით მეოთხე კატეგორიით. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, პირი, რომელიც განზრახ არაკანონიერად ავრცელებს ისეთ მონაცემებს, რომლებიც მიმართულია ზიანის მიყენებისაკენ, კომპიუტერულ სისტემაში ან მოწყობილობაში ასლების გადაღების გზით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ოთხ წლამდე ან ჯარიმით მეხუთე კატეგორიით.

შვეიცარიის 1937 წლის 21 დეკემბრის (საბოლოო დამატებებით) სისხლის სამართლის კოდექსში დანაშაულებების შესაბამისი შემადგენლობები მოცემულია სხვადასხვა ნაწილებში. მაგალითად, სსკ-ის მეორე წიგნის, მეორე ნაწილის 143-ე მუხლის „მონაცემთა არამართლზომიერი შეძენა“ მიხედვით, ის, ვინც იძენს თავისთვის ან სხვა პირისათვის მონაცემებს, რომლებიც შეგროვებულია ელექტრონული ან სხვა მსგავსი საშუალებით, არაკანონიერი გამდიდრების მიზნით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე; სსკ-ის 143(bis) მუხლის მიხედვით, ის, ვინც გამდიდრების მიზნის გარეშე, მონაცემთა მოწყობილობის მეშვეობით, არაკანონიერად აღწევს სხვის დაცულ მონაცემთა გადამუშავების სისტემაში, ისჯება საჩივრის საფუძველზე თავისუფლების აღკვეთით ან ჯარიმით; სსკ-ის 144(bis) მუხლის „მონაცემთა დაზიანება“ მიხედვით, ის ვინც არამართლზომიერად ცვლის ან ახდენს მონაცემების ლიკვიდირებას,

რომლებიც შეგროვებულია ელექტრონული ან სხვა საშუალებით, ისჯება საჩივრის საფუძველზე თავისუფლების აღკვეთით ან ჯარიმით; სსკ-ის 147-ე მუხლით „მონაცემთა გადამუშავების მონყობილობის თაღლითურად ბოროტად გამოყენება“ დადგენილია, რომ ის ვინც არაკანონიერი გამდიდრების მიზნით, მონაცემების არასწორი, არასრული ან არამართლზომიერი გამოყენების გზით, ცდილობს ზეგავლენა მოახდინოს მონაცემთა გადამუშავების ან გადაცემის პროცესზე და ამით უზრუნველყოფს სხვა პირისათვის ქონებრივი ზიანის დადგომის გადავადებას, შესაბამისად მალავს ქონებრივი ზიანის დადგომის ვადას, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე; სსკ-ის 150(bis) მუხლის „წარმოება და მიმოქცევაში გაშვება საგნების, რომლებიც განკუთვნილია კოდირებული მასალების არაკანონიერი გაშიფრისათვის“ მიხედვით, ის ვინც აწარმოებს, ახორციელებს გადაზიდვას – გადატანას, ინსტალირებას ან უშვებს მიმოქცევაში ტექნიკას, მის შემადგენელ ელემენტებს ან პროგრამებს მონაცემთა გადამუშავებისათვის, რომლებიც განკუთვნილია რადიოპროგრამების და სამსახურებრივი ტელეკომუნიკაციების არაკანონიერი გაშიფრისათვის, ისჯება საჩივრის საფუძველზე თავისუფლების აღკვეთით ან ჯარიმით;

შვეიცარიის სისხლის სამართლის კოდექსის ნაწილი „დანაშაულებრივი ქმედებები საიდუმლო და კერძო სფეროში ღირსების წინააღმდეგ“ შეიცავს განმარტებებს პირადი მონაცემების არაკანონიერი მიღებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესების შესახებ, კერძოდ: სსკ-ის 179(novies) მუხლის „პირადი მონაცემების არაკანონიერი მიღება“ მიხედვით, ის ვინც მონაცემთა ბაზიდან არაკანონიერად ღებულობს განსაკუთრებულად დაცულ პირადი ხასიათის ინფორმაციას, რომელიც არ არის საყოველთაოდ დაშვებული, ისჯება საჩივრის საფუძველზე თავისუფლების აღკვეთით ან ჯარიმით;

შვეიცარიის სსკ-ის 321(ter) მუხლი „საფოსტო და სატელეკომუნიკაციო საიდუმლოების დარღვევა“ ადგენს, რომ ის ვინც წარმოადგენს იმ ორგანიზაციის მოხელეს, მოსამსახურეს ან დამხმარე პერსონალს, რომელიც ემსახურება საპოსტო და სატელეკომუნიკაციო სამსახურებს, გაუმხელს მესამე პირს მონაცემებს საფოსტო, გადასახადების და სატელეკომუნიკაციო

ბრუნვის შესახებ, ხსნის დახურულ გზავნილებს ან არკვევს მათ შინაარსს, ან აძლევს მესამე პირს უფლებას ჩაიდინოს ამგვარი ქმედება, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ან ფულადი ჯარიმით. ასევე ისჯება ის, ვინც მოტყუების გზით, აღნიშნული ქმედებების ჩასადენად წააქეზებს პირს, რომელიც თავისი სამსახურებრივი მომარეობიდან გამომდინარე ვალდებულია შეინახოს საიდუმლო. საფოსტო და სატელეკომუნიკაციო საიდუმლოს დარღვევა ასევე ითვლება დასჯად ქმედებად, თანამდებობრივი ან სამსახურებრივი ურთიერთობების შეწყვეტის შემდეგაც. საფოსტო და სატელეკომუნიკაციო საიდუმლოს დარღვევა არ წარმოადგენს დასჯად ქმედებას, იმ შემთხვევაში, თუ ამისათვის საჭიროა უფლებამოსილი პირის ძებნა ან კანონიერი ინტერესებისათვის ზიანის მიყენების აცილებისათვის.

შვეიცარიის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, დაცული მონაცემების ქვეშ იგულისხმება „მონაცემები“, რომლებიც შეგროვებულია ელექტრონული ან სხვა საშუალებით, თუ აღნიშნული მონაცემები არ ეკუთვნოდა დამნაშავე პირს. სისხლისსამართლებრივად დასჯადი ქმედებების მნიშვნელოვანი წრის ქონებრივი ხასიათის დანაშაულებებთან მიკუთვნების მიუხედავად, ანგარებითი მოტივი არ წარმოადგენს მათი შემადგენლობების აუცილებელ შემადგენელ ელემენტებს. ყურადღებას იქცევს ის, რომ მომეტებული სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დადგენილი იმ პირისათვის, ვინც „გამდიდრების მიზნის გარეშე მონაცემთა მოწყობილობის მეშვეობით არამართლზომიერად აღწევს სხვის, განსაკუთრებულად დაცულ მონაცემთა გადამამუშავებელ სისტემაში“ (სსკ-ის 143bis მუხლი). ამასთან ერთად, შვეიცარიის სისხლის სამართლის კოდექსის ძირითადი დებულებები, გამომდინარეობს იქიდან, რომ მონაცემებს, რომლებიც შეგროვებულია ელექტრონული ან სხვა საშუალებით (ე.ი. კომპიუტერული ინფორმაცია) გააჩნიათ თვითღირებულება, რასაც დანაშაულებრივი ხელყოფის შემთხვევაში, თან მოჰყვება მატერიალური ზიანის ანაზღაურება.

პოლონეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით დადგენილია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ზოგიერთი დანაშაულისათვის, ჩადენილი კომპიუტერული ინფორმაციის და ტექნოლოგიების გამოყენებით. უპირველეს ყოვლისა აღსა-

ნიშნავია სსკ-ის XXXIII ნაწილით „დანაშაულებები ინფორმაციის შენახვის წინააღმდეგ“ გათვალისწინებული, 269-ე მუხლით, რომლის შესაბამისად, ის ვინც ანადგურებს, აზიანებს, შლის ან ცვლის კომპიუტერული ინფორმაციის ჩანაწერს, რომელსაც გააჩნია განსაკუთრებული მნიშვნელობა ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობისათვის, კავშირის უსაფრთხოებისა და სამთავრობო ადმინისტრაციის ფორმირებისათვის, ასევე სხვა სახელმწიფო ან ადმინისტრაციული ორგანოს თვითმმართველობისათვის, აგრეთვე ვინც არღვევს ან შეუძლებელს ქმნის ასეთი ინფორმაციის ავტომატიზირებულ შეგროვებას, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ექვსი თვიდან რვა წლამდე.²⁴ სსკ-ის XXXV ნაწილი „დანაშაულებები საკუთრების წინააღმდეგ“, შეიცავს ნორმებს, რომლებიც ადგენენ პასუხისმგებლობას შემდეგი ქმედებებისათვის: სსკ-ის 278-ე მუხლი – სხვისი ქონების ფარულად მითვისება, ამ მიზნისათვის, კომპიუტერული პროგრამების გამოყენების გზით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამი თვიდან ხუთ წლამდე; სსკ-ის 285-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი – ზიანის მიყენება, სატელეკომუნიკაციო საშუალებების უფასო გამოყენების გზით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით სამი წლის ვადით, მიყენებული ზიანის თანხის ანაზღაურებით; სსკ-ის 287-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი – მითვისება თაღლითური გზით, თუ ამას თან ახლდა კომპიუტერული ინფორმაციის განადგურება, შეცვლა ან მოდიფიცირება, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამი თვიდან ხუთ წლამდე, მიყენებული ზიანის თანხის ანაზღაურებით; სსკ-ის 293-ე მუხლი – ანგარების მიზნით, კომპიუტერული პროგრამების გასაღება, რომლებიც არ ეკუთვნის დამნაშავე პირს, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით სამი წლიდან ხუთ წლამდე, ხოლო შემამსუბუქებელი გარემოებების არსებობისას, თავისუფლების აღკვეთით ვადით ერთ წლამდე.

ნორმებს კომპიუტერული ტექნოლოგიების სფეროში ჩადენილი დანაშაულებებისათვის, შეიცავს აგრეთვე ლუქსემბურგის სისხლის სამართლის კოდექსის (509-1; 509-2; 509-3; 524-ე მუხლები). სსკ-ის 509-1 მუხლი ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას მონაცემთა გადამუშავების სისტემასთან

24 Уголовный кодекс Республики Польша / Отв. ред. Э.А. Саркисова, А.И. Лукашѳв, Пер. с польск. Д.А. Барилловича. Минск, 1998.

ან მის ნაწილთან არამართლზომიერი დაშვებისათვის. სანქცია აღნიშნული დანაშაულისათვის ითვალისწინებს ჯარიმას ან თავისუფლების შეზღუდვას ვადით ორი თვიდან ერთ წლამდე. თუკი აღნიშნული ქმედებების ჩადენას მოჰყვა სისტემაში არსებული მონაცემების შეცვლა ან განადგურება, თავისუფლების შეზღუდვის ვადის ზედა საზღვარი გაიზრდება ორ წლამდე; სსკ-ის 509-2 მუხლი კრძალავს მონაცემების გადამუშავების ავტომატური სისტემის ფუნქციონირებისათვის წინასწარი განზრახვით დაბრკოლებების შექმნას. სასჯელი – ჯარიმა ან თავისუფლების აღკვეთა ვადით სამი თვიდან სამ წლამდე; სსკ-ის 509-3 მუხლი მიმართულია მონაცემების სრულყოფისა და ხარისხის დაცვაზე და ადგენს: პირს, რომელსაც განზრახ და ყოველგვარი უფლებამოსილების გარეშე, შეაქვს მონაცემები ელექტრონულ სისტემაში ასევე ცვლის ან შლის მონაცემებს, რომლებიც ინახება ამ სისტემაში, სასჯელის სახით უნდა დაენიშნოს ჯარიმა ან თავისუფლების აღკვეთა ვადით სამი თვიდან სამ წლამდე. ასევე ლუქსემბურგის სსკ-ის 524-ე მუხლის მიხედვით, ტელეკომუნიკაციებში ნებისმიერი ჩარევა ითვლება დანაშაულებრივად და ისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების შეზღუდვით ვადით ერთი თვიდან სამ წლამდე.

აზიის ქვეყნები, ასევე როგორც, ევროპის ქვეყნები არ არიან ერთმნიშვნელოვანი კომპიუტერული დანაშაულებებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპების დადგენის საკითხში. ზოგიერთი მათგანი, კომპიუტერული დანაშაულებებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხების რეგულირების საკუთარი გამოცდილების არ არსებობის პირობებში, მიმართავს მაგალითის სახით ამერიკის შეერთებული შტატების კანონმდებლობას. ასეთ სახელმწიფოთა რიგს მიეკუთვნება ფილიპინები.

ფილიპინებში, ქმედებათა კრიმინალიზაცია, რომლებიც ხელყოფენ კომპიუტერულ ინფორმაციას და სივრცეს, განხორციელდა 2000 წელს „კომპიუტერის ბოროტად გამოყენების შესახებ“ კანონის მიღების გზით. აღნიშნული კანონი, მოიცავს განსახილველ სფეროში ჩადენილი დანაშაულებების შემდეგ ქმედებებს: განზრახ არასანქცირირებული დაშვების განხორციელება, კომპიუტერთან, კომპიუტერულ ქსელთან, სისტე-

მასთან, სერვერთან ან მონაცემთა ბაზასთან და მიღება ინფორმაციის, რომელიც არსებობს ფინანსური ორგანიზაციების მონაცემთა ბაზაში ასევე აღნიშნული ორგანიზაციების ფაილებიდან კლიენტების შესახებ ინფორმაციის ამოღება; ხელისუფლების ორგანოების და სამთავრობო ქვედანაყოფების შესახებ ინფორმაციას ან რომელიც ინახება დაცულ კომპიუტერებში, თუ ეს ქმედებები ხორციელდება ლოკალური და საგარეო კავშირების გამოყენებით; არასანქცირებული დაშვების განზრახ მიღება სახელმწიფო ორგანოების და სააგენტოების დაცულ კომპიუტერებთან; თაღლითობის ჩადენის მიზნით, დაცულ კომპიუტერებთან განზრახ დაშვების განხორციელება, შესაბამისი ნებართვის მიღების გარეშე ან ასეთის პირობების გადამეტებით, იმ პირობით, რომ კომპიუტერის გამოყენებისაგან წარმოშობილი ზიანი არ აღემატება ორმოცდაათი ათას პესეტს ერთი წლის განმავლობაში; განზრახ, ნებართვის მიღების გარეშე, პროგრამების, ინფორმაციის ან ინსტრუქციების გადაცემა, თუ აღნიშნულ ქმედებებს შედეგად მოჰყვა დაცული კომპიუტერის დაზიანება; განზრახ თაღლითობის ჩადენის მიზნით, პაროლები-სა და სხვა ინფორმაციის გადაცემა, რომლის მეშვეობითაც შეიძლება განხორციელდეს არასანქცირებული დაშვება კომპიუტერთან, კომპიუტერულ ქსელთან, სისტემასთან, სერვერთან ან მონაცემთა ბაზასთან; შეტყობინებების გადაცემა, რომლებიც შეიცავენ დაცული კომპიუტერის დაზიანების საშიშროებას, შანტაჟისა და ფულადი სახსრების მიღების მიზნით, ფიზიკური, იურიდიული პირებისაგან ასევე სახელმწიფო ორგანოებისაგან; კომპიუტერული ვირუსების ელექტრონული სახით გავრცელება.

ზემოდ აღნიშნული ქმედებებისათვის ფილიპინების კანონმდებლობით დადგენილია სხვადასხვა სასჯელის ზომები: თავისუფლების აღკვეთის სახით, ვადით ხუთიდან თხუთმეტ წლამდე და ჯარიმის სახით ერთი მილიონის ოდენობით (სამასი ათასი აშშ დოლარის ექვივალენტი). ამასთან ერთად, კომპიუტერები, კომპიუტერული პროგრამები, კომპიუტერული ტექნიკის აპარატულ-პროგრამული საშუალებები, რომელთა მეშვეობით ხდება ამა თუ იმ დანაშაულთა ჩადენა, ექვემდებარება კონფისკაციას სასამართლო გადანაცვეტილების საფუძველზე.

მაღალიზიაში გამოცემულია კანონი „კომპიუტერული დანაშაულებების შესახებ“, რომელშიც დადგენილია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შემდეგი ქმედებებისათვის: კომპიუტერულ მონაცემებთან არასანქცირებული დაშვება; ასევე ამგვარი დაშვება, სხვა დანაშაულის ჩადენის მიზნით; კომპიუტერული მონაცემების ნებისმიერი სახით არასანქცირებული შეცვლა; კომპიუტერული მონაცემების არამართლზომიერი (გაუფრთხილებლობით) გამოყენება. კომპიუტერული დანაშაულებების ჩადენისათვის სანქციები, დადგენილია ჯარიმების სახით და ასევე ითვალისწინებენ თავისუფლების აღკვეთას ვადით სამიდან ათ წლამდე.

გარკვეული თავისებურებით ხასიათდება განსახილველი კატეგორიის დანაშაულებების შემადგენლობების წრე იაპონიაში. ნორმები, რომლებიც ადგენენ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას მათი ჩადენისათვის, გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კოდექსის სხვადასხვა ნაწილებში.

იაპონიის სისხლის სამართლის კოდექსის XVII თავის „დანაშაულებები დოკუმენტების ფალსიფიკაციის სახით“ 157-ე მუხლის „არასწორი მონაცემები დამონმებულ ოფიციალურ დოკუმენტში“, მიხედვით: პირი, რომელიც აწვდის სახელმწიფო მოსამსახურეს არასწორ მონაცემებს, რაც აიძულებს სახელმწიფო მოსამსახურეს შეიტანოს აღნიშნული მონაცემები ოფიციალურად დამონმებული დოკუმენტის დედანში, რომელიც დაკავშირებულია უფლებებთან და მოვალეობებთან, ასევე ცრუ ჩანაწერების გაკეთება ელექტრომაგნიტულ გადამტანზე, რომელიც წარმოადგენს ოფიციალურად დამონმებული დოკუმენტის ორიგინალს, ისჯება გამასწორებელი სამუშაოებით არაუმეტეს ხუთი წლის ვადით ან ჯარიმით ხუთასი ათასი იენის ოდენობი; სსკ-ის 158-ე მუხლი „ფალსიფიცირებული ოფიციალური დოკუმენტის გავრცელება“ ადგენს, რომ პირი, რომელიც ავრცელებს შესაბამის დოკუმენტს ან ნახაზს, ან წარმოადგენს ჩანაწერს ელექტრომაგნიტულ გადამტანზე, ოფიციალურად დამონმებული დოკუმენტის დედანის სახით გამოყენების მიზნით, ისჯება იმავე წესით, რითაც პირი რომელიც ქმნის ფალსიფიცირებულ დოკუმენტს ან ნახაზს, ან ორგანიზებას უკეთებს მათში არასწორი მონაცემების შეტანას; სსკ-ის 161-2-ე მუხლი „ელე-

ექტრომაგნიტულ გადამტანზე არაკანონიერი ჩანაწერის შექმნა“ – ნებისმიერი პირი, რომელიც საქმის წარმოების არასწორი ორგანიზების მიზნით, სხვა პირისათვის არაკანონიერად ქმნის ჩანაწერს ელექტრომაგნიტულ გადამტანზე, რომელიც განკუთვნილია საქმის წარმოების და მასთან დაკავშირებული უფლებების გამოყენებისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ხუთი წლის ვადით ან ჯარიმით ხუთასი ათასი იენის ოდენობით. როდესაც დანაშაული, რომელიც მითითებულია წინამდებარე ნაწილში, ჩადენილია ელექტრომაგნიტულ გადამტანზე არსებულ ჩანაწერთან დაკავშირებით, რომელიც უნდა დაემზადებინა სახელმწიფო დანესებულებას ან სახელმწიფო მოხელეს ან ნებისმიერ სხვა პირს, რომელმაც ჩაიდინა აღნიშნული დანაშაული, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ათ წლამდე ან ჯარიმით ერთი მილიონი იენის ოდენობით.

იაპონიის სსკ-ის XXXV თავში „დანაშაულებები საქმიანი რეპუტაციისა და ბიზნესის წინააღმდეგ“ ჩართულია 234-2-ე მუხლი „ბიზნესისათვის წინააღმდეგობების შექმნის მიზნით, კომპიუტერების მწყობრიდან გამოყვანა“. აღნიშნული მუხლის შინაარსი მდგომარეობს შემდეგში: ნებისმიერი პირი, ვინც წინააღმდეგობას უწევს სხვა პირის საქმიან აქტივობას, კომპიუტერების მუშაობისათვის დაბრკოლებების შექმნის გზით, მათი შეკეთების ან მონტაჟის დროს ანდა კომპიუტერის იძულება იმოქმედოს მიზნების საწინააღმდეგოდ, მისი მწყობრიდან გამოყვანის გზით, ელექტრომაგნიტული ჩანაწერების განადგურების მეშვეობით ან სხვა საშუალებით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე ან ჯარიმით ერთი მილიონი იენის ოდენობით.

სსკ-ის XXXVII თავის „დანაშაულებები თაღლითობისა და გამოძალვის სახით“. მოიცავს 246-2-ე მუხლს „კომპიუტერული თაღლითობა“. აღნიშნული მუხლი ადგენს, რომ იმ შემთხვევების გარდა, რომლებზეც ვრცელდება 246-ე მუხლის მოქმედება, ნებისმიერი პირი, რომელიც ამზადებს ყალბ ელექტრომაგნიტულ ჩანაწერებს და მოწმობის შეძენის, ცვლილების ან ქონებრივი უფლებების დაკარგვის თაობაზე, კომპიუტერში ცრუ მონაცემების ან ბრძანების შეყვანის გზით, და უშვებს მიმოქცევაში ყალბ ელექტრომაგნიტულ ჩანაწერებს სხვისი პირის საქმიანი ოპერაციების მსვლელობის დროს, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით

იძულებითი სამუშაოების სახით ვადით ათ წლამდე.

იაპონიის სსკ-ის 258-ე მუხლი „სახელმწიფო დოკუმენტების განადგურება“ ადგენს, რომ პირი, რომელიც ანადგურებს ან ამახინჯებს დოკუმენტს ან ჩანაწერს ელექტრომაგნიტულ გადამტანზე, რასაც იყენებს სახელმწიფო დაწესებულება, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით იძულებითი შრომით ვადით სამი თვიდან შვიდ წლამდე. სსკ-ის 259-ე მუხლი „პირადი დოკუმენტების განადგურება“, რომლის შესაბამისად, პირი, რომელიც, ანადგურებს ან ამახინჯებს დოკუმენტს ან ჩანაწერს ელექტრომაგნიტულ გადამტანზე, რომელიც იხმარება სხვა პირის მიერ და წარმოადგენს მისი უფლებებისა და მოვალეობების დასადგენ ინფორმაციას, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით და იძულებითი შრომით ვადით არაუმეტეს ხუთი წლისა.

ბელორუსიის სისხლის სამართლის კოდექსი შეიცავს შვიდ მუხლს, რომლებიც ადგენენ პასუხისმგებლობას შემდეგი ქმედებების ჩადენისათვის: არასანქციონირებული დაშვება კომპიუტერულ ინფორმაციასთან (მუხლი 349-ე); კომპიუტერული ინფორმაციის მოდიფიკაცია (მუხლი 350-ე); კომპიუტერული საბოტაჟი (მუხლი 351-ე); კომპიუტერული ინფორმაციის არამართლზომიერი ხელში ჩაგდება (მუხლი 352-ე); კომპიუტერულ სისტემასთან ან ქსელთან არამართლზომიერი დაშვების მიღებისათვის, სპეციალური საშუალებების შექმნა (მუხლი 353-ე); მავნებლობის მომტანი პროგრამების შემუშავება, გამოყენება ან გავრცელება (მუხლი 354-ე); კომპიუტერული სისტემის ან ქსელის ექსპლუატაციის წესების დარღვევა (მუხლი 355-ე). ცალკეული მუხლები ითვალისწინებენ სასჯელის მაქსიმალურ ვადას – ორ წლამდე თავისუფლების აღკვეთით, ზოგიერთი კი – შვიდ წლამდე ვადით. მაგალითად, კომპიუტერულ ინფორმაციასთან არასანქციონირებული დაშვება, ელექტრონულ გამოთვლითი ტექნიკით სარგებლობა, ასევე კომპიუტერიზირებული სისტემის კავშირით სარგებლობა, რასაც შედეგად მოჰყვა აკტასტროფა, უბედური შემთხვევები ან სხვა მძიმე შედეგები, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით შვიდ წლამდე. მხოლოდ ორ შემთხვევაში გათვალისწინებულია სასჯელი თავისუფლების აღკვეთის სახით ვადით ათ წლამდე – კომპიუტერული საბოტა-

უის და ასევე მავნებლობის მომტანი პროგრამების გამომუშავება, გამოყენების და გავრცელებისათვის, თუ ამგვარ ქმედებებს მოჰყვა მძიმე შედეგი.

ანალოგიურად არის რეგულირებული ინფორმაციული უშიშროების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულებების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხები ტაჯიკეთის სისხლის სამართლის კოდექსის (298-304) მუხლებით.

2001 წლის 1 სექტემბერს ძალაში შესული უკრაინის სისხლის სამართლის კოდექსით, დადგენილია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა რიგი დანაშაულებებისათვის, რომელთა ხელყოფის გვარეობით ობიექტს XVI თავის შესაბამისად, წარმოადგენს ელექტრონულ-გამოთვლითი მანქანების (კომპიუტერების), სისტემების და კომპიუტერული ქსელების გამოყენების სფერო. სსკ-ის აღნიშნული ნაწილი მოიცავს: 361-ე მუხლს „ეგმის, სიტემებისა და კომპიუტერული ქსელების მუშაობის პროცესში უკანონო ჩარევა“. აღნიშნული მუხლის შესაბამისად, დანაშაულის შემადგენლობა ქმნის ავტომატიზირებული ეგმ-ისა, მათი სისტემების და ქსელების მუშაობის პროცესში განზრახ ჩარევას, რასაც შედეგად მოჰყვა ინფორმაციის დამახინჯება ან განადგურება და კომპიუტერული ვირუსების გავრცელება, პროგრამულ და ტექნიკურ საშუალებათა გამოყენების გზით, რომლებიც განკუთვნილია ავტომატიზირებულ სისტემაში უკანონო შეღწევისათვის, ისჯება თავისუფლების შეზღუდვით ვადით ორიდან ხუთ წლამდე ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით ვადით ორ წლამდე პროგრამული ან ტექნიკური საშუალებათა კონფისკაციით, რომელთა მეშვეობით ჩადენილი იყო არასანქციონირებული ჩარევა და რაც წარმოადგენს დამნაშავის საკუთრებას ან ჯარიმით მოქალაქეთა ექვსასიდან ათას დაუბეგრავი გადასახადების ოდენობით; სსკ-ის 362-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის მიხედვით, ინფორმაციის არასანქციონირებული შეცვლა, განადგურება ან დაბლოკვა, რომლის გადამუშავება ხდება ეგმ-ში, ავტომატიზირებულ სისტემებში და კომპიუტერულ ქსელებში, ჩადენილი იმ პირის მიერ, ვისაც არ გააჩნია მასთან დაშვების უფლება, ისჯება ჯარიმით მოქალაქეთა ექვსასიდან ათას დაუბეგრავი გადასახადების ოდენობით ან გა-

მასწორებელი სამუშაოებით ვადით ორ წლამდე პროგრამული ან ტექნიკური საშუალებათა კონფისკაციით, რომელთა მეშვეობით ჩადენილი იყო არასანქციონირებული ქმედებები და რაც წარმოადგენს დამნაშავე პირის საკუთრებას. ამის გარდა უკრაინის სსკ-ის 301-ე მუხლი ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას პორნოგრაფიული საგნების შემოტანის, დამზადების გასაღებისა და გავრცელებისათვის, კომპიუტერული პროგრამების გამოყენებით, რასაც მოჰყვება სასჯელის გამკაცრება.

უზბეკეთის სისხლის სამართლის კოდექსი, ითვალისწინებს კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში ჩადენილ დანაშაულთა შემდეგ შემადგენლობებს: სსკ-ის 167-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „გ“ პუნქტი – მიტაცება, ჩადენილი კომპიუტერული ტექნიკის საშუალებათა მისაკუთრებისა და გაფლანგვის გზით, ისჯება ჯარიმით მოქალაქეთა სამასიდან ექვსასამდე მინიმალური ხელფასის ოდენობით ან გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით სამ წლამდე და თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთიდან ათ წლამდე; სსკ-ის 168-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „გ“ პუნქტი – თაღლითობა ჩადენილი კომპიუტერული ტექნიკის გამოყენებით, ისჯება ჯარიმით მოქალაქეთა ასიდან სამასამდე მინიმალური ხელფასის ოდენობით ან გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ორ წლამდე ასევე თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე; სსკ-ის მე-3 ნაწილის „ბ“ პუნქტი – ქურდობა, ჩადენილი კომპიუტერულ სისტემაში არასანქციონირებული შეღწევით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთიდან რვა წლამდე; მუხლი 192-ე „კონკურენტის დისკრედიტაცია“ – კონკურენტის დისკრედიტაცია, ე.ი. ბეჭდვითი საშუალებით ან ტექსტის გავრცელების სხვა საშუალებით, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებით წინასწარი განზრახვით ცრუ, არასწორი და დამახინჯებული მონაცემების გავრცელება, სუბიექტისათვის საქმიანი რეპუტაციის შელახვის მიზნით, ისჯება ჯარიმით ორმოცდაათიდან ასი მინიმალური ხელფასის ოდენობით ან გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით სამ წლამდე ასევე პატიმრობით ექვს თვემდე ვადით.

ასევე უზბეკეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 143-ე მუხლი ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას მიმოწერის, ტელეფონით საუბრის, საფოსტო, სატელეგრაფო, ელექტრონული და სხვაგვარი შეტყობინებების

საიდუმლოების განზრახ დარღვევისათვის ჩადენილი ადმინისტრაციული სახდელის გამოყენების შემდეგ ამგვარი ქმედებებისათვის და ისჯება ჯარიმით ოცდახუთი მინიმალური ხელფასის ოდენობით ან განსაზღვრული უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე, გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით სამ წლამდე და პატიმრობით ვადით ექვს თვემდე.

ყაზახეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 თავის „დანაშაულებები ეკონომიკური საქმიანობის სფეროში“ მოცემულია 227-ე მუხლი „კომპიუტერულ ინფორმაციასთან არამართლზომიერი დაშვება, ზიანის მომტანი ეგმ-ის პროგრამების შექმნა, გამოყენება და გავრცელება“, რომლის მიხედვით: არამართლზომიერი დაშვება კანონით დაცულ კომპიუტერულ ინფორმაციასთან, ე.ი. ინფორმაციასთან, რომელიც ინახება ეგმ-ის სისტემაში ან ქსელში, თუ ამ ქმედებას შედეგად მოჰყვა კომპიუტერული ინფორმაციის განადგურება, დაბლოკვა ან მოდიფიცირება, ისჯება ჯარიმით ორასიდან ხუთასამდე თვიური მაჩვენებელთა ოდენობით ან საზოგადოებრივად სასარგებლო სამუშაოებით ვადით ასოციდან ასოთხმოც საათამდე, გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ერთ წლამდე ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, იგივე ქმედება ჩადენილი წინასწარი შეცნობით პირთა ჯგუფის მიერ ან იმ პირის მიერ, რომელმაც გამოიყენა სამსახურებრივი მდგომარეობა, ისჯება ჯარიმით ხუთასიდან რვაასამდე თვიური მაჩვენებელთა ოდენობით ან გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ერთიდან ორ წლამდე და თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე. მუხლის მე-3 ნაწილი კი ითვალისწინებს – კომპიუტერისათვის პროგრამების შექმნა ან უკვე არსებულ პროგრამაში ცვლილებების შეტანა, რასაც შედეგად მოჰყვება კომპიუტერული ინფორმაციის არასანქცირებული განადგურება, დაბლოკვა და მოდიფიცირება, სისტემებისა და ქსელების მწყობრიდან გამოყვანა, ისჯება ჯარიმით ხუთასიდან ათას თვიური გაანგარიშების მაჩვენებელთა ოდენობით, გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ორ წლამდე ან თავისუფლების აღკვეთით იმავე ვადით. მე-4 ნაწილით კი დადგენილია, თუ ქმედებებს, რომლებიც გათვალისწინებულია მუხლის მე-3 ნაწილით, გაუფრთხილებლობით მოჰყვა მძიმე შედეგები, ისჯე-

ბა ჯარიმით ერთი ათასიდან ორი ათას თვიური გაანგარიშების მაჩვენებელთა ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე.

ყაზახეთის სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმათა ამგვარი იერარქიის მიუხედავად, აღნიშნული მუხლის დებულებები ფაქტიურად მიმართულია კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში სამართლებრივი ურთიერთობის დაცვაზე, რაზედაც მეტყველებს მისი შინაარსი.

ყირგიზეთის კანონმდებელმა სისხლის სამართლის კოდექსის დანაშაულთა სამ შემადგენლობაში განასახიერა მათი ჩადენის თავისებურებები კომპიუტერული ინფორმაციისა და ტექნიკის გამოყენებით, ასევე გაითვალისწინა პასუხისმგებლობა: პირადი მიმონერის, ტელეფონით საუბრის, საფოსტო, სატელეგრაფო, ელექტრონული ან სხვაგვარი შეტყობინების საიდუმლოების დარღვევისათვის, კერძოდ სსკ-ის მე-19 თავის „დანაშაულებები ადამიანისა და მოქალაქის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების წინააღმდეგ“ 136-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით დადგენილია, რომ პირადი მიმონერის, ტელეფონით საუბრის, საფოსტო, სატელეგრაფო, ელექტრონული ან სხვაგვარი შეტყობინების საიდუმლოების დარღვევა, ისევეა ჯარიმით ორასიდან ხუთასამდე გაანგარიშებული მაჩვენებელთა ოდენობით. მე-2 ნაწილით კი, იგივე ქმედება ჩადენილი პირის მიერ, რომელიც იყენებს სამსახურებრივ მდგომარეობას ან სპეციალურ ტექნიკურ საშუალებებს, ისევეა ჯარიმით ასიდან სამასამდე გაანგარიშებული მაჩვენებელთა ოდენობით ან განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით ვადით ხუთ წლამდე ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე, განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე. მუხლის მე-3 ნაწილი ადგენს, რომ სპეციალური ტექნიკური საშუალებების არაკანონიერი წარმოება, გასაღება ან შეძენა, რომლებიც განკუთვნილია ინფორმაციის ფარული მოსმენისათვის, ისევეა ჯარიმით ორასიდან ხუთასამდე გაანგარიშებული მაჩვენებელთა ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე, განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე. სსკ-ის 150-ე მუხლი „საავტორო უფლებებისა და პა-

ტენტების მფლობელთა უფლებების დარღვევა" – რაშიც იგულისხმება, თავისი სახელით კომპიუტერისათვის ან მონაცემთა ბაზისათვის სხვისი პროგრამების გამოშვება, რაც მიტოლებულია თანაავტორობისადმი იძულებისათვის (150-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი), ისჯება ჯარიმით შვიდასიდან ერთ ათასამდე გაანგარიშებულ მაჩვენებელთა ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე, განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე ან უამისოდ; ეგმ-ის ან მონაცემთა ბაზის პროგრამების არაკანონიერი გამოყენება (150-ე მუხლის 2-ე ნაწილი), ისჯება ჯარიმით ერთი ათასიდან სამ ათასამდე გაანგარიშებულ მაჩვენებელთა ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამიდან ხუთ წლამდე, განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე. სსკ-ის 22-ე თავის „დანაშაულებები ეკონომიკური საქმიანობის სფეროში“ 193-ე მუხლის მიხედვით: ისეთი ცნობების არაკანონიერი მიღება, რომლებიც შეადგენენ კომერციულ ან საბანკო საიდუმლოებას, ინფორმაციის ხელში ჩაგდების გზით, ასევე კომპიუტერულ სისტემაში ან ქსელში არაკანონიერი შეღწევის გზით, ისჯება ჯარიმით ორასიდან ხუთასამდე გაანგარიშებულ მაჩვენებელთა ოდენობით, განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე.

ასევე ყირგიზეთის სსკ-ის 136-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის მიხედვით: პირადი მიმოწერის, ტელეფონით საუბრის, საფოსტო, სატელეგრაფო, ელექტრონული და სხვაგვარი შეტყობინებების საიდუმლოების დარღვევა, ისჯება ჯარიმით ორასიდან ხუთას გაანგარიშებულ მაჩვენებელთა ოდენობით. მუხლის მე-2 ნაწილი ადგენს, რომ იგივე ქმედება, ჩადენილი პირის მიერ, თავისი სამსახურეობრივი მდგომარეობის ან სპეციალური ტექნიკური საშუალების გამოყენებით, ისჯება ჯარიმით ორასიდან ხუთას გაანგარიშებულ მაჩვენებელთა ოდენობით ან განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით ვადით ხუთ წლამდე ასევე თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე, განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე.

თურქმენეთის სისხლის სამართლის კოდექსი შეიცავს 33-ე

თავს „დანაშაულებები კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში“, რომელშიც ჩართულია 333-ე მუხლი „ელექტრონულ გამოთვლითი მანქანებისათვის, მონაცემთა ბაზებისათვის და ინტეგრალური მიკროსქემების ტოპოლოგიებისათვის, ალგორითმებისა და პროგრამების სამართლებრივი დაცვის დარღვევის შესახებ“, რომლის თანახმად, დანაშაულებრივად ითვლება, სხვისი ალგორითმების, ეგმ-ის პროგრამების, მონაცემთა ბაზების და ინტეგრალური მიკროსქემების ტოპოლოგიების საკუთარი სახელით გამოშვება ასევე ამგვარი ნაწარმოების გავრცელება, ისჯება ჯარიმით ოციდან ორმოცამდე შრომის ანაზღაურების საშუალო თვიური ოდენობით ან გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ერთ წლამდე; სსკ-ის 334-ე მუხლი „კომპიუტერულ ინფორმაციასთან არამართლზომიერი დაშვება“, რომლის მიხედვით, კანონით დაცულ კომპიუტერულ ინფორმაციასთან არამართლზომიერი დაშვება, თუ ამგვარ ქმედებას შედეგად მოჰყვა კომპიუტერული ინფორმაციის განადგურება, დაბლოკვა ან მოდიფიცირება, ეგმ-ის სისტემისა და ქსელის მწყობრიდან გამოყვანა, ისჯება ჯარიმით თხუთმეტიდან ოცდაათამდე შრომის ანაზღაურების საშუალო თვიური ოდენობით ან გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ერთ წლამდე; სსკ-ის 335-ე მუხლი „ეგმ-თვის მავნებლობის მომტანი პროგრამების შექმნა, გამოყენება და გავრცელება“, რასაც შედეგად მოჰყვება ინფორმაციის არასანქცირებული განადგურება, დაბლოკვა ან მოდიფიცირება, ეგმ-ის მისი სისტემებისა და ქსელების მუშაობის დარღვევა, ისჯება ჯარიმით ოციდან სამოცდაათამდე შრომის ანაზღაურების საშუალო თვიური ოდენობით ან გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ერთ წლამდე ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით ერთ წლამდე.

რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსის 28-ე თავში „დანაშაულებები კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში“ გაერთიანებულია: 272-ე მუხლი „კომპიუტერულ ინფორმაციასთან არამართლზომიერი დაშვება“. აღნიშნული მუხლის სანქცია სასჯელის სახით ითვალისწინებს ჯარიმას ორასი ათასი რუბლის ოდენობით ან მსჯავრდებულის ხელფასისა და სხვა შემოსავლის ოდენობით თერამეტი თვის განმავლობაში, გამასწორებელ სამუშაოებს ვადით ექვსი თვიდან ერთ წლამდე

და თავისუფლების აღკვეთას ვადით ორ წლამდე; სსკ-ის 273-ე მუხლი „ეგმ-თვის მავნებლობის მომტანი პროგრამების შექმნა, გამოყენება და გავრცელება, სასჯელის სახით ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას ვადით სამ წლამდე და ჯარიმას ორასი ათას რუბლამდე ასევე მსჯავრდებულის ხელფასისა და სხვა შემოსავლის ოდენობით თერამეტი თვის განმავლობაში ; სსკ-ის 274-ე მუხლი „ეგმ-ის ექსპლუატაციის წესების დარღვევა“ სასჯელის სახით ითვალისწინებს განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევას ვადით ხუთ წლამდე ან სავალდებულო სამუშაოებს ასოთხმოციდან ორას საათამდე ვადით და თავისუფლების შეზღუდვას ვადით ორ წლამდე.

რუსეთის ფედერაციის სსკ-ის 138-ე მუხლი ადგენს სისხლის-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას პირადი მიმოწერის, ტელეფონით საუბრის, საფოსტო, სატელეგრაფო და სხვაგვარი შეტყობინებების საიდუმლოების დარღვევისათვის, სასჯელის სახით გათვალისწინებულია ჯარიმა ოთხმოცი ათასი რუბლის ოდენობით ან მსჯავრდებულის ხელფასისა და სხვა შემოსავლის ოდენობით ექვსი თვის განმავლობაში, სავალდებულო სამუშაოები ვადით ასოციდან ასოთხმოც საათამდე ასევე გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ერთ წლამდე.

საზღვარგარეთის ქვეყნების ნორმატიულ – სამართლებრივი აქტების ანალიზმა აჩვენა, რომ პრაქტიკულად ყველა მათგანში არსებობს მითითება კომპიუტერულ ინფორმაციასთან არასანქცირებულ დაშვებაზე და თუმცა აღნიშნული დანაშაულის ნიშნების შემადგენლობა სხვადასხვა ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებში აღწერილია განსხვავებულად, საერთო აზრი მდგომარეობს კომპიუტერულ ინფორმაციასთან ან კომპიუტერულ მონაცემილობასთან არასანქციონირებულ დაშვებაში. აღნიშნული აკრძალვა, სუბიექტური და ობიექტური ნიშნების აღწერის ხარისხისაგან დამოუკიდებლად, მოწოდებულია დაიცვას კომპიუტერული ინფორმაციის გამოყენების უშიშროება. ამავე დროს ანალიზმა ასევე აჩვენა, რომ სხვაობის მონაცემებმა შეიძლება ატარონ არსებითი ხასიათი. რამდენადაც არასანქციონირებულ დაშვებას მიაკუთვნებენ საერთაშორისო ტრანსნაციონალურ დანაშაულებებს, ცხადია, რომ აღნიშნული დანაშაულის პრევენციული ღონისძიებების მიღებისათვის აუცილებელია,

მის მიმართ გამოყენებული იყოს ერთგვაროვანი საკანონმდებლო მიდგომები, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დანესების დროს.

საზღვარგარეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსების ჩატარებულმა ანალიზმა გამოავლინა ზოგიერთი საყურადღებო გარემოება. პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ უმრავლესი ქვეყნის სისხლისსამართლებრივი შემადგენლობა ფორმალური ხასიათისაა, ხოლო მეორე ბრალის განზრახვაში გამოიხატება.

ამგვარად, იმის მიუხედავად, რომ არასანქციონირებული დაშვება საკანონმდებლო დონეზე გამყარებულია უმეტესი საზღვარგარეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებში, არ არსებობს აღნიშნული დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების აღწერის უნიფიცირებული მიდგომა. არასანქციონირებული დაშვების კრიმინალიზაციის ერთგვაროვანი მიდგომის არ არსებობა, არ უწყობს ხელს აღნიშნული დანაშაულისათვის ეფექტური წინააღმდეგობის გაწევას.

კომპიუტერული დანაშაულის თავისებურება გამოიხატება მის განსაკუთრებით სირთულესა და, რაც აუცილებელია, შევნიშნოთ, — ლათენტურობაში. კრიმინოლოგიური თვალსაზრისით, ამ სახის დანაშაულებათა დამახასიათებელი ნიშნებია:

კომპიუტერული დანაშაული ატარებს ტრანსნაციონალურ ხასიათს. დამნაშავე, როგორც წესი, დანაშაულის ობიექტისაგან იმყოფება შორ მანძილზე, სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზეც კი. დანაშაულის ჩადენა სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზე სავსებით გამართლებულია. შესაძლებელია დამნაშავემ თავი დააღწიოს პასუხისმგებლობისაგან განსხვავებული, ან/და ამ ქვეყნებში საკანონმდებლო ბაზის უქონლობის გამო, რომელიც არეგულირებს საინფორმაციო ურთიერთობებს, ასევე თუ კი არ არსებობს ამ დარგში ქვეყნებს შორის შეთანხმება ურთიერთთანამშრომლობის შესახებ, ერთ-ერთი უმთავრესი ფაქტორია პროცესუალური და ბიუროკრატიული ბარიერების არსებობა, რომელიც შეიძლება წარმოიშვას უცხოეთის ქვეყნის მოქალაქის მიმართ სისხლის სამართლებრივი დევნის დანყებით, ექსტრადიცია და ა.შ.

კომპიუტერული დანაშაული, როგორც წესი, ატარებს ორგანიზაციულ ხასიათს. უცხოეთის ქვეყნების მეცნიერთა გამოკვლევები გვიჩვენებს, რომ ეს დანაშაულებები უმეტეს წილად ჩადენილია ორგანიზებული ჯგუფის მიერ თავისებური იერარქიით. მათ შორის მკვეთრად არის განანილებული როლები და მოვალეობები. უფრო ხშირად ინტერნეტ საიტებზე ჩნდება ინფორმაციები ჰაკერების თავდასხმის შესახებ. ამ თავდასხმებს ახორციელებენ ჰაკერების ჯგუფები, შეტევა მკაცრად არის სინქრონიზებული დროში, შესაძლებელია დასახული იქნეს ერთი მიზანი.

კომპიუტერული დანაშაულის ორგანიზებული ხასიათი გამოიხატება იმაში, რომ დამნაშავე პირები სულ უფრო მეტად ხვენენ დანაშაულის ჩადენის ხერხებსა და მეთოდებს. დანაშაულის ჯგუფი მყარია და სხვადასხვა ეროვნებისანი არიან. ჰაკერები, როგორც წესი, ერთიანდებიან რეგიონალურ ჯგუფებში, აქვთ თავიანთი „ინფორმაციული კოდექსი“, ჟარგონების ლექსიკონი, რომლებსაც ავრცელებენ კომპიუტერული ბიულეტენის დახმარებით, რომლებიც შეიცავს ყველა აუცილებელ ცნობებს დამწყები ჰაკერის ოსტატობის დონის ასამაღლებლად. ატარებენ ელექტრონულ კონფერენციებს, რა დროსაც ერთმანეთს უზიარებენ ახალი ვირუსის შექმნის შესახებ, რომელიმე სისტემაში შეღწევის ხერხებს, ამ სისტემის დამცავი სისტემის მოხსნას და ა.შ. დანაშაულის ჩადენის შემდეგ კი ხდება დანაშაულის კვალის დაფარვა. ამგვარი აქტების თავისებურებები გამოიხატება იმაში, რომ დანაშაულის თანამონაწილეები შესაძლებელია იმყოფებოდნენ ერთმანეთისაგან ათასობით კილომეტრის დაშორებით. ამ დაჯგუფებებს ხელს არ უშლის ენის ბარიერი (კომპიუტერული ენა სტანდარტულია), სახელმწიფო საზღვრები (ვირტუალური სამყაროსთვის საზღვრები არ არსებობს).

მაღალი ტექნოლოგია შესაძლებლობას არ იძლევა გამოვლინდეს დანაშაულებრივი ჯგუფის წევრების როლი (ფუნქცია) ჩადენილ ქმედებაში. ამის მთავარი მიზეზია დანაშაულებრივი ჯგუფის წევრების სიმყარე, ორგანიზებულობა და მათი მაღალი ინტელექტუალური დონე. მართალია, აღნიშნული მონაცემები არ იძლევა საფუძველს იმისათვის, რომ ვისაუბროთ დანაშაულებრივი ჯგუფის გამოვლენის შეუძლებლობით, პირიქით,

დანაშაულის ჩადენის ხერხისა და დამნაშავე პირების მონაცემების შესწავლით შესაძლებელია ეჭვმიტანილების წრის განსაზღვრა, რომლებიც შესაძლებელია ფლობდნენ ასეთი სპეციალობის შემეცნებისა და ცოდნის დონეს.

კომპიუტერული დანაშაულის ჩადენისას მთლიანად გამორიცხულია რაიმე საინფორმაციო „კეალის“ დატოვების შესაძლებლობა. დამნაშავეები ქმნიან პარალელურ პროგრამებს, რომელიც შესაძლებლობას აძლევთ გაანადგურონ ჩატარებული ოპერაცია, შეცვალონ პროგრამულ საშუალებებში შეღწევა და ა.შ.

კომპიუტერული დანაშაულისათვის დამახასიათებელია ისიც, რომ ძნელია განისაზღვროს ჩადენილი დანაშაულის დრო და ადგილი. ამიტომაც სამართალდამცავი ორგანოები ხშირად მზად არ არიან ეფექტურად ებრძოლონ ამ სახის მაღალტექნოლოგიურ ორგანიზებულ დანაშაულს. ნეგატიური როლი ამ მიმართულებით შეიძლება ითამაშოს ასევე სუსტმა კავშირებმა ტრანსნაციონალური დანაშაულის გამოვლენის თვალსაზრისითაც. ნათელია, ამ კომპონენტების გარეშე შეუძლებელია შეიქმნას ეფექტური სისტემა განსახილველი დანაშაულის წინააღმდეგ საბრძოლველად. კომპიუტერული დანაშაულის გამოვლენის თვალსაზრისით შეიძლება უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინოს ასევე ოპერატიული სამსახურის, გამომძიებლების არასათანადო თეორიული და პრაქტიკული მომზადების დაბალმა დონემ.

კრიმინოლოგიური თვალსაზრისით, უფრო ეფექტური იქნება, თუ ამ სახის დანაშაულებათა წინააღმდეგ ბრძოლის მიზნით შეიქმნება სპეციალიზირებული სამსახური, რომელიც დაკომპლექტდება მაღალკვალიფიციური და კომპეტენტური მუშაკებისაგან, რომლებიც შეძლებენ კანონმდებლის ზუსტი დაცვით განახორციელონ თავიანთი ამოცანები.

იმის გამო, რომ მკვეთრად იზრდება კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში ორგანიზებული დანაშაული, მუდმივად აუცილებელია სამოქალაქო და სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობის სრულყოფა. სამართლებრივ ჩარჩოებში აუცილებელია დარეგულირდეს საზოგადოებრივი კონტროლი კომპიუტერული სისტემის შემკეთებლებზე (სისტემის ადმინისტრატორები), ამასთანავე, მნიშვნელოვანია გაფართოვდეს სპეციალისტე-

ბისა და იმ თანამდებობის პირების ინფორმირება, რომლებიც დაინტერესებულები არიან კომპიუტერული დანაშაულის წინააღმდეგ საბრძოლველად. ამის გაკეთება შესაძლებელია, თუ კი სამართალდამცავ ორგანოებში ჩაერთავენ „შტატგარეშე“ თანამშრომლებს (მათ შორის „ჰაკერებსაც“), საზოგადოების ფართო წრეს. პროფესიონალური ტერმინების გამოყენების გზით შესაძლებელია გაფართოვდეს აგენტურული სამუშაოები, „შტატგარეშე“ თანამშრომლების მიერ გაიზარდოს საინფორმაციო უსაფრთხოების რაოდენობათა რიცხვი. მაშასადამე, კანონმდებლობამ გაითვალისწინოს „საზოგადოებრივი“ კონტროლის ინსტიტუტი.

გადაუდებელ ამოცანად გვესახება ასევე კომპიუტერული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში ტექნიკურ ზომების გატარება, ალბათ, კარგი იქნება, თუ კი კომპიუტერით მოსარგებლეებისათვის შეიქმნება არასანქცირებულ სისტემაში შეღწევის შეუძლებლობა, თადარიგში მოვიყვანოთ საჭირო კომპიუტერული სისტემები, მიღებული იქნეს კონსტრუქციული ღონისძიებები გატაცებისა და დივერსიისაგან, უზრუნველყოფილი იქნეს სათადარიგო ელექტროკვებით, შემუშავებული და რეალიზებული იქნეს სპეციალური პროგრამები და უსაფრთხოების კომპლექსური აპარატები და სხვა მრავალი.

ასეთი სახის ღონისძიებები რეალიზებული უნდა იყოს როგორც ცენტრალურ, ასევე ადგილობრივ დონეზე. სახელმწიფო ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოების გამგებლობაში უნდა იყოს სისხლისა და სამოქალაქო კანონმდებლობის შემუშავება, ასევე ტექნიკური პროგრამების დაფინანსება, იმისათვის, რომ წინ აღვუდგეთ ამ სოციალურად საშიშ ორგანიზებულ დანაშაულს.

უმრავლესი სამართლებრივი აქტი არ შეიძლება პასუხობდეს თანამედროვე ინფორმაციული ურთიერთობის განვითარების დონეს, თუ კი არ იქნება შემუშავებული სპეციალიზირებული აქტი, რომლის რეგულირების მიზანს უნდა წარმოადგენს კიბერდანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის იურიდიული და პროცედურული ასპექტები (მაგ. „რიკოს“ კანონი და აშშ-ს პრეზიდენტის დირექტივები (PDD), რომელიც ამერიკის შეერთებული შტატების ეროვნული ინფრასტრუქტურის საქმიანობის ორგანიზაციას და მის დაცვას შეეხება).

მნიშვნელოვან პრევენციულ ღონისძიებას წარმოადგენს შემუშავდეს და სრულყოფილი გახდეს საქართველოს ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემა; აღმოიფხვრას ქვეყნის შიდა კანონმდებლობაში არსებული წინააღმდეგობები და ასევე ის წინააღმდეგობები, რომლებიც არსებობს საქართველოს კანონმდებლობასა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებს შორის, რომლებშიც საქართველოც არის მიერთებული.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ასევე, ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის კანონმდებლობით გაიმყუდნოს სახელმწიფო ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოებისა და ადგილობრივი ორგანოების უფლებამოსილებები. ადგილობრივი სამართალდამცავი ორგანოები აღიჭურვონ მატერიალურ-ტექნიკური ბაზით.

კომპიუტერული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში მთავარი როლი უნდა შეასრულოს სახელმწიფოს ერთიანმა პოლიტიკამ, რომელიც მიმართული იქნება ამ სახის დანაშაულთა წინააღმდეგ. ამ მიმართულებით მარეგულირებელი ფუნქცია უნდა შეასრულოს საქართველოს ინფორმაციულმა დოქტრინამ, რომელმაც უნდა გაითვალისწინოს თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგია, სამამულო ინფორმაციული ინდუსტრია, მათ შორის ინფორმაციული ინდუსტრიის ტექნოლოგიის სახსრები. ტელეკომუნიკაცია და კავშირგაბულობა, უზრუნველყოფილი იქნეს შიდა ბაზრის მოთხოვნილება სათანადო პროდუქციით და ის გავიდეს მსოფლიო ბაზარზე, ამასთანავე, უზრუნველყოფით, დავიცვათ და გამოყენებული იქნეს სამამულო საინფორმაციო რესურსები. თანამედროვე პირობებში მხოლოდ ამ საფუძველზე შეიძლება გადაწყდეს სამეცნიერო ტექნოლოგიების შექმნა, მრეწველობის ტექნოლოგიური გადაიარაღება, სამამულო მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევების შემდგომი განვითარება.

კომპიუტერული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში, სპეციალური სახელმწიფო პროგრამებისათვის დამახასიათებელია შემდეგი კომპონენტები:

- **საერთაშორისო პროგრამებში აქტიური მონაწილეობის მიღება.** კონვენცია კიბერდანაშაულთან ბრძოლის შესახებ, რომელიც მიღებულია ევროსაბჭოს მიერ 2001 წლის 23 ნოემბერს, წარმოადგენს პირველ საერთაშორისო შეთანხ-

მებას, რომელშიც ასახულია როგორც იურიდიული, ასევე პროცედურული ასპექტები კიბერდანაშაულის გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის მიმართებით, ამასთანავე, გათვალისწინებულია კოორდინირებული მოქმედება ეროვნულ და საერთაშორისო სახელმწიფო დონეზე იმისათვის, რომ აღიკვეთოს კომპიუტერულ სისტემებში არასანქცირებული ჩარევა, მონაცემების უკანონო მიტაცება და კომპიუტერულ სისტემაში ჩარევა.

- კომპიუტერული დანაშაულის ზრდის პრობლემის გადაწყვეტა შესაძლებელია, თუ კი სახელმწიფოებს შორის არსებობს მჭიდრო თანამშრომლობა საერთაშორისო დონეზე. საქართველოს საერთაშორისო თანამშრომლობა, ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის დარგში — განუყოფელი შემადგენელი ნაწილია ქვეყნებს შორის პოლიტიკური, სამხედრო, ეკონომიკური, კულტურული და სხვა სახის ურთიერთთანამშრომლობა. ასეთი თანამშრომლობა ხელს უწყობს მსოფლიო თანამეგობრობის ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოშიც, ამალღდეს ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

- საქართველოს საერთაშორისო თანამშრომლობის ძირითად მიმართულებებს ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის დარგში წარმოადგენს:

ნინ აღუდგეს ტრანსნაციონალური ორგანიზებული დანაშაულის ზრდას კომპიუტერული დანაშაულის სფეროში;

უზრუნველყოს საერთაშორისო ინფორმაციული უსაფრთხოების ურთიერთდაცვა, მათ შორის იმ ინფორმაციების დაცვა, რომელიც გადაეცემა ეროვნულ ტელეკომუნიკაციების არხებსა და კავშირგაბმულობის არხებს;

ნინ აღუდგეს კონფიდენციალური ინფორმაციების არასანქცირებულ შეღწევას საერთაშორისო საბანკო ტელეკომუნიკაციების ქსელებსა და საინფორმაციო სისტემების უზრუნველყოფის მსოფლიო ბაზარზე, მუდმივი ინფორმირება იქონიონ საერთაშორისო სამართალდამცავ ორგანოებთან, რომლებიც ახორციელებენ ბრძოლას ტრანსნაციონალური დანაშაულების ისეთი გამოვლენის წინააღმდეგ, როგორიცაა საერთაშორისო ტერორიზმი, ნარკოტიკული და ფსიქო-

ტროპული ნივთიერების გავრცელება, ცეცხლსასროლი იარაღების უკანონო ვაჭრობა და ტრეფიკინგი;

ინფორმაციული უსაფრთხოების სფეროში საქართველოს თანამშრომლობა მსოფლიოს თანამეგობრობის ქვეყნებთან, რა დროსაც მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს მჭიდრო ურთიერთობას მეზობელ ქვეყნებთან. აღნიშნული თანამშრომლობის განხორციელებისათვის საქართველომ აქტიურად უნდა მიიღოს მონაწილეობა ყველა იმ საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, რომლებიც ჩაბმულნი არიან კიბერდანაშაულის წინააღმდეგ საბრძოლველად;

შეიქმნას შეგროვებისა და ანალიზის მონაცემების ისეთი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს საქართველოს ინფორმაციული უსაფრთხოების დაცვას;

შემუშავდეს ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტები, რომლებიც განსაზღვრავენ კიბერდანაშაულის გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის სპეციფიკურ მხარეებს და ასევე ამ დანაშაულის აღმოფხვრის გზებსა და საშუალებებს.

კომპიუტერული ქმედების სპეციფიკიდან გამომდინარე, შემუშავდეს სამართალდარღვევის შემადგენლობები, რომელიც მოიცავს სისხლისსამართლებრივ, სამოქალაქო-სამართლებრივ, ადმინისტრაციულ და შრომით კოდექსებს, ასეთივე ღონისძიება გატარდეს საჯარო სამსახურის კანონმდებლობაშიც;

შინაგან საქმეთა სამინისტრო უზრუნველყოფილი უნდა იყოს და მუდმივად გაუმჯობესდეს ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ საბრძოლველად მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებებით;

გაძლიერდეს საქართველოს სპეცსამსახურების ინფორმირება კიბერდანაშაულის მდგომარეობის შესახებ უცხოეთის ქვეყნების სპეცსამსახურებთან;

შესაბამისი ძალოვანი სტრუქტურის თანამშრომელთა პროფესიონალური ღონის ამაღლებაზე მუდმივი ზრუნვა, „სპეციალისტების“ ჩაბმა, მჭიდრო კონტაქტის დამყარება საზოგადოებასთან;

- საქართველოს ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად მოხდეს ფუნდამენტალური და გამოყენებითი მეცნიერული დარგების შემდგომი კვლევის გაღრმავება;

შემუშავდეს სპეციალური მეთოდика, რომელიც საშუალებას მოგვცემს გამოვლინდეს და სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიეცნენ კომპიუტერული დანაშაულის ორგანიზებული ჯგუფის წევრები;

გატარდეს ერთიანი ტექნიკური პოლიტიკა საინფორმაციო უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად.

ყველა ზემოხსენებული წინადადებები და რეკომენდაციები ეფუძნება კანონიერების, მოქალაქეთა, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ინტერესების ბალანსის პრინციპებს. კანონიერების პრინციპის განუხრელი დაცვა დანაშაულებრივი დაჯგუფების გამოვლენისას სამართალდამცავი ორგანოებისაგან მოითხოვს განუხრელად ზუსტად შეარჩიონ საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული მოთხოვნები და ასევე ის სამართლებრივ-ნორმატიული აქტები, რომელიც კიბერდანაშაულს შეეხება.

მოქალაქეთა, საზოგადოების და სახელმწიფოს ინტერესების ბალანსის დაცვის პრინციპი კიბერდანაშაულში გულისხმობს კანონმდებლობით განტკიცდეს ამ ინტერესების პრიორიტეტი საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში, ასევე გამოყენებული იქნეს საზოგადოებრივი კონტროლის ფორმები საქართველოს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების საქმიანობაში. დაცული იქნეს მოქალაქეთათვის კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებები და კანონიერი ინტერესები, რომელიც ინფორმაციული სფეროს საქმიანობას შეეხება და წარმოადგენს სახელმწიფოს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ამოცანას ინფორმაციული უსაფრთხოების სფეროში.

გადაუდებელ ამოცანად გვესახება ინფორმაციული უსაფრთხოების სფეროში კრიმინოლოგიური პრობლემატიკის შემდგომი კვლევა. აღნიშნული მეცნიერული გამოკვლევების მიზანი უნდა იყოს სამეცნიერო საზოგადოების, სამართალდამცავი ორგანოების მუშაკების ინფორმირება და ყურადღების გამახვილება იმ სიტუაციაზე, რომელიც კომპიუტერულ დანაშაულს შეეხება.

უნდა გაანალიზდეს ოფიციალური სტატისტიკა, ანკეტირების შედეგები, ინტერვიუები, ყველა ეს ღონისძიება კი ხელს შეუწყობს განზოგადდეს კიბერდანაშაული, როგორც ორგანიზებული დანაშაულის ერთ-ერთი სახესხვაობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კონსტიტუცია
2. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 2013 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით, გ-ბა „იურისტების სამყარო“.
3. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 2013 წლის ნოემბრის მდგომარეობით, გამ-ბა „იურისტების სამყარო“.
4. ტურავა მ., პირადი მიმოწერის, საუბრის ან სხვაგვარი ხერხის შეტყობინების საიდუმლოების დარღვევა, წიგნში „დანაშაული ადამიანის წინააღმდეგ“, პროექტის დირექტორი ო. გამყრელიძე, გამ. „მერიდიანი“, 2008.
5. სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, გამ. „მერიდიანი“, 2008.
6. გამყრელიძე ო., საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება (ზოგადი ნაწილი), პირველი წიგნი, თბილისი, 2005.
7. კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, გამ. „ჯისიაი“, თბილისი, 2003.
8. გაბრიჩიძე ნ., თანამედროვე სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აქტუალური პრობლემები, გამომცემლობა „ინოვაცია“, 2012.
9. სახელმწიფო და სამართლის აქტუალური პრობლემები, საიუბილეო კრებული, მიძღვნილი თსუ იურიდიული ფაკულტეტის 80 წლისთავისადმი. ა. ფალიაშვილი, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის სრულყოფის საკითხები. თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 2003.
10. ფალიაშვილი ა., სატელეფონო მოსმენის შესახებ, ჟურნ. „სამართალი“, 2000, 4-5.
11. გახოკიძე ჯ., მამნიაშვილი ნ., ფარული საგამოძიებო მოქმედებები თუ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა, ჟურნ. „სოციალ-ეკონომიკა“, XXI საუკუნის აქტუალური პრობლემები“, 6, 2010.
12. შტეფან ტრექსელი, ადამიანის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, თბილისი, 2009

13. გაზეთი „ასავალ-დასავალი“, 2005 წლის 2-8 მაისი, 18 (557)
14. გაზეთი „ახალი თაობა“, 2005 წლის 12 აპრილი, 100 (3396)
15. გაზ. „კვირის პალიტრა“, 41 (1001), 7-13 ოქტომბერი, 2013 წ.
16. Уголовный кодекс Франции СПб: Издательство `Юридический центр Пресс~ 2002
17. Уголовный кодекс Голандии / Науч. ред. д. ю. н. проф. Б.В. Волженкин, пер. с англ. И.В. Мироновой, СПб, 1998
18. Уголовный кодекс Республики Польша / Отв. ред. Э.А. Саркисова, А.И. Лукашёв, Пер. с польск. Д.А. Барилевича. Минск, 1998.
19. Кросиков Ю. А. Нарушение тайны переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных или иных сообщений в кн. Комментарий к Уголовному кодексу РФ, М., 1999
20. Federal Criminal Code and Rules / Title 18 – Crime and Criminal Procedure - §1030 Fraud and related activity in connection with computers – (amendment received to February 15, 1999), West Group, St. Paul. Minn, 1999.
21. Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001.

გადასახადებისაგან თავის არიდების პასუხისმგებლობის თავისებურებები საქართველოსა და საზღვარგარეთის ქვეყნებში

საგადასახადო კანონმდებლობა ყოველი სახელმწიფოსათვის ერთ-ერთი რთული და უმნიშვნელოვანესი ფენომენია. მის სრულყოფილებაზე, სწორ და გამართულ ფუნქციონირებასა და მუდმივ ლიბერალიზაციაზე ბევრადაა დამოკიდებული: სახელმწიფოს ეკონომიკური სიძლიერე, შესაბამისად კი - მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესება, ინვესტიციების მოზიდვა და რაც არსებითია, ბიზნესის განვითარებისათვის ხელშეწყობა. ამიტომაცაა, რომ გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდება ერთ-ერთ სოციალურად საშიშ დანაშაულს წარმოადგენს. მისი ჩადენით დამნაშავე ხელყოფს სახელმწიფოს ბიუჯეტის შევსებას, რაც შემდგომში ქვეყნის ეკონომიკურ სიძლიერესა და მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე უკიდურესად უარყოფითად აისახება.

თითოეული სახელმწიფოს კანონმდებელი, საგადასახადო სფეროში ჩადენილი დანაშაულებებისა და სამართალდარღვევების მიმართ აწესებს სისხლისსამართლებრივ და საგადასახადო პასუხისმგებლობას, ამასთანავე, მათი მიდგომა ამ მიმართებით ინდივიდუალურია და მთელი რიგი სპეციფიურობით ხასიათდება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს ქვეყანაში ბიზნესის განვითარება, საზღვარგარეთიდან რაც შეიძლება მეტი ინვესტიციების მოზიდვა, მენარმეებისათვის ხელსაყრელი და კონკურენტუნარიანი გარემოს შექმნა. ამიტომაც, თითოეული სახელმწიფოს დღის წესრიგში დგას არამარტო საგადასახადო სისტემის გაუმჯობესება, არამედ ამ მიმართულებით სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობის დახვეწა, მათი ლიბერალიზაცია და მათში პასუხისმგებლობასთან ერთად უმეტესად წამახალისებელი ნორმების გათვალისწინება.

გადასახადები – ერთ-ერთ უძველეს, ამასთანავე უაღრესად აქტუალურ სამართლებრივ და ეკონომიკურ კატეგორიებს განეკუთვნება, ეს უპირველეს ყოვლისა განპირობებულია იმით,

რომ ნებისმიერ სახელმწიფოში საგადასახადო სისტემა წარმოადგენს მისი არსებობის უმთავრეს საფუძველს. საგადასახადო სისტემის სტრუქტურის მოწყობა-ფუნქციონირებასა და მისი ყველა ელემენტის ჰარმონიულ ურთიერთობაზე ბევრადაა დამოკიდებული სახელმწიფოს ფინანსური მდგომარეობა.

ვიდრე უცხოეთის ქვეყნებში გადასახადისაგან თავის არიდების სისხლისსამართლებრივ და ადმინისტრაციულ სამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრობლემატიკას შევხებით, ურიგო არ იქნება, თუ კი მოკლედ განვიხილავთ ადრეული და თანამედროვე საქართველოს მიდგომას ამ მიმართულებით. შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესების ცვლილებასთან ერთად საგადასახადო სისტემაც ვითარდებოდა, სახეს იცვლიდა. ქართული საგადასახადო სისტემის „ჩანასახი“ ჯერ კიდევ ფეოდალურ საქართველოში ჩაისახა, დღეს კი ჩვენ უკვე საკმაოდ დახვეწილ საგადასახადო კანონმდებლობას ვხვდებით, რომელსაც ყველა ის ძირითადი ნიშან-თვისება ახასიათებს, რაც ქვეყნის სასიცოცხლო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისთვისაა აუცილებელი.

შეიძლება დარწმუნებით ითქვას, რომ ფეოდალური საქართველოს საგადასახადო სისტემის ერთ-ერთი მთავარი ელემენტი იძულებითი ღონისძიებების გამოყენება იყო. მეურნეობის ნატურალური ხასიათი და ფულადი ურთიერთობის განუვითარებლობა იმით იყო გამოწვეული, რომ ძირითადი მწარმოებელი ძალა - გლეხები გადასახადებს ნატურით იხდიდნენ, იმის მიხედვით, თუ რისი წარმოება შეეძლოთ, ხოლო ფულადი გადასახადი ძალზე უმნიშვნელო იყო. იმ დროისათვის დამახასიათებელი იყო გადასახადების თვითნებურად განერა, რასაც უდიდესი ქაოსი შეჰქონდა სახელმწიფოს მართვა-გამგეობის საქმეში, ამას თან სდევდა ფეოდალებზე თავდასხმა, გლეხების ადგილებიდან აყრა და საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებში მიგრაცია.

ჯერ კიდევ XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში ვახტანგ VI მეფობის დროს სამეფო კარმა მიიღო სამართლებრივი აქტი „დასტურლამალი“. ამ აქტის საფუძველზე, მაშინდელი ქართული სამართლებრივი აზროვნება და სამართლებრივი პრაქტიკა მკვეთრად გამოკვეთდა და არეგულირებდა სახელმწიფო მმართველობის სფეროში აღმოცენებულ ურთიერთობებს, მათ შორის,

საგადასახადო ურთიერთობებსაც. საქმე ისაა, რომ ამ აქტით შესაძლებელი გახდა გლეხთა გადასახადების ერთიან სისტემაში მოყვანა. ამ აქტის მნიშვნელობას ხაზს უსვამდა ის, რომ მას გარკვეული კონსტიტუციური დანიშნულება ჰქონდა, რამდენადაც საზოგადოებრივი წეს-წყობილების სფეროში აღმოცენებულ ფართო ხასიათის ურთიერთობებს არეგულირებდა¹. „დასტურლამალის“, როგორც საჯარო სამართლებრივი აქტის მნიშვნელობაზე, ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავდა: „დასტურლამალის შექმნით ვახტანგ VI მართლმსაჯულება და მართვა-გამგეობა კვლავ ერთმანეთისაგან განსაზღვრა და სახელმწიფო მართვა-გამგეობის გარკვეული წესი იყო დამყარებული და მისი რყევა და დარღვევა ასე იოლი აღარ იქნებოდა“².

„დასტურლამალის“ მიხედვით, სამეფო მამულებში გადასახადებს გლეხებისგან მოურავი, ნაცვალი და მამასახლისი იღებდნენ, ხოლო იმავე გადასახადებს სხვა საფეოდალოებში – ფეოდალები და მისი მოხელეები, ხოლო მეფე გადასახადს ფეოდალებისგან იღებდა³, ამასთანავე იკრძალებოდა ფეოდალების მიერ თვითნებურად გადასახადების დანესება.

„დასტურლამალში“ დაწვრილებითაა ჩამოთვლილი გადასახადები და მისი სახეები, მაგრამ იმაზე, თუ გლეხი მასზე დაკისრებულ გადასახადს არ გადაიხდიდა რა სასჯელი დაეკისრებოდა, არაფერია ნათქვამი. მაგრამ, თუ გავითვალისწინებთ იმ პერიოდის ყმა გლეხთა კაბალურ მდგომარეობას და კანონმდებლობის მოთხოვნებს, რომ ბატონის ნებართვის გარეშე ყმას არ შეეძლო თავდებად დადგომა („დასტურლამალი“, მუხლი 260) და ა.შ., ადვილი წარმოსადგენია, იმ დროს გადასახადების გადახდის რა იძულებითი ღონისძიებები შეიძლებოდა გამოყენებულიყო.

ვახტანგ VI სამართლის წიგნიდან ირკვევა, რომ კანონმდებელმა კარგად იცოდა გლეხების განწყობა, თუ ყმამ შეიტყო, რომ „ბატონს ჩემს მოვრჩეობო“ ბევრი ავი იქნება“ (მუხლი 259). კანონმდებლის აზრით, გლეხები ისე უნდა იყვნენ დაშინებულნი,

1 ზ. რუხაძე, საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი, ბათუმი, გვ.21

2 ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. VII, თბილისი, 1992, გვ.66

3 ივ. სურგულაძე, ნარკვევები საქართველოს სახელმწიფო და სამართლის ისტორიიდან, გამ. „ცოდნა“, თბილისი, 1963, 168-169 გვ.

თავზარდაცემულნი, რომ არც კი შეეძლოთ იმაზე ფიქრი, იმის წარმოდგენა, რომ ბატონებს თავიდან მოიცვილებდნენ, თორემ ძნელი იქნება მათი დამორჩილება⁴.

ამასთანავე, ქართული სამართლის წყაროებში მოიპოვება არაერთი შემთხვევა, როდესაც მეფე ცალკეულ სოფლებს ათავისუფლებდა გარკვეული სახის გადასახადებისგან. მაგ. ერეკლი I 1682 წლის ერთ-ერთი სიგელის მიხედვით მანგლისის ეკლესიის გლეხები გათავისუფლდნენ ღალის, კოდისპურისა და სხვა გადასახადებისგან; როსტომ მეფე 1658 წლის თავის ერთ-ერთი წყალობის სიგელით ათავისუფლებს სოფელ დარბაზის გლეხებს ღალის, კოდისპურისა და სხვა გადასახადებისგან და ა.შ., რაც, ალბათ იმდროინდელი ხელისუფლების მხრიდან მოსახლეობისადმი ჰუმანურ დამოკიდებულებად უნდა მივიჩნიოთ.

საქართველოს რუსეთთან მიერთების შემდეგ, რუსეთის იმპერიამ არ შეასრულა გეორგიევსკის ტრაქტატით გათვალისწინებული პირობები და საქართველოს იძულებით თავს მოახვია რუსეთში მოქმედი საგადასახადო სისტემა.

გადასახადებისაგან თავის არიდებისათვის რუსეთში დანესებული იყო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, კერძოდ, „სახელმწიფოს შემოსავლის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულობებსა და გადაცდომების“ დებულების მე-7 განყოფილება ითვალისწინებდა სხვადასხვა დროს განსხვავებულ სანქციებს ჯარიმიდან დანყებული საკატორლო სამუშაოებამდე⁵.

ყოფილ საბჭოთა კავშირშიც გადასახადის გადაუხდელობისათვის დანესებული იყო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, კერძოდ, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 83-ე მუხლი ითვალისწინებდა ომიანობის დროს ბეგარის შესრულებისათვის ან გადასახადთა გადახდისათვის თავის არიდებას.

დღეისათვის გადასახადებისაგან თავის არიდება ერთ-ერთი სოციალურად საშიში ეკონომიკური დანაშაულია, რაც ართულებს სახელმწიფო ბიუჯეტისა და ადგილობრივი თვითმართ-

4 ივ. სურგულაძე, ნარკვევები საქართველოს სახელმწიფო და სამართლის ისტორიიდან, გამ. „ცოდნა“, თბილისი, 1970, გვ. 170

5 Ташкинина А.В. Уголовная ответственность за уклонение от оплаты налогов до революционной Воссне, журнал Законность 2005, №8, 55-61 ст.

ველობის ორგანოთა ბიუჯეტის ფორმირებას და ზიანს აყენებს ქვეყნის საფინანსო მდგომარეობას, ამიტომაც განსახილველი დანაშაულის უშუალო ობიექტია სახელმწიფოს ფინანსური ინტერესები.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლში გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობა გადასახადისაგან თავის არიდებასთან დაკავშირებით. ზემოხსენებული დანაშაულისა და ქმედების შემადგენლობა ბლანკეტურია, ამიტომაც გადასახადის სახეების, გადასახადის გადამხდელებისა და გადასახადით დასაბეგრი ობიექტების დასადგენად უნდა ვიხელმძღვანელოთ მოქმედი საგადასახადო კანონმდებლობით.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-20 მუხლის თანახმად გადასახადის გადამხდელი არის პირი, რომელსაც აქვს ამ კოდექსით დადგენილი გადასახადის გადახდის ვალდებულება, ხოლო საგადასახადო ვალდებულებად ითვლება პირის ვალდებულება გადაიხადოს ამ კოდექსით დაწესებული, აგრეთვე ამ კოდექსით დაწესებული და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს მიერ შემოღებული გადასახადი (მუხლი 53).

ამდენად, საგადასახადო კოდექსი გადამხდელებად მოიაზრებს პირებს, რომლებიც ახორციელებენ „ეკონომიკურ საქმიანობას“, ხოლო საგადასახადო კოდექსის მე-9 მუხლის თანახმად ეკონომიკურ საქმიანობად ითვლება ნებისმიერი საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება მოგების, შემოსავლის ან კონპესაციის მისაღებად, მიუხედავად ასეთი საქმიანობის შედეგისა, აღნიშნულის გამო ისინი ვალდებულნი არიან დადგენილი წესით და პირობებით გადაიხადონ გადასახადები.

გადასახადის გადამხდელები ვალდებულნი არიან გადასახადის თანხა გადაიხადონ კანონით დადგენილი წესითა და პირობებით.

სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ობიექტური მხარე გამოიხატება დიდი ოდენობით გადასახადისგან თავის არიდებაში. თავის არიდების ხერხი სხვადასხვაგვარია, შეიძლება იყოს მოქმედებაც და უმოქმედობაც. ეს დამოკიდებულია კონკრეტული სახის გადასახადის გამოანგარიშებაზე. მაგალითად, საშემოსავლო გადასახადის გადახდის დროს არ არის ასახული დასაბეგრი შემოსავლების მიღების ფაქტი.

გადასახადისგან თავის არიდების ხერხი შეიძლება მრავალგვარი იყოს, მაგრამ ქმედების დანაშაულის კვალიფიკაციისათვის ამას არავითარი მნიშვნელობა არ ენიჭება და შეიძლება ის მიღებული იქნეს მხედველობაში სასჯელის დანიშვნის დროს.

ამ შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს, რომ გადაუხდელი გადასახადი დიდი ოდენობით იყოს. სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლის შენიშვნის თანახმად დიდ ოდენობად ითვლება, თუ გადასახდელი თანხა აღემატება 50.000 ლარს. დანაშაული კი, როგორც წესი, დამთავრებულად ითვლება თუ კი გავა ის დრო, რა დროშიც უნდა მომხდარიყო გადასახადის გადახდა, მაგრამ ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელი სახის გადასახადის გადაუხდელობასთან გვაქვს საქმე, რაც სასამართლოს მსჯელობის საგანი უნდა გახდეს.

დანაშაული განზრახ ჩადენილად ჩაითვლება, თუ დამნაშავეს გაცნობიერებული აქვს თავისი ქმედების მართალწინააღმდეგობა, ის შეგნებულად თავს არიდებს გადასახადის გადახდას, რითაც ზიანს აყენებს ქვეყნის საფინანსო სისტემას და სურს ამ შედეგის დადგომა. როგორც საგამოძიებო და სასამართლო პრაქტიკის ანალიზის შედეგად ირკვევა, ამ დანაშაულთა უმრავლესობა ჩადენილია ანგარების მოტივით და დამნაშავე ისწრაფვის რაც შეიძლება მეტი გამორჩენის მიღებას, თუმცა აღნიშნულ გარემოებებს კვალიფიკაციისთვის არავითარი მნიშვნელობა არ ენიჭება.

რაც შეეხება გადასახადის გადამხდელს, ის შეიძლება იყოს საქართველოს მოქალაქე, მოქალაქეობის არმქონე პირი, უცხოელი მოქალაქე, ინდივიდუალური მენარმე, იურიდიული პირის ხელმძღვანელი (დირექტორი, მთავარი ბუღალტერი), თუმცა იურიდიულ ლიტერატურაში გვხვდება სხვა მოსაზრებაც. ზ. მყავანაძეს მიაჩნია, რომ იურიდიული პირების მიერ გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების დროს პასუხისმგებლობა ეკისრება მხოლოდ ორგანიზაციის ხელმძღვანელს, რაც ჩვენი აზრით არასწორია, რადგან განსახილველი დანაშაულის სუბიექტი ორგანიზაციის ხელმძღვანელთან ერთად არის ასევე მთავარი ბუღალტერიც, რომელიც ხელმძღვანელობს პირველად საბუღალ-

ტრო ალრიცხვებსა და მთლიანად საბუღალტრო ანგარიშგებას⁶.

დანაშაულის ბუნებიდან გამომდინარე დანაშაულის თანამონაწილენი შეიძლება იყვნენ სახელმწიფო საგადასახადო სამსახურის მოხელეები, რომლებიც განზრახ ხელს უწყობენ გადასახადის თავის არიდებას, ასეთ შემთხვევაში მათი ქმედება დაკვალიფიცირდება დანაშაულის ერთობლიობით სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლის და სამოხელეო დანაშაულის კონკრეტული მუხლით.

218-ე მუხლის მე-2 ნაწილით პასუხისმგებლობის მაკვალიფიცირებელ გარემოებებს წამოადგენს ამ ქმედების ჩადენა არაერთგზის, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის თანახმად არაერთგზისი დანაშაული ნიშნავს წინათ ნასამართლევი პირის მიერ ამ კოდექსის იმავე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენას, სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ თუ კი პირმა მეორედ ჩაიდინა სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლით გათვალისწინებული ქმედება. ამასთანავე, დანაშაული არაერთგზის ჩადენილად არ ითვლება, თუ კი კანონით დადგენილი წესით პირი წინათ ჩადენილი დანაშაულისთვის გათავისუფლებული იყო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ან/და თუ მას წინათ ჩადენილი დანაშაულისათვის ნასამართლობა მოხსნილი ან გაქარწყლებული ჰქონდა.

ამავე ნაწილის მაკვალიფიცირებულ გარემოებას წარმოადგენს გადასახადისგან თავის არიდება განსაკუთრებით დიდი ოდენობით, 218-ე მუხლის შენიშვნით განსაკუთრებით დიდ ოდენობად ითვლება, თუ კი გადასახდელი თანხა აღემატება 100 000 ლარს.

218-ე მუხლის შენიშვნაში კანონმდებლობის მიერ შემუშავებულია წამახალისებელი ნორმა, კერძოდ, პირს ამ მუხლით გათვალისწინებული სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება თუ საგადასახადო შემონმების შედეგებზე საგადასახადო მოთხოვნის მიღებიდან 45 სამუშაო დღის ვადაში გადახდილი, გადავადებული ან კორექტირებული იქნება გადასახდელად დაკისრებული ძირითადი თანხა ან მისი გადახდის ვალდებულება შეჩერებული იქნება კანონის საფუძველზე.

6 ზ. მფეანაძე, სისხლის სამართალი, კერძო ნაწილი, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, 2000, 264 გვ.

ნიშანდობლივია ისიც, რომ ზოგიერთ ქვეყანაში სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ერთმანეთისგან მიჯნავს გადასახადის გადაუხდელობას მოქალაქისა და ორგანიზაციის მიერ და მათი ქმედების შემადგენლობები ცალკე მუხლებითაა გათვალისწინებული, მაგალითად რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსის 198-ე მუხლით გათვალისწინებულია მოქალაქის მერ გადასახადისგან თავის არიდება, ხოლო 199-ე მუხლი ითვალისწინებს გადასახადისგან თავის არიდებას ორგანიზაციის მიერ, თუმცა ორივე მათგანი საშუალო სიმძიმის კატეგორიის დანაშაულს წარმოადგენს.

ამ საკითხების განხილვისას ყველაზე მნიშვნელოვანია პირის სისხლისსამართლებრივი და საგადასახადო პასუხისმგებლობის ურთიერთმიმართება, რომელთან დაკავშირებითაც არაფერი არ იყო გათვალისწინებული ძველ საგადასახადო კანონმდებლობაში, ხოლო ახალმა საგადასახადო კოდექსმა ერთმანეთისაგან მკაფიოდ გამიჯნა სისხლისსამართლებრივი და საგადასახადო პასუხისმგებლობის ფარგლები, კერძოდ, საგადასახადო კოდექსის 275-ე მუხლის თანახმად, პირის მიერ გადასახადის 50 000 ლარამდე შემცირებისას მას დაეკისრება საგადასახადო პასუხისმგებლობა, 50000 ლარზე მეტით შემცირება კი ითვლება დიდ ოდენობად და იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, რაც ნაშრომის წინა ნაწილში დანვრილებითაა განხილული.

ამავდროულად არ უნდა დაგვაინყდეს, რომ გადასახადის გადამხდელის მიმართ საგადასახადო კანონმდებლობაში გათვალისწინებულია საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებები, კერძოდ, საგადასახადო გირავნობა/იპოთეკა, მესამე პირზე გადახდევინების მიქცევა, ქონებაზე ყადაღის დადება, ყადაღადადებული ქონების რეალიზაცია, საბანკო ანგარიშზე საინკასო დავალების წარდგენა, გადასახადის გადამხდელის სალაროდან ნაღდი ფულის ამოღება, რომელთაც სახელმწიფო იყენებს გადასახადის გადამხდელის მიმართ, მიუხედავად იმისა, დადგა თუ არა მასთან დაკავშირებით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

ჩვენი აზრით, ამ შემთხვევაში კანონმდებლობა და შემდგომში მის საფუძველზე ჩამოყალიბებული პრაქტიკა, უხეშად არღვევს გადასახადის გადამხდელის (ფიზიკური პირის, ინდივიდუალური

მენარმის) უფლებებს, რადგან თუ პირმა დაშალა გადასახადი და მას დაეკისრა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, მართალია, ის თავისუფლდება საგადასახადო პასუხისმგებლობისაგან, მაგრამ არა საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფისაგან, და საბოლოოდ პირი იხდის დაკისრებულ სასჯელს და სახელმწიფო მისგან იძულებითი წესით გადასახადის თანხასაც იღებს.

როგორც ჩანს, საგადასახადო კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზი მნიშვნელოვანია და მასთან დაკავშირებით კანონმდებელმა საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 35-ე თავში, რომელშიც საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის საშუალებები და მათი დაკისრების წესია მოცემული, შესაბამისი ცვლილებები უნდა შეიტანოს, კერძოდ, უნდა გაკეთდეს მითითება, რომ გადასახადის გადამხდელის (ფიზიკური პირის და ინდივიდუალური მენარმის) სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისას ეს ღონისძიებები არ გამოიყენება⁷.

უფრო სრულყოფილად რომ გავერკვიოთ გადასახადებისაგან თავის არიდების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრობლემატიკასა და მის სოციალურ საშიშროებაში, აუცილებელია განვიხილოთ ის ძირითადი სპეციფიკა და თავისებურებები, რომლებიც ამ მიმართულებით ცალკეულ უცხოეთის სახელმწიფოებს ახასიათებს, ეს განპირობებულია თვით ამ დანაშაულებრივი ქმედების სოციალური საშიშროებით, რომელიც არსებით ზიანს აყენებს ნებისმიერი ქვეყნის საგადასახადო სისტემას.

ამასთან ერთად, უცხოეთის ქვეყნების სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობა, ამ კატეგორიის სამართალდარღვევების მიმართ მათი სოციალური საშიშროების ხარისხიდან გამომდინარე, არ არის ერთმნიშვნელოვანი, რაც აისახება ცალკეული ქვეყნების კანონმდებლობაში. მაგალითად, ლუქსემბურგის კანონმდებლობით გადასახადისაგან თავის არიდება სისხლის სამართლის კანონით საერთოდ არ არის გათვალისწინებული, ხოლო შვეიცარიაში გადასახადისაგან თავის არიდებისათვის პასუხისმგებლობა რეგულირდება ადმინისტრაციული სამარ-

7 ი. გაბისონია, მ. მამნიაშვილი, გადამხდელის უფლებები, საგადასახადო და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებისას, ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, 5 (17), 2011, გვ. 118

თლით. შვეიცარიაში 1990 წლის 14 დეკემბრის (2010 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით) კანონის „პირდაპირი ფედერალური გადასახადის შესახებ“, დეკლარაციისა და სხვა სახის ინფორმაციის დროულად წარუდგენლობა, ისჯება ჯარიმით 1000 ფრანკის ოდენობით, ხოლო აღნიშნული დარღვევის განმეორების შემთხვევაში, ჯარიმის ოდენობა იზრდება 10 ათასი ფრანკით. 2003 წელს ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის საბჭოს წევრთა შეხვედრაზე ლუქსემბურგმა და შვეიცარიამ დაბლოკა ყველა მცდელობა „საგადასახადო დანაშაულის“ ცნების განსაზღვრისათვის, რომელიც სავალდებულო იქნებოდა ყველა წევრ – სახელმწიფოსათვის. დღევანდელი დღისათვის არ არსებობს არც ერთი მიდგომა საგადასახადო დანაშაულის განსაზღვრის მათ ეროვნულ სისხლისსამართლებრივ კანონმდებლობაში.

სირიაში და იორდანიაში საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ ნორმების რეგლამენტაციის განმასხვავებელ თვისებად შეიძლება ეწოდოს, ის რომ, გადასახადის გადახდის ვალდებულების შეუსრულებლობა რიგ შემთხვევებში განიხილება არა მხოლოდ, როგორც ეკონომიკური ხასიათის დანაშაული, არამედ როგორც საზოგადოებრივად საშიში ქმედება, რომელიც ხელყოფს სახელმწიფოსა და საზოგადოების ინტერესებს, კერძოდ ფინანსურ და საგადასახადო სისტემებს.

სირიაში გადასახადების გადახდისაგან თავის არიდებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დადგენილია 2003 წლის კანონით „გადასახადები გადახდისაგან თავის არიდების შესახებ“, რომელმაც სხვა დანარჩენი სისხლისსამართლებრივი შინაარსის კანონებთან ერთად, შეავსო მოქმედი სირიის სისხლის სამართლის კოდექსი. სირიის სამართალშემოქმედების პრაქტიკა ახდენს იმ პირის ქმედების კვალიფიკაციას, რომელიც ახორციელებს სამეწარმეო საქმიანობას სათანადო რეგისტრაციისა და სპეციალური ნებართვის გარეშე, ან ლიცენზიის პირობების დარღვევით და რომელიც ასევე არ იხდის გადასახადებს შემოსავლებიდან აღნიშნული საქმიანობიდან გამომდინარე, დანაშაულთა ერთობლიობით, გათვალისწინებული სირიის სსკ-ის შესაბამისი მუხლებით „დანაშაულები

მართვის წესის წინააღმდეგ" და მე-9 მუხლით „გადასახადების გადახდისაგან თავის არიდების შესახებ“.

იორდანიში გადასახადებისაგან თავის არიდების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის რეგლამენტაციისადმი მიდგომა განიხილება 1994 წლის 6 კანონის „გაყიდვებიდან დაწესებული გადასახადების შესახებ“ მაგალითზე. იორდანის კანონმდებელმა მიმართა საგადასახადო დანაშაულებების ჩადენის კონკრეტული ხერხების ჩამოთვლის გზას, სადაც ხსენებულ კანონში ამგვარ დანაშაულთა თოთხმეტი სახეობაა გათვალისწინებული.

იორდანის საგადასახადო კანონმდებლობის თანახმად, თუკი გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდება ჩადენილია პირველად, ისჯება ჯარიმით 200-დან 1000 დინარამდე, ხოლო განმეორების შემთხვევაში – ორმაგი ოდენობით. თუკი ეს ქმედება ერთი წლის შემდეგ კვლავ განმეორდება, შეიძლება დამნაშავე დაისაჯოს თავისუფლების აღკვეთით სამიდან ექვს თვემდე ვადით. ამიტომაცაა, რომ სპეციალისტების აზრით, ხსენებული ქვეყნების კანონმდებლობა საგადასახადო სფეროში ჩადენილ დანაშაულებებს სერიოზულად არ აღიქვამს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, უმრავლესი ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გადასახადისაგან თავის არიდება შეფასებულია სოციალურად საშიშ ქმედებად და სისხლისსამართლებრივი წესით ისჯება.

სამართლებრივი რეგულირების არსებითი დამახასიათებელი ნიშანი ისაა, რომ საგადასახადო სფეროში ჩადენილი დანაშაულებები გათვალისწინებულია არა სისხლის სამართლის კოდექსებით, არამედ ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტებით. მაგალითად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში საგადასახადო სისტემის დაცვას კანონსაწინააღმდეგო ხელყოფისაგან ეთმობა განსაკუთრებული ყურადღება. მისი ხელყოფა ტრადიციულად განიხილება როგორც საშიში ქმედება. დანაშაულთა საერთო სურათის ფონზე საგადასახადო დანაშაულობა აშშ იკავებს მნიშვნელოვან ადგილს. აშასთან დაკავშირებით ეკონომიკური საქმიანობის სფეროში დანაშაულთა განსაკუთრებულ ჯგუფს შეადგენს სისხლისსამართლებრივი ხასიათის ნორმები, რომლებსაც შეიცავს საგადასახადო კანონმდებლობა.

აშშ კანონმდებლობაში (როგორც ფედერალურ ასევე შტატების) არ არსებობს ნორმები, რომლებიც ითვალისწინებენ პასუხისმგებლობას საგადასახადო დანაშაულთათვის. ამგვარი პასუხისმგებლობა დგება და რეგულირდება სპეციალური კანონებით გადასახადების შესახებ. იმის შემდეგ, რაც 1913 წელს აშშ კონსტიტუციაში ძალაში შევიდა მე-16 შესწორება, რომელმაც ამერიკულ კონგრესს მიანიჭა უფლებამოსილება „დაადგინოს და შეკრიბოს გადასახადები შემოსავლებზე მათი წყაროების მიუხედავად“. გადასახადებმა ითამაშეს აშშ-ის ეკონომიკაში უმთავრესი როლი და ახლა ფედერალურ ბიუჯეტში 50% მეტი ივსება ფედერალური გადასახადებიდან შემოსავლებზე.

აღსანიშნავია, რომ გადასახადების მოცულობის გაზრდასთან ერთად დაბეგვრის სფეროში იზრდება სხვადასხვა სახის მაქინაციები, მათი სისხლისსამართლებრივი აკრძალვის მიუხედავად, ფედერალურ დონეზე საგადასახადო კანონმდებლობა კოდიფიცირებულია კანონთა კრებულის 26-ე ნაწილში.

აშშ საგადასახადო კანონმდებლობას გააჩნია სპეციფიკური თვისებები და გამოირჩევა გადაჭარბებული სირთულით, რაც მნიშვნელოვნად აძნელებს იმ პირთა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში მიცემის საკითხის გადაწყვეტას, ვინც არღვევს საგადასახადო კანონმდებლობის ნორმებს და თავს არიდებს გადასახადების გადახდას.

მომეტებულ „აქტივობას“ გადასახადებისაგან არიდების კუთხით იჩენენ ამერიკული კორპორაციები. აშშ კონგრესის ბიუროს მიერ მომზადებული ანგარიშის მიხედვით, სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსის კორპორაციათა უმრავლესობას ხანგრძლივი დროის განმავლობაში საერთოდ არ გადაუხდია საშემოსავლო გადასახადი. ასე მაგალითად „გრუმმან კორპორეიშენს“ საერთოდ არ შემოუტანია სახელმწიფო ხაზინაში გადასახადების სახით არც ერთი დოლარი, „ჯენერალ დაინემიქსმა“ არ გადაუხადა სახელმწიფოს რამოდენიმე წლის განმავლობაში 546 მლნ. დოლარი, კორპორაცია „ლოქხიდ ეირკრაფტმა“ კი მხოლოდ 1983 წელს – 222,7 მლნ. დოლარი⁸.

საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის აშშ გათვალისწინებულია როგორც სამოქალაქო სამართლებრივი,

ადმინისტრაციულ სამართლებრივი ასევე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, ხოლო არჩევანი მათ შორის რეგულირდება საკმაოდ რთული წესებით და პროცედურებით.

ამერიკულ სამართლებრივ დოქტრინაში და სასამართლო პრაქტიკაში შემუშავებულია არსებითი დებულებები, რომლებიც ხელს უწყობენ საგადასახადო დანაშაულებების საქმეების გამოძიებას. ცნობილია, რომ დაბეგვრასთან დაკავშირებულ საქმეებთან ბრალდებული არ არის უფლებამოსილი მიმართოს აშშ კონსტიტუციის მე-5 შესწორებას, რომელიც მას უფლებას აძლევს თავი აარიდოს ჩვენების მიცემისაგან, თუ ეს მიიყვანს მას „თვითბრალდებამდე“.

საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამახასიათებელი თვისება იმაში მდგომარეობს, რომ იგი დგება როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული (კორპორაციები) პირებისათვის, როგორც გადაუხდელობის, ასევე გადასადის გადახდისაგან თავის არიდების მცდელობის შემთხვევაში. აშშ ყველა სახის დანაშაული, დანაშაულთა სიმძიმის ხარისხის მიხედვით იყოფა: ფელონიაზე (ფელონი-მძიმე) და მისდემენორზე (მისდემენორ – ნაკლებად მძიმე). აღსანიშნავია, რომ აშშ შენარჩუნებულია სამართლის ანგლოსაქსური სისტემისათვის დამახასიათებელი დანაშაულებრივი ქმედებების გამიჯვნა ფელონიაზე და მისდემინორზე, იმის მიუხედავად, რომ ინგლისში ასეთი სახის ქმედება გაუქმებულია⁹. აშშ შიდა სახელმწიფოებრივი შემოსავლების კოდექსის მიხედვით, მისდემინორში ბრალდებულად ითვლება ის, ვინც დროულად არ გადაიხდის ნებისმიერ გაანგარიშებულ გადასახადს ან არ ჩააბარებს დროულად საგადასახადო დეკლარაციას ან/და ანგარიშს, რომელიც შეიცავს ინფორმაციას შემოსავლების თაობაზე, რომლებიც ექვემდებარება დაბეგვრას განსაზღვრული დროის განმავლობაში (ნაწ. 26 კანონთა კრებულის აშშ, §7203). ბრალდებულს დაენიშნება სასჯელი ჯარიმის სახით 25 ათასი დოლარის ოდენობით ან თავისუფლების აღკველთით ვადით ერთ წლამდე.

თუ კერძო პირი მოტყუების გზით ცდილობს მის დამსაქმებელს წარუდგინოს შეგნებულად ცრუ ინფორმაცია საგადასახადო

⁹ Bequai A. White - collar crime. P. 124

დო შელავათებთან დაკავშირებით ან შეგნებულად არ წარუდგენს საჭირო ინფორმაციას, მას დაენიშნება სასჯელი ჯარიმის სახით ათასი დოლარის ოდენობით ან/და თავისუფლების აღკვეთით ვადით ერთ წლამდე.

საგადასახადო კანონმდებლობით გათვალისწინებული დანაშაულთა უმრავლესობა, წარმოადგენს მცდელობას ნებისმიერი ხერხით გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებისა. გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდება წარმოადგენს მძიმე დანაშაულს და განეკუთვნება ფელონიის კატეგორიას. ნებისმიერი მცდელობა აუცილებლად გულისხმობს განზრახ ქმედებას, რომელიც გამოიხატება შემოსავლების შესახებ ინფორმაციის დაფარვასა ან დამახინჯებაში.

აშშ კანონთა კრებულის 26 ნან. §7201 მოცემულია ცნება „მცდელობა გადასახადის გადახდისაგან თავის დახსნისა და თავის არიდების“: „ის ვინც განზრახ ცდილობს ნებისმიერი ხერხით თავი დაიხსნას ან თავი აარიდოს გადასახადების გადახდას ბრალდებულად ითვლება ფელონიის ჩადენაში და სასჯელის სახით უნდა დაენიშნოს ჯარიმა 100 ათასი დოლარის ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით 5 წლამდე, ან/და ბრალად შეერაცხება ორივე სასჯელის ზომა ერთად ასევე უნდა საკუთარი ხარჯებით დაფაროს სასამართლო ხარჯები“. კორპორაციისათვის, რომელსაც ბრალად ედება საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევა, ჯარიმის ოდენობა იზრდება 500 ათას დოლარამდე¹⁰. მძიმე დანაშაულს ჩადის ის, ვინც განზრახ, გამიზნულად ადგენს ან ავსებს ყალბ დეკლარაციას, ცრუ ინფორმაციის შემცველ დოკუმენტს, აყალბებს ხელმოწერას, ჩანანერს საბუღალტრო წიგნში ქონების დაფარვის მიზნით, მალავს ან ამახინჯებს ცნობებს შემოსავლების შესახებ. დამნაშავე ისჯება ჯარიმით 100 ათასი დოლარის ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით 3 წლამდე. ცალკე ჯგუფად გამოყოფილია სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული დანაშაულებები, როგორიცაა: მარკების, კუპონების, ბილეთების და გადახდის სხვა ნიშნების გამოყენება, ყიდვა, გაყიდვა, გაცემა, რომლებიც განეკუთვნილია გადასახა-

10 Антонов И. О. Расследование мошенничества в сфере оптового потребительского рынка. Дис. канд. наук. М.- 2001.

დების აკრეფისათვის (ნაწ. 26, § 7208 – 7209, აშშ). ნებისმიერი სიყალბე, დაკავშირებული ამგვარი გადახდის ნიშნებთან, წარმოადგეს ფელონიას და ისჯება ჯარიმით 10 ათასი დოლარის ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით 5 წლამდე.

მძიმე დანაშაულად ითვლება ასევე ქმედება დაკავშირებული ცეცხლსასროლი იარაღის წარმოებასთან და იმპორტთან, საგადასახადო კანონმდებლობის გვერდის ავლით. დამნაშავე ისჯება ჯარიმით 10 ათასი დოლარის ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით 10 წლამდე. სპეციალური დაბეგვრის ნორმები დაკავშირებული სპირტის, ღვინის, თამბაქოს ნაწარმის წარმოებასთან და გაყიდვასთან ასევე ითვალისწინებენ მკაცრ სასჯელს - ჯარიმას 10 ათასი დოლარის ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთას ვადით 5 წლამდე.

აშშ კანონთა კრებულის 26 ნაწ. (§5601 – §5614) თანახმად, ზემოთ აღნიშნული სასჯელი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს იმ პირთა მიმართ, რომლებიც ცნობილი არიან დამნაშავედ იმაში, რომ გააჩნიათ მათი კონტროლის ქვეშ არსებული აპარატი სპირტის უკანონო წარმოებისათვის, შენობაში სადაც ეს ყოვლად დაუშვებელია, არ გააჩნიათ სპირტის საწარმოებლად სათანადო ნებართვა, უკანონოდ იყენებენ მასალებს, რომლებიც საჭიროა სპირტის საწარმოებლად და სხვა, ასევე გადასახადებისაგან თავის არიდების მიზნით უკანონოდ მონაწილეობენ სპირტის წარმოების ბიზნესში.

დანაშაულთა შემადგენლობისათვის, რომლებიც დაკავშირებულია გადასახადებისაგან თავის არიდებასთან, დამახასიათებელია ის, რომ შესაბამისი ნორმები კანონში ფორმულირებულია ე.წ. „შეკვეცილი შემადგენლობის“ სახით, ანუ იმგვარად, რომ დასჯადი გახდეს პირის ქმედების განხორციელების მომენტიდან, შედეგს კი მნიშვნელობა არ ენიჭება. საგადასახადო დანაშაულთა ერთ-ერთ თვისებად როგორც წესი მიჩნეულია ის, რომ დამნაშავემ უნდა იმოქმედოს „განზრახ“, რაც ნიშნავს: დამნაშავეს „უნდა გააჩნდეს განზრახვა თავისი ქცევით დაარღვიოს კანონი“.

აშშ კანონმდებლობა საგადასახადო დანაშაულთა კატეგორიას მიაკუთვნებს, ასევე საგადასახადო ორგანოების თანამდებობის პირთა არაკანონიერ ქმედებებს. ამ უკანასკნელთა პასუხ-

ისმგებლობა დგება ბრალის ფორმისაგან დამოუკიდებლად, ე.ი. იმის მიუხედავად ქმედება ჩადენილია განზრახ თუ გაუფრთხილებლობით. ასე მაგალითად, კანონთა კრებულის (§ 7202, თავი 75), ნებისმიერი პირი, რომელიც ვალდებულია შეკრიბოს, მოახდინოს გაანგარიშება ან შეიტანოს ნებისმიერი გადასახადი, არ ასრულებს მასზე დაკისრებულ მოვალეობას, ისჯება ჯარიმით 10 ათასი დოლარის ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით 5 წლამდე.

ზემოთ ხსენებული ნორმატიული აქტის §7214 თანახმად, საგადასახადო სამსახურის მოხელეები და თანამშრომლები, რომლებიც დაკავებული არიან გამოძალვით ან განზრახ ზემოქმედებას ახდენენ „ფერად კანიან“ მოსახლეობაზე, ან/და ახორციელებენ მოლაპარაკებას სხვა პირებთან ამერიკის შეერთებული შტატების ინტერესებისათვის ზიანის მიყენების მიზნით, სასჯელის სახით შეიძლება დაენიშნოთ ჯარიმა 10 ათასი დოლარის ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთა ვადით 1 წლამდე.

ასევე, ისეთი ცნობების გამჟღავნება, რომლებიც შეიცავენ ფინანსურ საიდუმლოს, აშშ კანონმდებლობას შეაქვს ფინანსურ დანაშაულთა ჯგუფში. თანამდებობის პირები ასევე ფედერალური ორგანოების და შტატების მოხელეები, რომლებიც ახმაურებენ ნებისმიერ საგადასახადო ინფორმაციას, ისჯებიან ჯარიმით 5 ათასი დოლარის ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით 5 წლის ვადით. საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპი შტატებში ფედერალურის ანალოგიურია, თუმცა ნორმები, რომლებითაც რეგულირდება გადასახადების ამოღების წესი, გადასახადების გადაუხდელობის კონტროლი, შტატებში უფრო დანაწევრებულია, ვიდრე ფედერალურ საგადასახადო კანონმდებლობაში.

აშშ დიდი ყურადღება ეთმობა საჯარიმო სანქციებს, კერძოდ, არსებობს კომბინირებული ჯარიმა გადასახადებისაგან თავის არიდებისათვის: გადაუხდელი თანხის 5% დამატებული იმ თანხის 50%, რომელსაც გადასახადის გადამხდელი მიიღებდა ამ თანხის ბანკში განთავსების შემთხვევაში, სტანდარტული საბანკო განაკვეთებიდან გამომდინარე.

საგადასახადო დანაშაულთათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის განხილვისას აუცილებელია აღინიშნოს, რომ აშშ კანონმდებლობა სხვადასხვა გადასახადების გადახდასთან დაკავშირებულ დარღვევებს მიაკუთვნებს საბაჟო სამართალდარღვევებსაც. აშშ კანონთა კრებულის მე-19 ნაწ. დადგენილია საბაჟო გადასახადების ამოღების წესი და დაწესებულია პასუხისმგებლობა საბაჟო წესების დარღვევისათვის. კანონთა კრებულის აღნიშნული ნაწილი შეიცავს: კონტრაბანდის, სავაჭრო სამართლისა და რიგ სხვა სამართლებრივ ნორმებს; უცხოური სავაჭრო ზონების აღწერას; კერძო ვაჭრობის და საგნების იმპორტის წესების შესრულების პირობებს.

პასუხისმგებლობა საბაჟო დარღვევებისათვის შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად. პირველ ჯგუფს განეკუთვნება საბაჟო ორგანოების თანამდებობის პირების და მოსამსახურეების ასევე იმ პირთა სამართალდარღვევები, რომლებიც ცდილობენ თავი აარიდონ გადასახადებს. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დანაშაულებებისათვის ჩადენილი საგადასახადო სამსახურის მოხელეების მიერ, გამოიყენება ასევე სხვა მოსამსახურეთა მიმართ (წმ64 თავი 1). აუცილებელია აღინიშნოს, რომ საბაჟო მოხელის პასუხისმგებლობა მნიშვნელოვნად მომატებული ბაჟის გადახდის არაკანონიერი იძულებისათვის განპირობებულია აშშ-ის კანონთა კრებულის მე-19 ნაწ. 1 თავის წმ60-ით. აღნიშნული სამართალდარღვევისათვის სასჯელის სახით გათვალისწინებულია ჯარიმა 200 ათასი დოლარის ოდენობით¹¹. აშშ კანონთა კრებულის (მე-18 ნაწ. წმ 545) თანახმად „კონტრაბანდისტად ითვლება ის“, ვინც შეგნებულად, მოტყუების განზრახვით, კონტრაბანდის გზით ან მალულად ახორციელებს ისეთი საქონლის გადაზიდვას, რომელიც მითითებული უნდა იქნას შესაბამის დოკუმენტებში, ასევე ის, ვინც ადგენს ან ცდილობს გადაიტანოს საბაჟოზე ყალბი ანგარიში ან სხვა სახის დოკუმენტი, მოტყუების გზით ახდენს იმპორტს და შეაქვს აშშ ნებისმიერი აკრძალული საქონელი, ან/და რაიმე სახით ხელს უწყობს აღნიშნულ გადაზიდვას, ისჯება ჯარიმით 10 ათასი დოლარის ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით 5 წლამდე, ასევე შესაძლებელია სასჯელის სახით დაენიშნოს ორივე სასჯელის ზომა ერთად.

¹¹ United State Code 1986 edition. Tuttle 26 - internal revenue code

გერმანიაში საბაჟო მოსაკრებლისა და გადასახადებისაგან თავის არიდების ერთიანი ცნება წარმოიშვა მხოლოდ XVIII ს. ბოლოს და ეწოდებოდა „დეფრაუდე“ ან „დეფრაუდეატიონ“. საუბარია, ლათინური ენიდან გადმოღებულ ტერმინზე, რაც ნიშნავს „თაღლითობას“, მაგრამ გერმანულ სისხლის სამართალში აღნიშნული ტერმინი იხმარებოდა „საგადასახადო თაღლითობის“ ვიწრო გაგებით. გერმანული ტერმინები კი „ჰინტერზიეჰუნგ“ და „ჰინტერზიეჰენ“ (არიდება) ან/და „ნტზიეჰუნგ“ (დაფარვა) გამოიყენებოდა დანაშაულთა შემადგენლობისათვის.

გერმანიის კანონმდებლობა სამართალდარღვევებს შორის, რომელთა ჩადენისათვის გათვალისწინებულია სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, გამოყოფს დანაშაულს (Verbrechen) – ქმედება, რომელიც ისჯება თავისუფლების აღკვეთით 1 წელზე მეტი ვადით და დელიქტს (Vergehen), რომელიც ისჯება თავისუფლების აღკვეთით არანაკლებ 1 წლის ვადით ან ფულადი ჯარიმით.

გერმანიაში გადასახადებისაგან თავის არიდებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის განვითარებას მნიშვნელოვნად ხელი შეუწყო 1794 წელის 1 ივლისს მიღებულმა პრუსიის ზოგადმა კანონთა კრებულმა. ის ძირითადი დებულებები, რომლებიც ეხება საგადასახადო სამართალდარღვევებს, აისახა ნაწილში „სახელმწიფოს უფლებების დარღვევისა და არაკანონიერი მისაკუთრების“ შესახებ. საერთო შემადგენლობა, რომელიც მოიცავს საბაჟო და საგადასახადო დარღვევების ყველა ფორმას მოცემულია აღნიშნული კანონთა კრებულის 242-ე პარაგრაფში: ის, ვინც თაღლითური გზით ცდილობს თავი აარიდოს გადასახადების გადახდას, აგრეთვე მინის გადასახადის გადახდას, თუ სპეციალური კანონით სხვა სასჯელი არ არის გათვალისწინებული, ვალდებულია აანაზღაუროს ზიანი ოთხმაგი ოდენობით.

აღნიშნულ ქმედებათა თაღლითურ ხასიათზე მითითებით, საგადასახადო ვალდებულებათა ჩვეულებრივი შეუსრულებლობა არ იყო მიჩნეული დანაშაულებრივად, იმდენად, რამდენადაც მხოლოდ საგადასახადო ორგანოების სიცრუეში შეყვანას ჰქონოდა სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა. ამგვარად, გადასახადის გადახდისაგან დანაშაულებრივი თავის არიდება გათანაბრებული იყო თაღლითობასთან.

ეს მიდგომა შემდგომში ვითარდებოდა ზემოაღნიშნული კანონთა კრებულის სხვადასხვა პარაგრაფებით. მაგალითად, 243-ე პარაგრაფში აღწერილია საგადასახადო დანაშაულში თანამონაწილეობის შემადგენლობა: ის, ვინც რჩევით და საქმით ეხმარება სხვა პირს გადასახადების გადაუხდელობაში ან ხელს შეუწყობს მას გადასახადების განზრახ დამალვაში, ორივეს უნდა დაენიშნოს თანაბარი სასჯელი.

გერმანიაში გადასახადებისაგან თავის არიდებისათვის პასუხისმგებლობა გათვალისწინებულია შემდეგი სამართლებრივი აქტებით: 1977 წლის დებულებით „გადასახადების შესახებ“; 1871 წლის სისხლის სამართლის კოდექსით (1987წ. რედაქციით); გერმანიის კანონით ადმინისტრაციული სამართალდარღვევების შესახებ (1987 წ. რედაქციით)¹².

ნორმების ძირითად წყაროს, რომლებიც განსაზღვრავენ პასუხისმგებლობას საგადასახადო სამართალდარღვევებისათვის, წარმოადგენს დებულება გადასახადების შესახებ და ეფუძნება პრინციპს, რომელიც ადგენს თანაფარდობას ერთი მხრივ საგადასახადო კანონმდებლობის, ხოლო მეორე მხრივ, როგორც სისხლისსამართლებრივი ასევე ადმინისტრაციული კანონმდებლობისათვის.

დებულება „გადასახადების შესახებ“ განსაზღვრავს როგორც სისხლისსამართლებრივ, ასევე ადმინისტრაციულ სამართლებრივ პასუხისმგებლობას საგადასახადო სამართალდარღვევათა ჩადენისათვის. დებულების ტექსტში სამართლის ნორმები განთავსებულია შემდეგი თანმიმდევრობით: თავდაპირველად აღწერილია პარაგრაფები, რომლებიც ახდენენ საგადასახადო დანაშაულთა რეგლამენტაციას, შემდეგ – ადმინისტრაციული სამართალდარღვევები.

ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა საგადასახადო დანაშაულებებისათვის, დებულებაში უმეტეს წილად განმტკიცებულია სწორედ იქ, სადაც პარაგრაფებში მითითებულია კანონსაწინააღმდეგო საგადასახადო ქმედებები, რომლებსაც შედეგად მოჰყვება ადმინისტრაციული ჯარიმა. აღნიშნული სახის ქმედებებს მიეკუთვნება:

¹² А.Ю. Зайцев в налгический вестник аналитический Вестник совета Федераций фс, рф - 20026 №16 (172)6 стр. 34ю

გადასახადის გადახდისაგან შემთხვევითი არიდება (§370);

საგადასახადო წესრიგის დარღვევის საშიშროება: საბუღალტრო დოკუმენტაციის არასწორი წარმოება (განზრახ ან გაუფრთხილებლობით), რასაც შედეგად მოჰყვება საგადასახადო მოსაკრებლის შემცირება და არაკანონიერი საგადასახადო შეღავათების მიღება;

- კანონმდებლობის დარღვევა (განზრახ ან გაუფრთხილებლობით), რომელიც არეგულირებს გადასახადის გადახდის წესს სამომხმარებლო საქონელზე;

კანონმდებლობის დარღვევა, რასაც შედეგად მოჰყვება საბაჟო მოსაკრებლის გადახდისაგან არიდების შესაძლებლობა;

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესება საგადასახადო დანაშაულებებისათვის გათვალისწინებულია დებულებით „გადასახადების შესახებ“ და გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსით:

გადასახადების გადახდისაგან თავის არიდება;

საბაჟო წესების დარღვევა;

მოსაკრებლის გადახდის ნიშნების გაყალბება;

საგადასახადო საიდუმლოების დარღვევა;

ქონების დამალვა დაბეგვრისაგან თავის არიდების მიზნით.

გადასახადისაგან თავის არიდება ვლინდება სხვადასხვა ფორმებში: აქ იგულისხმება დარღვევები, დაკავშირებული საქონლის შეფუთვას, მარკირებასა და ტრანსპორტირებასთან, რასაც შედეგად მოჰყვება მათი არასწორი დაბეგვრა.

საგადასახადო დანაშაულთათვის მკაცრი სანქციების გათვალისწინებით, დებულება „გადასახადების შესახებ“ ინარჩუნებს შესაძლებლობას თავი აარიდოს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, იმ შემთხვევაში თუკი სამართალდამრღვევს შეგნებული აქვს მისი ქმედების მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი. მაგალითად, პირმა, რომელმაც საფინანსო ორგანოებს წარუდგინა არასწორი ან არასრული ინფორმაცია მისი შემოსავლების შესახებ, განაცხადებს ამის თაობაზე დარღვევის გამოსწორების მიზნით იქამდე, სანამ დაიწყება მისი შემოსავ-

ლების საგადასახადო შემონმება და სანამ მის მიმართ არ აღიძვრება ადმინისტრაციული ან სისხლისსამართლებრივი დევნა, ასეთი პირი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დადგება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც პირი, რომელმაც მოახდინა გადასახადების არაკანონიერი შემცირება, თავისი ნებით გადაიხდის გადასახადებისაგან დამალულ თანხას კანონით დადგენილ ვადაში. საბაჟო წესების დარღვევა აღნიშნული დებულების 372-ე პარაგრაფის შესაბამისად, გამოიხატება საბაჟო ორგანოებისათვის სათანადო შეტყობინების გარეშე საქონლის როგორც შეტანა, გამოტანა ან ტრანზიტული გადაზიდვის აკრძალვის დარღვევაში და სასჯელის სახით აღნიშნული დანაშაულისათვის გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა ან ჯარიმა.

საგადასახადო დანაშაულთა ცალკეულ სახეს წარმოადგენს ასევე მოსაკრებლის გადახდის ნიშნების გაყალბება. ამ დანაშაულის ნიშანთვისებები აღწერილია არა საგადასახადო, არამედ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, რომელიც სასჯელის სახით ითვალისწინებს ჯარიმას ან თავისუფლების აღკვეთას 5 წლამდე ვადით (გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის §148).

მოსაკრებლის გადახდის ნიშნების გაყალბების ანალოგიურად, ასევე დანაშაულის ცალკეულ სახედ ზემოაღნიშნული დებულებით გამოყოფილია საგადასახადო საიდუმლოების დარღვევა. ამ დანაშაულის სუბიექტი შეიძლება იყოს თანამდებობის პირი, ასევე სხვა პირი (ექსპერტი, მოსამართლე), რომელიც მისი სამსახურებრივი მდგომარეობიდან გამომდინარე გახდა საგადასახადო საიდუმლოების შემცველი ინფორმაციის მატარებელი. აღნიშნული ინფორმაციის გამჟღავნება ითვალისწინებს სასჯელის სახით ჯარიმას ან თავისუფლების აღკვეთას 2 წლამდე ვადით (გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი § 355).

ჩანაწერებს საგადასახადო საიდუმლოების შესახებ სისხლის სამართლის კოდექსის გარდა შეიცავს ასევე დებულება „გადასახადების შესახებ“. ნაწილობრივ, სანქციაზე მითითების გარეშე, სისხლის სამართლის ნორმის აღწარმოებით, დებულება

ადგენს პირობებს, რომელთა არსებობის შემთხვევაში დასაშვებია საიდუმლოების შემცველი ინფორმაციის გახმაურება:

ა. დაინტერესებული პირის თანხმობის შემთხვევაში;

ბ. თუ ეს ემსახურება ადმინისტრაციული ან სისხლის სამართლის პროცესის მიზნებს;

გ. თუ ეს აუცილებელია მძიმე ან ეკონომიკური დანაშაულებების გამოძიებისათვის;

დ. თუ ეს აუცილებელია ისეთი ცრუ ინფორმაციის უარყოფისათვის, რომელიც ზიანს აყენებს სახელმწიფოს (დებულების §30 ნაწ. 1, 2, 3, 4)

ქონების დამალვა დაბეგვრისაგან თავის არიდების მიზნით. აღნიშნული დანაშაულის შემადგენლობა ითვალისწინებს ქმედებათა ერთობლიობას საქონლის რეალიზაციასთან დაკავშირებით, რომლებიც დამალულია მომხმარებელთა გადასახადებისა და საბაჟო მოსაკრებელთაგან. პირი, რომელიც გამდიდრების მიზნით ან მესამე პირთა სასარგებლოდ ჩაიდენს აღნიშნულ დანაშაულს, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ან ჯარიმით. გერმანიის კანონმდებლობა ითვალისწინებს ასევე დამატებითი სასჯელის დანიშვნის შესაძლებლობას საგადასახადო დანაშაულის ჩადენისათვის. მაგალითად, სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს დამატებითი სასჯელი საგნების ან ქონების კონფისკაციის სახით. პირს, რომელსაც სასჯელის სახით სასამართლომ შეუფარდა თავისუფლების აღკვეთა 1 წელზე მეტი ვადით, დამატებითი სასჯელის სახით ეკრძალება საჯარო სამსახურში რაიმე თანამდებობის დაკავება კანონით დადგენილი ვადით (დებულების §375; ნაწ. 2 §45; გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი §74).

გერმანიის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს იურიდიულ პირთა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. იურიდიულ პირთა პასუხისმგებლობა დგება მხოლოდ ადმინისტრაციული სამართალწარმოების წესით, გათვალისწინებული კანონით ადმინისტრაციული სამართალდარღვევების შესახებ.

დიდ ბრიტანეთში სამართლებრივ აქტებს, რომლებიც აწესებენ პასუხისმგებლობას საგადასახადო დანაშაულებებისათვის, წარმოადგენს:

1. 1970 წლის კანონი „გადასახადების მართვის შესახებ“;

2. 1988 წლის კანონი „საშემოსავლო და კორპორაციული გადასახადების შესახებ“;

3. 1979 წლის კანონი „საბაჟო და აქციზური მოსაკრებლის შესახებ“;

4. 1980 წლის კანონი მაგისტრატული სასამართლოების შესახებ და სხვა.

ამ სამართლებრივ აქტებში გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობა ისეთი სამართალდარღვევებისათვის, რომლებიც დაკავშირებულია პირდაპირ თუ არაპირდაპირ გადასახადებთან, დოკუმენტების გაყალბებასთან გადასახადებისაგან თავის არიდების მიზნით.

იურიდიულ პირთა პასუხისმგებლობა დგება ადმინისტრაციული ჯარიმის სახით, იმ შემთხვევაში, თუ იურიდიული პირის ოფიციალური წარმომადგენლის ან წევრის მიერ ჩადენილია სამართალდარღვევა, რომელიც დაკავშირებულია ნაკისრ ვალდებულებების შეუსრულებლობასთან ან უკანონო გამდიდრებასთან (ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი § 30).

საპარლამენტო კანონებთან ერთად, რიც შემთხვევაში პასუხისმგებლობა საგადასახადო სამართალდარღვევისათვის გათვალისწინებულია ზოგადი სამართლის ნორმებით. კერძოდ, საგადასახადო სამსახურისათვის გადასახადის გადამხდელის მხრიდან განზრახ, თაღლითური ქმედებით ცრუ მონაცემების წარდგენა, წარმოადგენს საგადასახადო დანაშაულს და ზოგადი სამართლის მიხედვით ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას ან ჯარიმას. საერთო სამართლის ნორმები ავსებენ საგადასახადო კანონებს. მაგალითად, 1979 წლის კანონი „საბაჟო მოსაკრებლისა და აქციზის შესახებ“, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას კონტრაბანდისათვის, არ შეიცავს „კონტრაბანდის“ ცნების განმარტებას. ქმედების შესაბამის განმარტებას, რომელიც კვალიფიცირდება როგორც კონტრაბანდა, შეიცავს 1969 წელს სასამართლოს მიერ შექმნილი პრეცედენტი ჰუსეინის საქმეზე.

ამგვარ სამართალდარღვევებს მიეკუთვნება შემდეგი კანონსაწინააღმდეგო ქმედებები:

მიღებული შემოსავლების თაობაზე საგადასახადო სამ-

სახურისათვის (შიდა შემოსავლების სამსახური) დროულად მონაცემების წარუდგენლობა. აღნიშნული სამართალდარღვევა ისჯება ჯარიმით. 1970 წლის კანონი საგადასახადო სამსახურს აკისრებს მოვალეობას ყოველწლიურად მიაწოდოს ინფორმაცია, როგორც ფიზიკურ პირთა, იურიდიულ პირთა ასევე კორპორაციული გადასახადის გადამხდელთა მიერ მიღებული შემოსავლების შესახებ;

- ფიზიკური პირის ან კორპორაციის მიერ საშემოსავლო გადასახადის გადაუხდელობა, ისჯება ჯარიმით ანდა დამატებითი ჯარიმით გადასახადის გადახდის ყოველი დღის გადაცდენისათვის;

- საგადასახადო სამსახურისათვის ისეთი ცრუ ინფორმაციის ან დოკუმენტების წარდგენა, რასაც შედეგად მოჰყვა საშემოსავლო გადასახადის არასწორი გადახდა;

- საგადასახადო სამსახურისათვის ცრუ ანგარიშების ან საგადასახადო დეკლარაციების წარდგენაში დახმარების აღმოჩენა ისჯება ჯარიმით;

საქონლის არაკანონიერი იმპორტი და ექსპორტი, დაკავშირებული საბაჟო მოსაკრებლის გადახდისაგან განზრახ თავის არიდებასთან. ასეთი სამართალდარღვევა ექვემდებარება სასჯელს დაკავშირებულს გამამტყუნებელ აქტთან. დამნაშავე ისჯება ჯარიმით, რაც ითვალისწინებს საქონლის საერთო ღირებულების არანაკლებ სამმაგ ოდენობას ანდა ჯარიმით, რომლის ოდენობას ადგენს სასამართლო, ან კიდევ თავისუფლების აღკვეთით;

- საბაჟო დეკლარაციის არასწორი შევსება და საექსპორტო საქონლის შესახებ განზრახ ინფორმაციის დამალვა ისჯება ჯარიმით.

დიდ ბრიტანეთში არ ხორციელდება ფორმალური გამიჯვნა დანაშაულსა და გადაცდომას შორის. 1967 წლიდან კი, ამერიკის შეერთებული შტატებისაგან განსხვავებით გაუქმებულია ყველა სხვაობა ფელონიასა და მისდომინორს შორის (§1 კანონი სისხლის სამართლის შესახებ 1967 წელი/ ჩრიმინალ ან ცტ, 1967). აღნიშნული კანონის შესაბამისად „ყველა საკითხთან დაკავშირებით, რომელთა მიხედვით არსებობდა სხვაობა ფელონიასა და მისდომინორს შორის, გამოიყენება კანონი და პრაქტიკა,

რომელიც ეხება მისდიმინორს" (ნან. 2 §1). ამავდროულად, 1967 წლის კანონმა დაადგინა ცნება „საპატიმრო დანაშაული“, რომელიც წარმოადგენს დანაშაულებრივ ქმედებას და ისჯება თავისუფლების აღკვეთით არანაკლებ 5 წლის ვადით (1967 წლის კანონი ნან. 1 §2).

საფრანგეთში სამართლებრივ აქტებს, რომლებიც ადგენენ პასუხისმგებლობას საგადასახადო დანაშაულებებისათვის, წარმოადგენს: 1) 1950 წლის „ზოგადი კოდექსი გადასახადების შესახებ“; 2) 1992 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი.

კანონსაწინააღმდეგო ქმედებათა ძირითადი სახეები საგადასახადო ურთიერთობათა სფეროში აღწერილია „ზოგად კოდექსში გადასახადების შესახებ“. კერძოდ, კოდექსი ადგენს სამართალდარღვევების შემდეგ სახეებს, დაკავშირებულს ყველა სახის გადასახადებთან, ესენია:

ცრუ საბუღალტრო მონაცემების წარმოდგენა, რომელთაგან გამომდინარეობს გადასახადის გადამხდელის გადახდისუუნარობა, ან სხვა სახის ქმედებები მიმართული გადასახადის გადახდის არიდებისაკენ;

• საბუღალტრო ანგარიშის წარმოდგენა, საერთო თანხის ნაწილის დამალვით, რომელიც ექვემდებარება დაბეგვრას (იმ პირობით, რომ დამალვა აღემატება 1000 ევროს ან შემოსავლების 1/10), საფრანგეთის „ზოგადი კოდექსის შემოსავლების შესახებ“ 1741-ე მუხლის შესაბამისად სასჯელის სახით გათვალისწინებულია ჯარიმა 5 ათასიდან 250 ათასი ევროს ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთა 1 წლიდან 5 წლამდე ვადით. აღნიშნული ქმედების განმეორებით ჩადენის შემთხვევაში დამნაშავეს დაეკისრება ჯარიმა 15 ათასი ევროდან 700 ათასი ევროს ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთა ვადით 4 წლიდან 10 წლამდე ვადით¹³;

საბუღალტრო წიგნებში ან საანგარიშო ჟურნალებში ცრუ ჩანაწერების შედგენა, გათვალისწინებული საფრანგეთის „კომერციული კოდექსის“ (მე-8 და მე-9 მუხლებით);

გადასახადების გადახდისაგან თავის არიდება, ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების დადების გზით, ფინანსური დოკუმენტაციის სათანადო გაფორმების გარეშე;

¹³ Клепицкий И.А. Эволюция норм об ответственности уклонения от уплаты налогов законодательство. 2004 г. 5,6.

საფრანგეთის კანონმდებლობა ასევე ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების კოლექტიური უარისათვის ან გადასახადის გადახდის ვადების დარღვევისადმი მოქალაქეთა ნაქეზება, რომელიც ჩადენილია მუქარის ან ძალადობის გზით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით 1 თვიდან 6 თვემდე ვადით ან ჯარიმით (მუხლი 1747 „ზოგადი კოდექსის გადასახადების შესახებ“).

ასევე საფრანგეთის „ზოგადი კოდექსი გადასახადების შესახებ“ ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას სხვადასხვა ქმედებებისათვის, მიმართულს საბუღალტრო მონაცემების დაფარვისკენ, რომელიც ჩადენილია მოტყუების გზით. მაგალითად, არაკანონიერი ფულადი ოპერაციების ჩატარებისათვის ან იმ თანხის ნაწილის დაფარვისათვის, რომელიც ექვემდებარება დაბეგვრას, თუ დაფარული თანხა აღემატება 1000 ევროს ან შემოსავლების 10%-ს, გათვალისწინებულია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ჯარიმის ან თავისუფლების აღკვეთის სახით 1 წლიდან 5 წლამდე ვადით.

საგადასახადო ურთიერთობათა სფეროში ჩადენილი სამართალდარღვევებისათვის პასუხისმგებლობა გათვალისწინებულია თავში „სასჯელი“, რომელიც შედგება ორი ნაწილისაგან. პირველი ნაწილი შეიცავს „ზოგად დებულებებს“, რომლებიც ადგენენ პასუხისმგებლობას სამართალდარღვევებისათვის, დაკავშირებულს ყველა სახის გადასახადებთან, ხოლო მეორე ნაწილი მოიცავს მუხლებს, რომლებშიც დადგენილია პასუხისმგებლობა სამართალდარღვევებისათვის დაკავშირებულს გადასახადების ცალკეულ სახეებთან (პირდაპირი გადასახადები და ბრუნვის გადასახადები).

საფრანგეთის საგადასახადო ორგანოები არ მიიჩნევენ დანაშაულად, რომელიც არ აღემატება საშემოსავლო გადასახადის 5%-ს. მაგრამ ეს დავალიანება გადახდილი უნდა იქნეს პროცენტებთან ერთად – 0,75% თვეში. საგადასახადო უწყებაში დეკლარაციის დროულად წარდგენის ვადის დარღვევა, ისჯება ჯარიმით – გადასახდელი თანხის 10%. იმ შემთხვევაში, თუ გადაცილებული ვადა აღემატება ერთ თვეს, ჯარიმა შეადგეს 40%-ს და თუკი დეკლარაცია საერთოდ არ არის წარდგენილი, ჯარიმის ვადა ორმაგდება. თეორიულად სამართლადამრღვევს სასჯელის

სახით შეიძლება დაენიშნოს მართვის მონაშობის ჩამორთმევა სამ წლამდე ვადით. გადასახადის გადახდისაგან ბოროტად თავის არიდება, ითვალისწინებს სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთას ერთი წლიდან ხუთ წლამდე ვადით ან ჯარიმას 5 ათასიდან 250 ათას ევრომდე.

საფრანგეთში ისევე როგორც იტალიაში, კანონმდებლობა ითვალისწინებს დამატებითი სასჯელის დანიშვნის შესაძლებლობას, იმ პირთა მიმართ, რომლებიც ბრალდებულნი არიან საგადასახადო სამართალდარღვევების ჩადენაში. კერძოდ, სასჯელის ზომებთან ერთად, რომლებიც გათვალისწინებულია საფრანგეთის „ზოგადი კოდექსის გადასახადები შესახებ“ (1741 და 1747 მუხლებით), სასამართლოს შეუძლია დამატებით დაადგინოს მოქალაქეთა უფლებების შეზღუდვა ისეთი აკრძალვის ფორმებით, როგორიცაა „საგადასახადო“ კომისიების, პირდაპირი გადასახადების კომისიების სამუშაო პროცესში მონაწილეობის აკრძალვა და ა.შ.

საფრანგეთის კანონმდებლობის მიხედვით, იუსტიციისა და ეკონომიკის მინისტრებს, ერთობლივად ბრძანებით უფლება აქვთ დამნაშავე პირს დროებით აუკრძალონ უმუშაოდ ან მესამე პირთა დახმარებით, მონაწილეობა მიიღოს ყველა სახის კომერციულ და სანარმოო საქმიანობაში („გადასახადების შესახებ კოდექსისი“ 1750 მუხლი).

სამართალდარღვევებისათვის, რომლებიც ჩადენილია პირდაპირ გადასახადებთან და დამატებითი ღირებულების გადასახადებთან დაკავშირებით, სასამართლოს შეუძლია დამატებითი სასჯელის სახით დანიშნოს კომერციული და სანარმო საქმიანობის დროებითი აკრძალვა. აღნიშნული სამართალდარღვევების განმეორების შემთხვევაში ამგვარი აკრძალვის ვადა შეიძლება გაორმაგდეს.

საფრანგეთისათვის დამახასიათებელია მსოფლიო ფისკალურ პრაქტიკაში საყოველთაოდ მიღებული სისხლისსამართლებრივი და ადმინისტრაციული სანქციები საგადასახადო სამართალდარღვევებისათვის. ცალკე ყურადღებას იმსახურებს ორიგინალური აღმზრდელობითი ხასიათის ღონისძიება: მოტყუების გზით გადასახადისაგან თავის არიდების საქმის განხილვის შემდეგ, სასამართლო აძლევს უფლებას მასობრივი

ინფორმაციის საშუალებებს, სამი თვის განმავლობაში გამოაქვეყნონ სასამართლო განაჩენი, ასევე უგზავნის განაჩენის გამოტანის შესახებ შეტყობინებას ბრალდებულის სამუშაო ან საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით.

იტალიაში სამართლებრივ აქტებს, რომლებიც ითვალისწინებენ პასუხისმგებლობას საგადასახადო სამართალდარღვევებისათვის, წარმოადგენს:

1. 1929 წლის 7 იანვრის კანონი „ზოგადი დებულება ფინანსური კანონების დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის შესახებ“;

2. 1982 წლის 10 ივლისის დეკრეტი-კანონი 429, რომელიც შეცვლილია 1991 წლის 154 კანონით;

3. დებულება 602 „საშემოსავლო გადასახადის ამოღების შესახებ“, რომელიც დამტკიცებულ იქნა რესპუბლიკის პრეზიდენტის მიერ 1973 წლის 29 სექტემბრის დეკრეტით;

4. კანონთა კრებულით „საბაჟო წესების შესახებ“, რომელიც დამტკიცებულია რესპუბლიკის პრეზიდენტის მიერ 1973 წლის 23 იანვრის 43 დეკრეტით.

იტალიაში საგადასახადო სისხლისსამართლებრივი სამართალდარღვევები იყოფა: დანაშაულებებად (დელიტტი) და სისხლისსამართლებრივ გადაცდომებად (ცონტრავვენზიონი).

იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსი არ შეიცავს ნორმებს, რომლებიც ითვალისწინებენ პასუხისმგებლობას საგადასახადო სამართალდარღვევებისათვის. აღნიშნული ნორმები აღწერილია ზემოაღნიშნულ სპეციალურ კანონებში.

ტერმინი „ტრიბუნალ ცოორრეცტიონელ“ გ.ი. მაჩკოვსკის იურიდიულ ლექსიკონში გადათარგმნილია, როგორც „გამასწორებელი სასამართლო“ (სასამართლო, რომელიც განიხილავს საქმეებს სისხლისსამართლებრივი გადაცდომების შესახებ).

დეკრეტი-კანონი წარმოადგენს მთავრობის მიერ მიღებულ ნორმატიულ-სამართლებრივ აქტს, რომელიც უნდა გადაიქცეს ჩვეულებრივ კანონად 60 დღის გასვლის შემდეგ, რომელთა განმავლობაში მას გააჩნია საპარლამენტო კანონის თანაბარი ძალა.

რესპუბლიკის პრეზიდენტის კანონი ან საკანონმდებლო დეკრეტი, წარმოადგენს დელეგირებული კანონმდებლობის

აქტს, რომელიც გამოიცემა პრეზიდენტის სახელით პარლამენტის დელეგირებული კანონის საფუძველზე, რომლითაც დადგენილია:

- რეგულირების პრინციპები და კრიტერიუმები;
რეგულირებული საკითხთა წრე;

დრო, რომლის განმავლობაში უნდა გამოიცეს ასეთი სახის აქტები.

მაგრამ საგადასახადო სამართალდარღვევების დაყოფა დანაშაულებებზე და გადაცდენებზე ხორციელდება სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნორმის საფუძველზე, რომელიც განსაზღვრავს დანაშაულისა და გადაცდომის ცნებას. მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად საგადასახადო დანაშაულებს წარმოადგენს:

1. თალღითური გზით გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდება, რომელიც გამოიხატება შემდეგი კანონსაწინააღმდეგო ქმედებებით:

- ფულადი სახსრების გადაზიდვისა ან ფასეულობების გადატანის თანმხლები დოკუმენტაციის ბლანკების არაკანონიერი დამზადება ან გასაღება; ასევე ამგვარი ბლანკების შეძენა, შენახვა, გამოყენება. აღნიშნული სამართალდარღვევა ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით 6 თვიდან 3 წლამდე (1982 წლის 429 დეკრეტ-კანონის მუხლი მე-3);

ყალბი დოკუმენტების წარდგენა ფინანსურ ორგანოებში ან საფინანსო პოლიციაში, რომლებიც თან ახლავს შემოსავლების შესახებ წლიურ დეკლარაციას (მაგალითად, ცნობა შემოსავლების შესახებ და ა.შ.);

- გადასახადების დაფარვის მიზნით საგადასახადო დოკუმენტების განადგურება;

- ფინანსური ანგარიშის ბლანკების და სხვა დოკუმენტების გაყალბება, მონაცემების დაფარვის მიზნით, რომელთა საფუძველზე ხდება დამატებითი ღირებულებების გადასახადის ან საშემოსავლო გადასახადის თანხის გაანგარიშება, რომელიც ექვემდებარება გადახდას;

- ფინანსურ დოკუმენტებში მონაცემების დაფარვა, რასაც თან ახლავს არაკანონიერი კომპენსაციების გაცემა გადასახადის გადამხდელისათვის.

აღნიშნული სამართალდარღვევები, ჩადენილი თავისი ან მესამე პირთა ინტერესების სასარგებლოდ, კვალიფიცირდება როგორც თაღლითობა და ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ან ჯარიმით.

2. თაღლითური ხერხით გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდება საბაჟო წესების კუთხით:

- ადრე იმპორტირებული და ახლა წარმოებული ადგილობრივ სანარმოებში საქონლისათვის არაკანონიერი შეღავათების აღდგენა, რომელიც მზადაა ექსპორტზე გასატანდ;

- იმპორტირებული ან ექსპორტირებული საქონლისათვის მიმართებაში ხელოვნური ოპერაციების განხორციელება, საბაჟო მოსაკრებლისაგან თავის არიდების მიზნით.

აღნიშნული სახის საგადასახადო დანაშაულებები ისჯება სისხლისსამართლებრივი ჯარიმით, რომლის დადგენა მიყენებული ზარალის ოდენობის პროპორციულად ხდება.

ამგვარად, საგადასახადო დანაშაულთათვის პასუხისმგებლობის საკანონმდებლო რეგლამენტაციის უცხოური გამოცდილება აჩვენებს სისხლისსამართლებრივი ნორმების რეალიზაციის ეფექტურობას, რომელთა დეფინიცია აღწერს საგადასახადო ორგანოთა შეცდომაში შეყვანის ქმედებებს, ე.ი. საგადასახადო თაღლითობის განხორციელებას.

იტალიაში შემოსავლების შესახებ დეკლარაციის წარუდგენლობა ითვლება სისხლისსამართლებრივ გადაცდომად და ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ორ წლამდე ვადით ან ჯარიმით.

პასუხისმგებლობა გადასახადის გადახდის დაგვიანებისათვის დადგენილია რესპუბლიკის პრეზიდენტის 1973 წლის 29 სექტემბრის დეკრეტის 97-ე მუხლით. თუ გადაუხდელი გადასახადის თანხა აღემატება 500 ევროს, სასჯელის სახით შეიძლება დაინიშნოს ჯარიმა 50 ათასიდან 300 ათას ევრომდე. ამასთან ერთად, ჯარიმა არ დაინიშნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი გადასახადის გამხდელი დაამტკიცებს, რომ არ შეეძლო გადასახადის გადახდა მატერიალური სირთულეებიდან გამომდინარე.

იტალიის კანონმდებლობა ძირითადი სასჯელის გარდა ითვალისწინებს ასევე დამატებით სასჯელს, იმ პირთა მიმართ, რომლებიც ბრალდებულნი არიან საგადასახადო დანაშაულებების ჩადენაში, კერძოდ: სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგე-

ბლობა დგება, როგორც ფაქტიურად ჩადენილი დანაშაულისათვის, ასევე მისი ჩასადენად მოსამზადებელი ქმედებებისათვის ე.ი. „შეკვეცილი შემადგენლობის“ დანაშაულისათვის.

იტალიაში საგადასახადო კანონმდებლობის საფუძვლებია:

1. ფინანსურ დაწესებულებებში მუშაობის უფლების სამუდამო აკრძალვა;

2. სისხლის სამართლის კოდექსის 28-ე მუხლში ჩამოთვლილი თანამდებობების მოვალეობის შესრულებისაგან დროებითი აკრძალვა; იურიდიულ პირთა სახელმძღვანელო თანამდებობების; საჯარო ადმინისტრაციასთან მოლაპარაკების წარმოების; ბირჟის სამუშაო პროცესში მონაწილეობის აკრძალვა.

საგადასახადო გადაცდომებს იტალიის კანონმდებლობა მიაკუთვნებს შემდეგ კანონსაწინააღმდეგო ქმედებებს:

• გადასახადების გადახდის ვადების დარღვევა, ისჯება ჯარიმით;

შემოსავლების შესახებ დეკლარაციის წარუდგენლობა, ისჯება დაკავებით (თავისუფლების შეზღუდვით) ან ჯარიმით, რომლის ოდენობა დამოკიდებულია დაფარული შემოსავლის თანხაზე;

ფინანსურ ორგანოებში ფინანსური დოკუმენტების წარუდგენლობა იმ პირთა მიერ, ვინც დაკავებულია საქონლის გაყიდვით ან მომსახურეობის განევით, რასაც თან მოჰყვება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაკავების (თავისუფლების შეზღუდვის) ან ჯარიმის სახით;

ქმედებები, დაკავშირებული გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებასთან თაღლითური მოქმედებების განხორციელების გარეშე, კვალიფიცირდება კანონმდებლის მიერ, როგორც საგადასახადო გადაცდომა. იგივე ქმედებები, ჩადენილი თაღლითური გზით, კვალიფიცირებული იქნება, როგორც საგადასახადო დანაშაულებები.

საგადასახადო სფეროში ჩადენილმა დანაშაულებებმა და სამართალდარღვევებმა ცალკეულ ქვეყნებში ვერ ჰპოვეს ურთიერთშორის მკვეთრი გამიჯვნა. ევროპის ქვეყნებსა და ამერიკის შეერთებული შტატებს შორის საერთო კრიტერიუმში მდგომარეობს იმაში, რომ თუ სამართალდარღვევა გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით, ეს გულისხმობს სისხლის-

სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, ხოლო თუ სანქცია არის გათვალისწინებული სხვა საკანონმდებლო აქტით, ასეთ შემთხვევაში ურთიერთგამიჯვნა ხორციელდება სანქციების სიმკაცრის ურთიერთდაპირისპირებით. მაგალითად, თუკი საგადასახადო კანონის სანქციის მინიმალური ზღვარი უფრო მსუბუქია, ვიდრე სისხლის სამართლის კანონის სანქციის მინიმალური ზღვარი, ასეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს არა დანაშაულს, არამედ სამართალდარღვევას.

საგადასახადო სფეროში ძირითად სასჯელებად გამოიყენება: ჯარიმა, დაპატიმრება, იძულებითი სამუშაო და თავისუფლების აღკვეთა. სანქციის სიმკაცრე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა სახის სამართლებრივ პოლიტიკას საგადასახადო სფეროში ჩადენილ სამართალდარღვევებსა და დანაშაულებებზე ატარებს ესა თუ ის სახელმწიფო. საზღვარგარეთის ქვეყნების კანონმდებლობის ანალიზი შესაძლებლობას იძლევა გამოიყოს სასჯელის დადგენის ორი ძირითადი მიდგომა:

• ძალზე ლმობიერი დამოკიდებულება, ლიბერალიზაცია და დეკრიმინალიზაცია საგადასახადო დანაშაულებების მიმართ;

მეტისმეტად მკაცრი სანქციები, მათ შორის ხანგრძლივი ვადით თავისუფლების აღკვეთის ჩათვლით. ასეთ ქვეყნებს მიეკუთვნება: აშშ, ლატვია–ხუთი წელი; ბელორუსია, ესტონეთი–შვიდი წელი; გერმანია, უკრაინა, საფრანგეთი – ათი წელი.

საგადასახადო სფეროში დამატებითი სასჯელის დაწესება დამნაშავე პირებისათვის ატარებს სპეციფიკურ ხასიათს, კერძოდ: ქონების კონფისკაცია, მოგების ჩამორთმევა, სახელმწიფო დაწესებულებებში მუშაობის აკრძალვა, საარჩევნო უფლების და სხვა სამოქალაქო უფლების შეზღუდვა. ასევე ერთ-ერთი დამატებითი სასჯელის სახეს წარმოადგენს საჯაროდ გამოცხადება ამა თუ იმ სახის საგადასახადო დანაშაულის ჩადენის შესახებ (აშშ, საფრანგეთი).

რაც შეეხება საგადასახადო დანაშაულებების სუბიექტებს, უმრავლესი ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში სპეციალურად არ მოიხსენიება, იგულისხმება, რომ ესინი შეიძლება იყვნენ გადასახადის გადამხდელი მოქალაქეები, კომპანიის ხელმძღვანელები და მუშაკები, რომლებსაც დავალებული

აქვთ საბუღალტრო აღრიცხვიანობა და ანგარიშების წარდგენა.

სკანდინავიის ქვეყნებში ყველა სახის საგადასახადო დანაშაულები იყოფა ოთხ ჯგუფად:

- საბუღალტრო ანგარიშის წარმოების წესების დარღვევა; გადასახადების გადახდისაგან თავის არიდება; საბაჟო მოსაკრებლის გადახდისაგან თავის არიდება; კონტრაბანდა.

შვედეთის სისხლის სამართლის კოდექსი შეიცავს ძალიან ცოტა ნორმას, რომელიც ადგენს პასუხისმგებლობას საგადასახადო დანაშაულთათვის. გამონაკლისს წარმოადგენს სსკ-ის 11:5 მუხლი, რომელიც ადგენს პასუხისმგებლობას დაკავშირებულს საბუღალტრო ანგარიშის წარმოების წესების დარღვევასთან დაკავშირებით. დამახასიათებელია ის, რომ აღნიშნული ნორმა არ ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას დანაშაულებრივი ქმედებების კეთილსინდისიერი გამოსწორებისათვის. საგადასახადო დანაშაულთა ჩადენისათვის შვედეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, შესაძლებელია დადგეს კორპორატიული პასუხისმგებლობა, როდესაც ორგანიზაციამ უნდა გადაიხადოს ე.წ. „კორპორატიული ჯარიმა“ ჩადენილი ქმედებისათვის, მისი წარმომადგენლის – ფიზიკური პირის მიერ, რომელიც წარმოადგენს დანაშაულის სუბიექტს. ამ ყურადღების მისაქცევი ზომის ნაკლს, წარმოადგენს ხელყოფის მკვეთრი ჩამონათვალის არ არსებობა, რომელთა ჩადენისათვის ეს სასჯელის ზომა ინიშნება, ასევე ჯარიმის გადახდის ვალდებულების დაკისრება, პროკურორის შეხედულების შესაბამისად.

შვედეთის სამეფოში, ძირითად კანონს, რომელიც ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებისათვის წარმოადგენს კანონი „საგადასახადო დანაშაულებების შესახებ“ (შშ 1971:69). საერთო ჯამში, კანონი ითვალისწინებს ამგვარი დანაშაულთა სამ ნაირსახეობას: არასწორი საგადასახადო მონაცემთა წარდგენა ან აღნიშნულ მონაცემთა წარუდგენლობა; გადასახადების გადაუხდელობა; საგადასახადო კონტროლისათვის დაბრკოლებების შექმნა.

აღნიშნული კანონის ნორმები გამოირჩევა მკვეთრი კაზუის-

ტურობით და ადგენენ საგადასახადო დანაშაულთა ჩადენის პრაქტიკულად ყველა შესაძლებელ ხერხს. გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის თავისებურებებს წარმოადგენს: 1) დანაშაულის საგნად წარმოდგენილია ისეთი გადასახადები ან სხვა სავალდებულო მოსაკრებლები, რომლებიც არ წარმოადგენენ გადასახადს. გამონაკლისს შეადგენენ საგადასახადო დოტაციები, გადახდის დაგვიანება და ამგვარი ტარიფები, კერძოდ, საბაჟო მოსაკრებლები, გათვალისწინებული კანონით „კონტრაბანდის შესახებ“; 2) განზრახი და გაუფრთხილებლობითი ქმედებები გამოყოფილია ცალკე შემადგენლობად, მაგრამ მათი სანქციები სრულიად ერთნაირია; 3) გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდება და დაბრკოლებების შექმნა საგადასახადო კონტროლისათვის, წარმოადგენს უფრო მომეტებულ სოციალურად საშიშს, ვიდრე თვითონ გადასახადების გადაუხდელობა.

გადასახადების გადახდისაგან თავის არიდებასათვის პასუხისმგებლობა, გათვალისწინებულია ასევე სხვა კანონებით: კანონი „ფინანსური საზოგადოებების შესახებ“ (შშ 1988:606); კანონი „თამბაქოს დაბეგვრის შესახებ“ (შშ 1994:1563). აღნიშნულ კანონთა ნორმები, წარმოადგენენ სპეციალურ ნორმებს, კანონის „საგადასახადო დანაშაულებების შესახებ“ ნორმებთან მიმართებაში და ადგენენ უფრო მსუბუქ სასჯელს. მთლიანობაში, რამოდენიმე ნორმატიული აქტის არსებობა, რომლებიც ადგენენ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას საგადასახადო დანაშაულთათვის, არსებითად ართულებს მათ სამართლებრივ გამოყენებას და ქმნის ერთგვარ არეულობას.

შვედეთის საგადასახადო კანონმდებლობის სპეციფიკურ თავისებურებას წარმოადგენს კონტრაბანდის გარკვეული სახეების მიკუთვნება საგადასახადო დანაშაულებებისადმი. ამასთან ერთად, საბაჟო და კონტრაბანდული დანაშაულებები არ არიან ერთმნიშვნელოვანი. ორივე ზემოთაღნიშნული კატეგორიის ქმედებების ჩადენისათვის პასუხისმგებლობა რეგლამენტირებულია კანონში „კონტრაბანდის შესახებ“ (შშ 2000:1225).

შვედეთში საბაჟო და კონტრაბანდული დანაშაულებებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის რეგლამ-

ენტაციის თავისებურებებს, შეიძლება მივაკუთვნოთ: 1) დანაშაულებრივი ქმედებების მაქსიმალურად სრული, კაზუისტური აღწერა; 2) საბაჟო წესების ხელყოფა შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად: საბაჟო მოსაკრებელთა გადახდისაგან თავის არიდება, დაკავშირებული მონაცემთა წარუდგენლობასთან ან არასწორი მონაცემების წარდგენასთან და საბაჟო მოსაკრებლის გადახდისაგან თავის არიდება, დაკავშირებული საქონლის წარუდგენლობასთან; 3) კონტრაბანდულ დანაშაულად ასევე ითვლება საქონლის გადაზიდვა-გადატანის პირობების აკრძალვების დარღვევა, რომელიც გამოიხატება საგადასახადო შემონმები-სათვის საქონლის წარუდგენლობაში და სხვა.

შვედეთში საგადასახადო დანაშაულთათვის სასჯელის სახით დანესებულია ჯარიმა და თავისუფლების აღკვეთა განსაზღვრული ვადით, რომელიც მერყეობს დანაშაულთა საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხიდან გამომდინარე ექვსი თვიდან ექვს წლამდე. ყველაზე ხშირად, თავისუფლების აღკვეთის ვადა არ აღემატება ერთ ან ორ წელს.

ფინეთში პასუხისმგებლობა საგადასახადო სისტემის ხელყოფისათვის, შვედეთის ანალოგიურია და წარმოადგენს დანაშაულთა ოთხ ძირითად ჯგუფს: დანაშაულებები, დაკავშირებული საბუღალტრო ანგარიშების წარმოების დადგენილი წესების მოშლასთან; დანაშაულებები დაკავშირებული საბაჟო მოსაკრებლების გადაუხდელობასთან; კონტრაბანდული დანაშაულებები.

ფინეთში საგადასახადო დანაშაულთათვის გათვალისწინებული ყველა ნორმა, შვედეთის კანონმდებლობისაგან განსხვავებით, მოცემულია ერთიან ნორმატიულ აქტში - „ფინეთის სისხლისსამართლებრივი დებულება“. ამასთან ერთად, ზოგიერთი ნორმა ბლანკეტურია და აუცილებელი ხდება სხვა მრავალი კანონით სარგებლობა, რაც მათი გამოყენების დროს გარკვეული სახის სირთულეებს ქმნის. საგადასახადო დანაშაულთა ჩადენისათვის (საბუღალტრო ანგარიშების წარმოების წესების დარღვევის გარდა) ამ დებულების მიხედვით, ასევე როგორც შვედეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით შესაძლებელია კორპორატიული პასუხისმგებლობის დადგომა, კორპორატიული „პენის“ სახით.

საბუღალტრო ანგარიშების წარმოების წესების დარღვევა, რომელიც ქმნის საგადასახადო სამართალდარღვევის შესაძლებლობას, ხორციელდება ორი ფორმით: დოკუმენტაციის წარმოების წესების დარღვევისა და დოკუმენტაციასთან მოპყრობის წესების დარღვევით. აღნიშნულ ქმედებათა ჩადენა ხდება როგორც განზრახ, ისე გაუფრთხილებლობით, ბრალის ფორმა არ ახდენს გავლენას სასჯელის სახესა და ზომაზე. აღნიშნული დებულება არეგულირებს გადასახადისაგან თავის არიდებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობას, საგადასახადო თაღლითობისათვის, რომლისთვისაც სასჯელის სახით გათვალისწინებულია ჯარიმა ან თავისუფლების აღკვეთა.

დანიაში საგადასახადო დანაშაულთა სისტემა, შვედეთის და ფინეთის ანალოგიურია. ამასთან ერთად, პასუხისმგებლობა საგადასახადო დანაშაულთა ჩადენისათვის გათვალისწინებულია დანიის სისხლის სამართლის კოდექსის მხოლოდ სამი მუხლით.

დანიის სისხლის სამართლის კოდექსის დამახასიათებელი ისაა, რომ § 289 ერთდროულად ადგენს პასუხისმგებლობას სამი სახის ხელყოფისათვის: გადასახადის გადასახადისაგან თავის არიდება; საბაჟო მოსაკრებლის გადასახადისაგან თავის არიდება; კონტრაბანდა. ეს მუხლი ბლანკეტურია და მისი გამოყენებისას მიმართავენ კანონს „გადასახადის კონტროლის“ და საბაჟო კანონს.

დანიის კანონმდებელი ემხრობა ტენდენციებს, რომლებიც დამახასიათებელია დანიის დებულებისათვის, საგადასახადო დანაშაულთა სანქციებთან მიმართებაში. მაგალითად, საბაჟო გადასახადების თავიდან არიდებისა და კონტრაბანდისათვის სასჯელი ზომა სრულიად ერთნაირია და ითვალისწინებს 4 წლამდე ვადით თავისუფლების აღკვეთას. იმის გათვალისწინებით, რომ ამ ქმედებათა ბუნება, კანონმდებლის აზრით, ერთი და იგივეა, ასეთი მიდგომა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის რეგლამენტაციისადმი შეუძლებელია სწორედ და გამართლებულად მივიჩნიოთ.

დანიის სისხლის სამართლის კოდექსი ადგენს მომეტებულ პასუხისმგებლობას უკანონო დოკუმენტებისა და გადახდის ნიშნების გამოყენებისათვის, როგორც გადასახადის არიდების და

საბაჟო მოსაკრებლის გადახდის ერთ-ერთი ხერხისა. სსკ-ის § 289 შედარებით, ეს ქმედება ისჯება ორმაგი სიმკაცრით.

საგადასახადო დანაშაულისათვის დამატებითი შედეგების სახით, დამნაშავე პირისათვის შეიძლება დაწესდეს დანაშაულებრივი გზით მიღებული შემოსავლების კონფისკაცია და სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელების სამოქალაქო უფლების შეჩერება.

ნორვეგიაში პასუხისმგებლობა დაბეგვრის სფეროში ჩადენილი დანაშაულთათვის, ითვალისწინებს მხოლოდ სისხლის სამართლის კოდექსი. შედეგთის, ფინეთის და დანიისაგან განსხვავებით, ნორვეგიის საგადასახადო სისტემის ხელყოფა მოიცავს მხოლოდ ქმედებათა ორ ჯგუფს: დანაშაულებები საბუღალტრო ანგარიშის სფეროში; დანაშაულები დაკავშირებული გადასახადებისაგან თავის არიდებასთან. დანაშაულებები საბუღალტრო ანგარიშების სფეროში, ხორციელდება მხოლოდ ერთი ფორმით

საბუღალტრო დოკუმენტების წარმოების წესების დარღვევა. დამნაშავე პირს შეეარაცება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, როგორც განზრახ ისე გაუფრთხილებლობით ქმედების ჩადენისათვის. ნორვეგიის კანონმდებლის ამგვარი მიდგომა ემთხვევა სხვა დანარჩენი სკანდინავიის ქვეყნების პოზიციას. ასევე, როგორც ფინეთის და შედეგთის სამართლებრივ აქტებში, ბრალის ფორმა არ ახდენს გავლენას სასჯელის სახესა და ზომაზე, რასთანაც, როგორც უკვე ზემოთ იყო აღნიშნული ძნელია დავეთანხმოთ.

იაპონიაში პასუხისმგებლობა საგადასახადო დანაშაულებებისათვის გათვალისწინებულია მრავალრიცხოვან აქტებში ე.წ. სისხლისსამართლებრივი – ადმინისტრაციული ტიპის კანონმდებლობა – 1959 წლის კანონი „სახელმწიფო გადასახადების ამოღების შესახებ“ (მუხლი 187); 1947 წლის კანონი „საშემოსავლო გადასახადის შესახებ“ (მუხლი 69); 1947 წლის კანონი „იურიდიულ პირთა მიმართ გადასახადის დაწესების შესახებ“ (მუხლი 48); 1972 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილი. აღნიშნულ კანონებში დებულებები სისხლისსამართლებრივი სანქციების შესახებ, როგორც წესი, ათავსებენ ცალკე თავში, რომელიც განთავსებულია კანონის ბოლოში. სწორედ ესენი შეადგენენ ერთობლიობაში იაპონიის სისხლისსამართლებრივ – ადმინისტრაციულ კანონმდებლობას.

აღსანიშნავია, რომ იაპონიის სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილი (კეიხო სორონ) ასრულებს იაპონიის მთლიანი სისხლის სამართლებრივი კანონმდებლობის ზოგადი ნაწილის ფუნქციას დადგენილი შეზღუდვებით. კერძოდ, აღწერილია სსკ-ის მე-8 მუხლში: „წინამდებარე კანონის ზოგადი დებულებები, გამოიყენება ასევე იმ დანაშაულთა მიმართებაში, რომელთა მიმართაც საჯელი გათვალისწინებულია სხვა კანონმდებლობით. მაგრამ ეს არ ეხება იმ შემთხვევას, როდესაც კანონმდებლობაში არსებობს სპეციალური ნორმები“. მაგალითად, იაპონიის სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილისაგან განსხვავებული დებულებები კონფისკაციის თაობაზე, მოცემულია კანონში „სპირტიან სასმელებზე გადასახადების დანესების შესახებ“ (მუხლი 54).

ისრაელში გადასახადისაგან თავის არიდებისათვის სასჯელის სახით გათვალისწინებული ადმინისტრაციული ჯარიმა – 1985 წლიდან სამართალდარღვევებისათვის, რომელთა ჩადენისათვის სასჯელის ვადა არ აღემატება სამი წლით თავისუფლების აღკვეთას. ჯარიმის აღნიშნულ სახეს აწესებენ სახელმწიფო ორგანოები. საგადასახადო დარღვევების შემთხვევაში ეს არის – საშემოსავლო გადასახადის სამმართველო (მას აქნასა) და დამატებითი გადასახადის სამმართველო (MAM). ადმინისტრაციული ჯარიმა აუცილებლად უნდა იქნეს გადახდილი 60 დღის განმავლობაში უწყების მიღების დღიდან, დათქმულ დროს ჯარიმის გადაუხდელობა იწვევს მისი ოდენობის გაზრდას 50%-ით. ალტერნატიული ვარიანტია – განცხადების შეტანა სამართლოში საკითხის განხილვასთან დაკავშირებით. ნახევარი წლის განმავლობაში ადმინისტრაციული ჯარიმის გადაუხდელობის შემთხვევაში, საგადასახადო ინსტანციებს შეუძლიათ მოითხოვონ ჯარიმის შეცვლა თავისუფლების აღკვეთით ვადით ერთ წლამდე – სასამართლოებს ამ შემთხვევაში არ აქვთ უფლება დანიშნონ პირობითი სასჯელი. ასევე არსებობს საშუალება, ციხეში ყოფნისას ჯარიმის გადახდის, ასეთ შემთხვევაში პირი დაუყოვნებლივ თავისუფლდება და ჯარიმის ოდენობა მცირდება, ციხეში გატარებული დღეების შესაბამისად.

ისრაელში დადგენილია საგადასახადო სამართალდარღვევების შემდეგი სახეები:

- საგადასახადო ავანსების გადაუხდელობა – ჯარიმა 2,125 შეკელი;

ანგარიშების მიწოდების დაგვიანება 2,125 შეკელი, ხოლო 6 თვით დაგვიანების შემთხვევაში – 4,250 შეკელი, 7-12 თვემდე 8,500 შეკელი;

• პიროვნებამ არ შეატყობინა სახელმწიფო ორგანოებს ბიზნესის გახსნის თაობაზე – გადასახადების საერთო თანხიდან 10%.

როგორც წესი, ადმინისტრაციული ჯარიმის დანიშვნა ხდება სისტემატური დარღვევებისათვის, მაგრამ საგადასახადო ორგანოების მოხელეებს უფლება აქვთ, დანიშნონ იგი იმ შემთხვევაშიც კი თუ დარღვევა ჩადენილია პირველად. თუ პირი მრავალჯერადად ჩადის ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევას, საგადასახადო ორგანოებს უფლება აქვთ მიმართონ სასამართლოს. ეს ხორციელდება საზოგადოებრივი რეზონანსისათვის და ასევე სერიოზული საგადასახადო დარღვევების შემთხვევაში. ზოგიერთ შემთხვევაში, შესაძლებელია საქმის სასამართლოში წარმართვის ნაცვლად, ჯარიმის (კოფერ) გადახდა.

ზოგიერთ ქვეყანაში „გადასახადისაგან თავის არიდების“ ცნება (ტაბ ევასიონ) კანონმდებლის მიერ არ არის განმარტებული. ივარაუდება, რომ აღნიშნულს ადგილი აქვს, თუ გადასახადის გადამხდელი არ ასრულებს საგადასახადო კანონმდებლობით მასზე დაკისრებულ მოვალეობებს. მაგალითად, ჰონკონგში ყოველი გადასახადის გადამხდელის უპირველეს მოვალეობას წარმოადგენს საიმედო საგადასახადო დეკლარაციების მიწოდება, შინაგანი სამსახურის დეპარტამენტში. ეს ვალდებულება განმტკიცებულია ორდონანსში „შიდა შემოსავლების შესახებ“. მაგრამ მასში „გადასახადისაგან თავის არიდების“ ცნება არ არის ბოლომდე გახსნილი. ამასთან დაკავშირებით, შინაგანი სამსახურის დეპარტამენტმა ოფიციალურად განუმარტა გადასახადის გადამხდელებს (1999 წლის მარტის შეტყობინება ინტერპრეტაციასა და პრაქტიკის შესახებ, პუნქტი 2), რომ გადასახადისაგან თავის არიდება მოიცავს: საგადასახადო დეკლარაციის წინასწარ განზრახულ წარუდგენლობას; შემოსავლის შემცირებას ან საგადასახადო ვალდებულებების იგნორირებას გაანგარიშების დაუსაბუთებელი მოთხოვნის შედეგად; აგრესიულ საგადასახადო დაგეგმარებას. ზემოთ აღნიშნული ყველა ამ სახისა და ფორ-

მისათვის სერთოა, ის, რომ აღნიშნული დანაშაულის ჩადენა, როგორც წესი, ხორციელდება მოტყუების გზით¹⁴.

სწორედ ამ მიზეზით, ზემოთ განხილული რიგი სახელმწიფოთა კანონმდებლობაში (აშშ, დიდი ბრიტანეთი, იტალია, გერმანია, ფინეთი, საფრანგეთი და სხვა) გადასახადებისაგან თავის არიდება განისაზღვრება, როგორც „ვალდებულების შეუსრულებლობა იყო მართალი“, მოტყუება ან საგადასახადო თაღლითობა.

ესპანეთში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა საგადასახადო სამართალდარღვევებისათვის შეიძლება დადგინდეს, როგორც ფორმალურ კანონებში, რომლებსაც ამტკიცებენ „გენერალური კორტესები“, სანქციონირება კი ხდება სახელმწიფო მეთაურის მიერ, ასევე მატერიალური კანონებით, რომლებსაც ამტკიცებენ სხვადასხვა სახელმწიფო ორგანოები დელეგირებულ კანონებში (ლას ლეყს დელეგადას), საკანონმდებლო დეკრეტებში, ორდონასებში (ლას ორდე-ნანზას დე ნეცესუდად) ან საგანგებო კანონებში (ლას ლეყს დე ურგენცია).

ესპანეთში საგადასახადო სამართალდარღვევები, რომლებსაც შედეგად მოჰყვება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, შეიძლება იყვნენ წარმოდგენილი დელიქტების (დელიტოს - ქმედება) სახით, რომელთა ჩადენისათვის გათვალისწინებულია მძიმე სასჯელი (ლას პენას გრავეს), ასევე სისხლისსამართლებრივი გადაცდომის (ფალტას) სახით, რომელთა ჩადენისათვის გათვალისწინებულია მსუბუქი სასჯელი (ლას პენას ლევეს). სისხლისსამართლებრივი გადაცდომის განხილვის პროცედურა ატარებს გამარტივებულ ხასიათს და ხორციელდება, როგორც წესი, ზეპირად.

ესპანეთის სისხლის სამართლის კოდექსში არსებობს ერთი ნორმა, რომელიც შეიცავს საგადასახადო დანაშაულის შემადგენლობას (305 მუხლი პუნქტი 1) და განთავსებულია ნაწილში „დანაშაული სახელმწიფო ხაზინისა და სოციალური უსაფრთხოების წინააღმდეგ“. აღნიშნული პუნქტი ადგენს, რომ „ის, ვინც ქმედებით ან უმოქმედობით მიაყენებს ზიანს სახელმწიფო ხაზინას, ავტონომიას, ადგილობრივ ხაზინას გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების გზით, ასევე თუ დამნაშავე დროულად

14 P. A. Налоговое право Гонконга. М. Вузовская книга, 2003, с. 277-278.

არ დააბრუნებს სახელმწიფოსაგან მიღებულ სესხს, სასჯელის სახით დაენიშნება თავისუფლების აღკვეთა ვადით ერთიდან ოთხ წლამდე და ჯარიმა გადასახდელი თანხის ექვსმაგი ოდენობით.

იმ ქვეყნებში, სადაც არ არსებობს სისხლის სამართლის კოდექსები (ზიმბაბვე, საუდის არაბეთი, სიერა-ლეონე და სხვა), შესაბამის ნორმებს შეიცავს სპეციალური კანონები, ასევე ზოგადი ხასიათის ნორმატიული აქტები.

სრულიად არგუმენტირებულად შეგვიძლია დავამტკიცოთ, რომ გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა არის ობიექტურად საჭირო, რომლის მოთხოვნილების ფესვები გადგმულია თანამედროვე სახელმწიფოთა სოციალურ, ეკონომიკურ, პოლიტიკურ ასევე კულტურულ რეალიებში და ის შეიძლება გაუქმდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ რომელიმე სახელმწიფო (როგორც, მაგალითად, სახელმწიფოები, რომელთა შემოსავლების ფორმირება ხდება ნავთობის მოპოვების გზით: ქუვეითი, კატარი, ბაჰრეინი, ბრუნეი, საუდის არაბეთი) გადაწყვეტს, რომ აღარ ესაჭიროება საგადასახადო სისტემა, როგორც საბიუჯეტო შემოსავლების წყარო და ეკონომიკური საქმიანობის მნიშვნელოვანი მექანიზმი.

ჩინეთში გამოყენებულია კომპლექსური მიდგომა დაბეგვრის სფეროში სისხლისსამართლებრივი აკრძალვების დადგენისას, სადაც კანონის „დანაშაული მიმართული გადასახადის ადმინისტრირების და მოკრების შესახებ“ 201-ე მუხლს 6-ში გადასახადის გადახდისაგან სრული ან ნაწილობრივი თავის არიდება, გაყალბების, გადაკეთების, დამალვის, საბუღალტრო ურუნალების თვითნებური განადგურების, დეკლარირებისაგან თავის არიდების ან ფიქტიური დეკლარირების გზით, თუ გადაუხდელი თანხის ოდენობამ შეადგინა 10% და მეტი, მაგრამ არანაკლებ გადასახდელი გადასახადის 30%-ს და 10 ათასი იუანის, მაგრამ არაუმეტეს 100 ათასი იუანისა, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე, დამატებითი სასჯელის სახით შეიძლება დაინიშნოს ჯარიმა გადასახდელი გადასახადის თანხის ხუთმაგი ოდენობით. თუ გადაუხდელი გადასახადის თანხამ შეადგინა 30%-ზე მეტი, დამნაშავე ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამიდან შვიდ წლამდე. სისხლის

სამართლის კოდექსის 204-ე მუხლის შესაბამისად, დანაშაულად ითვლება ასევე მოტყუების გზით სახელმწიფოს მიერ ექსპორტზე გადასახადის დაბრუნება, ექსპორტზე ყალბი დეკლარირების გზით და სხვა ამგვარი საშუალებებით.

ასევე, გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებასთან ერთად, ჩინეთში 1992 წლის 4 სექტემბრის კანონის „გადასახადების ამოღების მართვის შესახებ“ 45-ე მუხლის შესაბამისად, დანაშაულებრივ ქმედებად ითვლება, უარის თქმა გადასახადის გადახდაზე. ეს ქმედებები დაკავშირებულია ისეთი ფაქტების არსებობასთან, როგორიცაა ძალადობა და მუქარა, პასუხისმგებელი პირის მიერ გადასახადის გადახდის მოვალეობის შესრულებისას. ანალოგიურ პოზიციაზეა ბულგარეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 258-ე მუხლი, რომლის თანახმადაც, სისხლის სამართლის წესით დასჯად ქმედებად ითვლება საგადასახადო ორგანოების მუშაკების მიერ კანონიერი ვალდებულებების შესრულებისას ხელის შეშლა.

ბულგარეთის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 თავის „დანაშაული საგადასახადო სფეროში“, 225-ე მუხლის დისპოზიცია ადგენს: „ვინც თავს არიდებს გადასახადების გადახდას დიდი ოდენობით, შემოსავლების დეკლარაციის წარდგენას, განზრახ ამახინჯებს მონაცემებს, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით სამ წლამდე ან ჯარიმით. სსკ-ის 256-ე მუხლში განსაზღვრულია, რომ თუ საბუღალტრო მონაცემებში შეტანილია განზრახ არასწორი მონაცემები, დიდი ოდენობით გადასახადისაგან თავის არიდების მიზნით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე და ჯარიმით. გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდება განსაკუთრებით დიდი ოდენობით, ან ისეთ შემთხვევაში, თუ ამგვარი მოქმედებები ჩადენილია საგადასახადო მუშაკების, დიპლომირებული ექსპერტ-ბუღალტრის დახმარებით, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ორიდან ათ წლამდე და ჯარიმით¹⁵.

ბალტიისპირეთის ქვეყნების კანონმდებლობა, უპირველეს ყოვლისა ორიენტირებულია დასავლეთი ევროპის კანონმდებლობაზე. ესტონეთში საგადასახადო დანაშაულთა შესახებ

15 Уголовный кодекс Республики България. Ассоциация Юридически център. с-пб 2001г.

ნორმებს შეიცავს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 თავის „სამეურნეო დანაშაულები“, 148-ე მუხლი „დაბეგვრისა და გადასახადების შესახებ კანონთა დარღვევა“. აღნიშნული მუხლი შედგება ათი ნაწილისაგან და ფორმულირებულია შემდეგნაირად: 1) საგადასახადო ორგანოებისათვის, კანონით დადგენილი, დაგვიანებული ინფორმაციის, დეკლარაციების ან დოკუმენტების წარდგენა, რომელიც ჩადენილია განზრახ ან ადმინისტრაციული სახდელის გამოყენების შემდეგ იმავე სამართალდარღვევისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ერთ წლამდე; 2) საგადასახადო ორგანოებისათვის ცრუ ინფორმაციის, მონაცემების ასევე დეკლარაციაში ცრუ მონაცემების წარდგენა, რომელიც ჩადენილია განზრახ ან ადმინისტრაციული სახდელის გამოყენების შემდეგ იმავე სამართალდარღვევისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე; 3) საგადასახადო ორგანოების მითითებების არასათანადო შესრულება ან შეუსრულებლობა, რომელიც ჩადენილია განზრახ ან ადმინისტრაციული სახდელის გამოყენების შემდეგ იმავე სამართალდარღვევისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე; 4) საგადასახადო ორგანოების მიერ, კონტროლის განხორციელებისათვის ხელის შეშლა, რომელიც ჩადენილია განზრახ ან ადმინისტრაციული სახდელის გამოყენების შემდეგ იმავე სამართალდარღვევისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე; 5) გადასახადის თანხის არა დროული შეტანა, რომელიც ექვემდებარება გადახდას კანონის შესაბამისად, ანდა გათვალისწინებული გადასახადის თანხასთან შედარებით უფრო ნაკლები თანხის შეტანა, რომელიც ჩადენილია განზრახ ან ადმინისტრაციული სახდელის გამოყენების შემდეგ იმავე სამართალდარღვევისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე; 6) გათვალისწინებული გადასახადის თანხასთან შედარებით უფრო ნაკლები თანხის ჩარიცხვა ან ნაკლები თანხის გადარიცხვა, რომელიც ჩადენილია განზრახ ან ადმინისტრაციული სახდელის გამოყენების შემდეგ იმავე სამართალდარღვევისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე; 7) გადასახადის გადამხდელის მიერ, თავისი გადახდისუნარიანობის გაუარესება ან საგადასახადო ორგანოში რეგისტრაციისაგან თავის არიდე-

ბა, ასევე პირადი მონაცემების განადგურება, გადასახადის გადახდის თავის არიდებისათვის პასუხისმგებობის დაწესების შეუძლებლობის მიზნით, რომელიც ჩადენილია განზრახ ან ადმინისტრაციული სახდელის გამოყენების შემდეგ იმავე სამართალდარღვევისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე; 8) იურიდიულ პირზე დაკისრებული ვალდებულებების შეუსრულებლობა, უფლებამოსილი თანამდებობის პირი მიერ, რომელიც ჩადენილია განზრახ ან ადმინისტრაციული სახდელის გამოყენების შემდეგ იმავე სამართალდარღვევისათვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე; 9) იგივე ქმედება, ჩადენილი იმ პირის მიერ, ვისაც ადრე ჩადენილი ჰქონდა დანაშაული გათვალისწინებული აღნიშნული მუხლის 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, ან მე-8 ნაწილებით, რომელთა ხანდაზმულობის ვადები, გათვალისწინებული სსკ-ის 53-ე მუხლით არ არის გასული, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთ წლამდე. 10) ქმედება, გათვალისწინებული აღნიშნული მუხლის 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, ან მე-8 ნაწილებით, თუკი ამის შედეგად, გადასახადის სახით არ იქნა ჩარიცხული ერთი მილიონი კრონა, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ხუთ წლამდე ვადით.

ამგვარად, ესტონეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 148-ე მუხლის ანალიზი, იძლევა დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას, იმის თაობაზე, რომ უფლებამოსილი თანამდებობის პირის მიმართ, რომელიც წარმოადგენს გადასახადის გადამხდელი – იურიდიული პირის (ან დაწესებულების) ინტერესებს, შეიძლება დაწესდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა სსკ-ის 148-ე მუხლის (8, 9, 10) ნაწილებით, იმ დროს, როდესაც გადასახადის გადამხდელი – ფიზიკური პირის პასუხისმგებლობა დაწესებულია (1-7, 9 და 10) ნაწილებით. ზემოაღნიშნული მუხლის სანქციების თანასწორობიდან გამომდინარე, ესტონეთის კანონმდებელი ერთმნიშვნელოვანია საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხის დადგენისას, იმის მიუხედავად, ისინი ჩადენილია იურიდიული პირის წარმომადგენლის (დაწესებულების) ან ფიზიკური პირის მიერ.

ლატვიის „საგადასახადო ნორმათა“ სისტემა გამოიყურება შემდეგი სახით: სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლის

„გადასახადების გადახდისაგან თავი არიდება“, 1-ლი ნაწილი გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებისათვის და მათთან გათანაბრებული გადასახადების, შემოსავლების შემცირებასა და დამალვისათვის ასევე მოგების დამალვისათვის, რომელიც ჩადენილია განმეორებით ერთი წლის განმავლობაში, ითვალისწინებს სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთას ვადით სამ წლამდე; მე-2 ნაწილი კი გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებისათვის და მათთან გათანაბრებული გადასახადების, შემოსავლების შემცირებასა და დამალვისათვის ასევე მოგების დამალვისათვის, რომლებმაც სახელმწიფოსა და თვითმმართველობის ორგანოებს მიაყენეს განსაკუთრებით დიდი ოდენობით ზარალი, ითვალისწინებს სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთას ვადით ხუთ წლამდე.

ლიტვის სსკ-ის 219-ე მუხლის „დეკლარაციის წარდგენისაგან თავის არიდება“ 1-ლი ნაწილის მიხედვით, პირის მიერ, კანონით დადგენილი ქონებრივი ხასიათის დეკლარაციის წარუდგენლობა ან მასში წინასწარ განზრახული ცრუ ინფორმაციის შეტანა, ისჯება ფულადი ჯარიმით, ხოლო მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობა იგივე ქმედების განმეორებით ჩადენისათვის, რაც სამ წლამდე თავისუფლების აღკვეთითაა გათვალისწინებული.

ამგვარად, ესტონეთის კანონმდებელმა არ გამოიყენა „გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების“ ცნება სისხლის სამართლის კოდექსის „საგადასახადო“ მუხლის დისპოზიციის კონსტრუირებისას. ეს განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ ესტონეთის სისხლის სამართლის კოდექსმა მოახდინა აღნიშნული ქმედების კრიმინალიზაცია, როგორც საგადასახადო ორგანოების მიერ კონტროლის განხორციელების დროს, მათი საქმიანობისათვის ხელის შეშლა, რომელიც არ ეხება გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების ხერხებს.

ამგვარი ერთმნიშვნელოვანი დასკვნის გაკეთება არ შეიძლება გაკეთდეს ბელგიის სისხლის სამართლის კოდექსის § 289-თან მიმართებაში, რადგან უშუალოდ აღნიშნული ნორმის დისპოზიციას გააჩნია მინიშნება ბელგიის კანონზე „საგადასახადო კონტროლის შესახებ“, რაც გვაძლევს შესაძლებლობას ვივარაუდოთ, რომ დასახელებულ სამართლებრივ აქტში ზუსტადაა

ჩამოთვლილი გადასახადისაგან თავის არიდების კონკრეტული ხერხები.

მაკედონიის სისხლის სამართლის კოდექსის 25-ე თავის „დანაშაულები საზოგადოებრივი ფინანსების, საგადასახადო ბრუნვისა და სახალხო მეურნეობის სფეროში“, 279-ე მუხლი, ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას პირისათვის, რომელსაც ამოძრავებს განზრახვა დამოუკიდებლად ან სხვა პირის სასარგებლოდ პირდაპირ ან ნაწილობრივ თავი აარიდოს გადასახდელი თანხის გადახდას ან კანონით დადგენილ სხვა აუცილებელი გადასახადის გადახდას, თავისი შემოსავლების შესახებ ინფორმაციის დამახინჯების გზით, რომელიც ზეგავლენას ახდეს მოცემული გადასახადების თანხის დადგენაზე.

ბელორუსიაში საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესებას საფუძვლად უდევს სისხლის სამართლის კოდექსის 243-ე მუხლით აკრძალული ბრალეული ქმედების ჩადენა და შეიცავს „გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების“ ლეგალურ განმარტებას, რომლის ქვეშ იგულისხმება „დამალვა, საგადასახადო ბაზის შეგნებული შემცირება“. სსკ-ის აღნიშნული მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, განსახილველი დანაშაულის ძირითად შემადგენლობას წარმოადგენს, გადასახადების გადახდისაგან თავის არიდება, საგადასახადო ბაზის განზრახვით შემცირება, საგადასახადო დეკლარაციის წარდგენისაგან თავის არიდება ან მასში წინასწარ განზრახული ცრუ მონაცემების შეტანა, ისჯება ჯარიმით, ან განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევით, ან/და თავისუფლების აღკვეთით ვადით ექვსი თვიდან სამ წლამდე. ხსენებული მუხლის მე-2 ნაწილი ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას, იგივე ქმედების ჩადენისათვის, რამაც დიდი ოდენობით ზარალი გამოიწვია, ისჯება თავისუფლების შეზღუდვით ვადით ხუთ წლამდე ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამიდან შვიდ წლამდე და ქონების კონფისკაციით. ამასთან ერთად, ზარალის დიდი ოდენობის ცნების ქვეშ იგულისხმება, გადასახდელი თანხების გადახდისაგან თავის არიდება, რომელთა თანხები ათასჯერ აღემატება საბაზო ერთეულის ოდენობას, რომელიც დანაშაულის ჩადენის დღისათვისაა დადგენილი.

გადასახადების გადახდის ვალდებულება გამომდინარეობს კანონმდებლობის მოთხოვნებიდან. ბელორუსიის სსკ-ის 243-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის დისპოზიცია ბლანკეტური ხასიათისაა, ამიტომ ისეთი ცნებების სწორი გაგებისათვის, როგორიცაა „გადასახადი“, „საგადასახადო ბაზა“ აუცილებელია მიმართვა, ქმედების ჩადენის მომენტისათვის მოქმედი საგადასახადო კანონმდებლობისადმი. კერძოდ, საგადასახადო კოდექსის 41-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი განსაზღვრავს საგადასახადო ბაზას, როგორც დაბეგვრის ობიექტის ღირებულებით, ფიზიკურ ან სხვა დახასიათებას. საგადასახადო ბაზა და მისი განსაზღვრის წესი დგინდება ყოველი გადასახადის მიმართებაში. ამიტომაც, კონკრეტული იურიდიული და ფიზიკური პირის მიერ კონკრეტული გადასახადის გადახდის ვალდებულება ყოველთვის უნდა იქნას დადგენილი შესაბამისი ნორმატიული-სამართლებრივ აქტზე მითითებით, რადგანაც საგადასახადო კანონმდებლობა შეიცავს რიგ ნორმებს, რომლებიც ათავისუფლებენ ცალკეულ პირებს განსაზღვრული გადასახადების გადახდისაგან. ზემოაღნიშნულ მუხლში, ასევე საუბარია დეკლარაციების შესახებ, რომლებიც მოქალაქეებმა უნდა წარადგინონ საგადასახადო ორგანოებში და მოიცავენ ინფორმაციას ობიექტების შესახებ, რომლებიც ექვემდებარება დაბეგვრას. სხვა სახის სამართალდარღვევებს, რომლებიც დაკავშირებულია შემოსავლების და ქონების შესახებ დეკლარაციის წარუდგენლობასთან, ასევე სხვა სახის დეკლარაციებთან, აღნიშნული მუხლი არ ითვალისწინებს.

რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსი შეიცავს ორ მუხლს, რომელიც განსაზღვრავს პასუხისმგებლობას გადასახადისაგან თავის არიდებისათვის, როგორც ფიზიკური პირების ასევე ორგანიზაციების მიერ და მათი ქმედებების შემადგენლობები ორი სხვსდასხვა მუხლითაა გათვალისწინებული. კერძოდ, სსკ-ის 198-ე მუხლის „ფიზიკური პირის მიერ გადასახადის გადასახადისაგან თავის არიდება“, 1-ლი ნაწილით გათვალისწინებულია ფიზიკური პირების მიერ გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდება საგადასახადო დეკლარაციის და სხვა სახის დოკუმენტების წარუდგენლობისათვის, რომელთა წარდგენა რუსეთის ფედერაციის კანონმდებლობის მიხედვით ატარებს სავალდებულო ხასიათს, ან საგადასახადო დეკლარა-

ციაში ან სხვა დოკუმენტებში წინასწარი განზრახვით ცრუ მონაცემების შეტანის გზით, ჩადენილი დიდი ოდენობით, ისჯება ჯარიმით 100 ათას რუბლიდან 300 ათასამდე ან მსჯავრდებულის ხელფასის ოდენობის შესაბამისად, გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ერთ წლამდე, თავისუფლების შეზღუდვით ვადით ექვს თვემდე ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით ერთ წლამდე. აღნიშნული მუხლის მე-2 ნაწილი ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, იგივე ქმედების ჩადენისათვის, დიდი ოდენობით და ისჯება ჯარიმით 200 ათასი რუბლიდან 500 ათასამდე, მსჯავრდებულის ხელფასის ან სხვა შემოსავლის ოდენობით 18 თვიდან სამ წლამდე პერიოდის განმავლობაში, გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით სამ წლამდე ან თავისუფლების აღკვეთით ამავე ვადით.

ზემოაღნიშნულ მუხლს გააჩნია შენიშვნა: 1) დიდ ოდენობად მიიჩნევა გადასახადის თანხა, რომელიც შეადგენს ზედიზედ სამი ფინანსური წლის პერიოდის განმავლობაში 600 ათას რუბლს, იმ პირობით, რომ გადაუხდელი გადასახადების წილი აღემატება გადასახადს დაქვემდებარებული თანხის 10%-ს ანდა რომელიც აღემატება 1 მილიონ რუბლს ათას რუბლს, განსაკუთრებით დიდ ოდენობად კი მიიჩნევა – თანხა, რომელიც შეადგენს ზედიზედ სამი ფინანსური წლის განმავლობაში სამ მილიონ რუბლს, იმ პირობით, რომ გადაუხდელი გადასახადების წილი აღემატება 20%-ს ან აღემატება ცხრა მილიონ რუბლს; 2) ის, ვინც პირველად ჩაიდინა ამ მუხლით გათვალისწინებული დანაშაული, თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, თუ მთლიანად გადაიხდის, როგორც გადაუხდელ თანხას ასევე ჯარიმას გათვალისწინებულს რუსეთის ფედერაციის საგადასახადო კოდექსით.

რუსეთის ფედერაციის სსკ-ის 199-ე მუხლი „გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდება ორგანიზაციების მიერ“, 1-ლი ნაწილით განსაზღვრავს ორგანიზაციების მიერ გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებას საგადასახადო დეკლარაციის ან სხვა დოკუმენტების წარუდგენლობის გზით, რომელთა წარდგენა რუსეთის ფედერაციის კანონმდებლობის მიხედვით ატარებს სავალდებულო ხასიათს, ან საგადასახადო დეკლარაციაში ან სხვა დოკუმენტებში წინასწარი განზრახვით ცრუ მონაცემების

შეტანის გზით, ჩადენილი დიდი ოდენობით, ისჯება ჯარიმით 100 ათას რუბლიდან 300 ათასამდე ან მსჯავრდებულის ხელფასის ოდენობის შესაბამისად ერთი წლიდან ორ წლამდე პერიოდის განმავლობაში, გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ორ წლამდე განსაზღვრული თანამდებობის დაკავების აკრძალვით, თავისუფლების შეზღუდვით ვადით ექვს თვემდე ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე. აღნიშნული მუხლის მე-2 ნაწილით სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა მძიმდება, თუ იგივე ქმედება ჩადენილია: ა) წინასწარი შეთანხმებით პირთა ჯგუფის მიერ; ბ) განსაკუთრებით დიდი ოდენობით. ისჯება ჯარიმით 200 ათასი რუბლიდან 500 ათასამდე მსჯავრდებულის ხელფასის ან სხვა შემოსავლის ოდენობით ერთი წლიდან სამ წლამდე პერიოდის განმავლობაში, თავისუფლების აღკვეთით ვადით ექვს წლამდე.

უკრაინის 2001 წლის 1 სექტემბრის (2012 წლის 18 სექტემბრის ბოლო ცვლილებებით) სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 თავის „დანაშაულები სამეურნეო საქმიანობის სფეროში“, 212-ე მუხლის (გადასახადის გადახდისაგან და სხვა სავალდებულო გადასახადებისაგან თავის არიდება) 1-ლი ნაწილი, ადგენს პასუხისმგებლობას გადასახადების, მოსაკრებლების, სხვა სავალდებულო გადასახადების გადახდისაგან განზრახ თავის არიდებისათვის, რომლებიც შედიან დაბეგვრის სისტემაში, ჩადენილი საწარმოს, დანესებულების ან ორგანიზაციის თანამდებობის პირის მიერ, ასევე რომელიც დაკავებულია სამეწარმეო საქმიანობით, იურიდიული პირის შექმნის გარეშე, თუ აღნიშნულ ქმედებათა ჩადენის შედეგად არ იქნა ასახული ბიუჯეტში ან სახელმწიფო მიზნობრივ ფონდებში სახსრები დიდი ოდენობით, ისჯება ჯარიმით ერთი ათასიდან ორ ათასამდე მოქალაქეთა დაუბეგრავი შემოსავლების მინიმალური ოდენობით, ასევე გარკვეული თანამდებობის ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე. აღნიშნული მუხლის მე-2 ნაწილი ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას, იგივე ქმედებისათვის, რომელიც ჩადენილია წინასწარი შეთანხმებით პირთა ჯგუფის მიერ, ან თუ აღნიშნულ ქმედებათა ჩადენის შედეგად არ იქნა ასახული ბიუჯეტში ან სახელმწიფო მიზნობრივ ფონდებში სახსრები დიდი ოდენობით, ისჯება ჯარიმით ორი ათასიდან სამ

ათასამდე მოქალაქეთა დაუბეგრავი შემოსავლების მინიმალური ოდენობით, ასევე გარკვეული თანამდებობის ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე.

212-ე მუხლის მე-3 ნაწილი ადგენს პასუხისმგებლობას, ქმედებებისათვის გათვალისწინებული მე-2 და მე-3 ნაწილებით, რომლების ჩადენილია გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებისათვის ადრე ნასამართლები პირის მიერ, თუ აღნიშნულ ქმედებათა ჩადენის შედეგად არ იქნა ასახული ბიუჯეტში ან სახელმწიფო მიზნობრივ ფონდებში სახსრები დიდი ოდენობით, ისჯება ჯარიმით თხუთმეტი ათასიდან ოცდახუთ ათასამდე მოქალაქეთა დაუბეგრავი შემოსავლების მინიმალური ოდენობით, ასევე გარკვეული თანამდებობის ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე ქონების კონფისკაციით.

ამავე მუხლის მე-4 ნაწილი წარმოადგენს წამახალისებელ ნორმას და შეიძლება პირი გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან. კერძოდ, მასში ნათქვამია, პირმა, რომელმაც ჩაიდინა ქმედება გათვალისწინებული პირველი, მეორე და მესამე ნაწილებით თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, თუ სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემამდე გადაიხდის ყველა გადასახადს, მოსაკრებელს, ასევე აანაზღაურებს სახელმწიფოსათვის მიყენებულ ზიანს სრული ოდენობით.

212-ე მუხლს გააჩნია შენიშვნა, კერძოდ, მნიშვნელოვან ზიანად ითვლება გადასახადების, მოსაკრებლებისა და სხვა სავალდებულო გადასახადების თანხები, რომლებიც ათასჯერ აღემატება მოქალაქეთა დაუბეგრავი შემოსავლების მინიმუმს, ხოლო დიდ ოდენობად მიიჩნევა გადასახადების, მოსაკრებლებისა და სხვა სავალდებულო გადასახადების თანხები, რომლებიც სამიათასჯერ აღემატება მოქალაქეთა დაუბეგრავი შემოსავლების მინიმუმს. განსაკუთრებით დიდ ოდენობად კი მიიჩნევა გადასახადების, მოსაკრებლებისა და სხვა სავალდებულო გადასახადების თანხები, რომლებიც ხუთიათასჯერ აღემატება მოქალაქეთა დაუბეგრავი შემოსავლების მინიმუმს.

ყაზახეთის სისხლის სამართლის კოდექსი ადგენს პასუხისმგებლობას, როგორც მოქალაქეების მხრიდან გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებისათვის ასევე ორგანიზაციებიდან,

კერძოდ სსკ-ის 221-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით, მოქალაქის მიერ გადასახადისა და სხვა სავალდებულო გადასახადებისაგან თავის არიდება, შემოსავლების შესახებ დეკლარაციის წარუდგენლობა, იმ შემთხვევაში, როდესაც დეკლარაციის წარდგენა ატარებს სავალდებულო ხასიათს, ასევე დეკლარაციაში ან სხვა დოკუმენტებში წინასწარ ცრუ მონაცემების შეტანა, რომლებიც ექვემდებარება დაბეგვრას, თუ აღნიშნულ ქმედებას შედეგად მოჰყვა გადასახადის გადაუხდელობა დიდი ოდენობით, ისჯება ჯარიმით ორასიდან ერთ ათასამდე თვიური მაჩვენებლების ოდენობით, მსჯავრდებულის ხელფასის ან სხვა შემოსავლის ორიდან ათ თვემდე პერიოდის ოდენობით, გამასწორებელი სამუშაოების დაწესებით 180-დან – 200 საათის ოდენობით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე. აღნიშნული მუხლის მე-2 ნაწილი ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას იგივე ქმედებისათვის, ჩადენილს იმ პირის მიერ ვინც ადრე ნასამართლეობი იყო გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებისათვის, ისჯება ჯარიმით ხუთასიდან სამი ათას თვიური მაჩვენებლების ოდენობით, მსჯავრდებულის ხელფასის ან სხვა შემოსავლის ხუთი თვიდან ერთ წლამდე პერიოდის ოდენობით, გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ორ წლამდე ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე.

სსკ-ის 221-ე მუხლს გააჩნია შენიშვნა, კერძოდ, მოქალაქის მიერ გადასახადის ან სხვა სავალდებულო გადასახადების გადაუხდელობა სახელმწიფო ბიუჯეტში, დიდი ოდენობით ჩადენილად ითვლება, თუ გადაუხდელი გადასახადის თანხა აღემატება ხუთას თვიურ მაჩვენებელს.

ყაზახეთის სსკ-ის 222-ე მუხლის „ორგანიზაციებიდან გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდება“, 1-ლი ნაწილის მიხედვით, გადასახადისაგან თავის არიდება სახელმწიფო ბიუჯეტში, ორგანიზაციებიდან, წლიური შემოსავლების შესახებ დეკლარაციის წარუდგენლობის გზით, როდესაც მისი წარდგენა ატარებს სავალდებულო ხასიათს ან დეკლარაციაში ან სხვა დოკუმენტებში, დაკავშირებული გადასახადის გადახდასა და გაანგარიშებასთან, ცრუ მონაცემების შეტანა ან შემოსავლებისა და ხარჯების შესახებ დამახინჯებული მონაცემების შეტანა, ასევე ორგანიზაციის ფაქტიური ადგილმდებარეობის დამალვა,

თუ აღნიშნულ ქმედებას შედეგად მოჰყვა გადასახადისაგან თავის არიდება დიდი ოდენობით, ისჯება გარკვეული თანამდებობის ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით ხუთ წლამდე, თავისუფლების შეზღუდვით ვადით ოთხიდან ექვს თვემდე ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე. მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობა, იგივე ქმედებისათვის ჩადენილი არაერთგზის, ისჯება თავისუფლების შეზღუდვით ვადით ხუთ წლამდე, გარკვეული თანამდებობის ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით ხუთ წლამდე, ჯარიმით ორასიდან ხუთასი თვიური მაჩვენებლის ოდენობით, ქონების კონფისკაციით.

ზემოაღნიშნულ მუხლს გააჩნია შენიშვნა, კერძოდ, ორგანიზაციის მიერ გადასახადების გადაუხდელობა სახელმწიფო ბიუჯეტში, დიდი ოდენობით ჩადენილად ითვლება, თუ გადაუხდელი გადასახადის თანხა აღემატება ორი ათას თვიური მაჩვენებლების ოდენობას¹⁶.

დასკვნის სახით უნდა შევნიშნოთ, რომ ცალკეული ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში საგადასახადო სფეროში ჩადენილი ქმედების შემადგენლობათა ფორმულირება ერთმანეთისაგან განსხვავდება, მაგრამ დანაშაულებები დაბეგვრის სფეროში სხვა ეკონომიკურ დანაშაულებებთან ერთად, რჩება ფინანსური სახსრების არაკანონიერი მიღების (უფრო სწორედ შეკავების) ერთ-ერთ ნყაროდ. პრაქტიკულად ყველა სახელმწიფო ერთიანია სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების მისწრაფებაში, იმ პირთა მიმართ ვინც არ ასრულებს თავის მოვალეობას გადასახადების გადახდასთან დაკავშირებით. ასევე აუცილებელია ითქვას, რომ არა ყველა უცხოეთის სახელმწიფოს კანონმდებლობა ახდენს მკვეთრ გამიჯვნას საგადასახადო სამართალდარღვევებისათვის ადმინისტრაციული და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესებისას. ეს განპირობებულია სასჯელის ზომის განსაზღვრისადმი პრინციპული მიდგომით: მოქალაქეს, რომელსაც გააჩნია საკუთრება ეკისრება ქონებრივი პასუხისმგებლობა, ხოლო ვისაც საკუთრება არ გააჩნია – თავისუფლების აღკვეთის სახით.

სხვადასხვა სახელმწიფოთა თეორიული კვლევებისა და

16 <http://kodeksy-kz.com/ka/ugolovnia-kodeks/221.html>

კანონმდებლობის შესწავლა აღნიშნულ სფეროში, იძლევა ეროვნული ცოდნის გამდიდრების შესაძლებლობას საინტერესო უცხოური გამოცდილებით, ხოლო ცალკეული იურიდიული კონსტრუქციები შეიძლება გამოყენებული და ადაპტირებული იქნეს ეროვნული სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ი. გაბისონია, გადამხდელის უფლებების დაცვის მექანიზმები გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“, 2013
2. გაბისონია ი., მამნიშვილი მ., გადამხდელის უფლებები საგადასახადო და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებისას, ჟურნალი "სოციალური ეკონომიკა", 5 (17) 2011.
3. მჭავანაძე ზ., სისხლის სამართალი, კერძო ნაწილი, გამომცემლობა "მერიდიანი", თბილისი, 2000.
4. რუხაძე ზ., საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი, ბათუმი, 1999.
5. სურგულაძე ივ., ნარკვევები საქართველოს სახელმწიფო და სამართლის ისტორიიდან, გამ. "ცოდნა", თბილისი, 1963.
6. ჯავახიშვილი ივ., ქართველი ერის ისტორია, ტომი VII, თბილისი, 1992.
7. Налоговое право Гонконга. М.: Вузовская книга, 2003. С.277-278.
8. Уголовный кодекс Республики Болгария; Ассоциация Юридический центр; С-пб – 2001 г.
9. Апарова Т.В. США. Уголовная ответственность за нарушения федерального налогового законодательства. // Налоговые преступления и проступки. М., 1995.
10. Зайцева Л.Ю. Аналитический вестник / Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. - 2002. - № 16 (172).
11. Клепицкий И.А. Эволюция норм об ответственности за уклонение от уплаты налогов // Законодательство. 2004. N 5, 6.
12. Ташкинина А. В., Уголовная ответственность за уклонение от уплаты налогов в дореволюционной России, журнал Законность, №8, 2005.
13. Bequai A. White - collar crime.
14. United States Code 1986 edition. Title 26 - Internal Revenue Code.
15. http://kodeksy-kz.com/ka/ugolovnyj_kodeks/221.htm.

**სისხლის სამართლის პროცესის აქტუალური
პრობლემები
საქართველოსა და საზღვარგარეთის
ცალკეულ ქვეყნებში**

შესავალი

საქართველოს უახლოეს წარსულში მიმდინარე მოვლენებმა თვალნათლივ დაგვანახა, რომ წინა ხელისუფლების მიერ განხორციელებულმა სისხლის სამართლის პოლიტიკამ, რომელიც „ნულოვანი ტოლერანტობით“ იყო ცნობილი, არასასურველი შედეგები გამოიღო და სრული ფიასკო განიცადა.

სისხლის სამართლის პოლიტიკა, ისე როგორც ზოგადად, პოლიტიკა, დინამიურია, ცვალებადია და ქვეყანაში რეალურად არსებულ გამოწვევებს უნდა პასუხობდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი სამოქალაქო საზოგადოების განვითარებას და, პირველ რიგში, სამართლიანი სასამართლოს დამკვიდრებას უშლის ხელს. ასეთ შემთხვევაში სასამართლოსადმი ნდობა საზოგადოების მხრიდან ან უარყოფითია, ანდა მკვეთრად დაბალი.¹

ამის თქმის საფუძველს იძლევა ტელევიზიითა და მასმედიის საშუალებით გადმოცემული ინფორმაციები იმის შესახებ, რომ სასჯელალსრულებით დაწესებულებებში 24 500-მდე პატიმარი იყო მოთავსებული, ხოლო პარლამენტის მიერ დღეისათვის 200-მდე მსჯავრდებული პოლიტპატიმრადაა აღიარებული, ამასთანავე მთავარ პროკურატურაში შესულია ასევე ყოფილ მსჯავრდებულთა 20 000-მდე საჩივარი, რომელთა რაოდენობა ყოველდღიურად იზრდება. ისინი სასამართლო ორგანოების მიერ დადგენილ განაჩენებს უსამართლოდ მიიჩნევენ და ითხოვენ გამართლებას. ანდა გავიხსენოთ ამასწინათ კახეთის რეგიონში მომხდარი ფაქტი, როდესაც ადამიანი განზრახ მკვლელობისთვის იქნა მსჯავრდებული და შემდგომში დანაშაულის „მსხვერპლი“, ცოცხალი და საღსალამათი აღმოჩნდა.

¹ ჯ. გახოიძე, მ. მამნიაშვილი, ზ. მელქაძე, ნ. ლომიძე, სისხლის სამართალწარმოების პოლიტიკა არსებითად უნდა შეიცვალოს, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტომი XI. 2013 წ.

შექმნილი მდგომარეობა, ვფიქრობთ, მოითხოვს კომპლექსურ-თეორიულ კვლევას (სისხლისსამართლებრივი, კრიმინოლოგიური, სოციოლოგიური და ა.შ.), მაგრამ ალბათ, ამის გამომწვევი მიზეზი ისიც უნდა იყოს, რომ უკანასკნელ წლებში არც თუ იშვიათად კანონმდებლის მიერ მიღებულია სისხლის სამართლისა თუ სისხლის სამართლის პროცესის არა ერთი გაუაზრებელი და რეპრესიული კანონი თუ პროცესუალური რეგულაცია, რითაც სამართალდამცავ ორგანოებს საშუალება ეძლეოდათ „კანონის ჩარჩოებში“ მოექციათ, მათ მიერ მიღებული უსამართლო გადაწყვეტილებები.

აღნიშნულთან დაკავშირებით, ალბათ, ურიგო არ იქნება გავიხსენოთ ისიც, რომ სასამართლო რეფორმების პირობებში, ჯერ კიდევ 1998 წლის 20 თებერვალს მიღებული სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელიც რომანულ-გერმანული (კონტინენტური) სამართლის სისტემის მოდელს წარმოადგენდა, საკმარისი არ აღმოჩნდა 2003 წლის ნოემბერში „ვარდების რევოლუციის“ შედეგად მოსული ხელისუფლების ელიტისათვის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტების დასაწერად და განსამტკიცებლად.² და სულ რაღაც ხუთი წლის მანძილზე, კანონმდებლის მიერ საპროცესო კოდექსში იმდენი ახალი ინსტიტუტები და პროცედურული რეგულაციები იქნა შეტანილი (800-ზე მეტი ცვლილება), უმეტესწილად ანგლოამერიკული სამართლის სისტემიდან ნასესხები და მათეულად მოდიფიცირებული (მაგალითად, საპროცესო შეთანხმება და ა.შ.), რომ როგორც მართებულად შენიშნავს პროფ. ვ. ბენიძე სრული ტრანსფორმაცია განიცადა, ფაქტობრივად, დაკარგა პირიდანელი სახე და პრაქტიკული საქმიანობისათვის სრულიად უვარგისი გახდა.³

ასევე ვერც 2009 წლის 9 ოქტომბერს მიღებულმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა, რომელიც ძალაში შევიდა 2010 წლის 1 ოქტომბრიდან, გაამართლა იმედები, ჯერ კიდევ

2 მოქმედი სისხლის სამართლის პროცესი საქართველოში, გერმანელი ექსპერტების, აქსელ ბიოტიხერისა და ბერნარ ასბროკის მოხსენება, გვ. 5
3 ვ. ბენიძე, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა შემდგომ სრულყოფას მოითხოვს, რ. შენგელიას 70 წლის იუბილესთან დაკავშირებული სამეცნიერო კონფერენცია, გამ. „სამართალი“, გვ. 531

აღნიშნული კოდექსის ძალაში შესვლამდე, კერძოდ, 2010 წლის 24 სექტემბრის კანონით ცვლილება განიცადა დაახლოებით სამოცდაათმა მუხლმა. ძალაში შესვლის შემდეგ კანონში უკვე ოცდაცხრამეტი ცვლილებაა შესული, კოდექსის არასტაბილურობა, ბუნებრივია, უარყოფითად მოქმედებს როგორც სამართალგამომყენებელი ორგანოებისთვის, ასევე მოქალაქეთა უფლებათა დაცვისა და ერთიანი საგამოძიებო სასამართლო პრაქტიკის დაწესების თვალსაზრისით..

მართალია, არ არის ადვილი კანონმდებელს მოსთხოვო მისი რეგულაციის სფეროში შემავალი ყველა ურთიერთობის ამომწურავი მონესრიგება, მაგრამ როდესაც საუბარია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის სრულყოფილებაზე, უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოება, რომ კანონმა რაც შეიძლება მაქსიმალურად მაინც უნდა გაითვალისწინოს სისხლისსამართალწარმოების სუბიექტების პროცედურული წესები და, შესაბამისად, მათი მოქმედებების სფერო და ფარგლები. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თავად საპროცესო კანონმა უნდა აიძულოს საქმის მწარმოებელი ორგანოები (გამომძიებელი, პროკურორი, სასამართლო (მოსამართლე)), შეასრულონ საპროცესო კანონის მოთხოვნები, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ალბათ, მათ გაუძნელდებათ კანონშესაბამისი და სამართალიანი გადაწყვეტილების მიღება.

უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ მოქმედი საპროცესო კოდექსის ირგვლივ ცალკეულ მეცნიერთა მიერ არაერთხელ, სხვადასხვა დროს, გამოითქვა სამართლიანი და დასაბუთებული კრიტიკა, როგორც ცალკეული ინსტიტუტების, ისე მათი პროცედურული რეგულაციის მიმართებით⁴, მაგრამ, სამწუხაროდ, საკანონმდე-

4 ვ. ბენიძე, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა შემდგომ სრულყოფას მოითხოვს. წიგნში სამართლის პრობლემები, საიუბილეო კრებული რ. შენგელიას 70 წელთან დაკავშირებით, გამ. „სამართალი“, 2012, გვ. 531-545;

გ. მეფარიშვილი, საბანკო ანგარიშების მონიტორინგი, როგორც საგამოძიებო მოქმედება, წიგნში სამართლის პრობლემები, რ. შენგელიას 70 წელთან დაკავშირებით, გამ. „სამართალი“, 2012, გვ. 524-530;

ჟ. გაბოკიძე, დ. ლეკიაშვილი, ნოვაციები საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში, სისხლის სამართლის პროცესისა და სისხლის სამართლის პოლიტიკის აქტუალური პრობლემები, საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2012, გვ. 13-18;

ბლო დონეზე ეს შენიშვნები არ აყვანილა.

ჩვენი კვლევის საგანია წარმოვაჩინოთ საპროცესო კანონმდებლობის ის პრობლემატიკა, რომლის სწორედ და ერთგვაროვანი გადანაცვებაც ხელს შეუწყობს ნაკლოვანებების შემცირებას, აღმოფხვრას და სამართლიანი მართლმსაჯულების უზრუნველყოფას, რა მიზნითაც განვიხილავთ ცალკეულ პროცესის მონაწილეთა სტატუსს სისხლისსამართალწარმოების პროცესში, ზოგიერთ საგამოძიებო მოქმედების პროცესუალურ ასპექტებს, საპროცესო შეთანხმებას და იმ ინსტიტუტებს, რომლებიც შედარებით ახალია ქართული საპროცესო კანონმდებლობისთვის, ბოლოს კი, შედარებითი მეთოდით მიმოვიხილავთ საზღვარგარეთის ქვეყნების საპროცესო კანონმდებლობის თავისებურებებს

მ. მამნიაშვილი, ახალი სისხლის სამართლის პროცესის ცალკეული ასპექტები, სისხლის სამართლის პროცესისა და სისხლის სამართლის პოლიტიკის აქტუალური პრობლემები, გამ. „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2013, გვ. 18-31.

საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის ზოგადი ნაწილის ცალკეული ასპექტები

§1. სისხლის სამართლის პროცესის სუბიექტების ცნება და კლასიფიკაცია. პროცესუალური ფუნქციები

სისხლისსამართალწარმოების (პროცესის) მონაწილეები არიან ყველა ის პირები, რომლებიც მონაწილეობას ღებულობენ სისხლისსამართალწარმოების ურთიერთობაში და მათ გააჩნიათ გარკვეული უფლებები და ვალდებულებები. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა ცნება იგივეა, რაც სისხლისსამართალწარმოების სუბიექტთა ურთიერთობის ცნება.

ადრე გამოცემულ იურიდიულ ლიტერატურაში შეიძლება შეგვხვდეს სხვა მოსაზრებებიც. ერთ-ერთი ასეთი შეხედულების თანახმად, სისხლის სამართლის პროცესის ყველა მონაწილე არ მიიჩნეოდა სისხლისსამართალწარმოების ურთიერთობის სუბიექტად, არამედ ასეთებად მოიაზრებოდნენ მხოლოდ ის პირები, რომლებსაც სისხლის სამართლის საქმეში გააჩნდათ გარკვეული მატერიალურ-სამართლებრივი ინტერესი — საკუთარი (ბრალდებული, ეჭმიტანილი, დაზარალებული, სამოქალაქო მოსარჩელე, სამოქალაქო მოპასუხე) ან წარმომადგენლობითი (ადვოკატი, დაზარალებულის წარმომადგენელი, სამოქალაქო მოსარჩელის და მოპასუხის წარმომადგენლები, არასრულწლოვანი ბრალდებულის კანონიერი წარმომადგენელი),⁵ ზოგი პროცესუალისტი სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეებად თვლიდნენ ყველა იმ სუბიექტს, რომლებიც სისხლისსამართალწარმოების პროცესში ახორციელებდნენ საპროცესო ფუნქციებს (სისხლისსამართლებრივი დევნა, დაცვა, საქმის გადაწყვეტა), მიუხედავად იმისა, მათ საქმეში გააჩნდათ თუ არა თავიანთი ინტერესი. ამასთანავე, ავტორებს მიაჩნდათ, რომ მოწმე, ექსპერტი, დამსწრე, თარჯიმანი და ა.შ. არ ითვლებოდნენ საპროცესო საქმიანობის სუბიექტებად, რადგანაც თი-

5 Галкин Б.А. Советский уголовно-процессуальный закон. М., 1962, с. 92

თქოს ისინი არ ახორციელებდნენ არავითარ საპროცესო ფუნქციებს.⁶ ქართველ მეცნიერთა მოსაზრებითაც არ შეიძლებოდა პროცესის მონაწილედ განხილულიყო ყველა ის პირი, ვინც მონაწილეობას ღებულობდა სისხლის სამართლის საქმის გამოძიება-განხილვის დროს. პროცესის მონაწილეთა ასეთი განვრცობითი გაგება ავტორთა შეხედულებით: „არ გამომდინარეობდა სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილის იურიდიული ბუნებისაგან და არ შეესაბამებოდა პროცესის მონაწილის მდგომარეობას, მიზნებს და ამოცანებს.⁷

არსებობდა ასევე სხვა მოსაზრებაც, რომლის თანახმადაც ის პირები, რომლებიც მონაწილეობას ღებულობენ სისხლის-სამართალწარმოების პროცესში, საპროცესო საქმიანობის სუბიექტებად მოიაზრებოდნენ,⁸ აქვე უნდა აღინიშნოს ის, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-2 კარში სისხლისსამართალწარმოების მონაწილეთა შორის წარმოდგენილნი არიან არა მხოლოდ ის პირები, რომლებსაც გააჩნიათ მატერიალურ-სამართლებრივი ინტერესები, და არა მხოლოდ ისინი, რომლებიც ასრულებენ ძირითად ფუნქციებს: სისხლისსამართლებრივ დევნას, დაცვას და საქმის გადაწყვეტას (მართლმსაჯულებას), არამედ სხვა ისეთებიც, რომლებიც არ სარგებლობენ ასეთი უფლებებით. ამიტომაც სისხლის სამართლის საქმეზე დაინტერესებული პირი (ბრალდებული, ადვოკატი, დაზარალებული), ასევე დაუინტერესებელი პირები (ორგანო): სასამართლო, პროკურორი, გამომძიებელი, მოწმე, ექსპერტი, სპეციალისტი, თარჯიმანი და დამსწრე — ყველა მათგანი წარმოდგენილნი არიან სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეებად.

სისხლისსამართალწარმოების სუბიექტები თავისი ბუნებით არაერთგვაროვანია. საპროცესო კანონმდებლობის შე-

6 Строгович М. А., Курс советского уголовного процесса , Т. 1, М., 1968. с. 111, 203-204

7 საბჭოთა სისხლის სამართლის პროცესი, გამ. თსუ, თბილისი, 1988, გვ. 84-85; საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესი, ავტ. კოლექტივი ა. ფალიაშვილის რედაქციით, გამ. „მერიდიანი“, თბილისი, 2002, გვ. 92-93

8 Уголовный процесс, под общей редакций А.В. Смирнова, изд. Кнорус, М., 2007, с. 90-92

საბამისად, მათ შეუძლიათ შეასრულონ განსხვავებული პროცესუალური ფუნქციები, ჰქონდეთ სხვადასხვა უფლებები და მოვალეობები, ე.ი. სარგებლობდნენ ერთმანეთისაგან განსხვავებული სამართლებრივი სტატუსით. ამდენად, სისხლის სამართლის პროცესის სუბიექტები არიან სახელმწიფო ორგანოები, თანამდებობის პირები, ასევე ფიზიკური პირები, რომლებიც ახორციელებენ გარკვეულ პროცესუალურ ფუნქციებს, სარგებლობენ შესაბამისი სამართლებრივი სტატუსით და სისხლის-სამართალწარმოების პროცესში ამყარებენ პროცესუალურ სამართალური თიერთობას.

სისხლისსამართალწარმოების პროცესუალური ფუნქცია არ შეიძლება დაყვანილი იქნეს უბრალოდ რაოდენობრივ უფლებამოსილებად, ამა თუ იმ სუბიექტის უფლებებსა და მოვალეობებამდე, ე.ი. მათ კომპეტენციამდე.

პროცესის თითოეულ მონაწილეს საპროცესო სამართალური თიერთობის დროს გააჩნია თავისი გარკვეული დანიშნულება და ისინი სისხლისსამართალწარმოების პროცესში ასრულებენ თავიანთ ფუნქციებს (გამომძიებელი, პროკურორი, სასამართლო, ბრალდებული, ადვოკატი, მოწმე და აშ.). თავის მხრივ, ეს საქმიანობა წარმოშობს ისეთ ურთიერთობებს, რომლებიც შესაძლებელია ერთმანეთს არ დაემთხვეს და ზოგჯერ დიდად განსხვავდებოდნენ კიდეც ერთმანეთისაგან; პროცესის მონაწილის თითოეული პროცესუალური საქმიანობა, რომლებსაც ისინი ახორციელებენ, ახლოს დგას ერთმანეთთან, ზოგჯერ კი შეიძლება გადაიკვეთოს, მაგრამ სისხლისსამართალწარმოების პროცესის მონაწილეთა საქმიანობა, რომლებიც სხვადასხვა მიმართულებით მოქმედებენ, მათი უფლებამოსილება საპროცესო კანონმდებლობით მკაცრადაა გამიჯნული და ერმანეთს არ ერწყმის, რადგანაც მათ საფუძვლად უდევთ ურთიერთსაინი-ნაალმდეგო პროცესუალური ინტერესები, კერძოდ, არ შეიძლება ბრალდების მხარეს დაეკისროს დაცვის ფუნქცია და პირიქით, დაცვის მხარეს დაეკისროს ბრალდების ფუნქცია.⁹ ასეთი ინტე-

9 М.В. Григорьев, А.В. Победник, В.Н. Яшин, Уголовный процесс, Учебник, изд. Эскмо, М., 2006, с. 84-85;

А.П. Рыжаков, Сергеев А.И. Субъекты уголовного процесса, Тула, 1996, с. 6.

რესების აღკვეთის დაშვება ერთსა და იმავე პროცესის მონაწილის საქმიანობაში იმას ნიშნავს, რომ სისხლისსამართალწარმოების პროცესის წარმოებისას საშიშროების წინაშე დადგეს ობიექტურობა და მიუკერძოებლობა; შეიძლება დამაჯერებლად ითქვას, რომ „ფუნქციის“ ცნების დახმარებით პროცესუალური საქმიანობა ისეთნაირად უნდა იყოს მიმართული, რომ საპროცესო საქმიანობის სუბიექტთა ურთიერთსაწინააღმდეგო ინტერესები ერთმანეთს კი არ უნდა უშლიდეს ხელს, არამედ პირიქით, ემსახურებოდნენ და განაპირობებდნენ სისხლის სამართალწარმოების საერთო მიზნებსა და ამოცანებს.

შეჯიბრებითობის პროცესში ჩვეულებრივად მიღებულია გამოყოფილი იქნეს შემდეგი ძირითადი ფუნქციები: ბრალდების (სისხლისსამართლებრივი დევნის), დაცვის, საქმის განხილვის და გადაწყვეტის (მართლმსაჯულების) ფუნქციები. ამასთანავე, იურიდიულ ლიტერატურაში არაერთი ავტორის მიერ გამოთქმულია მოსაზრება იმის შესახებ, რომ თანამედროვე საჯარო-შეჯიბრებითობის სისხლის სამართლის პროცესის თავისებურებიდან გამომდინარე, შეიძლება ცალკე ფუნქციად გამოეყოს კიდევ ერთი — დამხმარე ფუნქცია, რომელსაც შეიძლება მართლმსაჯულების განხორციელების ხელშემწყობი ვუნდოთ (მონმე, ექსპერტი, სპეციალისტი, თარჯიმანი და ა.შ.).¹⁰

ჩვენი აზრით, ცალკე ფუნქციად უნდა არსებობდეს ასევე გამოძიების ფუნქციაც, რადგანაც საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობიდან გამომდინარე, გამოძიება არის სისხლის სამართლის პროცესის პირველი დამოუკიდებელი სტადია და გამომძიებლის სტატუსისა და ამ ფუნქციის იგნორირება არაფრით არ არის გამართლებული, მით უმეტეს, რომ ადრეულ წლებში სისხლისსამართალწარმოების პროცესში გამოძიების ფუნქციასაც მყარად ჰქონდა დამკვიდრებული თავისი ადგილი.

პროცესუალური ფუნქციების მნიშვნელობა, უპირველეს ყოვლისა, მდგომარეობს მასში, რომ ის დგას მართლმსაჯულების განმახორციელებელი ობიექტური და მიუკერძოებელი სასამართლოს დაცვის სადარაჯოზე. თუ კი სასამართლო თავის საქ-

10 Уголовный процесс, под ред. общей ред. А.В. Смирнова, Иад. Кнорус, М., 2007, с. 90-10

მიანობაში შეეცდება ერთდროულად შეითავსოს ბრალდებულის, სისხლისსამართლებრივი დევნისა და საქმის გადაწყვეტის ფუნქციები, ის ვერ შეძლებს იყოს ობიექტური და მიუკერძოებელი, მისი საქმიანობის პრიორიტეტი გახდება არა მხოლოდ მართლმსაჯულების განხორციელება, არამედ სისხლისსამართლებრივი დევნის მოთხოვნილების რეალიზაცია, რაც ასევე მართლმსაჯულების მიზანს დაემორჩილება; იმისათვის, რომ მსჯავრი დაედოს პიროვნებას, ჯერ უნდა დადგინდეს და მხილებული იქნეს მის მიერ ჩადენილი დანაშაულები, ეს კი მხოლოდ და მხოლოდ ბრალმდებლის პრეროგატივაა, რომელიც ვალდებულია საპროცესო კანონმდებლობის სრული დაცვით, გამამტყუნებელ მტკიცებულებათა წარდგენის გზით დაარწმუნოს სასამართლო ბრალდებულის ბრალეულობაში და პირიქით, თუ კი სისხლისსამართლებრივი დევნის თანამდებობის პირს მინიჭებული ექნება ერთდროულად სასამართლო უფლებამოსილებაც, ბუნებრივია, მისი საქმიანობა მიმართული იქნება იმისაკენ, რომ ბრალდების ფუნქციის ნაცვლად საქმის გადაწყვეტაც შეითავსოს. აქედან გამომდინარეობს შეჯიბრებოთობის გარდუვალობის წესი, რომელიც გამომდინარეობს დამოუკიდებელი სასამართლოს საბაზისო პრინციპიდან — „არავინ არ უნდა იყოს მოსამართლე თავის საკუთარ საქმეში“.

ასევე დაუშვებელია არა მარტო სასამართლო უფლებამოსილების, არამედ ასევე ნებისმიერი სხვა ფუნქციის შეთავსება. ზედმეტია მტკიცება იმ ფაქტისა, რომ არ შეიძლება პირი იყოს ადვოკატი და ამასთან ერთად დაინტერესებული ბრალდებულის ბრალეულობის დადასტურებით; ამასთანავე, აშკარაა, რომ ადვოკატს უფლება არა აქვს სასამართლოში წარადგინოს ბრალდების გამამტყუნებელი მტკიცებულება, მხარი დაუჭიროს ბრალდების მტკიცებულებებს, თავის დაცვის ქვეშ მყოფი პირი გამოაცხადოს დამნაშავედ, თუ კი ბრალდებული წარდგენილ ბრალდებას უარყოფს.

სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების პროცესში შეიძლება გარკვეული გამონაკლისების არსებობაც, როდესაც კანონით გათვალისწინებული პირობების არსებობის შემთხვევაში მოხდეს ბრალდებისა და დაცვის ფუნქციების გადაკვეთა, მხედველობაში გვაქვს ისეთი შემთხვევა, როდესაც

პროკურორი ჩატარებული გამოძიების მასალებზე დაყრდნობით მივა იმ დასკვნამდე, რომ აუცილებელია ბრალდებულის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტა, ანდა სასამართლო გამოძიების მსვლელობისას პროკურორი დარწმუნდება ბრალდებულის უდანაშაულობაში და უარს იტყვის ბრალდებაზე. ასეთ დროს პროკურორმა იურიდიულად უნდა დაასაბუთოს თავისი მოსაზრებები, პირველ შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტის დადგენილებაში, ხოლო მეორე შემთხვევაში სასამართლოს პროცესზე თავისი არგუმენტირებული გამოსვლით იმის შესახებ, რომ ბრალდებული უდანაშაულოა და ის უნდა გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან. ასეთ დროს ადგილი აქვს ისეთ სიტუაციას, როდესაც ბრალდებულის ინტერესებს უპირატესობა ენიჭება, რადგან ბრალმდებელმა ასეთ დროს შეიძლება დაიკავოს დაცვის პოზიცია, ხოლო ადვოკატმა თავის მხრივ, არც ერთ შემთხვევაში არასოდეს არ უნდა დაიკავოს ბრალდების პოზიცია.

შეჯიბრებითობის საწყისებზე გამოძიების, ბრალდების, დაცვის, საქმის განხილვის და გადაწყვეტის (მართლმსაჯულების) ფუნქციების რეალიზაცია იძლევა შესაძლებლობას მოხდეს მხარეთ ურთიერთსაწინააღმდეგო ინტერესების იზოლირება, რაც, თავის მხრივ, ობიექტური და სამართლიანი მართლმსაჯულების განხორციელების საწინდარია. მხარეთა პაექრობა ღია სამართლიან სასამართლო კამათში წარმოადგენს შეჯიბრებითობის პროცესის წინსვლისა და განვითარების უმნიშვნელოვანეს წყაროს.

ამდენად, შეგვიძლია მოკლედ ჩამოვყალიბოთ პროცესუალური ფუნქციის ცნება, რომ ის არის პროცესუალური საქმიანობის ისეთი მიმართულება, რომლებშიც სამართალწარმოების სხვადასხვა სუბიექტები გაერთიანებულნი არიან ცალკეულ ჯგუფებად, განსაზღვრავს მათ სამართლებრივ სტატუსს, ერთნამეთისაგან მიჯნავს ურთიერთსაწინააღმდეგო ინტერესების მქონე სუბიექტების პროცესუალურ საქმიანობას და წარმართავს სისხლისსამართალწარმოებას საერთო ამოცანების მისაღწევად. მოკლედ შეიძლება ითქვას, რომ სისხლის სამართლის პროცესუალური საქმიანობის ძირითად მიმართულებას, რომლებშიც გამოხატულია პროცესის

მონანილეთა სპეციალური როლი და დანიშნულება, ეწოდება პროცესუალური ფუნქცია.¹¹

პროცესის მონანილეთა სამართლებრივი სტატუსი სისხლის-სამართალწარმოების პროცესში წარმოადგენს მათი უფლებებისა და მოვალეობების ერთობლიობას, რომლებიც რეგულირებულია საპროცესო კანონმდებლობით და მათი საქმიანობა არ შეიძლება გასცდეს კანონის ჩარჩოებს. მაგალითად, არამართლზომიერია სისხლის სამართლის საქმის დაწყება დაეკისროს სასამართლოს, რადგანაც ეს მოქმედება არ შედის მართლმსაჯულების ფუნქციაში და ა.შ.

რამდენადაც პროცესუალური ფუნქციის ცნება ეყრდნობა პროცესის მონანილეთა დაყოფას ჯგუფებად, ისეთი არსებითი კრიტერიუმების გათვალისწინებით, როგორიცაა განსხვავებული პროცესუალური ინტერესები, მიზანშეწონილია თვით ფუნქციის ცნება საფუძვლად დაედოს პროცესის მონანილეთა კლასიფიკაციას. თუ გავითვალისწინებთ სისხლის-სამართალწარმოების პროცესში პროცესუალური ფუნქციების არსებობას: მართლმსაჯულებას, გამოძიებას, ბრალდებას (სისხლისსამართლებრივი დევნა) და დაცვას, მაშინ პროცესის მონანილეთა კლასიფიკაცია შეჯიბრებითობის პროცესში შეიძლება შემდეგნაირად გამოიყურებოდეს:

1. სამართალწარმოების სუბიექტები, რომლებიც მართლმსაჯულების ფუნქციას ახორციელებენ, ე.ი. საქმის სასამართლოში განხილვა და გადაწყვეტა, უპირველეს ყოვლსა, ამ ფუნქციას ახორციელებენ სასამართლო ორგანოები, რომლებიც საქმეს არსებითად განიხილავენ; მასში შედის ასევე ზემდგომი ინსტანციის (აპელაცია, კასაცია) სასამართლოები, მათ შორის: კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის გადასინჯვა ახლად გმოვლენილ გარემოებათა გამო, და ის მოსამართლეები (მაგისტრის მოსამართლეები), რომლებიც ისეთ პროცესუალურ საკითხებს განიხილავენ, რომლებიც დაკავშირებულია პიროვნების უფლების შეზღუდვასთან (ჩხრეკა, ამოღება, დაპატიმრება და ა.შ.); მართლმსაჯულების ფუნქციას ახორციელებენ ასევე ნაფიცი მსაჯულები, თუ კი საქმე მათი მონანილეობით განიხილება.

¹¹ Уголовный процесс, Учебник под ред. А. В. Гриненко, изд. Норма, М., 2009 с. 64-66.

2. გამოძიების ფუნქცია. სისხლის სამართლის საქმეთა გამოძიებას აწარმოებენ იუსტიციის სამინისტროს, სასჯელაღსრულების, პრობაციის და იურიდიულ საკითხთა სამინისტროს და ფინანსთა სამინისტროს დანაყოფების გამომძიებლები, გამომძიებლები ვალდებულნი არიან, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის შესაბამისად, დაიწყოთ გამოძიება, ჩაატარონ საგამომძიებო მოქმედებები, უზრუნველყონ საქმის სრულყოფილი და ობიექტური გამოძიება.

3. სამართალწარმოების ის მონაწილეები, რომლებიც ბრალდების ფუნქციას ახორციელებენ, ესენია პროკურორი და გამომძიებელი; სახელმწიფო ბრალმდებელი სასამართლოში.

4. მონაწილეები, რომლებიც ახორციელებენ დაცვის ფუნქციას, ესენია ბრალდებული, მსჯავრმდებელი, გამართლებული და ადვოკატი.

5. პროცესის მონაწილეები, რომლებიც ხელს უწყობენ მარლმსაჯულების განხორციელებას. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (თავი VI) მათ „სისხლის სამართლის პროცესის სხვა მონაწილეებად“ მოიხსენიებს. აღნიშნულ ფუნქციას ახორციელებენ მოწმე, ექსპერტი, თარჯიმანი, მათ შორის დაზარალებული, დაზარალებულის უფლებამოსილი ან იურიდიული პირის უფლებამოსილებით აღჭურვილი, რომლებიც დაზარალებულის სტატუსით სარგებლობენ.

§ 2. გამომძიებლის სტატუსისა და

სისხლისსამართლებრივი დევნის პრობლემატიკა

მოქმედმა საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა, წინა კოდექსთან შედარებით, განსხვავებულად წარმოაჩინა გამომძიებლის სტატუსი. ეს იმითაა განპირობებული, რომ კანონმდებლობამ უარი თქვა წინასწარი გამოძიების ინსტიტუტზე და მას მხოლოდ გამოძიება უწოდა, ამით კი გამომძიებლის სტატუსს განსხვავებული ინტერპრეტაცია მიეცა.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 34-ე მუხლის თანახმად, სისხლის სამართლის საქმეთა გამოძიებას აწარმოებენ იუსტიციის სამინისტროს, შინაგან საქმეთა სა-

მინისტროს, თავდაცვის სამინისტროს, სასჯელთაღსრულების, პრობაციისა და იურიდიული დახმარების საკითხთა სამინისტროს და ფინანსთა სამინისტროს დანაყოფის გამომძიებლები.

გამომძიება — ესაა უფლებამოსილი პირის (გამომძიებელი, პროკურორი) მიერ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესით განხორციელებულ მოქმედებათა ერთობლიობა, რომლის მიზანია, დანაშაულთან დაკავშირებული მტკიცებულებების შეკრება.

უნწყებრივი კუთვნილების მიუხედავად, ყველა გამომძიებელს თანაბარი უფლება-მოვალეობები აქვს და მათ მიერ საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესით ჩატარებული ყველა საგამომძიებო მოქმედებები თანაბარი იურიდიული ძალისაა.

წინა საპროცესო კოდექსთან შედარებით, მოდიფიკაცია განიცადა საგამომძიებო ქვემდებარეობის და ტერიტორიული საგამომძიებო ქვემდებარეობის ინსტიტუტმა, თუ კი ადრე მოქმედი საპროცესო კოდექსის 62-ე მუხლი ადგენდა საგამომძიებო უწყებათა შორის სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულ კონკრეტულ დანაშაულთა ქვემდებარეობის ნუსხას, ხოლო 63-ე მუხლში განსაზღვრული იყო საგამომძიებო ორგანოთა ტეროტორიული საგამომძიებო ქვემდებარეობა, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 35-ე და 36-ე მუხლების შესაბამისად საგამომძიებო ქვემდებარეობას და ტერიტორიულ საგამომძიებო ქვემდებარეობას საქართველოს მთავარი პროკურორის წარდგენით, განსაზღვრავს იუსტიციის მინისტრი.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 34-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, გამომძიებელს, რომელიც უშუალოდ არ იძიებს სისხლის სამართლის საქმეს, უფლება აქვს, პროკურორის დავალებით, ისე, რომ პროკურორმა არ გამოიტანოს დადგენილება საგამომძიებო ჯგუფის შექმნის შესახებ, რასაც წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 278-ე მუხლი ითვალისწინებდა, აღნიშნულ საქმესთან დაკავშირებით ჩაატაროს საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული ყველა საგამომძიებო მოქმედება.

თუმცა, საგამომძიებო პრაქტიკის შესწავლამ დაგვანახა, რომ საპროცესო კანონმდებლობის ეს მოთხოვნები ცალკეულ შემთხვევაში იგნორირებულია, შეგვხვდა ისეთი შემთხვევები,

როდესაც პოლიციის ორ ან მეტ გამომძიებელს, რომლებსაც საქმე წარმოებაში არ ჰქონდათ მიღებული, ჩატარებული აქვთ საგამოძიებო მოქმედებები ისე, რომ ამის შესახებ პროკურორის დავალება საქმეში არ მოიპოვება, კერძოდ: ივანე გურგენაშვილის, იოსებ გვაზავას და დაჩი კერვალიშვილის ბრალდების საქმეზე, დანაშაული გათვალისწინებული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 179-ე მუხლის „ბ“ და „გ“ ქვეპუნქტებით, საგამოძიებო მოქმედებები ჩაატარა სამმა პოლიციის გამომძიებელმა ისე, რომ ამის შესახებ მათ პროკურორისაგან დავალება არ მიუღიათ, კიდევ მეტი, სასამართლო სხდომაზე ქობულეთის პოლიციის მუშაკებმა თავიანთ დაკითხვებში აღიარეს, რომ საგამოძიებო მოქმედებები ჩაატარეს ბათუმის პოლიციის გამომძიებლის მითითებით და არა პროკურორის დავალებით, ამდენად, სხვა პოლიციის გამომძიებლების მიერ ყველა საგამოძიებო მოქმედება (ჩხრეკა, ამოღება და ა.შ.) ნაწარმოებია საპროცესო კანონმდებლობის უხეში დარღვევით, რის გამოც საქართველოს სსსკ 72-ე მუხლის თანახმად, ისინი ცნობილნი უნდა ყოფილიყვნენ დაუშვებელ მტკიცებულებად¹².

აღნიშნულიდან გამომდინარე, იბადება კითხვა: უმჯობესია ხომ არ იქნებოდა, საგამოძიებო ჯგუფის რეგულაცია ცალკე მუხლად გათვალისწინებულიყო საპროცესო კოდექსში, როგორც ამას წინა საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებდა.

უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოძიების ორგანიზაციის მიმართულებით გამოთქმულია განსხვავებული მოსაზრება, მაგ., პროფ. ჯ. გახოკიძეს მიაჩნია, რომ საქართველოს სახელმწიფოებრივი განვითარების თანამედროვე ეტაპზე საგამოძიებო ორგანოების დეცენტრალიზაციის ნაცვლად, უმჯობესია მოხდეს მისი ცენტრალიზაცია და გამოძიების ორი სუბიექტის სახით ჩამოყალიბება: კრიმინალური გამოძიება და ფინანსურ დანაშაულთა გამოძიება, ავტორის აზრით ეს უკანასკნელი შეიძლება ჩამოყალიბებულიყო ფინანსთა სამინისტროს სისტემაში, როგორც საფინანსო სფეროში ჩადენილ დანაშაულთა გამოძიების სამსახური, ხოლო კრიმინალური გამოძიების სამსახური, რომელსაც უნდა გამოეძია დანაშაულთა უმრავლესობა, შეიძლება ფუნქციონირებდეს შინაგან საქმეთა,

12 საქმე 171220713003, ბათუმის სასამართლო.

ან იუსტიციის სამინისტროს სისტემაში, ანდა დამოუკიდებლადაც. ამით კი, როგორც ავტორი სამართლიანად მიუთითებს, გაუმჯობესდება როგორც საგამოძიებო სტატისტიკა, ასევე გათანაბრებული იქნება გამომძიებელთა შრომის ანაზღაურება და, რაც მნიშვნელოვანია, მოიხსნება ქვემდებარეობის შედეგად საქმეთა გადაცემა-გადმოცემის უარყოფითი პრაქტიკა.¹³

როგორც, ქვემოთ დავრწმუნდებით მკვლევარის ეს მოსაზრება დღეისათვის უალრესად აქტუალურია და კანონმდებლისაგან მეტ ყურადღებას მოითხოვს; ვფიქრობთ მისი პრაქტიკაში რეალიზაცია კეთილისმყოფელ გავლენას მოახდენს გამოძიების ხარისხის ამაღლების მიმართებით.

თუ თვალს გადავაგვლებთ უკანასკნელ ათწლეულში საქროცესო კანონმდებლობაში გამომძიებლის სტატუსის ევოლუციას, დავინახავთ, რომ სისხლისსამართალწარმოების პროცესში მან რამოდენიმეჯერ შეიცვალა უფლებამოსილება და მის სტატუსს არაერთგვაროვანი ინტერპრეტაცია ჰქონდა მიცემული, კერძოდ, წინა სისხლის სამართლის საქროცესო კოდექსის მიღებისთანავე გამომძიებელი მოიაზრებოდა ბრალდების მხარედ, სისხლის სამართლის საქროცესო კოდექსის მე-15 მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, პროკურორთან, მომკვლევ ორგანოსთან, მომკვლევთან, საგამოძიებო ორგანოს უფროსთან, დაზარალებულთან, სამოქალაქო მოსარჩელესთან და მათ წარმომადგენლებთან ერთად ბრალდების მხარედ გვევლინებოდა, ამასთანავე, სისხლის სამართლის საქროცესო კოდექსის 24-ე მუხლის შესაბამისად, ასევე ახორციელებდა საჯარო სისხლისსამართლებრივ დევნასაც, გამომძიებელი უფლებამოსილი იყო პირისათვის წარედგინა ბრალდება, შეედგინა საბრალდებო დასკვნა, რასაც დასამტკიცებლად წარუდგენდა ზედამხედველ პროკურორს.

საქართველოს სისხლის სამართლის საქროცესო კოდექსის 2005 წლის 25 მარტის 1204 ცვლილებებით, მე-15 მუხლიდან ამოღებულია გამომძიებლის, როგორც ბრალდების მხარის

13 ჯ. გახოკიძე, წინადადებები და ზოგიერთი მოსაზრება გამომძიების რეფორმასთან დაკავშირებით, წიგნში „უშიშროებისა და სამართალდაცვის სისტემის ორგანოების რეფორმის კონცეფცია“, გამ. იუსტიციის დეპარტამენტის მხარდაჭერით. თბილისი, 2002, გვ. 121-122.

უფლებამოსილება, მაგრამ ამავე დროს მას შეუნარჩუნდა საჯარო სისხლისსამართლებრივი დევნის სტატუსი. ამასთანავე, პროკურორის თანხმობით, გამომძიებელს უფლება ჰქონდა პირისათვის ბრალდების წაყენებისა. რაც შეეხება საბრალდებო დასკვნას, მას ადგენდა მხოლოდ პროკურორი, რის შემდეგაც საქმე საბრალდებო დასკვნით არსებითად განსახილველად წარმართებოდა სასამართლოში.

გამომძიებლის სტატუსთან დაკავშირებით, თავიდანვე ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაშიც არაერთგვაროვანი მოსაზრებები იყო გამოთქმული. ჯერ კიდევ 1997 წელს შედგენილი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის პროექტით, რომელიც საზოგადოების სამსჯავროზე იყო გამოტანილი, გამომძიებელი აღარ მოიაზრებოდა არც ბრალდების მხარედ და არც სისხლისსამართლებრივი დევნის სუბიექტად. ის ნამდვილად მიუკერძოებელ, ნეიტრალურ ფიგურად იყო წარმოდგენილი. სწორედ ამ დროიდან ხსენებულ პროექტს გამოუჩნდნენ მონინალმდეგეები, კერძოდ, გ. ქარქაშაძე უკიდურესად უარყოფითად აფასებდა წარმოდგენილ საპროცესო კოდექსში გამომძიებლის სტატუსს და მიაჩნდა, რომ გამომძიებელი უნდა დარჩენილიყო ბრალდების მხარედ და მისცემოდა სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების უფლება.¹⁴

პროფ. ი. გაბისონია თეორიული თვალსაზრისით, მართალია, დადებითად აფასებდა სისხლისსამართლებრივი დევნისა და გამომძიების პრაქტიკულ გამიჯვნას „საბრალდებო გადახრისაკენ“ და თავისუფალი, ნეიტრალური (მიუკერძოებელი) გამომძიებლის კონცეფციას, მაგრამ პრაქტიკული ასპექტით მას მაინც უარყოფითად აფასებდა. „გადაუწყვეტელი რჩება, — წერს მკვლევარი, — მიზანი (დამნაშავის პასუხისგებაში მიცემა) ფსიქოლოგიურად განაპირობებს გამომძიებლის საპროცესო აქტიურობას და პირიქით, ადექვატური მიზნის უქონლობა მას მკვეთრად ასუსტებს“.¹⁵

14 ა. ქარქაშაძე, ასეთი გამომძიებელი ღმერთმა მშვიდობაში მოგახმაროთ. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1997 წ., 11 ნოემბერი, 282

15 ი. გაბისონია. პროკურორის სტატუსი საზღვარგარეთ და საქართველოში, თბ., 1999, გვ. 259-260, მისივე სტატია „სისხლისსამართალწარმოების გამარტივების თანამედროვე პრობლემები“ (კომპაქტური სქემატური

ავტორთა მეორე ჯგუფს მისაღებად მიაჩნდათ ხსენებული სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის პროექტი და ფიქრობდნენ, რომ გამომძიებელს არც სისხლისსამართლებრივი დევნის ფუნქცია არ უნდა ჰქონოდა და არც ბრალდების მხარე არ უნდა ყოფილიყო. მათი აზრით, გამომძიებელს უნდა მისცემოდა მხოლოდ გამოძიების ჩატარების ფუნქცია, რომელიც გარკვეული საგამომძიებო მოქმედებათა ჩატარების შემდეგ, თუ კი შეიკრიბებოდა გამამტყუნებელი მტკიცებულებები, საქმეს გადასცემდა პროკურორს, რომელიც შეკრებდა სხვა მტკიცებულებებს, შეადგენდა საბრალდებო დასკვნას და საქმეს არსებითად განსახილველად წარმართავდა სასამართლოში, რითაც რეალურად განხორციელდებოდა ნეიტრალური, მიუკერძოებელი გამომძიებლის კონცეფცია და პროკურორისათვის მინიჭებული სისხლისსამართლებრივი დევნის ფუნქცია.¹⁶

ამავე შეხედულებას იზიარებდა პროფ. რ. გოგშელიძეც, რომელსაც მიაჩნდა, რომ აუცილებელი იყო ერთმანეთისაგან მკვეთრად გამიჯნულიყო გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის ფუნქცია და გამომძიებლის სტატუსში უნდა დარჩენილიყო მხოლოდ გამოძიების ფუნქცია, ხოლო პროკურორს უნდა განეხორციელებინა სისხლისსამართლებრივი დევნა, როგორც ეს კლასიკური ფორმით მრავალ ქვეყანაშია.¹⁷

კ. კერესელიძის მოსაზრებით, გამომძიებლის სტატუსს უნდა ჩამოცილებოდა ბრალდების ფუნქცია, რადგანაც ასეთ პირობებში გამომძიებლის საქმიანობის ძირითადი აქცენტი უფრო მეტად გადატანილი იქნებოდა გამამტყუნებელ მტკიცებულებათა შეკრებისაკენ იმისათვის, რომ კანონით დადგენილ მცირე დროში მოესწრო ეჭვმიტანილისათვის ბრალდების წარდგენა. მისივე აზრით, საბრალდებო დასკვნა უნდა შეედგინა არა გამომძი-

ფორმატი) ნიგნში „სახელმწიფოსა და სამართლის აქტუალური პრობლემები“, თსუ, 2003, გვ. 461.

16 ე. იოსავა, მ. მამნიაშვილი, უფლებები ჩამოგვართვეს, მაინც ჩვენ გვედავებიან, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1997, 282.

17 რ. გოგშელიძე, როგორი უნდა იყოს გამომძიებლის ხვალისდელი დღე? ნიგნში „სახელმწიფოსა და სამართლის აქტუალური პრობლემები“, თსუ, 2003, გვ. 447-449

ბელს, არამედ პროკურორს.¹⁸

პროფ. შ. ფაფიაშვილის აზრით, სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების უფლება აქვს მხოლოდ პროკურატურას და ამ უფლების სხვადასხვა თანამდებობის პირებსა და ორგანიზაციებზე გადანაწილება დაუშვებელია. „...ამით — მართებულად აღნიშნავს მკვლევარი, — მოქალაქეთათვის კანონით მინიჭებული უფლებების მსუყე ნიადაგის აღმოცენების „კანონიერ“ ბაზას ქმნის“.¹⁹

თ. მამნიაშვილსაც მიაჩნია, რომ სისხლისსამართალწარმოების პროცესში მხოლოდ პროკურორს უნდა ჰქონდეს უფლება განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა, ხოლო გამომძიებელი უნდა ყოფილიყო მხოლოდ ნეიტრალური ფიგურა, რომლის ფუნქციებში უნდა შედიოდეს მხოლოდ და მხოლოდ საქმის სრულყოფილი და ობიექტური გამოძიების წარმოება.²⁰

ჩემ მიერ არაერთხელაა გამოთქმული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ გამომძიებლის სტატუსს უნდა ჩამოცილებოდა ბრალდებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის ფუნქცია, რაც უნდა დაკისრებოდა მხოლოდ და მხოლოდ პროკურორს, ხოლო გამომძიებელი უნდა გამხდარიყო ნეიტრალური, მიუკერძოებელი სახელმწიფო თანამდებობის პირი, რომელსაც უნდა დაკისრებოდა მხოლოდ სისხლის სამართლის საქმის სრულყოფილი, ობიექტური გამოძიება, ერთნაირი გულმოდგინებით უნდა დაედგინა ბრალდების როგორც გამამტყუნებელი, ასევე გამამართლებელი მტკიცებულებები, როგორც დამამძიმებელი, ასევე შემამსუბუქებელი გარემოებები, ერთმანეთისაგან მკვეთრად უნდა გამიჯნულიყო გამოძიება და სისხლისსამართლებრივი დევნა.²¹

18 კ. კერესელიძე, საგამოძიებო ფუნქცია და წინასწარი გამოძიება საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესში. ნიგეში „სახელმწიფოსა და სამართლის აქტუალური პრობლემები“, თსუ, 2003, გვ. 239, 529.

19 შ. ფაფიაშვილი, სისხლის სამართლის საქმისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის აღძვრის პრობლემა სისხლის სამართლის პროცესში. თბილისი, 1999, გვ. 18

20 თ. მამნიაშვილი, გამომძიებლის სტატუსის სრულყოფის ცალკეული პრობლემები, საერთაშორისო სამეცნიერო კრებული, „მარჯი“, 2, გვ. 71-72

21 შ. მამნიაშვილი, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის სრულყოფისათვის, ჟურნ. „მარჯი“, 2008, 1, გვ. 178-191; შ. მამნიაშვი-

მოქმედმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა რადიკალურად შეცვალა წინა საპროცესო კანონმდებლობის დებულებები, რომლებიც ბრალდების მხარეს და სისხლისსამართლებრივ დევნის ფუნქციას შეეხება, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლის მე-6 ნაწილის თანახმად, გამომძიებელი პროკურორთან ერთად ბრალდების მხარედ გვევლინება, ამასთანავე, გაუქმდა სისხლისსამართლებრივი დევნის (საჯარო, კერძო-საჯარო, კერძო, სუბსიდიები) სახეები და დისკრეციული სისხლისსამართლებრივი დევნის ფუნქცია მხოლოდ პროკურორს დაეკისრა, რომლის განხორციელებისას ვალდებულია საჯარო ინტერესებიდან იხელმძღვანელოს.

ასევე მნიშვნელოვნად გაიზარდა პროკურორის, როგორც საპროცესო ხელმძღვანელის ფუნქცია გამომძიების პროცესში. თუ წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით პროკურორის თანხმობით, გამომძიებელსაც ჰქონდა უფლება სასამართლოში წარედგინა შუამდგომლობა ისეთი საგამომძიებო მოქმედებების ჩასატარებლად, რომლითაც იზღუდებოდა მოქალაქეთა კონსტიტუციური უფლებები და თავისუფლებები (ჩხრეკა, ამოღება და ა.შ.), ახალი საპროცესო კოდექსის 33-ე მუხლის მე-6 ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, ასეთი შუამდგომლობის სასამართლოში შეტანის უფლებით მხოლოდ პროკურორი სარგებლობს. ამასთანავე, მხოლოდ პროკურორია უფლებამოსილი გამოიტანოს დადგენილება პირის ბრალდების შესახებ, ასევე თავისი დადგენილებით ერთ წარმოებად გააერთიანოს სისხლის სამართლის საქმეები ან სისხლის სამართლის საქმიდან ცალკე წარმოებისათვის გამოყოს სისხლის სამართლის საქმე. გარდა ამისა, მხოლოდ პროკურორია უფლებამოსილი მიიღოს გადაწყვეტილება პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენების თაობაზე (სსსკ 67-70 მ).

მოქმედი საპროცესო კოდექსის სიახლეა ისიც, რომ შესაძლებელია გაფართოვდა გამომძიების სტადიაზე სასამართლო კონტროლი. გარდა იმისა, რომ მხოლოდ სასამართლოა უფლება-

ლი, გამომძიებლის უფლებამოსილების ზოგიერთი კონცეპტუალური საკითხი, სოხუმის უნივერსიტეტის შრომები, ტ. I. 2007, გვ. 355-356

მოსილი პროკურორის შუამდგლომლობის საფუძველზე თავისი განჩინებით უფლება მისცეს გამოძიებელს ჩაატაროს ადამიანის უფლებების შემზღუდველი საგამოძიებო მოქმედებები, სასამართლოს კომპეტენციაში გადავიდა ასევე მტკიცებულებათა დაუშვებლად ცნობის საკითხის გადაწყვეტა, მაშინ, როდესაც ადრე მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით ამის უფლებით გამომძიებელი და პროკურორიც სარგებლობდა.

ახალი საპროცესო კანონმდებლობის თავისებურება იმაშიც მდგომარეობს, რომ გამოძიების სტადიიდანვე იწყება შეჯიბრებითობის პრინციპის რეალიზაცია, რაც იმაში გამოიხატება, რომ როგორც ბრალდების, ასევე დაცვის მხარეს თანაბარი უფლებები გააჩნიათ, საგამოძიებო მოქმედებების საშუალებით შეკრიბონ მტკიცებულებები. დაცვის მხარის მტკიცებულებები გამოკვლეული უნდა იქნეს იმავე პირობებში, როგორც ბრალდების მხარის მტკიცებულებების გამოკვლევა ხდება (სსსკ 38 მ. 14 ნ.), კიდევ მეტი ბრალდებისა და დაცვის მხარის მიერ შეკრებილ მტკიცებულებებს თანაბარი იურიდიული ძალა გააჩნიათ (სსსკ 39 მ., 1 ნაწ.), ყოველივე აღნიშნულის გამო გამომძიებლის უფლებამოსილებაც შეიცვალა, მართალია, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 37-ე მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად, ვალდებულია გამოძიება აწარმოოს ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად, მაგრამ ვინაიდან გამომძიებელი ბრალდების მხარეა მოქმედი საპროცესო კანონმდებლობა, წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსისაგან განსხვავებით, აღარ ავალდებულებს მას დაადგინოს ბრალდების გამამართლებელი მტკიცებულებები, ან შემამსუბუქებელი გარემოებები.

ამდენად, საპროცესო კანონმდებლობის ანალიზიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ვინაიდან გამომძიებელი ბრალდების მხარეა, მის ფუნქციაშიც, უპირველეს ყოვლისა, ბრალდების მტკიცებულებათა შეკრება უნდა შედიოდეს, მაგრამ ვალდებულია გამოძიება აწარმოოს ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად.

ისეთ პირობებში, როდესაც მხარეებს საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესით საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებისას აქვთ თანაბარი უფლებები, ისმება ლოგიკური შეკითხვა, კერძოდ, რა საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების შესაძლებლობა აქვს დაცვის მხარეს დამოუკიდებლად?

ვფიქრობთ, ამ საკითხის გარკვევას ნათელს ჰფენს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 38-ე მუხლის მე-7 ნაწილის ინტერპრეტაცია, რომლის თანახმადაც, ბრალდებულს უფლება აქვს დამოუკიდებლად ან ადვოკატის მეშვეობით ჩაატაროს გამოძიება, კანონიერად მოიპოვოს და წარადგინოს მტკიცებულება საპროცესო კოდექსის დადგენილი წესით; მოითხოვოს საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარება და გამოითხოვოს მტკიცებულება, რომელიც საჭიროა ბრალდების უარსაყოფად ან პასუხისმგებლობის შესამსუბუქებლად; მონაწილეობა მიიღოს მისი ან/და მისი ადვოკატის შუამდგომლობით ჩატარებულ საგამოძიებო მოქმედებებში; მოითხოვოს ადვოკატის დასწრება მისი მონაწილეობით ჩატარებულ საგამოძიებო მოქმედებების დროს. ამდენად, როგორც დავინახეთ, მხოლოდ გამომძიებელია უფლებამოსილი ჩაატაროს საგამოძიებო მოქმედებები, მათ შორის დაცვის მხარის მიერ შუამდგომლობით დაყენებულ ნებისმიერი საგამოძიებო მოქმედებაც, ამასთან დაკავშირებით ჩვენ ვიზიარებთ პროფ. ნ. გაბრიჩიძის მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ საპროცესო კანონმდებლობა დაცვის მხარესაც აძლევს სრულ შესაძლებლობას ჩაატაროს გამოკითხვა, მონმის დაკითხვა ან/და დანიშნოს ალტერნატიული ექსპერტიზა.²²

უკანასკნელ ხანს (2013 წლის 14 ივნისის 741 კანონით) ბრალდების და დაცვის მხარის უფლებამოსილება საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების მიმართულებით გათანაბრდა, ამჟამად დაცვის მხარე უფლებამოსილია ჩაატაროს ნებისმიერი სახის საგამოძიებო მოქმედება, მათ შორის უფლება აქვს, მიმართოს შუამდგომლობით სასამართლოს ჩხრეკის ან ამოღების ჩატარების თაობაზე, ამასთანავე, მხარეები საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესით და დადგენილ ფარგლებში ატარებენ საგამოძიებო მოქმედებას. დაცვის მხარის დასაბუთებული შუამდგომლობით, სასამართლო განჩინების საფუძველზე საგამოძიებო მოქმედებას ატარებს გამომძიებელი, რომელიც არ შეიძლება იყოს იგივე პირი, რომელიც მოცემული საქმის გამომძიებას აწარმოებს.

22 ნ. გაბრიჩიძე, გამოძიების ცალკეული პროცესუალური პრობლემები, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის I საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, „სამართლის აქტუალური პრობლემები“, 2010 წლის 18-19 დეკემბერი, თბილისი, გვ. 133-137

გამომძიებელი უნდა შეარჩიოს საგამომძიებო ორგანოს ხელმძღვანელმა, მისი ვინაობა და საკონტაქტო მონაცემები დაცვის მხარეს უნდა ეცნობოს შუამდგომლობით მოთხოვნილი საგამომძიებო მოქმედების ჩატარებამდე. ამ შემთხვევაში საგამომძიებო მოქმედების ჩატარებასთან დაკავშირებული ხარჯების ანაზღაურება ეკისრება ბრალდებულს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ბრალდებული წარუდგენს მტკიცებულებებს, რომლითაც დადასტურდება მის მიერ ამ ხარჯების ანაზღაურების შეუძლებლობა. დაცვის მხარეს უფლება აქვს, მონაწილეობა მიიღოს თავისი მოთხოვნით ჩატარებულ საგამომძიებო მოქმედებაში.

დაცვის მხარის უფლება, შუამდგომლობით მიმართოს სასამართლოს საგამომძიებო მოქმედების ჩატარების თაობაზე, არ ვრცელდება გადაუდებელი აუცილებლობის (სსსკ 112-ე მუხლის მე-5 ნაწილი) გარემოებებზე. ამასთანავე, დაცვის მხარეს არა აქვს უფლება, სასამართლოს ნებართვის გარეშე ჩაატაროს ისეთი საგამომძიებო მოქმედება, რომლის ჩატარებისას საპროცესო კოდექსით, საჭიროა ასეთი ნებართვა.

როგორც ვხედავთ, საპროცესო კოდექსში შესული ნოვაციით შესაძლებელია ერთ საქმეზე გამოძიება აწარმოოს ორმა სხვადასხვა გამომძიებელმა, ერთი, რომლის წარმოებაშიცაა სისხლის სამართლის საქმე, და მეორე, რომელმაც უნდა შეასრულოს დაცვის მხარის მიერ მოთხოვნილ სასამართლო განჩინებაში მითითებული საგამომძიებო მოქმედება.

ამასთან დაკავშირებით ისმება ლოგიკური შეკითხვა, ასეთ პირობებში უფრო მართებული ხომ არ იქნება გამომძიებელს ჩამოცილდეს ბრალდების მხარის სტატუსი და ის გახდეს დამოუკიდებელი, მიუკერძოებელი თანამდებობის პირი, რომელიც ვალდებული იქნება საქმეზე გამოძიება ჩაატაროს სრულყოფილად, ობიექტურად და სრულად, ერთნაირი გულმოდგინებით შეამოწმოს ბრალდებულის, როგორც გამამტყუნებელი, ასევე გამამართლებელი მტკიცებულებები, როგორც დამამძიმებელი, ასევე შემამსუბუქებელი გარემოებები, ხოლო საბოლოო გადაწყვეტილებების მიღების უფლება, პირის ბრალდება დარჩეს პროკურორს, ამ ცვლილებებით, ბუნებრივია, საჭირო აღარ გახდება დაცვის მხარის შუამდგომლობის შემოწმება სხვა გამომძიებელს დაევალოს.

კიდევ მეტი, საპროცესო კოდექსში შესული ცვლილებებით, ნებისთ თუ უნებლიედ, საგამოძიებო ორგანოს ხელმძღვანელი გადაიქცა საპროცესო საქმიანობის სუბიექტად, რადგანაც ის უფლებამოსილია დაცვის მხარის შუამდგომლობით სასამართლო განჩინებაში გათვალისწინებული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებისათვის გამოყოს გამოძიებელი, რომლის უფლება მხოლოდ პროკურორის პრეროგატივაა, რაც აშკარად ეწინააღმდეგება საპროცესო კანონმდებლობას, რადგანაც საგამოძიებო ორგანოს უფროსი არა თუ მხარე, არამედ საპროცესო საქმიანობის სუბიექტიც კი არაა.

ცვლილებას საჭიროებს გამოძიების ორგანიზაციის საკითხიც. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ ალბათ, უმჯობესი იქნება, საგამოძიებო ორგანო ჩამოყალიბდეს ცალკე სტრუქტურულ ერთეულად ბიუროს ან კომიტეტის სახით.

გამომძიებელი ვალდებულია სისხლის სამართლის საქმის გამოძიებასთან დაკავშირებით, შეასრულოს პროკურორის მითითება, ამასთანავე, გამომძიებელი თუ არ ეთანხმება პროკურორის მითითებას, მას უფლება აქვს, საქმე თავისი მოსაზრებით წერილობით წარუდგინოს ზემდგომ პროკურორს, რომელსაც შეუძლია გააუქმოს ქვემდგომი პროკურორის მითითება ან საქმის გამოძიება სხვა გამომძიებელს დაავალოს. აღნიშნულ საკითხზე ზემდგომი პროკურორის გადაწყვეტილება საბოლოოა. გამომძიებელი ასევე ვალდებულია შეასრულოს სასამართლოს განჩინება.

გამომძიებელი უფლებამოსილია ჩაატაროს საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული ყველა საგამოძიებო და სხვა საპროცესო მოქმედება, გარდა იმ მოქმედებისა, რომლის ჩატარებაც პროკურორის კომპეტენციაა, საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარებისას გამომძიებელი ვალდებულია განუხრელად შეასრულოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 111-135-ე მუხლების მოთხოვნები, ამასთანავე, თუ პროკურორი უშუალოდ ახორციელებს გამოძიებას, სარგებლობს გამომძიებლის სტატუსით.

საქმის გამოძიების პროცესში გამომძიებელი უფლებამოსილია შესაბამის ორგანოს მისცეს წერილობითი მითითება დაკავებულთა და დაპატიმრებულთა გამოძიების ადგილზე მიყვანის შესახებ.

ამასთანავე, გამომძიებელი სისხლის სამართლის საქმის სპეციფიკიდან გამომდინარე, თვითონ განსაზღვრავს, თუ რა საგამომძიებო მოქმედებებია ჩასატარებელი, აგრეთვე, ის უფლებამოსილია ჩაატაროს რევიზია, ინვენტარიზაცია, საუწყებო შემოწმება ან/და გამოითხოვოს საქმისათვის მნიშვნელოვანი ესა თუ ის დოკუმენტი, სხვა გამომძიებლისათვის საგამომძიებო დავალების მიცემის თხოვნით მიმართოს საპროცესო ხელმძღვანელ პროკურორს, ცალკეული საგამომძიებო მოქმედებათა ჩასატარებლად მიიწვიოს თარჯიმანი, ექსპერტი, ამოსაცნობი პირი.

სისხლის სამართლის საქმის აღდგენის მიზნით, წერილობით მიმართოს შესაბამის ორგანოს ან დაწესებულებას საჭირო მასალების ან/და ინფორმაციის გადაცემის მოთხოვნით, აგრეთვე სრული მოცულობით ჩაატაროს საპროცესო მოქმედებები.

თუკი გასაჩივრებულია გამომძიებლის ესა თუ ის მოქმედება, ის ვალდებულია გაუგზავნოს საჩივარი და სისხლის სამართლის საქმის მასალები საპროცესო ხელმძღვანელ პროკურორს ან სასამართლოს.

როგორც დავინახეთ, გამომძიებელი საპროცესო კანონმდებლობით ბრალდების მხარედ მოიაზრება (სსსკ მე-3 მუხლის მე-6 პუნქტი), ერთი შეხედვით შეიძლება წარმოვიდგინოთ თითქოს ის მხოლოდ ბრალდების ფუნქციას ახორციელებს, მაგრამ თუ ღრმად გავაანალიზებთ საპროცესო კანონმდებლობას და ჩავეულრმავედებით პრობლემის არსს, დავინახავთ, რომ გამომძიებლის ცალკეული უფლებამოსილება წარმოადგენს სხვა არაფერს, თუ არა სასამართლო ფუნქციის გამოვლენას.²³ შეჯიბრებითობის პროცესი გულისხმობს სამმხრივ სამართალურთიერთობის არსებობას, რადგანაც სისხლის სამართლებრივ დევნასა და დაცვას შორის დგას ნეიტრალური არბიტრი — სასამართლო ორგანო, რომელიც სისხლის სამართლის საქმეზე იღებს ყველა ძირითად გადაწყვეტილებებს. ამგვარი არბიტრის არ არსებობის შემთხვევაში ბრალდებული და ადვოკატი არათანაბარ მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდნენ საგამომძიებო ორგანოსა და პროკურორთან მიმართებაში.

23 Уголовный процесс, под ред. А.В. Смирнова, изд. КНОУРС, 2007, стр. 106-107

რა რაოდენობის უფლებებიც არ უნდა იყოს დეკლარირებული საპროცესო კანონმდებლობაში, ბრალდებულისა და ადვოკატის სასარგებლოდ, მათი პრაქტიკული რეალიზაციის პროცესში, მაინც ძალზე ბევრი იქნება დამოკიდებული გამოძიებასა და სისხლისსამართლებრივი დევნის ფუნქციის განმახორციელებელი ორგანოს შეხედულებაზე (ნებაზე). ამიტომაცაა, რომ სასამართლო ფუნქცია (მართლმსაჯულების ფუნქცია) შეჯიბრებითობის პროცესში თეორიული თვალსაზრისით გულისხმობს არა მარტო საქმის არსებით სასამართლო განხილვასა და საბოლოოდ განაჩენის დადგენას, არამედ მისი საქმიანობის ერთ-ერთი უმთავრესი ფუნქციის ქვაკუთხედს წარმოადგენს ასევე გამოძიების სტადიაში შუალედური საკითხების გადაწყვეტაც, რომელიც უშუალოდ დაკავშირებულია პირის ბრალეულობის საკითხის გადაწყვეტასთან. შეჯიბრებითობის პროცესის პირობებში მხოლოდ სასამართლოა უფლებამოსილი ბრალდებულის მიმართ გამოიყენოს საპროცესო იძულებითი ღონისძიებები (უპირველეს ყოვლისა, აღკვეთი ღონისძიების შეფარდება), ასევე, ადვოკატის აცილება. ბრალდების მხარემ შეჯიბრებითობის პროცესის პირობებში თავისი პროცესუალური მონინალმდევის მიმართ არ უნდა გამოიყენოს ისეთი პროცესუალური ღონისძიებები, რომლითაც ირღვევა თანასწორობის პრინციპი (გამონაკლისია დაკავება), გამომძიებელი და პროკურორი სასამართლოს ნებართვის გარეშე ვერ ჩაატარებენ ისეთ საგამომძიებო თუ პროცესუალურ მოქმედებებს, რომლითაც იზღუდება ადამიანის უფლებები (ჩხრეკა, ამოღება, ქონებაზე ყადაღის დადება და სხვ.), ამასთანავე, ბრალდებულს უფლება აქვს გამომძიებლის და პროკურორის მოქმედება, საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული შემთხვევები გაასაჩივროს სასამართლოში (სსსკ 38-ე მუხლის მე-15 ნაწ.) მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხს წყვეტს მხოლოდ სასამართლო (სსსკ 72-ე მუხლის მე-5 ნაწ.) და ბოლოს, გამომძიებელი ვალდებულია შეასრულოს სასამართლოს განჩინება.

ყველა ზემოაღნიშნულ უფლებამოსილებას სისხლისსამართალწარმოების პროცესში ამა თუ იმ დონით ახორციელებს არა მხოლოდ სასამართლო, არამედ გამომძიებელიც. ამდენად, პროცესის მსვლელობის დროს ერთმანეთს ენაცვლება სისხლისსა-

მართლებრივი დევნის, სასამართლო მართლმსაჯულების და დაცვის ფუნქციები, რაც შეჯიბრებითობის პროცესის რეალურად განხორციელების უმთავრეს პირობას წარმოადგენს.

უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ მოქმედმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 47-ე მუხლმა გაითვალისწინა ასევე გამოძიებლის დაკითხვა სასამართლოში, რა დროსაც ის მოწმის სტატუსით სარგებლობს.

საპროცესო კანონმდებლობის ეს ნოვაცია დამახასიათებელია ანგლოამერიკული სამართლის სისტემისათვის და საესე-ბით შეესაბამება შეჯიბრებითობის პრინციპის რეალიზაციას სისხლისსამართალწარმოების პროცესში, ვფიქრობთ, სასამართლო ორგანოები გამოძიებლის დაკითხვის საშუალებით, უფრო მეტად ჩანვდებიან ბრალდების მხარის მიერ წარმოდგენილ მტკიცებულებათა არსში, გაუმარტივდებათ მათი შეფასება, რაც საბოლოოდ სამართლიანი განაჩენის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს წინაპირობას წარმოადგენს.

და ბოლოს, არ შეიძლება არ გავიზიაროთ პროფ. ნ. გაბრიჩიძის შეხედულება იმის შესახებ, რომ სასამართლოში გამოძიებლის და პროკურორის დაკითხვა მთელი რიგი თავისებურებებით ხასიათდება, ისინი ბრალდების მხარეს წარმოადგენენ და მათი დაკითხვის პროცედურული წესები, პროცესის სხვა მონაწილეებთან შედარებით (ბრალდებული, დაზარალებული, ექსპერტი, თარჯიმანი) არ შეიძლება ერთ სიბრტყეზე იქნეს დაყვანილი²⁴, ამიტომაც საპროცესო კანონმდებლობაში გამოძიებლის და პროკურორის დაკითხვის თავისებურებანი აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული.

ახალი საპროცესო კანონმდებლობის შესაბამისად, სისხლის სამართლებრივი დევნის დისკრეციული უფლებამოსილება მხოლოდ პროკურორს გააჩნია.

ამასთან მიმართებაში ისმება მეტად საგულისხმო ორი შეკითხვა. პირველი, რას გულისხმობს საპროცესო კანონმდებლობა სისხლისსამართლებრივ დევნის ცნებაში და მეორე — მართლაც

24 ნ. გაბრიჩიძე, გამოძიების ცალკეული პროცესუალური პრობლემები, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის I საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, „სამართლის აქტუალური პრობლემები“, 2010 წლის 18-19 დეკემბერი, თბილისი, გვ. 133-137.

მხოლოდ პროკურორი სარგებლობს სისხლისსამართლებრივი დევნის დისკრეციული უფლებით, თუ ამ ფუნქციის განხორციელება გამომძიებელსაც გააჩნია?

წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსისაგან განსხვავებით, ახალ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში სისხლისსამართლებრივი დევნის ცნება გათვალისწინებული არ არის, მაგრამ თუ დავესესხებით წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 44-ე მუხლის 43¹ ნაწილს „სისხლისსამართლებრივი დევნაა ამ კოდექსით გათვალისწინებული უფლებამოსილი პირის მიერ განხორციელებულ მოქმედებათა ერთობლიობა, რომლის მიზანია ბრალდებულის მიმართ სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონით გათვალისწინებული ღონისძიებების გამოყენების უზრუნველყოფა“. მართალია ახალ საპროცესო კოდექსში, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არ არის მოცემული სისხლის სამართლებრივი დევნის ცნების დეფინიცია, მაგრამ 167-ე მუხლის პირველი ნაწილი განსაზღვრავს სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებას, რომელიც იწყება პირის დაკავებისთანავე ან ბრალდებულის ცნობისთანავე (თუ ის არ დაკავებულა).²⁵

თუ თვალს გადავაგვლებთ ახალ საპროცესო კოდექსის ცალკეულ დებულებებს, მართლაც მოგვეჩვენება, რომ მხოლოდ პროკურორი სარგებლობს დისკრეციული სისხლისსამართლებრივი დევნის უფლებით (მაგალითად, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-16, 166-ე, 196-ე მუხლები და ა.შ.), მაგრამ თუ ღრმად დავეუკვირდებით – დავინახავთ, რომ გამომძიებელიც გარკვეული დოზით ახორციელებს სისხლისსამართლებრივ დევნასაც, მაგალითად, გამომძიებელს აქვს ბრალდებულის დაკავების უფლება (172-ე მუხლი), ასევე; პროკურორის დაავლებით გამომძიებელი ბრალდების შესახებ დადგენილებას გააცნობს ბრალდებულს (169-ე მუხლის ე-5 ნაწ.) და ა.შ. ამდენად ის გარემოება, რომ მხოლოდ პროკურორი სარგებლობს დისკრეციული სისხლისსამართლებრივი დევნის უფლებით, როგორც ეს ყველა ცივილიზებულ ქვეყანაშია მიღებული, სავსებით მართე-

25 მ. მამნიშვილი, გამომძიებლის უფლებამოსილების ზოგიერთი კონცეპტუალური საკითხი. სოხუმის უნივერსიტეტის შრომები. ტ. I, 2007, გვ. 355-356.

ბულია, მაგრამ ვფიქრობთ, გამომძიებელი არც ბრალდების მხარეს უნდა წარმოადგენდეს და არც უფლება არ უნდა ჰქონდეს განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა, ის უნდა იყოს ნეიტრალური, მიუკერძოებელი ფიგურა სისხლისსამართალწარმოების პროცესში. ამის გარეშე შეუძლებელია გამომძიებელმა განახორციელოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 37-ე მუხლის მეორე ნაწილით დაკისრებული მოვალეობა აწარმოოს გამოძიება ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად.

რაც შეეხება საპროცესო კოდექსის მე-16 მუხლის დებულებას, რომლის მიხედვითაც სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებისა და შეწყვეტის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას პროკურორი სარგებლობს დისკრეციული უფლებამოსილებით, რა დროსაც ხელმძღვანელობს საჯარო ინტერესებით, — სავესებით მართებულია, მაგრამ ამასთან დაკავშირებით იბადება ერთი ლოგიკური კითხვა — პროკურორის ამ უფლების რეალიზაციისას ცალკეულ დანაშაულებათა ჩადენისას (სსკ 137-ე მუხლის პირველი ნაწილი, 139-ე, 153-ე, 157-ე, 167-ე, 175-ე, 189-ე და 189¹-ე მუხლები) ხომ არ შეიზღუდება დაზარალებულის პირადი და საოჯახო უფლებები და კანონიერი ინტერესები, რასაც სამართლებრივი ნორმებით იცავს საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლი, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლი და სხვა საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტები და ამასთან დაკავშირებით, ხომ არ იქნებოდა უმჯობესი კანონმდებელს შეენარჩუნებინა წინა სისხლის სამართლის პროცესში გათვალისწინებული კერძო-საჯარო სისხლისსამართლებრივი დევნა.

ისეთ პირობებში, როდესაც მოქმედმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა უარი თქვა წინასწარი გამოძიების ინსტიტუტზე, სამწუხაროდ, დაზარალებული აღარ მოიაზრება ბრალდების მხარედ, ალბათ, ასეთ პირობებში სავსებით ლოგიკურია მხოლოდ პროკურორმა განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა, რა დროსაც უნდა გაითვალისწინოს საჯარო ინტერესები. ამ საკითხის საწინააღმდეგოდ გადაწყვეტა ისე, რომ დაზარალებულსაც მისცემოდა სისხლისსამართლებრივი დევნის ფუნქცია და ყოფილიყო ბრალდების მხარე, ვფიქრობ, აზრს დაკარგავდა საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტის პრაქტიკაში

რელიზაცია, რამდენადაც ასეთ დროს დაზარალებული საერთოდ გაძევებულია სისხლისსამართალწარმოების პროცესიდან. არ არის გამორიცხული მას უარი განეცხადებინა ბრალდებული-სათვის საპროცესო შეთანხმების გამოყენების ან სასჯელისაგან მის სრულ გათავისუფლებაზე, რაც პროკურორს დაზარალებულის, როგორც ბრალდების მხარის, მოთხოვნა, ალბად უნდა დაექმაცოფილებინა. აღნიშნული საკითხის სხვა მხრივ გადანყვეტიტ შეიზღუდებოდა დაზარალებულის, როგორც ბრალდების მხარის, უფლებები და კანონიერი ინტერესები, რაც აშკარად წინააღმდეგობაში მოვიდოდა მოქმედი სისხლის სამართლის პროცესის პრინციპებთან და მის ცალკეულ დებულებებთან.

მიუხედავად ამისა, ჩვენი აზრით, დაზარალებულის სტატუსის ამგვარი რეგულაცია მოქმედ საპროცესო კანონმდებლობაში აშკარად ეწინააღმდეგება საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო კონვენციებსა და დეკლარაციებს.

ამასთანავე, საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 8 ოქტომბრის 181 ბრძანებამ „სისხლის სამართლის პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპების ზოგადი ნაწილის დამტკიცების შესახებ“ განსაზღვრა სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების სახელმძღვანელო პრინციპები და დევნის დაწყებისას პროკურორმა უნდა გაითვალისწინოს მრავალი გარემოებები, მათ შორის: ა) სახელმწიფო სამართლებრივი პრიორიტეტები; ბ) დანაშაულის ბუნება და სიმძიმე; გ) სისხლისსამართლებრივი დევნის პრევენციული გავლენა; დ) პირის ბრალეულობის ხარისხი; ე) პირის კრიმინალური წარსული; ვ) გამოძიებასთან თანამშრომლობის სურვილი; ზ) პიროვნული მახასიათებლები; თ) მოსალოდნელი სასჯელი მსჯავრდების შემთხვევაში ან სხვა შედეგი.

ხსენებული გარემოებანი არ არის ამომწურავი, ამავე დროს ყოველ კონკრეტულ საქმეში ყველა ფაქტორის განხილვა არ არის აუცილებელი, რადგან მათი განხილვის საჭიროება დამოკიდებულია კონკრეტული საქმის გარემოებაზე.

ბრძანებაში, როგორც დავინახეთ, ჩამოყალიბებული და შეფასებულია საჯარო კრიტერიუმები სახელმწიფო პრიორიტეტის განსაზღვრისას. მასში ასევე აღნიშნულია, რომ „სახელმწიფო რესურსები არ არის საკმარისი დანაშაულის ყველა ფაქტზე

სისხლისსამართლებრივი დევნის განსახორციელებლად; სწორედ შეზღუდული რესურსების ეფექტურად გამოყენების მიზნით განისაზღვრება სისხლის სამართლის პოლიტიკის პრიორიტეტული მიმართულებები“, ბრძანებაში ხაზგასმულია სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიზნის — დანაშაულის პრევენციის მიღწევა სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების გარეშე.

მიგვაჩნია, რომ პროკურორის მაინც ძალზე ფრთხილად და სკრუპულოზურად მოუწევს იმ დანაშაულებებზე დისკრეციული სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყება, როდესაც ამა თუ იმ დოზით ილახება დაზარალებულის პირადი და საოჯახო უფლებები და კანონიერი ინტერესები.

ვფიქრობთ, არაფრით არ არის გამართლებული, როდესაც პროკურორის მიერ გამოტანილი დადგენილება სისხლის სამართლებრივი დევნის შეწყვეტის შესახებ მხარის მიერ მხოლოდ ერთჯერადად საჩივრდება ზემდგომ პროკურორთან. ალბათ, უმჯობესია ქართულმა საპროცესო კანონმდებლობამ გაიზიაროს კონტინენტური ევროპის პროცესუალური წესები იმის შესახებ, რომ ის გასაჩივრებული იქნეს სასამართლოში, რაც მეტი სამართლიანობის დისონანს შეიტანს ქართულ საპროცესო კანონმდებლობაში. მით უმეტეს, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი დევნა შესაძლოა არ დაიწყოს ან შეწყდეს, თუ ის ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპებს.

მიგვაჩნია ასევე, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 33-ე მუხლს, სადაც პროკურორის სტატუსზეა საუბარი, ცალკე პუნქტად დაემატოს პროკურორის ისეთი უმნიშვნელოვანესი საპროცესო მოქმედება, როგორიცაა პირის ბრალდების შესახებ დადგენილების გამოტანა. მართალია ეს პროცედურა ასახულია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 169-ე მუხლში, მაგრამ აღნიშნული დებულების ცალკე პუნქტად ჩამოყალიბება საპროცესო კოდექსის 33-ე მუხლში, სადაც საუბარია პროკურორის სტატუსზე, უფრო მკვეთრად გაუსვავდა ხაზს სისხლისსამართლებრივ დევნაში პროკურორის დისკრეციულ ფუნქციაზე.

§3. სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებები

სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებები შედარებით ახალი ინსტიტუტია ქართულ საპროცესო კანონმდებლობაში, რომელიც შემოღებულ იქნა წინა საპროცესო კოდექსის მოქმედების ბოლო წლებში, 2005 წლის 16 დეკემბრის კანონით.

აღნიშნული ინსტიტუტის არსებობა თანამედროვე სისხლის-სამართალწარმოების პროცესში არა მარტო აქტუალურია, არამედ აუცილებელიცაა, რადგანაც შეუძლებელია სისხლის სამართლის საქმეზე მაღალი ალბათობის დონეზე დადგინდეს პირის ბრალეულობა ჩადენილ ქმედებაში, თუკი პროცესის მონაწილეთა (მოწმე, დაზარალებული, მათი ოჯახის წევრები და ა.შ.) უსაფრთხოება კანონმდებლობის ძალით არ იქნება დაცული. სწორედ ამიტომაცაა, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ არაერთხელ განიხილა ეს საკითხი და მიიღო დეკლარაციები, სადაც ხაზგასმულია პროცესის მონაწილეთა, განსაკუთრებით დანაშაულის მსხვერპლთა სპეციალური დაცვის საკითხები, მათ შორის აღსანიშნავია „დეკლარაცია მართლმსაჯულების ძირითად პრინციპებზე დანაშაულის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ“ (4/3, დამატება); „მოწმეების დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან დაცვის სახელმძღვანელო პრინციპები“ (რეზოლუცია, 2005/20) და ა.შ.

უახლოესი წარსულის საგამოძიებო-სასამართლო პრაქტიკიდან შეიძლება მოვიყვანოთ მრავალი მაგალითი იმისა, როდესაც მოწმემ თუ დაზარალებულმა მათ მიერ ადრე მიცემული ჩვენებები უარყვეს მხოლოდ იმიტომ, რომ საქმის მსვლელობით დაინტერესებული პირებისაგან განიცდიდნენ სიცოცხლის მოსპობის თუ ჯანმრთელობის დაზიანების, ანდა ოჯახის განადგურების მუქარას და არც თუ იშვიათ შემთხვევაში შანტაჟსაც კი. საკითხის გადაწყვეტას ართულებდა ის გარემოება, რომ ადრე მოქმედი საპროცესო კანონმდებლობით პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებები გათვალისწინებული არ იყო და ასეთ დროს საქმის მწარმოებელი ორგანოები იძულებულნი იყვნენ დაკმაყოფილებულიყვნენ მხოლოდ შსს ორგანოებში ინ-

ფორმაციის მიზნოდებით, თავის მხრივ, შს ორგანოების მუშაკები საკანონმდებლო ბაზის არ არსებობის გამო მოწმის თუ დაზარალებულის დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან რეალურ დაცვას ვერ ახორციელებდნენ და მათი საქმიანობა ფორმალურ ხასიათს ატარებდა; ამის გამო მოქალაქეებს ნდობა ეკარგებოდათ სამართალდამცავი მუშაკების მიმართ, გავრცელებულ ხასიათს ატარებდა მოწმეების თუ დაზარალებულების მიერ ბრალდებულის სასარგებლო ჩვენების მიცემა, ანდა მათი მხრიდან ცრუ, წინასწარ შედგენილი მტკიცებულებების წარდგენა, რის გამოც არც თუ იშვიათ შემთხვევაში დანაშაული გაუხსნელი რჩებოდა, ხოლო დამნაშავე — დაუსჯელი.

საქართველოს ინტეგრაციამ ძირითად საერთაშორისო პაქტებსა და კონვენციების სისტემაში და განსაკუთრებით, მისმა მიღებამ ევროსაბჭოში დააჩქარა თავისი ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოყვანა, საყოველთაოდ აღიარებულ კონვენციებსა და ხელშეკრულებების მოთხოვნებთან, მათ შორის აღსანიშნავია სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის ღონისძიების ინსტიტუტიც.

სწორედ ამ პრობლემის გადაწყვეტას ეძღვნება საქართველოს საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენების ინსტიტუტი, რომელიც კარგა ხანია ფუნქციონირებს უცხოეთის მრავალ ქვეყანაში ცალკე კანონების სახით და იცავს იმ პირების უფლებებსა და კანონიერ ინტერესებს, რომლებიც ჩაბმულნი არიან სისხლის სამართალწარმოების პროცესში.

საქართველოს სისხლის სამართლის ახალ საპროცესო კოდექსში ამ ინსტიტუტს დაეთმო სპეციალური თავი, რითაც ხაზი გაესვა მის მნიშვნელობას.

წინა საპროცესო კოდექსთან შედარებით, მოქმედ საპროცესო კანონმდებლობაში სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენების პროცედურული წესები შედარებით გამარტივებულია. თუ კი ადრე მოქმედი საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებდა სპეციალური დაცვის ღონისძიების გამოყენების სასამართლო განხილვის პროცედურებს, ამჟერად პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენების უფლებამოსილებით

მხოლოდ პროკურორი სარგებლობს.

ისმება მეტად საგულისხმო შეკითხვა: პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებები პროცესის რომელ სუბიექტზე შეიძლება იქნეს გამოყენებული და ის ხომ არ ვრცელდება საქმის მწარმოებელი ორგანოების თანამდებობის პირებზე? ამის შესახებ, სამწუხაროდ, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში რაიმე მინიშნება გაკეთებული არ არის, რაც კანონმდებლობის ხარვეზად მიგვაჩნია, მაგრამ უნდა შევნიშნოთ, რომ საპროცესო კოდექსის 68-71 მუხლებს სპეციალური დაცვის ღონისძიების გამოყენებისას ძირითადი აქცენტი გადატანილი აქვს პროცესის იმ მონაწილეებზე (მოწმე, დაზარალებული, ექსპერტი და ა.შ.), რომლებიც ეხმარებიან მართლმსაჯულებას — მაღალი ალბათობის დონეზე დადგინდეს პირის ბრალი ჩადენილ ქმედებაში.

მართალია, 2000 წლის 6 ოქტომბერს ევროსაბჭოს მინისტრიალის კომიტეტმა განიხილა პროკურატურის ფუნქციები მართლმსაჯულების განხორციელების სისტემაში, სადაც პროკურორის უფლებამოსილების სხვადასხვა საკითხებთან ერთად მის წევრ სახელმწიფოებს მისცა რეკომენდაცია იმის შესახებ, რომ, თუ პროკურორების სამსახურებრივი უფლებამოსილების განხორციელებისას მათ ან მათი ოჯახის წევრების მიმართ განხორციელდა სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისათვის საშიში მუქარა, ხელისუფლებამ მათი დაცვისათვის უნდა გამოიყენოს შესაბამისი ღონისძიებები,²⁶ მაგრამ არ შეიძლება საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული სპეციალური დაცვის ღონისძიებები პროკურორზე ან გამომძიებელზე იქნეს გავრცელებული, რადგანაც მათი უფლებებისა და ინტერესების დაცვის ღონისძიებები სხვა დამატებითი სპეციალური კანონმდებლობითაა გარანტირებული და ეს ღონისძიებები გამოყენებული უნდა იქნეს მხოლოდ იმ სუბიექტებზე, რომლებიც ეხმარებიან მართლმსაჯულების განხორციელებას.

ჩვენს მოსაზრებას ადასტურებს აღნიშნულ პრობლემაზე საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მიღებული ხსენებული არსებითი დეკლარაცია თუ სხვა უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტები.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 67-ე მუხლის

26 <http://www.unde.org/ndf>.

თანახმად, პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალური ღონისძიებები გამოყენებული უნდა იქნეს, თუ:

ა) განიხილება საქმე ისეთი ქმედების ჩადენის ფაქტზე, რომლის საჯარო განხილვა თავისი ბუნებით ზიანს მიაყენებს პროცესის მონაწილის პირად ცხოვრებას;

ბ) პროცესის მონაწილის ვინაობისა და საქმეში მონაწილეობის გასაჯაროებით მნიშვნელოვანი საფრთხე დაემუქრება მის ან მისი ახლო ნათესავის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას ან ქონებას.

გ) პროცესის მონაწილე დამოკიდებულია ბრალდებულზე, ეს ისეთი შემთხვევებია, როდესაც დანაშაული ჩადენილია ოჯახში, ანდა სამსახურეობრივად მონმე, დაზარალებული ან სხვა პირი დამოკიდებულია ბრალდებულზე.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 68-ე მუხლის თანახმად პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალური ღონისძიების სახეა:

პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალურ პროგრამაში ჩართვა, პროკურორი უფლებამოსილია საქართველოს მთავარი პროკურორის ან მისი მოადგილის თანხმობით გამოიყენოს პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალური ღონისძიება და ამ მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებულ დაცვის სპეციალურ პროგრამაში ჩართოს პროცესის მონაწილე ან პირი, რომელიც შეიძლება გახდეს პროცესის მონაწილე, მასთან დაკავშირებული პირი, ანდა მისი ახლო ნათესავი, მისი თანხმობით.

პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალური პროგრამით დადგენილი წესით საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრო საპროცესო კანონით გათვალისწინებული წესით ასეთი პირების მიმართ იყენებს დაცვის კონკრეტულ ღონისძიებებს. ასეთი ღონისძიებებია:

ა) მიკვლევის საწინააღმდეგო ღონისძიებების გატარება. საჯარო რეესტრში ან სხვა საჯარო ხასიათის ჩანაწერში პროცესის მონაწილის ამოცნობის და იდენტიფიცირების შესაძლებლობის შემცველი მონაცემების, კერძოდ, სახელის, გვარის, მისამართის, სამუშაო ადგილის, პროფესიის ან სხვა შესაბამისი ინფორმაციის შეცვლა ან ამოღება;

ბ) ვინაობის შეცვლა და მასზე ახალი დოკუმენტის გაცემა –

ფსევდონიმის მინიჭება, გარეგნობის შეცვლა, ამოცნობისა და იდენტიფიცირების შესაძლებლობის შემცველი საპროცესო და სხვა დოკუმენტების გასაიდუმლოება.

დ) უსაფრთხოების ზომების მიღება(პირადი დაცვა, განგაშზე გამოძახება და სხვა).

ე) საცხოვრებელი ადგილის დროებით ან სამუდამოდ შეცვლა

ე) სხვა სახელმწიფოში გაყვანა (რელოკაცია). პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალურ პროგრამაში ჩართვისა და დაცვის კონკრეტული ღონისძიებების განხორციელების პროცედურებს ერთობლივად განსაზღვრავენ საქართველოს იუსტიციისა და შინაგან საქმეთა მინისტრები.

პროცესის მონაწილის დაცვის სპეციალური ღონისძიების ხარჯებს სახელმწიფო გაიღებს.

პროკურორმა დაცვის სპეციალური ღონისძიების გადანყვეტილებაში უნდა მიუთითოს, დაცვის რომელი სპეციალური ღონისძიება უნდა გამოიყენოს; პირი, რომლის მიმართაც გამოიყენება დაცვის სპეციალური ღონისძიება, ამ ღონისძიების გამოყენების ვადა. ამასთანავე დაცვის ღონისძიება შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს უვადოდ.

დაცვის სპეციალური ღონისძიების გამოყენების შესახებ გადანყვეტილება არ არის საჯარო. ეს გადანყვეტილება ეცნობება მხოლოდ დასაცავ პირს.

დაცვის სპეციალური ღონისძიების გამოყენების ვადის ამოწურვის შემთხვევაში შესაძლებელია ვადის გაგრძელება, თუ კვლავ არსებობს ამ ღონისძიების გამოყენების საჭიროება, ხოლო საჭიროების არ არსებობის გამო ამ ღონისძიებას აუქმებს ის პირი, ვინც ეს გადანყვეტილება მიიღო, რის შესახებაც დაუყოვნებლივ ეცნობება დასაცავ პირს.

დაცვის სპეციალური ღონისძიების გამოყენების აღსრულების შესახებ 3 დღის ვადაში ეცნობება პროკურორს, რომელმაც ეს ღონისძიება გამოიყენა.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 71-ე მუხლის თანახმად, დაცვის სპეციალური ღონისძიებების აღსრულებას უზრუნველყოფს შინაგან საქმეთა სამინისტრო.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევას, როდესაც სპეციალური დაცვის ღონისძიება გამოყენებული უნდა იქნეს გამოძიების სტადიაზე. ასეთ დროს მონმეს აღარ შეუძლია გამოცხადდეს სასამართლოში ან დეკონირებულად მოხდეს მისი დაკითხვა საქმის არსებითი განხილვის დროს. ამიტომ გამოძიების სტადიაზე მხარის შუამდგომლობით გამოძიების ადგილის ან მონმის ადგილსამყოფელის მიხედვით მაგისტრანტი მოსამართლის წინაშე მონმედ შეიძლება დაიკითხოს პირი, რომლის მიმართაც გამოიყენება ან არსებობს საკმარისი საფუძველი, რომ მის მიმართ გამოყენებული იქნეს დაცვის სპეციალური ღონისძიებები. ასეთი წესით დაკითხული მონმის ჩვენება მიიჩნევა მტკიცებულებად და მისი ხელახალი დაკითხვა საქმის არსებითი განხილვის დროს აუცილებელი აღარ არის. გამონაკლის შემთხვევაში, მართლმსაჯულების ინეტერესებიდან გამომდინარე, მხარის დასაბუთებული შუამდგომლობით და მოსამართლის გადანყვეტილებით შესაძლებელია დაკითხვა მოხდეს მეორე მხარის წინასწარი ინფორმირებისა და დასწრების გარეშე. მაგრამ ასეთ შემთხვევაში, მონმის მიერ მიცემული ჩვენება საქმის არსებითი განხილვისას დაუშვებელ მტკიცებულებად მიიჩნევა, თუ შესაძლებელია მისი ხელახალი დაკითხვა (სსსკ 114-ე მ.), სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-40 მუხლის თანახმად, მოსამართლეს უფლება აქვს, მონმის დაკითხვის დროს უარი თქვას ბრალდებულის დასწრებაზე, თუ გამოიყენება მონმის დაცვის ერთ-ერთი სპეციალური ღონისძიება.²⁷

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 273-ე მუხლის თანახმად, გამამტყუნებელი განაჩენის აღწერილობით სამოტივაციო ნაწილში სასამართლო ვალდებულია დაასაბუთოს პროცესის მონაწილის მიმართ დაცვის სპეციალური ღონისძიების გამოყენება, შეცვლის ან გაუქმების შესახებ, ხოლო სსსკ 274-ე მუხლის თანახმად, გამამტყუნებელი განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილი უნდა შეიცავდეს პროცესის მონაწი-

27 ლ. გვრიტიშვილი, სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური პროგრამის წარმოშობის ისტორია, e-mail: gvrishvili@mail.com, გვ. 21. უნდა აღინიშნოს, რომ ბიზნეს-ინჟინერიზმის ფაკულტეტის მაგისტრატურის მე-2 კურსის სტუდენტს ლ. გვრიტიშვილს პროცესის მონაწილეთა დაცვის ღონისძიებების პროგრამის წარმოშობის ისტორია საფუძვლიანად აქვს შესწავლილი და ორიგინალურ ნაშრომს წარმოადგენს.

ლის მიმართ დაცვის სპეციალური ღონისძიების გამოყენებით, შეცვლის ან გაუქმენის შესახებ საკითხის გადაწყვეტას.

ადამიანით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) მსხვერპლთა, დაზარალებულთა დაცვის, დახმარებისა და რეაბილიტაციის ღონისძიებები გათვალისწინებულია „ადამიანით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ საქართველოს კანონით.

დაბოლოს, უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ თვით პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენების ინსტიტუტის გათვალისწინებით ქართულ საპროცესო კანონმდებლობაში დადებითი მოვლენაა, მაგრამ მაინც უმჯობესი იქნებოდა მისი ცალკე კანონის სახით არსებობა, რა დროსაც უფრო დახვეწილი და სრულყოფილი გახდებოდა მისი ცალკეული პროცედურული საკითხები, დაზუსტებული იქნებოდა პროცესის იმ მონაწილეთა წრეც, ვისზედაც შესაძლებელი იქნებოდა ამ ღონისძიების გამოყენება და, რაც მნიშვნელოვანია, პრაქტიკოსი მუშაკებისათვის უფრო ადვილად გასაგები და გამოსაყენებელი გახდებოდა, მით უმეტეს, რომ ამას საერთაშორისო სამართლებრივი პრაქტიკაც ადასტურებს, რადგანაც უმრავლეს ქვეყნებში პროცესის მონაწილეთა დაცვის პროცედურებს ცალკე კანონები არეგულირებენ, მაგალითად, ავსტრალიის კანონი „მონმეთა დაცვის შესახებ“ (1994 წლის 13 ოქტომბერი), გერმანიის კანონი „მონმეთა დაცვის შესახებ, რომლებსაც საფრთხე ემუქრებათ“ (2011 წლის 11 დეკემბერი), იტალიის კანონი „მონმეთა და იმ პირთა დაცვის შესახებ, რომლებიც ეხმარებიან მართლმსაჯულებას“ (1991 წლის 15 მარტი), კანადის კანონი და პროგრამა მონმეთა დასაცავად (1996 წელი), აშშ-ს კანონმდებლობა მონმეთა დაცვის შესახებ, ლატვიის კანონი „განსაკუთრებული დაცვის შესახებ“ (2005 წლის 19 მარტი), რუსეთის ფედერაციის ფედერალური კანონი დაზარალებულების, მონმეების და პროცესის სხვა მონაწილეთა სახელმწიფო დაცვის შესახებ“ (2004 წლის 31 ივნისი) და ა.შ. კიდევ მეტი, ინგლისში ფუნქციონირებს მონმეთა დაცვის ბიურო, რომელიც ქვეყნის შინაგან საქმეთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში იმყოფება.²⁸

28 Рекомендуемые виды практики в области защиты свидетелей при производстве по уголовным делам, касающихся организованной преступности. Организация объединенных нации, Нью-Йорк, 2008. www.unodc.org/documents/

იმის გათვალისწინებით, რომ პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენება პირდაპირ დაკავშირებულია მის ფინანსურ უზრუნველყოფასთან, რიგ შემთხვევებში მისი მოცულობა შეიძლება იყოს საკმაოდ სოლიდური, კიდევ უფრო მეტად მიანიშნებს იმაზე, რომ საჭიროა სპეციალური კანონის შემუშავება აღნიშნული ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად.

ამიტომ საშურ საქმედ მიგვაჩნია სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური ღონისძიების კანონპროექტის შემუშავება და მისი მიღება, როგორც ეს მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაშია აპრობირებული.

საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის ქარძო ნაწილის ასპექტები

§1 ზოგადი დებულებანი საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების შესახებ

თუ გადავხედავთ ქართულ იურიდიულ ლიტერატურას, დავრწმუნდებით, რომ მხოლოდ ცალკეულ სახელმძღვანელოებშია ფერმკრთალად საუბარი საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების ზოგად დებულებებზე, არა და, თუ ღრმად ჩავუკვირდებით პრობლემის აქტუალობას, დავინახავთ, რომ მისი ცალკეული ასპექტების მეცნიერულ კვლევას აქვს არა მარტო თეორიული, არამედ უაღრესად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობაც, მით უმეტეს, რომ ახალმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა, წინა საპროცესო კოდექსთან შედარებით, განსხვავებული ინტერპრეტაცია მისცა საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების ცალკეულ პროცესუალურ წესებს.

საგამოძიებო მოქმედებათა ზოგად დებულებებში იგულისხმება სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული თანამდებობის პირის მიერ განხორციელებულ მოქმედებათა ერთობლიობა, რომელთა შესრულება სავალდებულოა ყველა საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარებისას.

საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების ზოგადი დებულების ცნება რამდენადმე ფართოა საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების საერთო წესების ცნებასთან შედარებით.²⁹ ამ უკანასკნელის არსი გადმოცემულია საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 111-ე მუხლში და გათვალისწინებულია საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების ძირითადი პროცედურული მხარეები. საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების ზოგადი დებულებების ცნების არსის მნიშვნელობა ისაა, რომ ის კომპლექსურად უზრუნველყოფს საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების კანონიერებასა და დასაბუთებულობას, მათი წარმოების

29 В.К. Григорьев, А.В. Победкин, В.Н. Яшин, Уголовный процесс, Учебник, изд. «Эксмо», 2005, с. 391.

პროცესუალური წესების დაცვის გზით. 111-ე მუხლში ასევე მოცემულია საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების ფაქტიური და იურიდიული საფუძვლები, მათი აღსრულების აუცილებელი წინაპირობები, სუბიექტები, რომლებიც პასუხს აგებენ მათ კანონიერ ჩატარებაზე, საგამოძიებო მოქმედების მსვლელობის, ან შედეგების დაფიქსირების წესები და ა.შ.

ამდენად, ზოგადი დებულებანი საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების შესახებ კი არ ამოწურავს იმ პროცესუალურ წესებს, რომლებსაც საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 111-ე მუხლი ითვალისწინებს, არამედ მასში ჩართულია სხვა ისეთი ნორმები, რომელთა გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია საგამოძიებო მოქმედების კანონიერად ჩატარების უზრუნველყოფა.

საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების ზოგადი დებულებების სახით შეიძლება განიხილებოდეს საპროცესო კანონის შემდეგი მოთხოვნები:

1. საერთო წესით საგამოძიებო მოქმედებები შეიძლება ჩატარდეს მხოლოდ სისხლის სამართლის საქმის წარმოების დროს. საქართველოს სისხლის საპროცესო კოდექსის მე-100 მუხლის თანახმად, დანაშაულის ჩადენის შესახებ ინფორმაციის მიღების შემთხვევაში გამოძიებელი, პროკურორი ვალდებული არიან დაიწყონ გამოძიება. გამოძიებლის მიერ გამოძიების დაწყების თაობაზე დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს პროკურორს.

გამოძიების დაწყების შემდეგ გამოძიებელს, ასევე პროკურორს, რომელიც უშუალოდ ახორციელებს გამოძიებას და სარგებლობს გამოძიებლის სტატუსით, უფლება ეძლევათ ჩატარონ ნებისმიერი სახის საგამოძიებო მოქმედება. ისინი ვალდებული არიან გამოძიება აწარმოონ ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად, ამასთანავე, მხარეებს დადგენილი წესით საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებისას თანაბარი უფლება-მოვალეობები აქვთ. მხარეები საგამოძიებო მოქმედებას ატარებენ საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესით და დადგენილ ფარგლებში. დაცვის მხარის დასაბუთებული შუამდგომლობით, სასამართლო განჩინების საფუძველზე, საგამოძიებო მოქმედებას ატარებს გამოძიებელი, რომელიც არ შეიძლება იყოს იგივე პირი, რომელიც მოცემული საქმის გამოძიებას აწარმოებს. ასეთ

დროს გამომძიებელი უნდა შეარჩიოს საგამომძიებო ორგანოს ხელმძღვანელმა და მისი ვინაობა და საკონტაქტო მონაცემები დაცვის მხარეს უნდა ეცნობოს შუამდგომლობით მოთხოვნილი საგამომძიებო მოქმედების ჩატარებამდე. ამასთანავე, საგამომძიებო მოქმედებასთან დაკავშირებული ხარჯების ანაზღაურება ეკისრება ბრალდებულს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ბრალდებული სასამართლოს წარუდგენს მტკიცებულებებს, რომლითაც დასტურდება მის მიერ ამ ხარჯების ანაზღაურების შეუძლებლობა. დაცვის მხარეს უფლება აქვს მონაწილეობა მიიღოს თავისი მოთხოვნით ჩატარებულ საგამომძიებო მოქმედებაში.

დაცვის მხარის უფლება, შუამდგომლობით მიმართოს სასამართლოს საგამომძიებო მოქმედების ჩატარების თაობაზე, არ ვრცელდება სსსკ 112-ე მუხლის მე-5 ნაწილით გათვალისწინებულ გარემოებებზე (გადაუდებელი აუცილებლობა). დაცვის მხარეს არა აქვს უფლება, სასამართლოს ნებართვის გარეშე ჩაატაროს ისეთი საგამომძიებო მოქმედება, რომლის ჩატარებისათვის, საპროცესო კოდექსის თანახმად, საჭიროა ასეთი ნებართვა (ამოქმედდება 2014 წლის 11 სექტემბრიდან). სისხლის სამართალწარმოება არ მთავრდება საქმის სასამართლოში წარმართვის შემდეგაც, ამიტომაც საგამომძიებო მოქმედებები³⁰ შეიძლება ჩატარდეს სასამართლოში საქმის არსებითი განხილვის სტადიაზე სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 239-ე მუხლის მე-6 ნაწილის შესაბამისად. წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსთან შედარებით, ახალ საპროცესო კოდექსში არ არის ნათქვამი, მაგრამ ცალკეულ შემთხვევებში, საქმის არსებითი განხილვის დროს, სასამართლოს უფლება აქვს დაავალოს გამომძიებელს ან პროკურორს ამა თუ იმ საპროცესო მოქმედების ჩატარება, საგამომძიებო მოქმედებები შეიძლება ჩატარდეს, ასევე, საქმის განხილვისას სააპელაციო სასამართლოში, ასევე – ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო განაჩენის

30 ვითვალისწინებთ რა პრინციპულ განსხვავებას საგამომძიებო მოქმედებათა ჩამატარებულ სუბიექტებზე, ამასთანავე, აღნიშნულ მოქმედებათა თავისებურებებს, სასამართლოში განხორციელებულ საგამომძიებო მოქმედებებს შეიძლება ენოდოს სასამართლოს საგამომძიებო მოქმედება.

გადასინჯვისას (სსსკ 314-ე მუხლის 1 ნაწ.).

2. საგამოძიებო მოქმედებები უნდა ჩაატაროს მხოლოს იმ პირმა, რომელსაც კანონით მინიჭებული აქვს ამგვარი უფლება. როგორც წესი, ასეთი თანამდებობის პირია გამომძიებელი, ასევე ის გამომძიებელი, რომელმაც დაცვის მხარის შუამდგომლობით გათვალისწინებული საგამოძიებო მოქმედება უნდა ჩაატაროს. ამასთანავე, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 37-ე მუხლის შესაბამისად, თუ პროკურორი ახორციელებს გამოძიებას, სარგებლობს გამომძიებლის სტატუსით. ამასთანავე, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 33-ე მუხლის მე-6 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად, პროკურორი უფლებამოსილია, საგამოძიებო ქვემდებარეობის მოთხოვნათა დაცვით, სისხლის სამართლის საქმის გამოძიება დაავალოს ამა თუ იმ სამართალდამცავ ორგანოს ან გამომძიებელს, რის შემდეგაც გამომძიებელი, თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, უფლებამოსილია ჩაატაროს ყველა საგამოძიებო და სხვა საპროცესო მოქმედება, გარდა იმ მოქმედებებისა, რომელთა ჩატარებაც პროკურორის კომპეტენციაა.

გამომძიებელი ვალდებულია, სისხლის სამართლის საქმის გამოძიებასთან დაკავშირებით, შეასრულოს პროკურორის მითითებანი.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 33-ე მუხლის მე-6 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტის შესაბამისად, პროკურორი უფლებამოსილია მონაწილეობა მიიღოს საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებაში ან თვითონ აწარმოოს გამოძიება სრული მოცულობით, თუ პროკურორი თვითონ აწარმოებს გამოძიებას, როგორც აღვნიშნეთ, სარგებლობს გამომძიებლის სტატუსით. ამასთანავე, მხოლოდ პროკურორია უფლებამოსილი ისეთ საგამოძიებო მოქმედებათა ჩასატარებლად, რომლებითაც იზღუდება ადამიანის უფლებები, შუამდგომლობით მიმართოს სასამართლოს. სასამართლოს (მოსამართლეს) უფლება აქვს, მხარეთა შუამდგომლობის საფუძველზე, საქმის არსებითი განხილვის ან აპელაციის პროცესში ჩაატაროს საგამოძიებო მოქმედებები.

მოქმედი საპროცესო კანონმდებლობით ნოვაცია იმაშიც მდგომარეობს, რომ დაცვის მხარეც სარგებლობს საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების უფლებით.

3. საგამოძიებო მოქმედებები შეიძლება ჩატარდეს მაშინ, როდესაც არსებობს მათი ჩატარების ფაქტიური და იურიდიული საფუძვლები. ფაქტიურ საფუძვლებში იგულისხმება ისეთი სახის მტკიცებულებათა არსებობა, რომლებიც საფუძველს გვაძლევს ვივარაუდოთ, რომ საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების შედეგად, შესაძლებელია მივიღოთ ცნობები ფაქტებზე, რომლებსაც არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება საქმის სწორი გადაწყვეტისათვის. საგამოძიებო მოქმედებათა დაგეგმვის პროცესი ამა თუ იმ საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების შედეგები უფრო ხშირად სავარაუდო ხასიათს ატარებს, თუმცაღა ის უნდა ეფუძნებოდეს საქმეზე მოპოვებულ სხვა ობიექტურ მტკიცებულებებს. ამასთან, სამძებრო-ოპერატიული გზით მოპოვებული ინფორმაცია, თუ კი ასეთი არსებობს, მხედველობაში უნდა მიიღებოდეს საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარებისას, მაგრამ თავისთავად არაპროცესუალური გზით მიღებული ინფორმაცია არ შეიძლება გახდეს საპროცესო მოქმედებების ჩატარების საფუძველი, ამიტომ ვერ დავეთანხმებით პროფ. ა. რიუაკოვის მოსაზრებას იმაზე, რომ საგამოძიებო მოქმედებები შესაძლებელია ჩატარდეს ასევე მხოლოდ ოპერატიული ინფორმაციის საფუძველზე.³¹

საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების იურიდიული საფუძველია კანონით გათვალისწინებული აუცილებელი მოსამზადებელი პროცედურების შესრულება, რომლებიც წინ უსწრებენ საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარებას. რიგი საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების აუცილებელ წინაპირობას კანონმდებლობა უკავშირებს შესაბამისი მოტივირებული დადგენილების გამოტანას, ამგვარი პროცედურული წესი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც შეიძლება მის ჩატარებას მოჰყვეს სერიოზული სახელმწიფოებრივი იძულებითი ღონისძიება, ხოლო დადგენილება წარმოადგენს იძულებითი ღონისძიებების წინაპირობას, იმისათვის, რომ შესაძლებლობა მიეცეს მხარეებს გაასაჩივრონ გამოძიებლის გადაწყვეტილება, შემოწმდეს – არსებობდა თუ არა საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების საფუძველი.³²

31 Рыжаков А. П. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, М., 2002, с. 181.

32 Уголовный процесс. Учебник под. ред. Гриненко В.В., изд. «Норма»,

დადგენილების გამოტანა სავალდებულოა ექსპერტიზის დანიშვნის დროს (144 მუხლის მე-4 ნაწილი), ხოლო ისეთი საგამოძიებო მოქმედების ჩატარება, რომლითაც იზღუდება პიროვნების კონსტიტუციური უფლებები, დაკავშირებულია საცხოვრებელი ბინის, მიმონერის, პირადი ჩანაწერის, საფოსტო, სატელეგრაფო და სხვა შეტყობინებების საიდუმლოების შეზღუდვასთან, ტარდება მოსამართლის განჩინებით. ასეთ საგამოძიებო მოქმედებათა რიცხვს განეკუთვნება ჩხრეკა, ამოღება, მფლობელის ნების საწინააღმდეგოდ დათვალიერება; საფოსტო-სატელეგრაფო გზავნილებზე ყადაღის დადება და ამოღება, საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარება საცხოვრებელ სადგომში ან სხვა მფლობელებში მფლობელის ნების საწინააღმდეგოდ; შემონმება მონმესა და დაზარალებულზე იძულებითი ექსპერტიზის ჩასატარებლად ნიმუშის აღება, გვამის ექსკუმაცია. ასეთ შემთხვევებში პროკურორი მოტივირებულ შუამდგომლობით მიმართავს რაიონულ (საქალაქო) სასამართლოს მაგისტრატ მოსამართლეს, გამოძიების ადგილის მიხედვით, შესაბამისი საგამოძიებო მოქმედების ჩასატარებლად.

ჩვენ ვიზიარებთ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულ შეხედულებებს იმის შესახებ, რომ, მართალია, სასამართლო განჩინებით ხდება თანამდებობიდან გადაყენება, ქონებაზე ყადაღის დადება, მაგრამ ის არ შეიძლება ჩაითვალოს საგამოძიებო მოქმედებად, ასევე ითქმის დაკავებაზეც. მართალია, დაკავება ემსახურება მტკიცებულებათა მოპოვებას და შემონმებას, მაგრამ ისევე, როგორც თანამდებობიდან გადაყენება და ქონებაზე ყადაღის დადება, მაინც საპროცესო იძულებითი ღონისძიებაა, რაც შეეხება ნიმუშების აღებას საექსპერტო გამოკვლევისათვის, ის დამოუკიდებელი საგამოძიებო მოქმედებაა, რომელიც უფრო მეტად ტარდება სასამართლო ექსპერტიზისას.³³

4. საგამოძიებო მოქმედების ჩატარება და მისი პროცესუალური გაფორმება მკაცრად უნდა შეესაბამებოდეს საპროცესო კანონმდებლობას. აღნიშნული მოთხოვნა მნიშვნელო-

М. 2009. с. 218-219.

33 Уголовный процесс. Учебник под. ред. Гриненко В.В., изд. «Норма». М. 2009. с. 218-219.

ვანია, ვინაიდან თუკი საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებისას დაირღვა საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული მოთხოვნა საქართველოს სსსკ 72-ე მუხლის შესაბამისად, ჩაითვლება დაუშვებელ მტკიცებულებად და მას არავითარი პროცესუალური მნიშვნელობა აღარ ენიჭება.

საგამოძიებო მოქმედებათა შედეგები უნდა აისახოს შესაბამის საგამოძიებო მოქმედებათა ოქმში. საგამოძიებო მოქმედებათა ოქმის საერთო მოთხოვნებია ასახული საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 134-ე, 135-ე მუხლებში, რომელთა თანახმადაც საგამოძიებო მოქმედების ოქმში დგება საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებისას ან უშუალოდ მისი ჩატარების შემდეგ. ოქმი შეიძლება დაინეროს ხელით, დაიბეჭდოს მანქანაზე ან დამზადდეს კომპიუტერით ან სხვა ტექნიკური საშუალებით. ოქმის სისრულისათვის შეიძლება სტენოგრაფიის, ფოტო და კინოგადაღების, ვიდეო და აუდიოჩანაწერის გამოყენება. სტენოგრაფიული ჩანაწერი საქმეს არ ერთვის, ხოლო ფოტო კინოგადაღება და ვიდეო და აუდიოჩანაწერის მასალები ინახება საქმეში.

ოქმში აღნიშნული უნდა იყოს საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების ადგილი და თარიღი, მისი დაწყებისა და დამთავრების დრო, ჩატარების პირობები, იმ პირის თანამდებობა და გვარი, რომელმაც ჩაატარა საგამოძიებო მოქმედება, საგამოძიებო მოქმედების მონაწილეთა სახელი და გვარი, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში – მათი მისამართიც.

თუ საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებისას გამოყენებული იყო ფოტო და კინოგადაღება, აუდიო და ვიდეოჩანაწერი, ან დამზადდა კვალის ანაბეჭდები და ტვიფრები, შედგა ნახაზები და სქემები, უნდა აღინიშნოს აგრეთვე შესაბამისი მოქმედების ჩატარებისას გამოყენებული სხვა ტექნიკური საშუალებებიც. მათი გამოყენების პირობები და წესი, ობიექტები, რომელთა მიმართაც გამოიყენება ეს საშუალებები და მიღებული შედეგები. ოქმში, გარდა ამისა, უნდა აღინიშნოს ტექნიკურ საშუალებათა გამოყენების შესახებ, წინასწარ შეატყობინონ საგამოძიებო მოქმედების მონაწილე პირებს.

ოქმი გასაცნობად წარედგინება საგამოძიებო მოქმედების ყველა მონაწილეს. მათვე უნდა განემარტოთ, რომ უფლება აქვთ

გამოთქვან შენიშვნები, რომლებიც ოქმში აისახება. ოქმში შეტანილი ყველა შენიშვნა, დამატება და შესწორება დადასტურებული უნდა იყოს მათი ხელმოწერით.

ახალი საპროცესო კოდექსის დადებით მომენტად უნდა ჩათვალოს ის, რომ საგამოძიებო ოქმის შედგენის პროცედურული მხარეები ორ (სსსკ 134-135) მუხლშია გათვალისწინებული, კერძოდ, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 134-ე მუხლი შეეხება, ზოგადად, დებულებებს საგამოძიებო მოქმედების ოქმის შესახებ, ხოლო 135-ე მუხლში ასახულია ოქმის შედგენის ის თავისებურებები, რომლებიც ცალკეულ საგამოძიებო მოქმედებებს ახასიათებს (ჩხრეკა, ამოღება, საგამოძიებო ექსპერიმენტი და ა.შ.).

ცალკეულ შემთხვევებში, თუ კი პირდაპირ მითითებულ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში არაა საჭირო ოქმის შედგენა (მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 121-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, თუ არსებობს საკმარისი საფუძველი ეჭვისათვის, რომ დაკავებულს აქვს იარაღი ან აპირებს თავიდან მოიშოროს დანაშაულის ჩადენაში მისი მამხილებელი მტკიცებულებები), დამკავებელ თანამდებობის პირს უფლება აქვს ჩაატაროს ჩხრეკა, რაზედაც კეთდება აღნიშვნა დაკავების ოქმში. ამ შემთხვევაში პირადი ჩხრეკის ოქმი არ დგება. პირადი ჩხრეკის კანონიერებას ამონებს სასამართლო.

5. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 37-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, გამომძიებელი ვალდებულია სრულად და ობიექტურად წარმართოს გამოძიება. გამოძიების პროცესში, გამომძიებელს ხელმძღვანელობს პროკურორი, ამ ფარგლებში პროკურორი უფლებამოსილია შესაბამისი მითითებები მისცეს მას, იგი ასევე უფლებამოსილია, შუამდგომლობით მიმართოს სასამართლოს ისეთი საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების შესახებ, რომლებითაც იზღუდება პიროვნების კონსტიტუციური უფლებები, შემდგომ უკვე სასამართლოს განჩინების შესრულება მთლიანად გამომძიებელზეა დამოკიდებული. ახალ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში არ არის მითითებული გამომძიებლის სრული პასუხისმგებლობა საგამოძიებო მოქმედებათა კანონიერებისა და დასაბუთებულობის

ჩატარების შესახებ, მაგრამ მიგვაჩნია: იმ შემთხვევაშიც კი, თუ სასამართლომ (პროკურორის თანხმობით) ნებართვა მისცა გამომძიებელს ჩაატაროს საგამომძიებო მოქმედება, არ შეიძლება გამომძიებელი გათავისუფლდეს ამ მოქმედების დასაბუთებულობის და მით უმეტეს, კანონით გათვალისწინებული პროცედურული წესების ჩატარების პასუხისმგებლობისგან. რა სახის საგამომძიებო მოქმედებები უნდა ჩატარდეს და რა თანმიმდევრობით, წყვეტს მხოლოდ გამომძიებელი (რა თქმა უნდა, გათვალისწინებული უნდა იყოს დაცვის მხარის მიერ საგამომძიებო მოქმედების ჩატარების მოთხოვნის შუამდგომლობა), მაგრამ ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ გამომძიებელი ვალდებულია შეასრულოს პროკურორის სავალდებულო მითითებები საგამომძიებო მოქმედებათა ჩატარების შესახებ. ცალკეულ შემთხვევაში ერთი საგამომძიებო მოქმედების ჩატარებას შესაძლებელია მოჰყვეს სხვა საგამომძიებო მოქმედებათა ჩატარება, მაგალითად, საფოსტო-სატელეგრაფო გზავნილზე ყადაღის დადების შემთხვევაში, გამომძიებელი ვალდებულია გამოცხადდეს საფოსტო განყოფილებაში, დაათვალიეროს საფოსტო-სატელეფონო გზავნილები, დათვალიერება კი შეიძლება გახდეს მათი ამოღების საფუძველი.

6. საგამომძიებო მოქმედებათა ორგანიზებულად ჩატარებისათვის აუცილებელ შემთხვევაში გამომძიებელმა უნდა გამოიყენოს ოპერატიული სამსახურის შესაძლებლობები. ოპერატიული სამსახური, გამომძიებლის მოთხოვნით, ვალდებულია დაეხმაროს მას საგამომძიებო მოქმედებათა ჩატარებაში (სსსკ 37-ე მუხლის მე-6 ნაწილი); დახმარება შეიძლება გამოიხატოს საგამომძიებო მოქმედებათა ჩატარების ადგილის დაცვაში, ტრანსპორტით უზრუნველყოფისა და იმ პირების წარმოდგენაში, რომლებიც თავს არიდებენ საგამომძიებო მოქმედებაში მონაწილეობას.

7. საგამომძიებო მოქმედების ჩატარებისას დაუშვებელია ძალის, მუქარის, შანტაჟის, მოტყუებისა და სხვა უკანონო ხერხების გამოყენება, ასევე დაუშვებელია ამ მოქმედებაში მონაწილე პირების სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შექმნა. ადამიანის ღირსებისა და პატივის შელახვა არ უნდა იყოს პროცესუალური მოქმედების მიზანი და, არავითარ შემთხვე-

ვაში, პირის მიმართ გამოყენებული შეზღუდვა არ უნდა იყოს იმაზე მკაცრი, რაც საჭიროა სახელმწიფოებრივი იძულებითი ღონისძიებისთვის, რომელიც შესაძლებელია გამოიყენებოდეს ცალკეული საგამოძიებო მოქმედებებისთვის.

საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარება ღამით დაუშვებელია (ღამე - დრო 22 საათიდან 6 საათამდე), გარდა გადაუდებელი აუცილებლობისა.

8. საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებისას შეიძლება გამოიყენებოდეს დანაშაულის კვალის და ნივთიერ მტკიცებულებათა აღმოჩენის ფიქსაციისა და ამოღების მეცნიერულ-ტექნიკური საშუალებები და მეთოდები (სსსკ 111-ე მუხლის მე-6 ნაწ.) ასეთ ტექნიკურ საშუალებებს შეიძლება მიეკუთვნოს სხვადასხვა მონყობილობა, რომელსაც საყოფაცხოვრებო მნიშვნელობა აქვს, ასევე - კრიმინალისტიკური ტექნიკის ზოგიერთი საშუალება (საზომი მონყობილობა, დაქტილოფირი, ფხვნილები, ფოტო, კინო, აუდიო, ვიდეოაპარატურა). მიგვაჩნია, რომ კრიმინალისტიკური ტექნიკის საშუალებები შესაძლებელია გამოიყენებოდეს არა მარტო დანაშაულის კვალის, დოკუმენტების აღმოჩენასა, დამაგრებასა და ამოღებაში, არამედ საგამოძიებო მოქმედებათა და მათი შედეგების ფიქსაციის დროსაც, რადგანაც ამ გზით შესაძლებელია შემონმდეს ამოღებულ მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხიც.

9. საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარებაში გამომძიებლის გადანყვეტილებით, შეიძლება მონაწილეობა მიიღონ ბრალდებულმა, დაზარალებულმა, მონმემ. იმ შემთხვევაში, თუ პროცესის რომელიმე მონაწილემ არ იცის სამართალწარმოების ენა, გამომძიებელი ვალდებულია უზრუნველყოს თარჯიმნის მომსახურება. პირის თარჯიმნად დანიშვნის შესახებ აუცილებელია დადგენილების ან განჩინების გამოტანა. თუ კი საგამოძიებო მოქმედებაში მონაწილეობას იღებს ბრალდებული, რომელსაც 18 წელი არ შესრულებია (ან მიაღწია ამ ასაკს, მაგრამ ფსიქიკური ნაკლი აქვს), აუცილებელია მისი უზრუნველყოფა პედაგოგით ან კანონიერი წარმომადგენლით. პედაგოგის ან კანონიერი წარმომადგენლის მონაწილეობა სავალდებულოა იმ შემთხვევაშიც, თუ კი საგამოძიებო მოქმედებაში მონაწილეობს არასრულწლოვანი მონმე ან დაზარალებული. მხედველობაში უნდა

მიიღებოდეს ის გარემოებაც, რომ 14 წლამდე ასაკის მოწმის დაკითხვა შეიძლება მხოლოდ მეურვის, კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობით და მისი დასწრებით. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ არასრულწლოვანთა (ბრალდებული, დაზარალებული, მოწმე) მონაწილეობით ჩატარებულ საგამოძიებო მოქმედებათა შორის, მხოლოდ მათ დაკითხვაშია გათვალისწინებული პედაგოგის ან ფსიქოლოგის მონაწილეობა, ამიტომ მართებულია მიგვაჩნია პროფ. ა.ვ. ბელოუსოვის მოსაზრება იმაზე, რომ აღნიშნული პროცესუალური წესები უნდა გავრცელდეს ასევე სხვა საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების დროსაც.³⁴

საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებაში გამომძიებელს უფლება აქვს მოიწვიოს ექსპერტი, რომელიც საჭირო დახმარებას გაუწევს გამომძიებელს, პროკურორს და სასამართლოს მტკიცებულებათა აღმოჩენაში, დამაგრებასა და დემონსტრირებაში. ექსპერტად შეიძლება მოიწვიონ კრიმინალისტი, ექიმი, ფსიქოლოგი, პედაგოგი ან სხვა პირები, რომლებსაც აქვთ საჭირო ცოდნა და ჩვევები.

გამომძიებელი ვალდებულია ბრალდებულს, ადვოკატს, დაზარალებულს, აგრეთვე საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების მონაწილე სხვა პირებს განუმარტოს მათი უფლებები და უზრუნველყოს ამ უფლებათა განხორციელება; ამავე დროს, მათ უნდა განუმარტონ, თუ რა მოვალეობა ეკისრებათ და რა შედეგი მოსდევს ამ მოვალეობის შეუსრულებლობას. ბრალდებულს, დაზარალებულს, გადაეცემათ მათი უფლება-მოვალეობების წერილობითი ნუსხა. ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, დაზარალებული და მოწმე გაფრთხილებულნი უნდა იყვნენ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმის ან ცრუ ჩვენების მიცემისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ, მათვე უნდა განემარტოთ, რომ ისინი ვალდებულნი არ არიან მისცენ დანაშაულის ჩადენაში თავისი ან ახლო ნათესავების მამხილებელი ჩვენებები, თუმცა, სამწუხაროდ, მოქმედი საპროცესო კოდექსი ცალკეული საგამოძიებო მოქმედებისას ასეთ პროცედურებს არ ითვალისწინებს.

10. საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებისათვის წინააღმდე-

34 Белоусов А. В. Процессуальное закрепление доказательств при расследовании преступлении, М. 2001, с. 31-32

გობის განევის შემთხვევაში დასაშვებია იძულების პროპორციული ზომის გამოყენება;

11. საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებისას ქირურგიული ან სამედიცინო გამოკვლევის სხვა მეთოდებისა და საშუალებების გამოყენება, რომლებიც იწვევს ძლიერი ტკივილის შეგრძნებას, დასაშვებია მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში, ამ პირის თანხმობით. თუ პირს 16 წელი არ შესრულებია ან ფსიქიკურად დაავადებულია, აუცილებელია მშობლის, მეურვის ან მზრუნველის თანხმობა.

12. თუ საგამოძიებო მოქმედების ჩატარება განსაკუთრებულ ცოდნას მოითხოვს, მხარე მას ატარებს ექსპერტის მონაწილეობით. თუ საგამოძიებო მოქმედება ითვალისწინებს გაშიშვლებას, შესამოწმებელი პირის მოთხოვნის შემთხვევაში ექსპერტი და მხარე უნდა იყვნენ იმავე სქესის, რომელი სქესისაც არის შესამოწმებელი პირი.

დაბოლოს, უნდა შევნიშნოთ, რომ ზემოთ ჩამოთვლილ საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების ზოგადი დებულებები ყველაზე უფრო კონცეპტუალური და ტიპიურია. ფიქრობთ, მათი გათვალისწინება ცალკეული საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარებისას უდავოდ კანონიერებისა და ეფექტურობის მაღალ ხარისხს განაპირობებს.

§ 2. ფარული საგამოძიებო მოქმედებები თუ ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა?

მოქმედმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა, რომელიც ანგლო-ამერიკული სამართლის სისტემის ნაწილს წარმოადგენს, გააფართოვა არა მარტო საგამოძიებო მოქმედებათა არეალი, არამედ საპროცესო კანონმდებლობის ჩარჩოებში მოაქცია ისეთი პროცედურული მოქმედებები, რომლებიც ადრე მხოლოდ დამნაშავეს დასადგენად განხორციელებულ ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებად ითვლებოდა. საქართველოს წინა არც ერთი სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა კომპიუტერულ მონაცემთა დაკავშირებულ საგამოძიებო მოქმედებებსა და გამოკითხვას არ იცნობდა, ამჟამად კი აღნიშნულ

მოქმედებებს საპროცესო კოდექსი არეგულირებს.

ქართულმა საპროცესო კანონმდებლობამ სავსებით სამართლიანად ითვალისწინებდა ასევე ფარული საგამოძიებო მოქმედებები, რომლებსაც მანამდე არ იცნობდა და ის მოქმედებები, რომლებიც ამა თუ იმ მოვლენის ფარულ აუდიო- ან ვიდეო-ჩანერასთან ანდა დანაშაულის გასახსნელად ოპერატიული სამსახურის მუშაკის მიერ ფარულ მოქმედებასთან იყო დაკავშირებული, ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებად მოიაზრებოდა და რეგულირდებოდა კანონით „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“, რომელიც მიღებული იქნა 1999 წლის 30 აპრილს.

როგორც ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 333-ე მუხლის მე-4 ნაწილიდან ჩანდა, ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შესახებ დებულებები უნდა ამოქმედებულიყო 2011 წლის 1 აპრილიდან. ამავ დროს კანონმდებელმა თხოვნით მიმართა საქართველოს მთავრობას 2011 წლის 1 იანვრამდე საქართველოს პარლამენტს განსახილველად წარუდგინა „ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შესახებ“ საქართველოს კანონისა და „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის ძალადაკარგულად ცნობის შესახებ პროექტები, ხოლო „ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შესახებ“ კანონის ამოქმედებისთანავე სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-16 თავით გათვალისწინებული ფარული საგამოძიებო მოქმედებები ძალადაკარგულად უნდა ყოფილიყო ცნობილი.

ამდენად, სავსებით მართებულია ჩვენი ქვეყნის კანონმდებლის მისწრაფება ოპერატიულ-სამძებრო და საგამოძიებო მოქმედებები გაერთიანებულიყო ერთ კანონში „ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შესახებ“, სადაც გათვალისწინებული იქნებოდა ფარული საგამოძიებო მოქმედებების ძირითადი დებულებები და მისი ყველა პროცედურული საკითხები, როგორც ეს ანგლოამერიკული სამართლის სისტემის ქვეყნებში კარგახანია დამკვიდრებულია.

მიუხედავად ამისა, 2010 წლის 24 სექტემბრის კანონით საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიდან ამოღებული იქნა ფარული საგამოძიებო მოქმედებები და არც იმაზეა კოდექსში მინიშნება გაკეთებული, შემუშავებული უნდა იქნეს თუ არა სპეციალური კანონი „ფარული საგამოძიებო მოქ-

მედებათა შესახებ".

ჩვენი აზრით, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიდან ფარული საგამოძიებო მოქმედებათა ამოღების გადანაცვ-ტილების მიღება, არც თეორიული და არც პრაქტიკული თვალ-საზრისით, არ შეიძლება გამართლებულად ჩაითვალოს.

ჯერ კიდევ წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ამოქმედებიდან მოკლე დროში იურიდიულ ლიტერატურაში გა-მოითქვა მოსაზრება ფარული საგამოძიებო მოქმედებათა აუცი-ლებლობის შესახებ. კერძოდ, პროფ. ა. ფალიაშვილმა გამოთქვა შეხედულება იმის შესახებ, რომ კანონი „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ გაცილდა მის კომპეტენციის ფარგლებს და გადანაცვითა პროცესუალური საკითხიც (მოსამართლისგან ბრძანების მიღება), რომელიც მხოლოდ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის მოსაწესრიგებელი საკითხია და, მისი აზრით, ის უნდა ასახულიყო საპროცესო კანონმდებლო-ბაში როგორც ცალკე დამოუკიდებელი საგამოძიებო მოქმედე-ბები.³⁵

წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მოქმედე-ბის უკანასკნელ წლებში აშკარად იგრძნობოდა კანონმდებლის მისწრაფება დანაშაულის ოპერატიული გახსნის მიზნით სამარ-თალწარმოების პროცესში ფარული მოქმედების გზით სამეც-ნიერო-ტექნიკური საშუალებების გამოყენების გაფართოებისა და მისთვის დასაშვები მტკიცებულების სტატუსის მინიჭების შესახებ. ამის მკაფიო გამოხატულებაა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 110-ე მუხლის მე-2¹ და მე-2² ნაწილების სახით დამატება, როდესაც პირის ჩვენების სარწმუნოების შე-საფასებლად დასაშვებ მტკიცებულებად აღიარებული იქნა ფა-რული აუდიო- და ვიდეო- ჩანაწერი, თუ დაფიქსირებულია: ა) ფარულად იმ პირის მიერ, რომლის წინააღმდეგ მიმართული იყო დანაშაული და რომელიც არის საუბრის ან ქმედების მონაწილე; ბ) ტექნიკური საშუალებით შემთხვევით, რაც ასახავს განხორ-ციელებულ ქმედებას, ამასთანავე, ფარული აუდიო- ან ვიდეო-ჩანაწერის დასაშვებობის საკითხის განხილვა და გადანაცვითა ხდება სასამართლოს გადანაცვითილებით.

35 ა. ფალიაშვილი, სატელეფონო საუბრების მოსმენის შესახებ. ჟურნ. „სამართალი“, 2000, 4-5, გვ. 92-93.

შეიძლება დარწმუნებით ითქვას, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში აღნიშნულმა დამატებებმა კეთილისმყოფელი გავლენა მოახდინა დანაშაულის (განსაკუთრებით, ლათენტური) გამოვლენისა და გახსნის საქმეში, აღმოიფხვრა ის ხარვეზები, რაც ამ მიმართულებით არსებობდა.³⁶

პროცესუალურ კანონმდებლობაში ფარული საგამოძიებო მოქმედებების გათვალისწინებას ის დადებითი მნიშვნელობაც ენიჭება, რომ თუ კი ოპერატიული სამძებრო მოქმედებების გზით მიღებული ინფორმაცია დასაშვებ მტკიცებულებად გადაიქცევა მხოლოდ მას შემდეგ, როდესაც საპროცესო კანონმდებლობის გზით იქნება დამაგრებული, მოცემულ შემთხვევაში ეს ბარიერი მოხსნილია და გამომძიებლის მიერ ფარული საგამოძიებო მოქმედების გზით მოპოვებულ ინფორმაციას, თუ ის სათანადოდ კანონშესაბამისად არის დამაგრებული, იმთავითვე მტკიცებულებითი ძალა გააჩნია. კიდევ მეტი, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ერთხელ და სამუდამოდ გადაწყვეტდა იურიდიულ ლიტერატურაში არსებულ დავას იმის შესახებ ოპერატიულ-სამძებრო მოქმედებით მიღებული ინფორმაცია უნდა ჩაითვალოს თუ არა მტკიცებულებად.³⁷

კიდევ მეტი, „ფარული საგამოძიებო მოქმედებათა შესახებ“ კანონის არსებობა ლოგიკურია იმიტომაც, რომ კარგახანია გაუქმდა მოკვლევის ინსტიტუტი და მტკიცებულებათა მოპოვება, დამაგრება, ფიქსაცია მთლიანად გადავიდა გამომძიებლის, პროკურორის კომპეტენციაში, ხოლო მტკიცებულებათა შეფა-

36 შეიძლება გავიხსენოთ სატელევიზიო გადაცემები „60 წუთი“, როდესაც ცალკეულ სიუჟეტებში აშკარად იყო გამოკვეთილი პოლიციის მუშაკთა დანაშაულებრივი ქმედებები, მაგრამ იმ დროისათვის ასეთი სახით ფარული ჩანანერები ითვლებოდა დაუშვებელ მტკიცებულებად, რადგანაც ის მოპოვებული იყო არაუფლებამოსილი პირის მიერ და აშკარად ეწინააღმდეგებოდა იმდროინდელ საპროცესო კანონმდებლობას. თუმცა, როგორც წესი, ყველა მათგანზე პროკურატურაში აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე, განსახილველად წარიმართა სასამართლოებში, მაგრამ ყველა მათგანზე სასამართლო ორგანოებმა გამამართლებელი განაჩენი დაადგინეს. საპროცესო კანონმდებლობაში აღნიშნული დამატებების შემდეგ სამართალდამცავმა ორგანოებმა ფარული ვიდეო- და აუდიო- ჩანანერების გამოყენებით მრავალი დანაშაული გამოავლინეს.

37 დ. ლეკიაშვილი. ოპერატიული სამძებრო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების პრობლემები. თსუ-ს გამომც., 2001, გვ. 85-87.

სებისას ახდენს მხოლოდ მოსამართლე (სასამართლო).

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მართალია საქართველოს კანონის „პროკურატურის შესახებ“ მე-3 მუხლის „ი“ პუნქტის შესაბამისად კანონმდებლობით დადგენილი წესით პროკურორსაც აქვს უფლება განახორციელოს ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა, ამ უფლებით სარგებლობს ასევე გამომძიებელი, მაგრამ როგორც ავლნიშნეთ „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ კანონი გასცილდა თავის კომპეტენციის ფარგლებს და გადანყვიტა პროცესუალური მოქმედებებიც ალბათ უმჯობესია ეს საკითხები დარეგულირდეს საპროცესო კანონმდებლობის ჩარჩოებში ცალკე კანონის სახით, როგორც ცალკე დამოუკიდებელი საგამოძიებო მოქმედებები.

ჩვენი ოპონენტები, რომლებიც არ იზიარებენ ფარულად საგამოძიებო მოქმედებათა ასახვას ცალკე საპროცესო კანონის სახით, შეიძლება შეგვედაონ იმაზე, რომ არ შეიძლება გამომძიებელმა ჩაატაროს რაიმე სახის საგამოძიებო მოქმედება, თუკი ამის შესახებ წინასწარ გაფრთხილებული არ იყო ის პირი, რომლის მიმართაც ეს მოქმედება უნდა ჩატარდეს; ერთი შეხედვით მათი ეს მოსაზრება ლოგიკურიცაა და გარკვეულწილად სამართლიანიც, მაგრამ მეორე მხრივ იბადება შეკითხვა, ოპერატიულ-სამძებრო მოქმედებებიც ხომ ფარული ხასიათისაა და პირმა ვის მიმართაც წარმოებს ეს ღონისძიებები, ამ შემთხვევაშიც არ იცის ამის შესახებ არაფერი, მაშინ რა განსხვავებაა ამ ორ მოქმედებას შორის, სწორედ ამ არგუმენტიდან და ჩვენს მიერ ზემოთმოყვანილი მოტივაციიდან გამომდინარე, ალბათ, უმჯობესია, ცალკე საპროცესო კანონით დარეგულირდეს ფარული საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების პროცედურული წესები და მისი ჩატარების უფლებით სარგებლობდეს გამომძიებელი, რომელიც ოპერატიულ მუშაკთან განსხვავებით საპროცესო საქმიანობის სუბიექტად გვევლინება, თორემ თვით ცნება „ფარული საგამოძიებო მოქმედება“, „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობა“ საზოგადოებაში ბევრ კითხვას ბადებს, ხოლო მისი გატანა საპროცესო კანონმდებლობის მიღმა, საკითხის არსს კიდევ უფრო მეტად ართულებს და ბუნდოვანს ხდის.

პროფ. ზ. მელქაძეს თავის სადოქტორო დისერტაციაში „კორუფციული დანაშაულის გამოძიების პრობლემები“ გამო-

თქმული აქვს მეტად საგულისხმო შეხედულება. მისი აზრით, გამოძიების დაწყებამდე ოპერატიულ სამსახურს უფლება უნდა ჰქონდეს განახორციელოს „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ გათვალისწინებული მოქმედებები, ხოლო გამოძიების დაწყების შემდეგ შეიძლება გამომძიებელს მიეცეს უფლება, ჩაატაროს ფარული საგამოძიებო მოქმედებები, მაგრამ ვფიქრობთ, კარგი იქნებოდა, თუ ყოველივე ამას გაითვალისწინებს მხოლოდ ერთი კანონი „ფარულ საგამოძიებო მოქმედებათა შესახებ“.

კანონი „ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შესახებ“ ყველა შემთხვევაში უნდა ისახავდეს გარკვეულ მიზანს, კერძოდ: სამეცნიერო-ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით სისხლისამართალწარმოების ხარისხის გაუმჯობესებას, საქმეზე მაღალი ალბათობის ხარისხით პირის ბრალეულობის დადგენას. ამასთანავე, აუცილებელია აღნიშნული მოქმედებები მთლიანად შეესაბამებოდეს კანონის მოთხოვნებს, სისხლის სამართლის პროცესის ძირითად პრინციპებს, ეთიკურობას, არ უნდა შეილახოს (კანონით პირდაპირ გათვალისწინებული შემთხვევების გარდა) ადამიანის უფლებები, მისი პირადი ცხოვრების საიდუმლოება.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლი ადგენს ყოველი ადამიანის პირადი ცხოვრების, პირადი საქმიანობის ადგილის, პირადი ჩანაწერების და მიმოწერის, სატელეფონო საუბრების და სხვა ტექნიკური საშუალებებით მიღებული შეტყობინებების ხელშეუხებლობას. აღნიშნული უფლების შეზღუდვა დაიშვება სასამართლოს გადაწყვეტილებით ან მის გარეშე კანონით გათვალისწინებული გადაუდებელი აუცილებლობისას.

ფარული საგამოძიებო მოქმედებები, ფარული სატელეფონო მოსმენები, ფარული აუდიო- და/ან ვიდეო- ჩანაწერი უნდა შეესაბამებოდეს, ასევე, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის მე-4 პუნქტის მოთხოვნებს. კონვენციის თანახმად, მათი განხორციელება დაიშვება დანაშაულის გამომძიების ან მისი აღკვეთის მიზნით და, ამასთანავე, კანონმდებლობის მოთხოვნათა მკაცრი დაცვით.³⁸

38 პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება. ადამიანის უფლებათა კონვენციის მე- 8 მუხლის განხორციელების გზამკვლევი. გამოც. შპს „პეიტი“, ევროსაბჭო 2005. გვ. 13.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი განსაზღვრავდა და ადგენდა ფარული საგამოძიებო მოქმედებების პროცესულურ მხარეებს, ტექნიკური საშუალებების გამოყენების წესებს, სუბიექტს, ვინც ახორციელებდა ფარულ ჩაწერას, მათ უფლებამოსილებას, ვადებს, ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შეწყვეტის პირობებს, გამომძიებლისა და პროკურორის სტატუსს, ფარული საგამოძიებო მოქმედების დაწყების, მიმდინარეობის და შეწყვეტის დროს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ტექნიკური საშუალების გამოყენებას (ვიდეო- და აუდიო— აპარატურა) ის დადებითი თვისებები გააჩნია, რომ ზუსტად, სრულად, ობიექტურად და სწრაფად ასახავენ მოვლენებს, ფაქტებს, ადვილად ხდება ჩაწერილი ხმის, საუბრის ან მოვლენის ანალიზი და დემონსტრირება, საჭიროების შემთხვევაში კი კადრების მსვლელობის შენელება და შეჩერება ჩაწერილი ხმის და ვითარების სწორად აღქმის მიზნით.³⁹

როგორც აღვნიშნეთ, საქართველოს ახალმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა თავდაპირველად სავსებით გაიზიარა ცივილიზებული ქვეყნების საპროცესო კანონმდებლობა, ცალკეულ მეცნიერთა მიერ თეორიაში გამოთქმული მოსაზრებები და მე-16 თავში გათვალისწინებული იყო ფარული საგამოძიებო მოქმედებები როგორც ცალკე დამოუკიდებელი საგამოძიებო მოქმედება, რომელიც ძალაში დარჩებოდა საქართველოს კანონის „ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შესახებ“ ამოქმედებამდე.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 136-ე მუხლში გათვალისწინებული იყო ფარული საგამოძიებო მოქმედებათა სახეები, ესენია:

ვიზუალური ან ნებისმიერი სხვა სახის კონტროლი — თვალთვალი, რომელიც კონსპირაციულად ტარდება უშუალოდ უფლებამოსილი პირის მიერ ან ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით;

საკონტროლო შესყიდვა — საგნის, ნივთიერების, ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტის შეძენა (რეალიზაცია) ან/და

39 ა. ფალიაშვილი. სატელეფონო საუბრების მოსმენის შესახებ. ჟურნ. „სამართალი“, 2000, 4-5, გვ. 91.

შეძენის (რეალიზაციის) სიტუაციის შექმნა მისი გასაღების ან მოხმარების მიზნის გარეშე;

კონტროლირებადი მიწოდება — ისეთი საგნის ან ნივთიერების კონტროლირებადი გადაადგილება, რომლის თავისუფალი რეალიზაცია (მიმოქცევა) კანონით აკრძალული ან შეზღუდულია;

ტექნიკური საშუალებით განხორციელებული კომუნიკაციის ფარული მიყურადება და ჩანერა, კავშირგაბმულობის არხიდან (კავშირგაბმულობის საშუალებასთან, კომპიუტერულ ქსელთან, სახაზო კომუნიკაციასთან და სასადგურო აპარატურასთან მიერთებით) ინფორმაციის მოხსნა და ფიქსაცია; კომუნიკაციის ტექნიკური საშუალებით განხორციელებული გზავნილის (დიპლომატიური ფოსტის გარდა) კონტროლი, დაყადაღება და ამოღება; კორესპონდენციის ცენზირება;

დანაშაულებრივ დაჯგუფებებში საიდუმლო თანამშრომლის შეგზავნა;

კონსპირაციული ორგანიზაციის შექმნა — საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი ნებისმიერი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის ორგანიზაციის შექმნა დანაშაულებრივ დაჯგუფებაში შესაღწევად;

ნებისმიერი სხვა ფარული საგამოძიებო მოქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს მტკიცებულებათა მოპოვებას.

ამჟამად არ შევუდგებით ზემოაღნიშნული ფარული საგამოძიებო მოქმედებების ტაქტიკური მხარეების დეტალურ განხილვას.⁴⁰ შევხებით მხოლოდ ამ მოქმედებების ცალკეული პროცესუალური საკითხების გადმოცემას, რომელსაც საპროცესო კოდექსის მე-16 თავი ითვალისწინებდა, და ამ მიმართულებით ჩვენ ხედვას შემოგთავაზებთ, მაგრამ შეიძლება დარწმუნებით ითქვას, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის „ზ“ პუნქტიდან გამომდინარე 136-ე მუხლში ჩამოთვლილი ფარული საგამოძიებო მოქმედებების სახეები ამომწურავად არ იყო ჩამოთვლილი და შესაძლებელია ნებისმიერი სხვა ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარება, თუ კი ის მიზნად ისახავდა მტკიცებულებათა მოპოვებას. უფრო მეტი, საპროცესო კანონმ-

40 იხ. დანვრილებით: დ. ლეკიაშვილი. ოპერატიული მუშაკის ცნობარი. 2006.

დებლობა დასაშვებად მიიჩნევა მტკიცებულებათა მოპოვების მიზნით ერთდროულად რამდენიმე ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებასაც.

ამასთანავე, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 136-ე მუხლის მე-3 ნაწილი იმპერატიული სამართლებრივი ნორმით კრძალავდა ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებას საზოგადოებრივი, პოლიტიკური, სამეცნიერო, საგანმანათლებლო ან რელიგიური ორგანიზაციის, მასმედიის, გამომცემლობის მიმართ, თუ ის მიზნად არ ისახავს საქართველოს კონსტიტუციური წყობილების დამხობას ან/და ძალადობით შეცვლას, ქვეყნის დამოუკიდებლობის ხელყოფას, ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევას ან/და თუ ეს ორგანიზაცია არ ეწევა ომის ან ძალადობის პროპაგანდას, არ აღვივებს ეროვნულ, კუთხურ, რეგიონურ ან სოციალურ შუღლს.

ფარულ საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების შესახებ გადანყვეტილებას იღებს პროკურორი გარდა 136-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ და „დ“ ქვეპუნქტებით გათვალისწინებული შემთხვევებისა, რომლებიც ტარდება პროკურორის შუამდგომლობის საფუძველზე სასამართლო განჩინებებით. სასამართლოს განჩინება შესაძლოა გაასაჩივროს პროკურორმა ერთჯერადად მისი გამოტანიდან 48 საათში სააპელაციო სასამართლოს საგამოძიებო კოლეგიაში, რომელიც განხილული უნდა იქნეს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 207-ე მუხლის მოთხოვნათა დაცვით. ვიზუალური კონტროლის განხორციელებისას ამ ნაწილით გათვალისწინებული განჩინება აუცილებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც: ირღვევა პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა; ვიზუალურ კონტროლს ახორციელებს ისეთი პირი, რომელსაც ამ ადგილზე ყოფნის უფლება არა აქვს და ის ხორციელდდება ისეთ ადგილას, სადაც ვიზუალური კონტროლის ობიექტს პირადი ცხოვრების პატივისცემის გონივრული მოლოდინი აქვს.

პროკურორის შუამდგომლობაში დასაბუთებული უნდა იყოს, რომ მოთხოვნილ ფარულ საგამოძიებო მოქმედებაში მოპოვებული იქნება ის ინფორმაცია, რომლის სხვა საგამოძიებო მოქმედებით მოპოვება შეუძლებელია.

საქართველოს მთავარი პროკურორი უფლებამოსილი იყო

მოსამართლის მიმართ ამ კოდექსით გათვალისწინებული საგამოძიებო მოქმედების შესახებ განჩინების გამოტანის თაობაზე მოტივირებული შუამდგომლობით მიმართოს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეს. დაუშვებელია მოსამართლის მიმართ ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარება სასამართლოს სათათბირო ოთახში.

ნიშანდობლივია ის გარემოება, რომ ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარება შესაძლებელი უნდა იყოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ ჩადენილია დანაშაული; საგამოძიებო ორგანოში შესული ინფორმაცია ადასტურებს ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების აუცილებლობას.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 138-ე მუხლი არეგულირებდა ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების ზოგად პროცესუალურ წესებს, კერძოდ: გამოძიების ადგილის მიხედვით სასამართლო, მიღებიდან არაუგვიანეს 24 საათისა, ზეპირი მოსმენის გარეშე განიხილავს შუამდგომლობას და გამოაქვს განჩინება ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების ან შუამდგომლობის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ.

ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების შესახებ განჩინებაში აღინიშნებოდა საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების ფარგლები, პირობები, ადგილი, ობიექტი, საშუალება, ხერხი (მათ შორის, ტექნიკური), ვადა, განჩინების აღმსრულებელი პირი (ორგანო) და სხვა საჭირო ინფორმაცია. ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების შესახებ განჩინების საჯაროდ გამოცხადება აკრძალულია.

ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების შესახებ განჩინება გამოიტანება 30 დღემდე ვადით. ამ ვადის გაგრძელება შესაძლებელია პროკურორის შუამდგომლობით. თუ კი 30 დღის განმავლობაში არ დაიწყო ფარული საგამოძიებო მოქმედება — განჩინება ძალას კარგავს.

ფარული საგამოძიებო მოქმედებები შეიძლება ჩატარებულიყო გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაშიც, რომელიც ხორციელდება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 112-ე მუხლის შესაბამისად, და, თუ კი ჩატარებული ფარული საგა-

მოძიებო მოქმედება სასამართლომ სცნობდა უკანონოდ, მაშინ ამ მოქმედების შედეგად მიღებული ინფორმაცია დაუყოვნებლივ უნდა განადგურებულიყო.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი კონკრეტულად არ გამოყოფდა თუ რა შემთხვევაშია შესაძლებელი ფარული საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარება. ეს ბუნებრივიცაა, რადგანაც შეუძლებელია წინასწარ ამის განსაზღვრა, რადგან სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა გამოიყენება ყველა სახის და კატეგორიის დანაშაულის გამოძიებისას, მაგრამ ფარული საგამოძიებო მოქმედებების გამოყენების ზოგად არეალს იძლეოდა საქართველოს კანონი „ოპერატიულ-საგამოძიებო საქმიანობის შესახებ“ კანონის მე-2 მუხლი, რომელიც განსაზღვრავს მისი საქმიანობის ამოცანებს:

- ა) დანაშაულის ან სხვა მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გამოვლენა, აღკვეთა და თავიდან აცილება;
- ბ) იმ პირის დადგენა, რომელიც ამზადებს, სჩადის ან რომელსაც ჩადენილი აქვს დანაშაული ან სხვა მართლსაწინააღმდეგო ქმედება;
- გ) იმ პირის ძებნა და შესაბამის სახელმწიფო ორგანოში წარდგენა, რომელიც ემალება მოკვლევას, წინასწარ გამოძიებას, სასამართლოს, თავს არიდეს სასამართლოს მიერ დანიშნულ სასჯელს ან იძულებითი ხასიათის სხვა ღონისძიებათა მოხდას;
- დ) დანაშაულებრივი ან სხვა მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის შედეგად დაკარგული ქონების ძებნა და დადგენა;
- ე) უგზო-უკვლოდ დაკარგული პირის ძებნა;
- ვ) სისხლს სამართლის საქმეზე აუცილებელი ფაქტორივი მონაცემების მოპოვება.⁴¹

ის ორგანო (პირი), რომელიც ფარულ საგამოძიებო მოქმედებას ატარებდა და მიიღო რაიმე ინფორმაცია, პროკურორის ან გამომძიებლის მოთხოვნისთანავე ვალდებული იყო მისი მიმდინარეობის ან შედეგების შესახებ წარედგინა შესაბამისი ცნობა, ხოლო როდესაც დასრულდება აღნიშნული საგამოძიებო მოქმედება — მოპოვებული ინფორმაცია წარედგენოდა პროკურორს.

41 საქართველოს კანონი „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“, მიღებული 1999 წლის 30 აპრილს 2008 წლის ცვლილებებით.

თუ ფარული საგამოძიებო მოქმედება გასცდა სასამართლო განჩინებით განსაზღვრულ მოქმედებათა ფარგლებს, მისი გარემოების შეტყობინებისთანავე პროკურორი უკვე ჩატარებულ მოქმედებათა კანონიერების დადგენის, შემდგომი მოქმედების შეწყვეტის, გაგრძელების ან მისი გაფართოების შუამდგომლობით მიმართავს მოსამართლეს (სასამართლოს) სსსკ 112-ე მუხლის მე-5 ნაწილით გათვალისწინებული წესით. თუ აღნიშნული მოთხოვნა არ შესრულდა, განჩინებით განსაზღვრულ ფარგლებს გარეთ უკვე მოპოვებული ინფორმაცია დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობას იწვევს.

ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების უფლებით, თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, აღჭურვილი იყო ის საგამოძიებო ორგანო, რომლის წარმოებაშიც არსებობდა სისხლის სამართლის საქმე. საგამოძიებო ორგანოს უფლება აქვს ასეთ მოქმედებაში ჩართოს ასევე სხვა პირიც. კანონის აზრით, „სხვა პირის დახმარებით“ — იგულისხმება სათანადო ცოდნით აღჭურვილი სპეციალისტი.

ამასთანავე, საგამოძიებო მოქმედების ჩამტარებელი პირი (ორგანო) ვალდებული იყო მაქსიმალურად შეეზღუდა იმ კომუნიკაციის და პირის მონიტორინგი (მეთვალყურეობა), რომელსაც გამოძიებასთან არავითარი კავშირი არა ჰქონდა.

თუ წინასწარ ცნობილია, რომ ფარული საგამოძიებო მოქმედების ობიექტი სასულიერო პირი, პოლიტიკური ან საზოგადო მოღვაწე, გამომცემელი, მეცნიერი, პედაგოგი, ადვოკატი, ჟურნალისტი ან იმუნიტეტის მქონე პირია, ამ მოქმედების ჩატარება დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს არ უკავშირდება მის კანონით დაცულ საქმიანობას.

ფარული საგამოძიებო მოქმედების შეწყვეტის საფუძველი იყო, თუ:

- ა) შესრულდა ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების შესახებ განჩინებით გათვალისწინებული კონკრეტული ამოცანა;
- ბ) დადგინდა გარემოებები, რომლებიც ადასტურებს, რომ ობიექტურად შეუძლებელია ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების შესახებ განჩინებით გათვალისწინებული კონკრეტული ამოცანის შესრულება;

- გ) შეწყდა გამოძიება ან/და სისხლისსამართლებრივი დევნა;
- დ) გავიდა ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების ვადა.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ფარული საგამოძიებო მოქმედებებით მიღებული ინფორმაცია საჭირო აღარ იყო სისხლისსამართლებრივი დევნისათვის, ან მოქმედების შეწყვეტის ან დასრულების შემდეგ ის პროკურორის ზედამხედველობით უნდა განადგურებულიყო, რის შესახებაც დგებოდა ოქმი.

მას შემდეგ, როდესაც სასამართლო დაადგენდა განაჩენს ანდა შეწყდებოდა სისხლისსამართლებრივი დევნა ან/და გამოძიება, სასამართლო მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე განჩინებით აუქმებდა კომუნიკაციის ტექნიკური საშუალებით განხორციელებულ გზავნილზე ყადაღას თუ არ არსებობდა ყადაღის გაგრძელების საფუძველი. ყადაღა ასევე უქმდებოდა სასამართლოს განჩინებით აღნიშნული ვადის ამონურვისას.

ფარული საგამოძიებო მოქმედების გასაიდუმლოებამდე ამ მოქმედების შედეგად მიღებული ინფორმაციის გაცნობის უფლება ჰქონდათ მხოლოდ გამომძიებელს, პროკურორს და მოსამართლეს, თუ, რა თქმა უნდა, ეს ინფორმაცია არსებითად უკავშირდებოდა მათ მიერ განსახილველ საკითხს.

ფარული საგამოძიებო მოქმედების შედეგად მიღებული ინფორმაციის გასაიდუმლოება ხდებოდა გამოძიების შეწყვეტისთანავე ან წინასასამართლო სხდომის დაწყებამდე 5 დღით ადრე, ასევე საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებისას.

თუ ფარული საგამოძიებო მოქმედება ტარდებოდა (გრძელდებოდა) ზემოაღნიშნული ვადის გასვლის შემდეგ, მაშინ მისი შედეგების გასაიდუმლოება ხდებოდა სასამართლო განჩინებაში მითითებული ვადის ამონურვამდე.

ფარული საგამოძიებო მოქმედების გასაიდუმლოების თაობაზე პროკურორს უნდა ეცნობებინა დაცვის მხარისათვის.

და ბოლოს, საპროცესო კოდექსში გათვალისწინებული იყო ფარული საგამოძიებო მოქმედებათა რეესტრი, სადაც უნდა დაფიქსირებულიყო: ვის, როდის, ვისი შუამდგომლობით, ვის მიმართ და რა ვადით გამოტანილია განჩინება; ასევე მიეთითება სისხლის სამართლის საქმის ნომერი; ფარული საგამოძიებო მოქმედების შედეგად მიღებული ინფორმაციის გასაიდუმლოების შემდეგ სა-

ჯარო რეესტრის ინფორმაცია; ასევე უნდა აღნიშნულიყო სასამართლო განჩინებაში მითითებული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების შედეგები.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 83-ე მუხლი განსაზღვრავდა მხარეების მიერ მტკიცებულებათა თაობაზე ინფორმაციის გაცვლას. აღნიშნული მუხლის მე-5 ნაწილის თანახმად, დაცვის მხარის უფლება ინფორმაციის გაცნობის თაობაზე შეიძლება ბრალდების მხარის შუამდგომლობით შეიზღუდოს სასამართლოს მიერ მხოლოდ ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების შედეგად მიღებული ინფორმაციის ნაწილში და მხოლოდ წინასასამართლო სხდომამდე.

ჩვენი აზრით, საპროცესო კანონმდებლობის ეს მოთხოვნა აშკარად ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის პროცესის ისეთ ფუნდამენტალურ პრინციპებს, როგორიცაა შეჯიბრებითობა და თანასწორობა, რადგან დაცვისა და ბრალდების მხარეებს არათანაბარ მდგომარეობაში აყენებდა, ამ უკანასკნელის სასარგებლოდ.

იურიდიულ ლიტერატურაში სამართლიანადაა მითითებული, რომ ოპერატიულმა მუშაკმა, ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებისას, არ უნდა აღუძრას სხვა პირს დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილება — ის ამ უკანასკნელს მიერ დამოუკიდებლად უნდა ჰქონდეს მიღებული. ამავე დროს ოპერატიული მუშაკის მოქმედება მკაცრად უნდა პასუხობდეს კანონის მოთხოვნას⁴², რომ ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი იმისა, რომ ჩადენილია დანაშაული და არსებული ინფორმაცია ადასტურებს ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების აუცილებლობას (სსსკ 138-ე მუხლის 1 ნაწილი). თუ კი ეს პროცესუალური წესები დაირღვა, მტკიცებულებები მოპოვებული იქნა საპროცესო კოდექსის არსებითი დარღვევით და ამგვარი მტკიცებულების საფუძველზე მოპოვებულია სხვა კანონიერი მტკიცებულებები, თუ ეს აუარესებს ბრალდებულის სამართლებრივ

42 გ. აბესაძე. დანაშაულის პროვოკაცია. სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად. თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2010. გვ. 90.

მდგომარეობას, მაშინ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 72-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად ის ითვლება დაუშვებელ მტკიცებულებად და მას არავითარი იურიდიული ძალა არ გააჩნია — ე.წ. „მონამღვრული ხის ნაყოფის თეორია“.⁴³

აუცილებელია კანონმა „ფარული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების შესახებ“ განსაზღვროს, თუ რა დროიდან შეიძლება მისი ჩატარება — სისხლის სამართლის საქმის დაწყებამდე, მას შემდეგ, თუ ორივე შემთხვევაში.

ამასთანავე კანონში როგორც დავინახეთ გათვალისწინებული უნდა იყოს ისეთი საგამოძიებო მოქმედებები, როგორიცაა საკონტროლო შესყიდვა; კონტროლირებადი მიწოდება; კონსპირაციული ორგანიზაციის შექმნა და დადგენილი წესით დანაშაულებრივ ჯგუფში საიდუმლო თანამშრომლის ჩართვა. აქედან გამომდინარე, კანონმა უნდა განსაზღვროს ამ მოქმედებათა ჩატარებისას ოპერატიული მუშაკის სამართლებრივი დაცვის გარანტიები. აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტას პირველად პროფ. დ. ლეკიაშვილმა მიაქცია ყურადღება.⁴⁴

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ საზღვარგარეთის ქვეყნებში წარმატებით ფუნქციონირებს ფარული საგამოძიებო მოქმედებები, რომლებიც სპეციფიკური თავისებურებებით ხასიათდებიან და ლათენტური დანაშაულის გახსნის გარანტიადაა მიჩნეული.

ამ მიმართულებით საინტერესოა ამერიკის შეერთებული შტატების საპროცესო კანონმდებლობის მიდგომა და პროცესუალური საკითხები. კერძოდ, აშშ-ის იუსტიციის სამინისტრომ მიიღო საიდუმლო ოპერაციების ჩატარების ინსტრუქცია, რომელიც ძალაში შევიდა 1980 წლის 31 დეკემბერს. ეს ინსტრუქცია შეიცავს წესებს, რომელთა დარღვევა დაუშვებელია, ხოლო თუ მოხდა მათი დარღვევა — სპეც.სამსახურების მოქმედება შეფასდება როგორც დანაშაულის პროვოკაცია. ამ ინსტრუქციის შესაბამისად იქმნება საიდუმლო ოპერაციების შემსრულებელი კომიტე-

43 იხ. დაწვრილებით: მ. ოშხარელი. მტკიცება და მტკიცებულება სისხლის სამართლის პროცესში. სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2010, გვ. 81-83.

44 დ. ლეკიაშვილი. ოპერატიული სამძებრო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების პრობლემები. თსუ-ს გამომც., 2001. გვ. 133-134.

ტი, რომელიც ამონშებს ოპერაციების დაგეგმვის ხარისხიანობას და მათში პროვოკაციის არარსებობას.

პროვოკაციის რისკის მინიმუმამდე დაყვანისათვის აუცილებელია: ოპერაციის ჩატარებისათვის მისი ხელმძღვანელები არა მარტო დარწმუნებულები იყვნენ, რომ ბრალდება საქმეზე გამოიწვევს მსაჯულების მაქსიმალურად დადებით რეაქციას, არამედ უნდა მიიღონ ყველა აუცილებელი ზომა ისეთი შთაბეჭდილების მინიმუმამდე დაყვანისა, რომ სახელმწიფომ ზედმეტად „გულმოდგინება“ გამოიჩინა; დასამუშავებლად ისეთი ობიექტი უნდა შეირჩეს, რომელიც წინასწარ განწყობილია დანაშაულის ჩასადენად, რადგან სხვა შემთხვევაში ფარული ოპერატიული ღონისძიებების გატარება უიმედო იქნება, რადგანაც ძნელი იქნება დანაშაულის დადასტურება: ობიექტს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა თვითონ მიიღოს გადაწყვეტილება ჩაებას თუ არა დანაშაულებრივ საქმიანობაში.

ნესების სახელმძღვანელო ინსტრუქციის შესაბამისად, ოპერატიული თანამშრომლის მონაწილეობა ნებისმიერ კანონსაწინააღმდეგო საქმიანობაში ვიწროვდება, ხოლო ზოგიერთი მოქმედება საერთოდ იკრძალება. მაგალითად, სამართალდამცავი ორგანოს მუშაკს არ აქვს უფლება მოახდინოს დანაშაულის ჩადენის რაიმე გეგმის ინიცირება ან წააქეზოს ვინმე მის შესასრულებლად. ამასთან ერთად, ამ ინსტრუქციაში ნათქვამია, რომ ოპერატიულ მუშაკს შეუძლია მონაწილეობა მიიღოს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებაში, მაგრამ ეს საქმიანობა წინასწარ უნდა იყოს მონონებული.⁴⁵

თუ მოულოდნელად წარმოიქმნება გაუთვალისწინებელი სიტუაციები, რომლებიც ოპერატიული მუშაკისგან მოითხოვს სერიოზულ დანაშაულში მონაწილეობის აუცილებლობას, ის ვალდებულია მიმართოს კონსულტაციისათვის სპეციალურ აგენტს (გვბ-ის ტერიტორიული ქვედანაყოფის ხელმძღვანელს), რომელსაც უფლება აქვს მოახდინოს ასეთი მონაწილეობის სან-

45 გ. აბესაძე. დანაშაულის პროვოკაცია. სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად. თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი, 2010. გვ. 87-88; იხ.: Правовая регламентация полицейской «ловушки» (провокации). – Правоохранительная деятельность в США. М., 1998, с. 309.

ქციონირება. თუ კონსულტაცია შეუძლებელია და ამავე დროს სერიოზული საფრთხე ექმნება ადამიანების სიცოცხლეს და უსაფრთხოებას, ოპერატიულ მუშაკს უფლება აქვს დამოუკიდებლად მიიღოს გადაწყვეტილება დანაშაულებრივ ქმედებაში მონაწილეობის შესახებ.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ფარული საგამოძიებო მოქმედებების მართლზომიერების საკითხის გადაწყვეტის პრეროგატივა ეკუთვნის მოსამართლეს: მოსამართლეს გამოაქვს გადაწყვეტილება საკუთარი დასკვნის და არა სისხლის სამართლის კანონის საფუძველზე.⁴⁶

დასავლეთის ქვეყნების საპროცესო კანონმდებლობა ღია ან ფარული ფორმით სანქციას აძლევს პოლიციის მუშაკის (ვინც მონაწილეობა მიიღო ფარულ საგამოძიებო მოქმედებაში) ჩვენების გამოყენებას. ამასთანავე, პოლიციელს აძლევენ გარანტიას, რომ იგი არ იქნება გამოაშკარავებული. ამ გარანტიის გამო ბრალდებული მოკლებულია იმის შესაძლებლობას, რომ უარყოს ბრალდების მტკიცებულებათა დამაჯერებლობა მის წინააღმდეგ ჩვენების მიმცემი პირის დაკითხვის გზით. მაგალითად, საფრანგეთის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 337-ე მუხლი პირდაპირ ითვალისწინებს სასამართლო სხდომაზე აგენტ-პროვოკატორის დაკითხვის შესაძლებლობას ანაზღაურებადი ინფორმაციის სახით.⁴⁷

კანონმა „ფარულის საგამოძიებო მოქმედებათა შესახებ“, აუცილებლად უნდა განსაზღვროს სამართალდამცავი ორგანოების მუშაკების მიერ ფარული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების და დანაშაულის გახსნის პროცესში მათი მხრიდან დანაშაულის პროვოცირების მეთოდების გამოყენების დასაშვები ზღვარი; შემუშავდეს დანაშაულთა პროვოცირების თავიდან აცილების და აღკვეთის ზომები. ეს პოზიცია ასახულია გაერთიანებული ერე-

46 იხ.: Правовая регламентация полицейской «ловушки» (провокации). – Правоохранительная деятельность в США. М., 1998, с. 309.

47 იხ.: Адашкевич Ю.Н. Агентурный метод в борьбе с преступностью в зарубежных странах. – Сб.: «Организованная преступность – 2» (под ред. А.И. Долговой, С.В. Дьякова): Криминологическая Ассоциация. М., 1993, с.208-220.

ბის ორგანიზაციის ნორმატიულ აქტებში⁴⁸, ასევე მთელი რიგი საზღვარგარეთის სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში. მაგალითად, ამერიკის შეერთებული შტატების სანიმუშო სისხლის სამართლის კოდექსის 213-ე მუხლის თანახმად, პირი სისხლისამართლებრივი დევნისაგან გამართლებას ექვემდებარება, თუ იგი უფრო სარწმუნო მტკიცებულებათა წარდგინებით დაამტკიცებს, რომ მისი ქცევა წარმოადგენდა პროვოკაციის შედეგს.⁴⁹ ინგლისურ სამართალში სამართალდამცავი ორგანოს მუშაკების მხრიდან პროვოკაციის არსებობა არ წარმოქმნის არსებით საფუძველს დაცვისათვის. მიუხედავად ამისა, სამართლის ნორმები მოსამართლეს ავალდებულებს პროვოკაციის შემთხვევაში შეწყვიტოს საქმის წარმოება.⁵⁰

ამდენად, როგორც დავრწმუნდით, კანონი „ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შესახებ“ უფრო ეფექტური გახდება, ვიდრე მოქმედი კანონი „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ როგორც მტკიცებულებათა მოპოვების, ფიქსაციის, შემონახვისა და შეფასების თვალსაზრისით, ასევე გამოძიების გამარტივების მიმართულებითაც.

უდავოა, კანონის შემუშავებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ამ მიმართებით ცივილიზებული ქვეყნების გამოცდილება, რაზედაც ზემოთ გვქონდა საუბარი. უფრო მეტიც, კანონის „ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შესახებ“ ამოქმედებისთანავე, პრაქტიკაში რეალიზაციისას, ალბათ, წარმოჩინდება მისი ცალკეული დებულებების დადებითი თუ უარყოფითი მხარეები, რაც გადაიქცევა თეორიული და პრაქტიკული კვლევის საგნად, და, ეჭვგარეშეა, ის ნამდვილად მოგვევლინება დანაშაულის სწრაფი და ოპერატიული გახსნის ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებად.

ამასთანავე, იურიდიულ ლიტერატურაში გამოჩნდება განსხვავებული მოსაზრებებიც და შესაბამისი თეორიული მსჯელობები, რაც პრობლემის მართებულად გადაწყვეტის ერთ-ერთი წინაპირობაა.

48 იხ.: VIII Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Гавана, Куба. 27 августа -7 сентября 1990г., М., 1990.

49 იხ.: Примерный уголовный кодекс США: <http://law.edu.ru>

50 იხ.: М. Мирилашвили. Письмо адвоката: <http://logos.air.spb.ru>

§ 3. ჩხრეკა და ამოღება

მტკიცებულებათა აღმოჩენის უმნიშვნელოვანესი საგამოძიებო მოქმედებებია ამოღება და ჩხრეკა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ორ საგამოძიებო მოქმედებას გარკვეული განმასხვავებელი ნიშნები აქვს, მათი მიზანი და საფუძველი, ჩატარების წესები და სხვა პროცედურული საკითხები საპროცესო კოდექსის ერთი და იმავე მუხლებშია გათვალისწინებული. ეს ალბათ გამართლებულია იმით, რომ ორივე საგამოძიებო მოქმედება იძულებითი ხასიათისაა, მათი მიზნები და ჩატარების პროცედურული წესები დიდად არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან,⁵¹ მათი განმასხვავებელი ნიშანი ისაა, რომ ამოღების დროს საქმის მწარმოებელმა ორგანომ იცის, თუ სადაა გამოძიებისათვის საჭირო საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება ან ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტი, ჩხრეკის დროს კი არც თუ იშვიათ შემთხვევაში მათთვის უცნობია საძებნი ობიექტი – საგანი ან დოკუმენტები. კიდევ მეტი ჩხრეკის ჩატარება შეიძლება ასევე ძებნილისა და გვამის აღმოსაჩენად.

ამოღებისა და ჩხრეკის არსი ისაა, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი პროცედურული წესების დაცვით, ასევე კრიმინალისტიკური მეცნიერების შემუშავებული სამეცნიერო-ტექნიკური და ტაქტიკური ხერხების გამოყენებით, აღმოჩნდეს საქმისათვის მნიშვნელოვანი საგანი და სხვა ობიექტი, რასაც უალრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საქმის სწორი გადაწყვეტისათვის.⁵²

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 119-ე მუხლის თანახმად, დასაბუთებული ვარაუდის არსებობის შემთხვევაში ამოღება და ჩხრეკა ტარდება იმ მიზნით, რომ აღმოჩნდეს და ამოიღოს საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება ან ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტი, აგრეთვე ჩხრეკის ჩატარება შეიძლება ძებნილისა და გვამის აღმოსაჩენად.

51 შ.ფაფიაშვილი, კრიმინალისტიკა, ტომი II, დანაშაულის გახსნის ტაქტიკა, გამ. „მერიდიანი“ 2007, გვ.282

52 Следственные действия. криминалистические рекомендации типовые образцы документов. под. рад. В. А. Образцова, юписть, М., 2001. с. 231-232.

როგორც ზემოდ აღინიშნა, ამოღება და ჩხრეკა იძულებით ხასიათის საგამოძიებო მოქმედებაა, რამდენადაც ის დაკავშირებულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლით გათვალისწინებული მოქალაქეთათვის გარანტირებული პირადი ცხოვრებისა, მიმოწერისა და სხვა პირადი უფლებათა დარღვევასთან, რის გამოც გამომძიებელი, პროკურორი ვალდებულია ძალზე ფრთხილად და სკრუპულოზურად მიუდგენენ აღნიშნულ საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარებას, არ აჩქარდნენ, რადგანაც საპროცესო კანონმდებლობა იმპერატიული სამართლებრივი ნორმით ითვალისწინებს "დასაბუთებულ ვარაუდს", რომ ამოსაღებად მნიშვნელობის მქონე საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება ან ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტი ინახება გარკვეულ ადგილზე, გარკვეულ პირთან და მისი ძებნა საჭირო არ არის, ხოლო ჩხრეკის დროს მის აღმოსაჩენად საჭიროა ძებნა, ანუ აღნიშნული საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარებისათვის აუცილებელია იურიდიული და ფაქტობრივი საფუძვლების არსებობა.

იურიდიული საფუძვლების ცნებაში იგულისხმება ჩხრეკის და ამოღების ჩატარების აუცილებლობის შესახებ პროკურორის შუამდგომლობა მოსამართლისაგან შესაბამისი განჩინების მიღების, ანდა გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში გამომძიებლის ან პროკურორის დადგენილება, როგორც იურიდიულ ლიტერატურაში მითითებული. იურიდიულ საფუძველში იგულისხმება ასევე ამ საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების უფლებით აღჭურვილი პირებისათვის (გამომძიებელი, პროკურორისათვის) სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით მინიჭებული უფლებამოსილება (სსსკ 120-ე მუხლი).⁵³

ფაქტობრივ საფუძვლის ცნებაში იგულისხმება ის უტყუარი კონკრეტული მონაცემები, რომლებიც მიუთითებენ იმაზე, რომ ხსენებული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების შედეგად შეიძლება აღმოჩნდეს საქმისათვის მნიშვნელოვანი საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება ან ინფორმაციის შემცველი სხვა დოკუმენტი, ამდენად, როდესაც გამომძიებელი, პროკურორი მიიღებს ამოღების ან ჩხრეკის ჩატარების გადანყვეტილებას, უნდა არსებობდეს „დასაბუთებული ვარაუდი“, რაშიც, რა თქმა უნდა, იგულისხმება როგორც იურიდიული, ასევე ფაქტობრივი 53 შ.ფაფიაშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 284

საფუძვლები.

ამოღების ან ჩხრეკის ჩატარების შესახებ სასამართლო განჩინების, ხოლო გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში – დადგენილების საფუძველზე, გამომძიებელს უფლება აქვს საგნის დოკუმენტის, ნივთიერებების ან ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტის აღმოსაჩენად და ამოსაღებად შევიდეს სადგომში, საცავში, სათავსოში ან სხვა მფლობელობაში.

ამოღების ან ჩხრეკის დაწყების წინ გამომძიებელი ვალდებულია სასამართლო განჩინება (ხოლო გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში – დადგენილება) გააცნოს პირს, რომელთანაც ტარდება ამოღება ან ჩხრეკა. დადგენილების გაცნობას პირი ადასტურებს ხელმოწერით.

გამომძიებელს უფლება აქვს ამოღების ან ჩხრეკის ადგილზე მყოფ ან იქ მისულ პირებს ამოღების ან ჩხრეკის დამთავრებამდე აუკრძალოს წასვლა, ერთმანეთთან ან სხვა პირთა ურთიერთობა, რაც აღინიშნება ოქმში.

განჩინების (ხოლო გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში – დადგენილების) წარდგენის შემდეგ გამომძიებელი პირს, რომელთანაც ტარდება ამოღება ან ჩხრეკა, სთავაზობს ამოსაღები საგნის, დოკუმენტის, ნივთიერების თუ ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტის ნებაყოფლობით გადაცემას. ამოსაღები ობიექტის ნებაყოფლობით გადაცემის შემთხვევაში აღნიშნული ფაქტი ფიქსირდება ოქმში, ხოლო ნებაყოფლობით გადაცემაზე უარის თქმის ან მისი არასრულად გადაცემის შემთხვევაში ამოღება ხდება იძულებით, ამდენად, კანონის აზრით, თუ კი გასაჩხრეკმა პირმა სრულყოფილად წარუდგინა გამომძიებელს განჩინებასა ან დადგენილებაში მითითებული საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება ან ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტი, შეუძლია აღარ გააგრძელოს ჩხრეკა, რაც აუცილებლად ოქმში უნდა დაფიქსირდეს.

ჩხრეკისას იძებნება ან ამოიღება ის საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება თუ ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტი, რომელიც აღნიშნულია განჩინებასა ან დადგენილებაში. ასევე უნდა ამოიღოს ინფორმაციის შემცველი ყველა სხვა ობიექტი, რომელშიც შესაძლოა, მტკიცებულებითი მნიშვნელობა ჰქონდეთ ამ საქმისათვის, ან რომელიც აშკარად მიუთითებს სხვა დანაშაულზე,

აგრეთვე სამოქალაქო ბრუნვიდან ამოღებული საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება თუ ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტი.

საგამოძიებო პრაქტიკის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ცალკეულ დანაშაულთა ჩადენის შემდეგ დანაშაულის ჩადენაში მონაწილე პირები, როგორც წესი, ინახავენ ჩანაწერებს, დოკუმენტებს, რომელთა აღმოჩენის შემთხვევაში შესაძლებელია, მათზე არსებობდეს დანაშაულის ჩადენის მამხილებელი მტკიცებულება, კერძოდ: 1) სხვადასხვა დოკუმენტი (ნამდვილი ან ყალბი), რომელიც გამოიყენეს დანაშაულის ჩადენისას ან 2) საგნები და მასალები (ყალბი ბეჭედი, შტამპები სხვადასხვა დოკუმენტის ბლანკები, დატაცებული ფასიანი ქაღალდების კანონიერი მფლობელების, სხვა უფლებამოსილი პირების ხელმოწერთა ნიმუშები და ა.შ.); 3) კომპიუტერული საშუალებები (პერსონალური კომპიუტერები, პერიფერიული მოწყობილობები, ქსელური სააპარატო საშუალებები და ა.შ.), რომლებიც გამოყენებულია დამნაშავის მიერ (დამნაშავეების მიერ) ყალბი დოკუმენტების დასამზადებლად. სარეგისტრაციო და სადეპოზიტო კომპანიების მონაცემთა ბაზაში შეღწევისათვის, 4) ნებისმიერი მონახაზი, ჩანაწერი, რაც ასახავს გაჩხრეკილი პირის კავშირებს და ასევე მიუთითებს, რომელიმე უფლებამოსილი პირის ხელმოწერის შესრულებაში ვარჯიშს, ამონაწერის შევსებას ან გადაცემის განკარგულებას და სხვ.; 5) პირადი ნივთები (ტანსაცმელი და სხვადასხვაგვარი თანმხლები საგნები), რომლებიც შეიძლება ეცვას გასაჩხრეკ პირს, ან ჰქონდა თან დანაშაულის ჩადენის დროს.⁵⁴

ჩხრეკის პროცესში აუცილებელია ამოღებული იყოს ყველა მამხილებელი მასალა თუ ინფორმაცია, რომელიც მიუთითებს პირის მიერ დანაშაულის ჩადენაზე.

ჩხრეკის წარმოებისას მიზანშეწონილია მონაწილეობა მიიღოს როგორც კრიმინალისტმა, ასევე სხვა დარგის სპეციალისტმა, რომლებიც დაეხმარებიან გამომძიებელს მტკიცებულებათა აღმოჩენაში, ფიქსაციასა და დამაგრებაში.

ჩხრეკისა და ამოღების მიზანია იმ საგნების, დოკუმენტებისა და ინფორმაციის, ასევე დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების მოძებნა და ამოღება, რომლებიც მონაშთებზე ბრალდებუ-

54 Курмаев Р.Р. „методика расследования мошенничества на рынке ценных бумаг“, дис. Канд.наук. Москва 2004г. С.73–75

ლის მიერ დანაშაულის მომზადებას ან მის ჩადენას; საჭიროების შემთხვევაში მოწვეული უნდა იყოს სათანადო ცოდნით აღჭურვილი სპეციალისტი.

ჩხრეკის დროს აღმოჩენილი საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება თუ ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტი, თუ შესაძლებელია, ამოღებამდე უნდა წარედგინოს ამ საგამომძიებო მოქმედებაში მონაწილე პირებს, შემდგომ ამოღებული იყოს, დანვრილებით აღწეროს, დაილუქოს, და, შესაძლებლობის შემთხვევაში, შეიფუტოს. შეფუთულ ნივთზე ლუქის გარდა აღინიშნება თარიღი და ხელმოწერები იმ პირთა, რომლებიც მონაწილეობდნენ საგამომძიებო მოქმედებაში.

ამოღების ან ჩხრეკის ჩატარებისას გამომძიებელს უფლება აქვს, გააღოს დაკეტილი საცავი, სადგომი და სათავსო, თუ გასაჩხრეკი უარს ამბობს ნებაყოფლობით გააღოს ისინი, ამასთან დაკავშირებით, ჩვენი აზრით, ალბათ, უმჯობესი იყო ახალ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსს შეენარჩუნებინა წინა საპროცესო კოდექსის მუხლის მოთხოვნები იმაზე, რომ ამოღება ან ჩხრეკა საცხოვრებელ ბინაში შეიძლება ჩატარებულიყო თუ კი დაესწრებოდა ოჯახის სრულწლოვანი წევრი, ხოლო ასეთის შეუძლებლობის შემთხვევაში მოწვეული უნდა ყოფილიყო ადგილობრივი მმართველობის ან თვითმმართველობის მუშაკი, ჩვენი შეხედულებით, მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში იქნებოდა მართებული, გამომძიებელს იძულებით გაეღო გასაჩხრეკი ობიექტი. ასეთი პროცესუალური წესების დაცვით ალბათ უფრო მეტად იქნება დაცული მოქალაქის კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებები.

მაგალითად, 2003 წლის 15 სექტემბერს, ისანი-სამგორის პოლიციის სამმართველოში საცხოვრებელი ბინის ქურდობის ფაქტზე დააკავეს მოქ. ავი, რომელმაც აჩვენა, რომ მის საცხოვრებელ ბინაში, თბილისში, ბ. ხმელნიცკის 114-ში, ინახებოდა დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ძვირფასეულობა.

გამომძიებელმა, გადაუდებელი აუცილებლობის დაცვით, გამოიტანა დადგენილება და ა-ვის საცხოვრებელი ბინის ჩხრეკის შესახებ, მივიდა გასაჩხრეკად საცხოვრებელ ბინაში, სადაც არავინ არ დახვდა, თვითნებურად გააღო კარები და ჩაატარა ჩხრეკა, ისე, რომ არ დაისწრო ადგილობრივი თვითმმართველო-

ბის ორგანოს მუშაკი. სასამართლომ (სავსებით სამართლიანად) აღნიშნული საგამოძიებო მოქმედება ჩათვალა დაუშვებელ მტკიცებულებად.⁵⁵

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 120-ე მუხლის მე-8 ნაწილის შესაბამისად დასაშვებია ჩხრეკის ან და ამოღების აღგილზე მყოფი პირის პირადი ჩხრეკა, თუ არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ მან დამალა განჩინებასა ან დადგენილებაში აღნიშნული საგანი, ნივთი და ა.შ. ასეთი შემთხვევა ითვლება გადაუდებელ აუცილებლობად და პირადი ჩხრეკა ტარდება სასამართლო განჩინების და გამომძიებლის დადგენილების გარეშე. ჩხრეკის ან/და ამოღების კანონიერებას ამონმებს სასამართლო.

დაცვის მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე ამოღებული საგნის, ნივთის, ნივთიერების, აგრეთვე ინფორმაციის შემცველი დოკუმენტის პირველადი გამოკვლევის უფლება აქვს ბრალდების მხარეს (ამოქმედდება 2014 წლის 1 სექტემბრიდან).

პროფ. შ. ფაფიაშვილს გაუმართლებლად მიაჩნია გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში, ამოღების ან ჩხრეკის ჩატარების შემდეგ სასამართლოს მიენდოს შეამონმოს ამ გზით მიღებული მტკიცებულებების დასაშვებობის საკითხი, ის თვლის, რომ ასეთ დროს „წინასწარი გამოძიება ჯერ კიდევ დამთავრებული არ არის, გამართლებულად არ შეიძლება ჩაითვალოს (სასამართლოს მიერ ამოღებისა და ჩხრეკის კანონიერების შემონმება – ხაზგასმა ჩემია დ.ა.), რადგან საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარებაზე ნებართვის გაცემით და საქმეზე შეკრებილ მტკიცებულებათა ამგვარი შეფასებით სასამართლო, ჯერ ერთი, წინასწარ გამოძიების ერთგვარ სუბიექტად იქცევა, რაც არასწორია და, მეორეც, ამით იგი წინასწარ გამოხატავს რა თავის დადებით ან უარყოფით შეხედულებებს და დამოკიდებულებას საქმეზე წინასწარი გამოძიებით შეკრებილი მტკიცებულებათა შესახებ⁵⁶, ვერ დავეთანხმებით მკვლევარის ამ მოსაზრებას და ვფიქრობთ, რომ მხოლოდ სასამართლოა ის ორგანო, რომე-

55 თბილისის ისანი-სამგორის რაიონის სასამართლოს არქივი, საქმე 1012003

56 შ. ფაფიაშვილი, კრიმინალისტიკა, ტომი II, დანაშაულის გახსნის ტაქტიკა, გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2007, გვ. 289-290.

ლიც მართლმსაჯულებას ახორციელებს, საქმის გადანყევტის ფუნქციით სარგებლობს და სწორედ სასამართლოა ვალდებული შემოწმოს, გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში, გამომძიებლის მიერ ჩატარებული საგამომძიებო მოქმედებათა კანონიერება, რაც ასევე ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიდანაც გამომდინარეობს.

დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს ის გარემოება, რომ წინა კოდექსთან შედარებით, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 121-ე მუხლი პირადი ჩხრეკის ჩატარების უფლებით გამომძიებლის და პროკურორის გარდა მოიაზრებს ასევე „დაკავების უფლებამოსილებით აღჭურვილ პირსაც“, რომელსაც უფლება აქვს ჩაატაროს ჩხრეკა, ამასთანავე თუ არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ დაკავებულს აქვს იარაღი ან აპირებს თავიდან მოიშოროს დანაშაულის ჩადენაში მისი მამხილებელი მტკიცებულებები, დამკავებელ თანამდებობის პირს უფლება აქვს, ჩაატაროს ჩხრეკა სასამართლო განჩინების ან გამომძიებლის დადგენილების გარეშე. ასეთ დროს ჩხრეკის ოქმი არ დგება და მხოლოდ დაკავების ოქმში აღინიშნება, რომლის კანონიერებას საპროცესო კანონმდებლობის დაცვით ამოწმებს სასამართლო. ამასთანავე, თუ პირად ჩხრეკას თან სდევს გაშიშვლება, ჩხრეკა უნდა ჩაატაროს იმავე სქესის პირმა და ამავე სქესის პირთა მონაწილეობით.

პირადი ჩხრეკის დროს უნდა გამოიყენებოდეს იქნეს კრიმინალისტიკური მეცნიერების მიერ შემუშავებული როგორც ზოგად ტაქტიკური, ასევე სპეციფიკური ხერხები, კერძოდ პირად ჩხრეკას უნდა ატარებდეს როგორც წესი ერთი და იმავე სქესის ორი პოლიციელი. თვით პირადი ჩხრეკა შეიძლება დაიყოს სამ ეტაპად. პირველი ეტაპი – მოსამზადებელი, მეორე – ძირითადი და მესამე – დასკვნითი.

ყველა ამოღების, ჩხრეკისა ან პირადი ჩხრეკის კანონიერებას (რომელიც ჩატარდა გადაუდებელი აუცილებლობით, მიუხედავად იმისა, გასაჩხრეკმა პირმა ან პირმა, რომლისგანაც ხდება ამოღება, თანხმობა განაცხადა ჩხრეკაზე, ან ნებაყოფლობით წარმოადგინა ამოსაღები ნივთი) ამოწმებს სასამართლო.

რაც შეეხება შემთხვევებს, როცა ამოღება ან ჩხრეკა არ ხდება და პირი დაკითხვის დროს ნებაყოფლობით წარმოადგენს

მის ხელთ არსებულ ნივთს (შემთხვევები როცა დგებოდა წარმოდგენის ოქმი) ან როცა კანონსაწინააღმდეგო ნივთის ამოღება ხდება სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომლებისაგან (მაგალითად, პატრულისაგან დანა, რომელიც მან ამოიღო ადმინისტრაციული დაკავების დროს; სასჯელაღსრულების თანამშრომლისაგან უკანონო ნივთი, რომელიც მან ამოიღო შემონმების ჩატარებისას, ავტოავარიის ფაქტზე პირმა ნებაყოფლობით წარმოადგინა ტანსაცმელი, რომელზეც აღინიშნება დანაშაულის კვალი და ა.შ). ასეთ შემთხვევაში ამოღების ოქმი არ დგება, მოწმედ იკითხება პირი, რომელმაც წარმოადგინა „ამოსაღები“ ნივთი, რათა დადგინდეს საგნის წარმომავლობა და წარმომდგენი პირის მონაწილეობით დგება დათვალიერებისა და დალუქვის ოქმი.⁵⁷

მოსამზადებელი ეტაპი, შეიძლება ითქვას, გამაფრთხილებელ ხასიათს ატარებს. ასეთ დროს გასაჩხრეკ პირს წინადადებას აძლევენ ფეხზე ადგეს (თუ ზის). დააგდოს ყველაფერი, რაც მას ხელში უჭირავს, ხელები აწიოს მაღლა და შეტრიალდეს ზურგით. გამჩხრეკისკენ და ისეთ პოზაში დადგეს, რომ გამოირიცხოს მისგან წინააღმდეგობის განევა (თავდასხმა), რის შემდეგ გასაჩხრეკ პირს აძლევენ წინადადებას გადასცეს გამჩხრეკს მის ხელთ არსებული დანაშაულის იარაღი, საგნები და ძვირფასეულობა, რომლებიც დანაშაულებრივი გზითაა მოპოვებული, ასევე სხვა საგნები და დოკუმენტები, რომლებსაც შეიძლება, საქმისათვის ჰქონდეს მნიშვნელობა.

ძირითად ეტაპზე გადასვლა იწყება მაშინ, როდესაც გასაჩხრეკი პირი ნებაყოფლობით გადასცემს გამჩხრეკს მის ხელთ არსებულ საგნებს, მაგრამ ეს არ გამოირიცხავს იმას, რომ ჩხრეკა არ ჩატარდეს.

დამკავებელი ფიზიკური პირი უფლებამოსილია განაიარაღოს დაკავებული.

დიპლომატიური წარმომადგენლობის ტერიტორიაზე, დიპლომატიური იმუნიტეტის მქონე პირის, აგრეთვე მის ან/და მისი ოჯახის წევრის მიერ დაკავებულ პერსონისა და სატრანსპორტო საშუალებებში ამოღება ან ჩხრეკა დასაშვებია მხოლოდ დიპლომატიური წარმომადგენლობის ხელმძღვანელის თხოვნით ან

57 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის განმარტება

თანხმობით, რომლის გამოთხოვაც ხდება საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს მეშვეობით.

ასეთ დროს ჩატარებულ ამოღებისა და ჩხრეკის დროს საგარეო საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენლის და პროკურორის დასწრება სავალდებულოა.

დაუშვებელია ჩხრეკა, ამოღება ან დაყადაღება მასმედიის, გამომცემლობის რედაქციაში, სამეცნიერო, საგანმანათლებლო, რელიგიურ, საზოგადოებრივ ორგანიზაციაში და პოლიტიკური პარტიის სათავსში არსებული იმ საგნის, დოკუმენტის, ნივთიერების თუ ინფორმაციის შემცველი სხვა სამეცნიერო, საგანმანათლებლო ობიექტის ჩხრეკა, ამოღება ან დაყადაღება, რომლის მიმართაც არსებობს საჯაროდ გავრცელების გონივრული მოლოდინი.

ასეთი აკრძალვა არ ვრცელდება ისეთ შემთხვევაში, როდესაც არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ ამოსაღები საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება თუ ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტი დანაშაულის საგანი ან იარაღია.

საპროცესო კოდექსის 123-ე მუხლის მე-3 ნაწილის მიხედვით, სასამართლო უფლებამოსილია ხსენებულ დაწესებულებებში ჩხრეკის, ამოღების, ან/და ქონების დაყადაღების განჩინება გამოიტანოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც არსებობს აშკარა და დამაჯერებელი დასაბუთება, რომ აღნიშნული საგან-მოძიებო მოქმედების ჩატარება არ გამოიწვევს საქართველოს კონსტიტუციით დაცული სიტყვის, აზრის, სინდისის თავისუფლების, აღმსარებლობის, რწმენის ან გაერთიანების უფლების ხელყოფას და ეს საგანმოძიებო მოქმედება უნდა ჩატარდეს ეფექტიანად და ამ უფლებათა და თავისუფლებათა ყველაზე მინიმალურად შემზღუდველი ფორმით.

ისეთ დროს, როდესაც მხარემ ამოღებული საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება თუ ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტი სასამართლოში, როგორც მტკიცებულება არ წარადგინა, როგორც წესი, უბრუნდება იმ პირს, რომლისგანაც ამოიღეს, ხოლო ისეთ დროს, როდესაც ამოღებულ ობიექტთან დაკავშირებით მესამე პირი პრეტენზიას აცხადებს, დაეა განიხილება სამოქალაქო სასამართლო წარმოების წესით.

თუ არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ პირი დანა-

შაულს სჩადის საბანკო ანგარიშის/ანგარიშების საშუალებით, ან/და ჩამორთმევისადმი დაქვემდებარებული ქონების მოძიებაა საჭირო, იდენტიფიცირების მიზნით, პროკურორს შეუძლია საქართველოს მთავარი პროკურორის ან მისი მოადგილის თანხმობით, გამოძიების ადგილის მიხედვით მიმართოს სასამართლოს შუამდგომლობით საბანკო ანგარიშების მონიტორინგის შესახებ, განჩინების გაცემის თაობაზე. ამ განჩინების საფუძველზე ბანკი ვალდებულია ითანამშრომლოს გამოძიებასთან და მას მიმდინარე რეიმში მიაწოდოს ინფორმაცია ერთ ან რამდენიმე საბანკო ანგარიშზე განხორციელებული ოპერაციის შესახებ. ინფორმაციას სისხლის სამართლის საქმის მწარმოებელ ორგანოს უნდა ეცნობოს ოპერაციის შესრულებისთანავე.

საბანკო ანგარიშიდან თანხის გადარიცხვის ან/და გატანის შემთხვევაში ინფორმაცია საქმის მწარმოებელ ორგანოს უნდა ეცნობოს ოპერაციის შესრულებამდე.

საბანკო ანგარიშების მონიტორინგის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს სისხლის სამართლის საქმეზე მტკიცებულების მოპოვების აუცილებელ ვადას.⁵⁸

§ 4. დათვალიერება

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-15 თავში მითითებულია დათვალიერება, აღნიშნულია, როგორც ერთ-ერთი დამოუკიდებელი საგამოძიებო მოქმედება, რომელსაც დათმობილი აქვს სსსკ 125-ე–128-ე მუხლები.

პრაქტიკული მოსაზრებიდან გამომდინარე, აღნიშნული მუხლების შესაბამისად, შესაძლებელია მოხდეს: შემთხვევის ადგილის, გვამის, ადგილმდებარეობის, შენობის, საგნისა და დოკუმენტის დათვალიერება. მისი მიზანია დანაშაულის კვალის,

58 უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ აღნიშნული საპროცესო მოქმედებაზე სავესებით სამართლიანად პროფ. გ. მეფარიშვილს გამოთქმული აქვს უკიდურესად უარყოფითი შეხედულება, რაზედაც არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ. დანერ. იხ. გ. მეფარიშვილი, საბანკო ანგარიშების მონიტორინგი, როგორც საგამოძიებო მოქმედება. სამართლის პრობლემები. საიუბილეო კრებული რ. შენგელიას 70 წელთან დაკავშირებით, გამ., „სამართალი“, 2012, გვ. 524-530.

ნივთმტკიცებულებათა აღმოჩენა, შემთხვევის ვითარების და სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი გარემოებების გარკვევა.

შემთხვევის ადგილის დათვალიერება ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საგამოძიებო მოქმედებაა, სწორედ ამიტომაცაა, რომ უმრავლესი კატეგორიის საქმეებზე შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დანყების გარეშე შეუძლებელია დანაშაულის სრული გახსნა და მაღალი ალბათობის დონეზე პირის ბრალეულობის დადგენა.

იურიდიულ ლიტერატურაში სამართლიანადაა მითითებული იმის შესახებ, რომ შემთხვევის ადგილის დათვალიერების კანონ-შესაბამისად და კვალიფიციურად ჩატარების შედეგად შეიძლება დანაშაულის კვალის აღება და სხვა ფაქტობრივ მატერიალურ მტკიცებულებათა ამოღება და ვერსიების აგება, ფიქსაცია, რომელთა მეშვეობით საქმეზე შეკრებილ სხვა მტკიცებულებათა ერთობლიობით შესაძლებელია, მაღალი ალბათობის დონეზე დადგინდეს არა მარტო დანაშაულის ჩადენის მექანიზმი, არამედ მოტივი და ა.შ.⁵⁹

დანაშაულის შემთხვევა — ეს რთული ცნებაა, რომელიც აერთიანებს დანაშაულის ჩადენის დროს, ადგილს, ხერხს და სხვა გარემოებებს. მისი გამოძიებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულებრივი ქმედების მატერიალური ნიშნების დადგენას. „...მომხდარ შემთხვევაზე მატერიალური ნყაროებიდან ინფორმაციის მიღების ყველაზე ეფექტური საშუალებაა შემთხვევის ვითარების გულმოდგინედ გამოკვლევა“⁶⁰

შემთხვევის ადგილში იგულისხმება ტერიტორია ან ადგილი, სადაც მოხდა ეს გამოსაკვლევ მოვლენა ან მიღებულია მისი შედეგი. შემთხვევის ადგილად ჩაითვლება აგრეთვე ტერიტორია ან სადგომი, სადაც მზადდება დანაშაული ან აღმოჩენილია დანაშაულის ნიშნები. ეს შეიძლება იყოს დანაშაულის ჩადენის ადგილი, ან/და საგნისა თუ სხვა კვალის აღმოჩენის ადგილი.

შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დროს მხარე პირადად

59 Криминалистика, учебник для вузов, под ред. Р.С.Белкина, изд. Норма, 2002, с. 559.

60 Фёдоров Ю.Д. Логические аспекты осмотра места происшествия, Ташкент, 1987 г. стр. 18.

და უშუალოდ ალიქვამს, აფიქსირებს და იკვლევს იქ არსებული დანაშაულის კვალს, ნივთიერ მტკიცებულებას, შემთხვევის ვითარებასა და საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე სხვა გარემოებებს იმ მიზნით, რომ დაადგინოს დანაშაულის ჩადენის ნიშნები, მისი ჩამდენი პირი, დანაშაულის ჩადენის მექანიზმი, ააგოს სწორი ვერსიები და დაადგინოს დანაშაულის ხელშემწყობი მიზეზები და პირობები. ყოველივე ეს ხელს უწყობს დანაშაულის სწრაფ გახსნას და დამნაშავის დადგენას.⁶¹

შემთხვევის ადგილის დათვალიერება იძლევა ფართო ინფორმაციებს ვერსიის აგებისათვის და განსაზღვრავს გამოძიების შემდგომ მიმართულებას, ამიტომ იგი ითვლება ერთ-ერთ გადაუდებელ საგამოძიებო მოქმედებად და რაც მთავარია, მისი შეცვლა სხვა რომელიმე საგამოძიებო მოქმედებით არ შეიძლება.

დათვალიერების პროცესში მხარე ეცნობა ვითარებას, ეძებს, სწავლობს და აფასებს მატერიალურ ობიექტებს, მათ მოქმედებას, მდგომარეობას, ურთიერთგანლაგებას, ურთიერთკავშირს საგნებსა და მოვლენებს შორის, ხსნის მათ წინააღმდეგობას.

ამასთანავე, შემთხვევის ადგილის დათვალიერების ხერხები ყალიბდება არა მარტო სისხლის სამართლის საპროცესო კანონის ნორმების საფუძველზე, რომლებიც არეგულირებს მისი ჩატარების პროცედურულ წესებს, არამედ ლოგიკის კანონებითაც, რომელთა ცოდნა გვაძლევს საშუალებას, წარმატებით ჩატარდეს ეს საგამოძიებო მოქმედება.⁶²

მაღალი ალბათობის დონეზე პირის ბრალეულობის დადგენა მუდამ განპირობებულია ობიექტური სინამდვილით, იგი ეფუძნება მხოლოდ ობიექტურ ნიშან-თვისებებს, გამომძიებელი დათვალიერებისას ალიქვამს და მხედველობაში იღებს მხოლოდ სინამდვილის ობიექტურ ნიშან-თვისებებს. რაც უფრო მეტ ინფორმაციას დააგროვებს ამა თუ იმ საგნის ვითარების რაობის შესახებ, მით უფრო სრული იქნება მისი წარმოდგენა სინამდვი-

61 ა. ფალიაშვილი — შემთხვევის ადგილის დათვალიერება, „სამართალი“, 1-2, 1969, გვ. 24.

62 Фёдоров Ю.Д. Логические аспекты осмотра места происшествия, Ташкент, 1987 г. стр. 18

ლეზე და ამ გზით მიაღწევს კიდეც სასურველ შედეგს.⁶³

საერთოდ, ის კონკრეტული ობიექტები, რომლებიც ექვემდებარებიან შესწავლას, შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დროს შეიძლება დაიყოს შემდეგ ჯგუფებად:

1. შემთხვევის ადგილის საერთო მდგომარეობა, რომელიც მიგვითითებს დანაშაულებრივი ქმედების მომენტში არსებულ პირობებზე;

2. ცვლილებები ნივთების ან საგნების ნორმალურ განლაგებაში და მათ მდგომარეობაში;

3. დამნაშავე პირების გადაადგილების და მოქმედების კვალი, კერძოდ: ხელის, ფეხის, საბურავების, სისხლის, ცეცხლსასროლი იარაღის და ა.შ.

4. ნივთიერ დამამტკიცებელი საბუთის მნიშვნელობის მქონე საგნები, მაგალითად, ყალბი ბეჭედი, ბლანკი და სხვა საგნები, რომლებიც ბრალდებულებს დარჩათ შემთხვევის ადგილზე.⁶⁴

შემთხვევის ადგილის არასრულყოფილად, უხარისხოდ წარმოებული დათვალიერება ართულებს მდგომარეობას, ვერ აღწევს თავის მიზანს, შემდგომში კი დროთა განმავლობაში, შემთხვევის ადგილზე არსებული ვითარება იცვლება, ხოლო იქ არსებული დანაშაულის კვალი ქრება, შემთხვევის ადგილის დათვალიერებისას დაშვებული შეცდომების გამოსწორება საგრძნობლად ძნელია ან სულაც შეუძლებელი.

დათვალიერების მნიშვნელობა უმთავრესად ისაა, რომ ეს საგამომძიებო მოქმედება ერთ-ერთი საიმედო ხერხია მტკიცებულებითი ინფორმაციის მოსაპოვებლად. მისი საიმედოობა იმითაა განპირობებული, რომ დათვალიერების მომენტში მტკიცებულებითი ინფორმაცია გამომძიებელს მიეწოდება და მის მიერ უშუალოდ აღიქმება, ყოველგვარი შუალედური რგოლების გარეშე, რასაც მიჰყავს იგი მცდარობის მინიმალურ ალბათობამდე.⁶⁵

63 ბ. ხარაზიშვილი, მტკიცებითი სამართალი, თსუ 1982, გვ. 15

64 ა.ვ. მიქელაძე, თ. ვ. კაკანაშვილი, შემთხვევის ადგილის დათვალიერება, თბილისი 1969 წ.

გვ. 7-8.

65 Wells J. Cornorate Fraud Hand book: Prevention and Detection, John Wiley, Ing.2010, P.34

შემთხვევის ადგილის დათვალიერების ამოცანებია:

ა) მხარის მიერ დანაშაულის ადგილზე არსებული ვითარებისა და მექანიზმის აღდგენა, ფიქსაცია და შესწავლა უშუალო ალქმის გზით.

ბ) დანაშაულის ჩამდენ პირთა მამხილებელი კვლების და სხვა ნივთიერი დამამტკიცებელი საბუთების აღმოჩენა, ამოღება და ფიქსაცია;

გ) მტკიცებათა ახალი წყაროების გამოვლინება, რომლებსაც მნიშვნელობა აქვს საქმისათვის (კერძოდ, ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების მიღებისათვის);

დ) საქმის ფაქტიურ მონაცემებზე დაყრდნობით, ვერსიების აგება და შემოწმება;

ე) „ცხელი კვალის“ მიხედვით დანაშაულის ჩამდენი პირის ძებნა-დაკავების ღონისძიებების განხორციელება;

ვ) დანაშაულის ჩამდენი პირის და მისი ნიშან-თვისებების აღდგენა-შესწავლა;

ზ) ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების გატარება დანაშაულის სწრაფი გახსნის მიზნით;

თ) შემთხვევის ადგილას, იქ არსებულ კვალთა ფიქსაცია და პროცესუალური დამაგრება;

ი) დათვალიერების პროცესის დროს ამოღებული საგნების და კვალის შენახვის უზრუნველყოფა შემდგომი საექსპერტო გამოკვლევის მიზნით.

იურიდიულ ლიტერატურაში შემოთავაზებულია შემთხვევის ადგილის დათვალიერების ჩატარება კვალიფიციურად და კანონშესაბამისად, იგი გულისხმობს შემდეგ პრინციპებს: კანონიერება, სისრულე, გეგმაზომიერება, სისტემატურობა და ობიექტურობა.⁶⁶

დასახელებული პრინციპიდან პირველი მოითხოვს შემთხვევის ადგილის დათვალიერებას საპროცესო კანონმდებლობის სრული დაცვით.

დროულობა ნიშნავს იმას, რომ გამომძიებელი და გამოძიებაში მონაწილე პირები დროულად გავიდნენ შემთხვევის ადგილზე. არადროული გაუსვლელობა იწვევს მტკიცებულებათა დაკარგვას ან განადგურებას.

66 Ramage S. Fraud Investigation Publisher: inverg, 2009.

შემთხვევის ადგილის სისრულე გულისხმობს იმას, რომ დათვალიერების ოქმში სრულყოფილად იყოს ფიქსირებული შედეგები.

დათვალიერების გეგმაზომიერება ნიშნავს იმას, რომ აუცილებლად კონკრეტული დათვალიერების დროს გამომძიებელი ადგენს გეგმას.

შემთხვევის ადგილის ობიექტური დათვალიერება გულისხმობს ყველა კვალის ასახვას, მიუხედავად იმისა, ადასტურებს თუ უარყოფს გამომძიებლის ნავარაუდევ ვერსიას.

გამომძიებელი მიიღებს თუ არა შეტყობინებას ჩადენილი დანაშაულის შესახებ, უპირველეს ყოვლისა, ან როცა დაყოვნება შეუძლებელს გახდის აღნიშნული მონაცემების მოპოვებას, ან როცა საქმისათვის საჭირო საგანი დოკუმენტი, ნივთიერება ან ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტი აღმოჩენილია სხვა საგამომძიებო მოქმედების ჩატარებისას, ან როცა არსებობს სიცოცხლის ან ჯანმრთელობის ხელყოფის რეალური საფრთხე, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 112-ე მუხლის მე-5 ნაწილის შესაბამისად, შეიძლება ჩატარდეს სასამართლო განჩინების გარეშე, გამომძიებლის დადგენილებით, რის შესახებაც მოსამართლეს, რომლის სამოქმედო ტერიტორიაზე ჩატარდა დათვალიერება, საგამომძიებო მოქმედების დაწყებიდან 24 საათის განმავლობაში (ხოლო თუ ამ ვადის ამოწურვა ემთხვევა არასამუშაო დროს, მაშინ ამ დროის გასვლიდან არაუგვიანეს ერთი საათისა) უნდა წარედგინოს მისი შუამდგომლობა მისი კანონიერების შემოწმების შესახებ და უნდა გადაეცეს სისხლის სამართლის საქმის მასალები (ან მათი ასლები), რომლებიც ასაბუთებს დათვალიერების გადაუდებლად ჩატარების აუცილებლობას. მოსამართლე, მასალების შესვლიდან არაუგვიანეს 24 საათისა, ზეპირი მოსმენის გარეშე წყვეტს შუამდგომლობას. მოსამართლე უფლებამოსილია შუამდგომლობა განიხილოს მხარეთა (თუ სისხლისსამართლებრივი დევნა დაწყებულია) და იმ პირის მონაწილეობით, რომლის მიმართაც ჩატარდა დათვალიერება. შუამდგომლობის განხილვისას მოსამართლე ამოწმებს სასამართლო გადაწყვეტილების გარეშე ჩატარებული საგამომძიებო მოქმედების კანონიერებას. მოსამართლე უფლებამოსილია განმარტების მისაღებად გა-

მოიძახოს ის პირი, რომელმაც დათვალიერება განჩინების გარეშე ჩაატარა. ამ შემთხვევაში შუამდგომლობის განხილვისას გამოიყენება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 206-ე მუხლით გათვალისწინებული წესი.

მასალების განხილვის შემდეგ სასამართლოს გამოაქვს განჩინება:

ა) ჩატარებული საგამოძიებო მოქმედების კანონიერად ცნობის შესახებ;

ბ) ჩატარებული საგამოძიებო მოქმედების უკანონოდ ცნობის და მიღებული ინფორმაციის დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობის შესახებ.

ამასთანავე, გამომძიებელი და პროკურორი, გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დაწყებამდე ვალდებული არიან გამოიტანონ დადგენილება, რის შემდეგაც ოპერატიულ სამსახურს მიეცემა დავალება შემთხვევის ადგილის დაცვის შესახებ და დაუყოვნებლივ გადის შემთხვევის ადგილზე.⁶⁷

1. თუ შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დროს მესაკუთრე (მფლობელი) წერილობით გამოხატავს თანხმობას, მოსამართლის განჩინება ან გამომძიებლის დადგენილება საჭირო არ არის;

2. თუ შემთხვევის ადგილის დათვალიერება ხდება მესაკუთრის (მფლობელის) ნების საწინააღმდეგოდ, გამომძიებელს გამოაქვს დადგენილება გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში დათვალიერების ჩატარების შესახებ და ამ მოქმედებას სჭირდება დაკანონება, ან დათვალიერება ტარდება მოსამართლის განჩინებით.

3. შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დროს ამოღებულ ნივთებს არ სჭირდება დაკანონება, მიუხედავად იმისა, მესაკუთრის თანხმობით განხორციელდა დათვალიერება თუ მისი ნების საწინააღმდეგოდ.⁶⁸

გამომძიებელი გამოცხადდება თუ არა ადგილზე, უნდა შეამოწმოს შემთხვევის ადგილის დაცულობა, გარდა ამისა, საქარ-

67 შ. ფაფიაშვილი, თ. ინაიშვილი, შემთხვევის ადგილის დათვალიერება, ბათუმი, 2002 წ. გვ. 13-14.

68 საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის განმარტებითი ბარათი

თველოს სსკ 331-ე მუხლის შესაბამისად, თუ ბრალდებული მონაწილეობას იღებს შემთხვევის ადგილის დათვალიერებებში, გამომძიებელმა უნდა განუმარტოს, რომ უფლება აქვთ მოინვიონ მათთვის სასურველი დამსწრე, დამსწრედ მოსაწვევად ეძლევათ გონივრული ვადა, არანაკლებ ერთი საათისა; დამსწრედ არ შეიძლება მონვეული იქნენ ის პირები, რომლებსაც კანონით მინიჭებული აქვთ უფლება, არ მისცენ ბრალდებულის საწინააღმდეგო ჩვენება. ასეთივე უფლებებით სარგებლობენ ის პირები (ბრალდებულები არ არიან), რომლებთანაც ტარდება შემთხვევის ადგილის დათვალიერება. ამასთან მხედველობაში უნდა გვქონდეს ის გარემოებაც, რომ ასეთი უფლებით არ სარგებლობენ ის პირები, რომლებთანაც ტარდება გადაუდებელი აუცილებლობის დროს შემთხვევის ადგილის დათვალიერება და არსებობს ადამიანის სიცოცხლის ან ჯანმრთელობის ხელყოფის ან მტკიცებულებათა დაზიანება — განადგურების ან გადამალვის რეალური საფრთხე; ხოლო თუ კი გაიარა ხსენებულმა საფრთხეებმა, პირები სარგებლობენ დამსწრის მონვევის ჩვეულებრივი პროცესუალური წესებით.⁶⁹

მას შემდეგ, როდესაც გამომძიებელი განსაზღვრავს შემთხვევის ადგილის დათვალიერების მონაწილეებს, ვალდებულია ყველა მათგანს განუმარტოს მათი უფლებები და მოვალეობები.

გამომძიებელი შემთხვევის ადგილზე მისვლისთანავე, უნდა გაერკვეს, მოხდა თუ არა რამე ცვლილება მის მოსვლამდე, განსაზღვროს შემთხვევის ადგილის დათვალიერების საზღვრები, შეადგინოს დათვალიერების გეგმა, და ამის შემდეგ წინასწარ მონვეულ დამსწრე პირებთან ერთად შეუდგეს შემთხვევის ადგილის დათვალიერებას.

შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დაწყებამდე გამომძიებელმა უნდა შეარჩიოს ისეთი ტექნიკური და ტაქტიკური ხერხები, რომელთა გამოყენებით უზრუნველყოფს შემთხვევის ადგილზე არსებული ლატენტური კვალის აღმოჩენას. სრულ, მის ასახვას და გამოკვლევას.

შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დროს გამოყენებული უნდა იყოს დათვალიერების ზოგადი ტაქტიკური ხერხები, მაგ.

69 В.Н. Григорьев, А.В. Победник, В.Н. Яшин, Уголовный процесс, учебник, М. 2006, с. 403-405

პროფ. შ. ფაფიაშვილი შემთხვევის ადგილის დათვალიერების ოთხ ეტაპს გამოყოფს: 1) შემთხვევის ადგილის მიმოხილვითი სტადია; 2) შემთხვევის ადგილის დათვალიერების სტატიკური სტადია; 3) შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დინამიკური სტადია და 4) დასკვნითი სტადია,⁷⁰ ავტორთა კოლექტივის მიერ გამოცემულ კრიმინალისტიკის სახელმძღვანელოში. ზემოაღნიშნულ სტადიებს დამატებული აქვს შემთხვევის ადგილის დეტალური დათვალიერებაც.⁷¹ ამასთანავე, არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ პროფ. შ. ფაფიაშვილის მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ზემოთ აღნიშნული ტაქტიკური ხერხების გამოყენებასთან ერთად გათვალისწინებული უნდა იყოს ცალკეულ დანაშაულებათა თავისებურებები, ბუნებრივია, ყოველ კონკრეტულ დანაშაულზე, შემთხვევის ადგილის დათვალიერებაც თავისი სპეციფიკურობით ხასიათდება.⁷²

შემთხვევის ადგილის დათვალიერების სრულყოფილი და ობიექტური ჩატარებისათვის გამომძიებელმა უნდა გამოავლინოს ნეგატიური ვითარებები, ანუ ისეთი ფაქტები და გარემოებები, რომლებიც არ უნდა ყოფილიყო შემთხვევის ადგილზე, რადგან ის ეწინააღმდეგება დანაშაულის ჩადენის ვითარების ლოგიკას და მოცემულ კრიმინალისტურ სიტუაციას.⁷³

დათვალიერების მიმოხილვით სტადიაზე გამომძიებელი ზოგადად ეცნობა შემთხვევის ადგილს, სწავლობს ცალკეულ დეტალებს მათ ერთობლიობით, განსაზღვრავს დასათვალიერებელი ადგილის საზღვრებს, არჩევს, საიდან ჯობია დათვალიერება — ცენტრიდან თუ პერიფერიიდან და ა.შ.

მიმოხილვითი დათვალიერების შემდეგ გამომძიებელი გადადის ჯერ სტატიკურ, შემდეგ კი დინამიკურ დათვალიერებაზე. ასეთ დროს გამომძიებელმა უნდა იმოქმედოს საქართველოს სსსკ 126-ე მუხლის I ნაწილის შესაბამისად, იქიდან გამომდინარე, რომ დათვალიერებაში მონაწილე პირებს უფლება აქვთ გა-

70 შ. ფაფიაშვილი, კრიმინალისტიკა, დანაშაულის გახსნის მეთოდთა, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 2001, გვ. 173.

71 Криминалистика, Учебник для вузов, под. ред. Р. С. Белкина, М., 2002, с. 558-559

72 შ. ფაფიაშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 174.

73 ა. ფალიაშვილი, კრიმინალისტიკა, ტომი II, გვ. 36

მომძიებლის ან პროკურორის ყურადღება მიაპყროს თითქმის უმნიშვნელო დეტალსაც, რომელმაც, მათი აზრით, შეიძლება ხელი შეუწყოს საქმისათვის მნიშვნელოვან გარემოებათა გამოვლენას.

შემთხვევის ადგილის დათვალიერების შემდეგ, როდესაც აღმოჩენილი იქნება დანაშაულის მიერ დატოვებული დანაშაულის კვალი, დადგინდება დანაშაულის ჩადენის მექანიზმი, ამოიღება საქმისათვის მნიშვნელოვანი სხვა ობიექტური მტკიცებულებები, გამომძიებელს ეძლევა საშუალება შემთხვევის ადგილის დათვალიერების სუბიექტური მეთოდის გამოყენებით მიყვას დანაშაულის ჩადენაში მხილებული პირის დანაშაულებრივი საქმიანობის კვალს, რაც აისახება საგამომძიებლო ვერსიების შექმნაში.⁷⁴

დათვალიერების დროს აღმოჩენილი საგნები თუ დოკუმენტები მათ ამოღებამდე უნდა წარედგინოს დათვალიერების მონაწილეებს, ამასთანავე უნდა ამოიღონ მხოლოდ საქმესთან დაკავშირებული საგანი, დოკუმენტი, კვალი, ტვიფარი ან ანაბეჭდი.

ამოღებული საგანი და დოკუმენტი უნდა შეიფუთოს და დაილუქოს, შეფუთულ საგანზე, ლუქის გარდა, საგამომძიებო მოქმედებაში მონაწილე პირებმა უნდა დაურთონ საკუთარი ხელმოწერები.

შემთხვევის ადგილის დათვალიერების შემდეგ გამომძიებელი (პროკურორი) ადგენს ოქმს, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 134-ე – 135-ე მუხლების დაცვით.

დათვალიერებისას ოქმში უნდა აღინეროს გამომძიებლის ან პროკურორის ყველა ქმედება, აგრეთვე შემთხვევის ადგილის დათვალიერების დროს აღმოჩენილი ყველა კვალი, საგანი თუ დოკუმენტი; ამოღებული საგნის თუ დოკუმენტის მფლობელს ეძლევა სათანადო ხელმოწერილი და ბეჭდით დამოწმებული ოქმის ასლი.

ოქმში უნდა აღინიშნოს დრო, როგორ ამინდში და როგორი განათების პირობებში ჩატარდა დათვალიერება. ასეთი მონაცემების ოქმი შესაძლებლობას გვაძლევს საჭირო შემთხვევაში

74 Криминалистика, Учебник для вузов, под. ред. Р.С. Белкина, изд. «Норма», 2002, с. 559-560

ჩატარდეს სხვა სახის საგამოძიებო მოქმედება (მაგალითად, საგამოძიებო ექსპერიმენტი).⁷⁵

მითითებული უნდა იყოს ის ტექნიკური საშუალება, რომლის გამოყენებით იყო მიღებული შედეგები, ვინ მონაწილეობდა და რაში გამოიხატა მისი მონაწილეობა, რა საგანი და დოკუმენტი დაილუქა და როგორი ლუქით.

უნდა ჩატარდეს შემთხვევის ადგილიდან ამოღებული დოკუმენტისა თუ საგნების მოკლე აღწერა. საიუველირო ნაწარმი უნდა აღიწეროს, როგორც „მოყვითალო ფერის მეტალი“, რადგან ის ოქრო თუ სხვა მეტალი გამომძიებლისათვის დათვალიერების დროს ჯერ კიდევ უცნობია.

ამასთანავე, საგნების ამოღების შემთხვევაში არ შეიძლება ოქმში შევიტანოთ შემდეგი ფორმულირებები: „ყველა აღმოჩენილი ნივთი ამოღებული და დალუქულია“, რადგანაც შემთხვევის ადგილის დათვალიერების ოქმის ტექსტში შესაძლებელია ჩამოთვლილი იყოს ბევრად მეტი საგანი, ვიდრე სინამდვილეში იყო ამოღებული.

დოკუმენტის დათვალიერება. სათანადო დათვალიერებას ექვემდებარება სხვადასხვა სახის დოკუმენტი, რომლებიც დარჩა დაზარალებულს მის მიმართ განხორციელებული დანაშაულის ჩადენის შემდეგ, შემთხვევის ადგილზე აღმოჩენილი და ასევე დაკავებული ბრალდებულის საცხოვრებელი და სამუშაო ადგილის ჩხრეკის დროს აღმოჩენილი დოკუმენტები. საგამოძიებო პრაქტიკის განზოგადების საფუძველზე, დათვალიერების ობიექტები, ჩვეულებრივ, შემდეგია: ყალბი პასპორტები, საგადასახადო დავალებები, ამონაწერი აქციონერთა რეესტრიდან, გადაცემის განკარგულებები, მინდობილობები, სხვადასხვა სახის ხელშეკრულება და ა.შ.

დოკუმენტის დათვალიერების ძირითადი ამოცანებია შემდეგი: დადგინდეს ყალბია ის თუ ნამდვილი: თუ ყალბია, დადგინდეს გაყალბების ხერხი, გამოვლინდეს დოკუმენტის შინაარსი და განისაზღვროს, თუ როგორია მისი როლი კონკრეტული დანაშაულის ჩადენაში, გამოვლინდეს დამნაშავის კვალი დოკუმენტზე, კერძოდ, მისი ხელის თითების კვალი.

75 А.В. Гриненко. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу РФ, изд. «ЕСКМО», М., 2007 г.с. 454

ამონაწერების, მინდობილობების, გადაცემის განკარგულების, საგადასახადო დავალებების დათვალიერების დროს, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა ყურადღება მიექცეს იმას, შეესაბამებია თუ არა ისინი ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტებით ან საქმიან ურთიერთობაში მიღებულ ფორმას და გააჩნიათ თუ არა ყველა რეკვიზიტი. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს პასუხისმგებელი პირების ხელმოწერათა შესწავლას. ხელშეკრულებათა დათვალიერებისას საჭიროა გაირკვეს: დაცულია თუ არა ხელშეკრულების ფორმა, რაც გათვალისწინებულია კანონით (იურიდიული პირის საფირმო ბლანკზე შედგენა, ნოტარიული დამოწმება და ა.შ.), არსებობს თუ არა ყველა საჭირო რეკვიზიტი, კერძოდ, მხარეთა ხელმოწერები და ბეჭდები, ხომ არაა მათში სიყალბის ნიშნები, სწორად არის თუ არა ისინი მითითებული, ჩართულია თუ არა ხელშეკრულებაში ყველა არსებული პირობა (ხელშეკრულების საგანი და კანონის მიერ დადგენილი სხვა რამ მოცემული სახის ხელშეკრულებისათვის), როგორია მხარეთა უფლებები და ვალდებულებები, რეალურია თუ არა მათი შესრულება, არის თუ არა ვალდებულებები, რომელთა შესრულებაც აშკარად შეუძლებელია, მათგან რომელიმე ხომ არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კანონმდებლობას, ხომ არაა ხელშეკრულებაში მოჩვენებითი გარიგების ნიშნები. დოკუმენტების დათვალიერება უნდა მოხდეს ზოგადიდან კერძოსკენ: დოკუმენტის დასახელებიდან და გარეგნული იერიდან მის რეკვიზიტებისა და შინაარსის სათანადო კვლევისკენ. დათვალიერების დროს აუცილებელია შემოწმდეს დოკუმენტის ყველა რეკვიზიტის არსებობა და შეფასება: შესრულებულია თუ არა დოკუმენტი სათანადო ბლანკზე, არსებობს თუ არა ყველა აუცილებელი რეკვიზიტი, ხომ არაა ზედმეტი რეკვიზიტი; როდის და ვის მიერ გაიცა დოკუმენტი, როგორ და ვის მიერაა შედგენილი, მოაწერეს თუ არა მას ხელი უფლებამოსილმა პირებმა; ხომ არაა დოკუმენტში დაზიანებები, რომლებიც მოწმობს მის მეორად გამოყენებას ან გაყალბებას და ა.შ. აუცილებელია დარწმუნება მოცემული სახის დოკუმენტებისათვის ყველა საჭირო რეკვიზიტის არსებობაში. თუ დოკუმენტში არის ყველა რეკვიზიტი, უნდა დაზუსტდეს, შეესაბამება თუ არა თითოეული მათგანი მის აზრსა და მიზნობრივ დანიშნულებას (ასეთი შეუსაბამობის გა-

მოვლენა შეიძლება გახდეს უმნიშვნელოვანესი მტკიცებულება). ასევე ირკვევა დოკუმენტის შინაარსი, ხდება მათი სხვადასხვა ნაწილის შეპირისპირება, დაფიქსირებული რაოდენობრივი და თვისობრივი მაჩვენებლების, ციფრული მნიშვნელობების შედარება და ა.შ. რამდენად სწორად ასახავს დოკუმენტი იმ სამეურნეო ოპერაციებს, რომლებიც არის გაფორმებული მასში, რა მასალით და რითაა ის შესრულებული, ხომ არ შეიცავს შესწორებებს, გადასწორებას, განსაკუთრებულ შენიშვნებს. დასათვალიერებელ დოკუმენტებს უნდა მივუდგეთ საკმაოდ ფაქიზად, შევუნარჩუნოთ „პირველადი“ სახე და დავიცვათ ყოველგვარი დაზიანებისაგან. დაუშვებელია დოკუმენტების დათვალიერების დროს გამოძიებლის მიერ დოკუმენტზე რაიმე ჩანანერის გაკეთება; ცალკეული სიტყვების, ხელმოწერების, ციფრების გახაზვა, კითხვის ან ძახილის ნიშნების დასმა, რისიმე შესრულების აღნიშვნა და ა.შ.⁷⁶

გვამის დათვალიერება (გვამის გარეგნული დათვალიერების მხარე ატარებს სასამართლო-სამედიცინო დარგის ექსპერტის მონაწილეობით).

ამოუცნობი გვამის დაქტილოსკოპირება და საექსპერტო კვლევისათვის ნიმუშების აღება სავალდებულოა.

ამოუცნობი გვამის დამარხვა ან კრემაცია პროკურორის ნებართვის გარეშე დაშვებულია, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა საფრთხე ემუქრება ადამიანის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას.

76 Белкин Р.С. Лившиц Е.М. Тактика следственных действий. М. 1997.- с. 77, Баев О. Я. Тактика следственных действий.- Воронеж, 1995 с. 58, Воробьева И. Б. Маланьина Н. И. Распознавание подделки документов Техничко-криминалистический аспект. Под ред. В.В. Степанова. -Саратов., 1999-С. 7-10. Следственные действия (процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности).- Волгоград, 1984-с.23 Яблоков Н. П. Основы методики расследования финансовых преступлений. Вестник.М.ун-та.Сер.,11.право.- 1999 №2.- с.14., Осмотр места происшествия (справочник следователя). - М., 1979. -с.158-162., Луценко О.А. Расследование хищений в сфере банковской деятельности, Дис. канд. юрид. наук. – Краснодар, 1998.- с. 120-121. Антонов И. О. Расследование мошенничества в сфере оптового потребительского рынка. Дис. канд. наук. М.- 2001. с. 185.

§ 5. საგამოძიებო ექსპერიმენტი

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ერთ-ერთი დადებითი მხარე გამოიხატება იმაში, რომ კანონმდებელმა უფრო გაამარტივა და დახვეწა ცალკეული საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების პროცედურული წესები, რითაც პრაქტიკოსი მუშაკებისათვის უფრო ადვილად გამოსაყენებელი გახადა.

ამის მკაფიო გამოხატულებაა ის, რომ ისეთი უმნიშვნელოვანესი საგამოძიებო მოქმედებები, როგორებიცაა: საგამოძიებო ექსპერიმენტის და ჩვენების ადგილზე შემოწმების პროცედურული წესები, დარეგულირებულია ერთ მუხლში (სსსკ 130 მ), მაშინ, როდესაც წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, ორივე მათგანი დამოუკიდებელ საგამოძიებო მოქმედებად ითვლებოდა და მათი ჩატარების პროცედურულ წესებს ორი (40-41) თავი ჰქონდა დათმობილი. ამდენად, სავსებით სამართლიანად საგამოძიებო ექსპერიმენტთან ერთად ჩვენების ადგილზე შემოწმებამაც (საგამოძიებო ექსპერიმენტის სახელწოდებით) დაიმკვიდრა ადგილი ქართულ სისხლისსამართალწარმოების პროცესში.

ამ საკითხზე შემთხვევით არ გაგვიმახვილებია ყურადღება, რადგანაც საგამოძიებო ექსპერიმენტის, საპროცესო კოდექსში ცალკე დამოუკიდებელი საგამოძიებო მოქმედების არსებობაზე ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში დავა არასოდეს არ ყოფილა, თვლიდნენ, რომ ის იყო მტკიცებულებათა შემოწმებისა და შეკრების ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალება, ხოლო ჩვენების ადგილზე შემოწმება, ზოგადად, როგორც საგამოძიებო მოქმედების აღიარების მიზანშეწონილობაც კი, ეჭვქვეშ იყო დაყენებული და მასზე განსხვავებული მოსაზრებები არსებობდა.

პროფ. ბ. ხარაზიშვილი არასწორად მიიჩნევდა ჩვენების ადგილზე შემოწმების ცალკე, დამოუკიდებელ საგამოძიებო მოქმედებას და მას თვლიდა შემთხვევის ადგილის დათვალიერების, ექსპერიმენტისა და ჩხრეკის ერთ-ერთ ტაქტიკურ ხერხად.⁷⁷

ჩვენების ადგილზე შემოწმებას უკიდურესად უარყოფითად აფასებდნენ მ.სტროგოვიჩი და გალექსანდროვი. მათი შეხედუ-

77 ბ. ხარაზიშვილი, კრიმინალისტიკა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომც. თბილისი 1969 წ. გვ.219

ლებით, ჩვენების ადგილზე შემონმება იყო შემთხვევის ადგილის განმეორებითი დათვალიერება და არა რაიმე ახალი საგამოძიებო მოქმედება.⁷⁸

ცალკეული მეცნიერები მიიჩნევდნენ, რომ ჩვენების ადგილზე შემონმება საგამოძიებო ექსპერიმენტის სახესხვაობაა.⁷⁹

მეცნიერთა უმრავლესობას (ა. ვასილიევი, ა. რატინოვი, შ. ფაფიაშვილი და სხვა) ჩვენების ადგილზე შემონმება მიაჩნდა დამოუკიდებელ საგამოძიებო მოქმედებად.

პროფ. შ. ფაფიაშვილის აზრით, ჩვენების ადგილზე შემონმება სრულიად დამოუკიდებელი სახის საგამოძიებო მოქმედებაა, რომელიც თავისი ჩატარების ტაქტიკური თავისებურებებით განსხვავდება ყველა სხვა საგამოძიებო მოქმედებისაგან,⁸⁰ ამავე შეხედულებას იზიარებს რუსი პროფ. ა.ი. სოტოვიც.⁸¹

როგორც ზემოთაღინიშნა, საქართველოში მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსებიდან მხოლოდ წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში იყო გათვალისწინებული ჩვენების ადგილზე შემონმება, როგორც ცალკე, დამოუკიდებელი საგამოძიებო მოქმედება, ხოლო ადრე მოქმედი საპროცესო კოდექსი აღნიშნულ საგამოძიებო მოქმედებას არ სცნობდა.

ჩვენი აზრით, კანონმდებელი სწორად მოიქცა, როდესაც ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით საგამოძიებო ექსპერიმენტი და ჩვენების ადგილზე შემონმება ერთ საგამოძიებო მოქმედებად გააერთიანა და მას ეწოდა — საგამოძიებო ექსპერიმენტი; ეს გადაწყვეტილება ლოგიკურია იმდენად, რამდენადაც პრაქტიკული თუ თეორიული თვალსაზრისით ჩვენების ადგილზე შემონმება ყველაზე მეტად საგამოძიებო ექსპერიმენტს ემსგავსება, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ მათი გამოკვლევის მეთოდები ერთნაირია, მეორეც, ჩვენების ადგილზე

78 „социалистический законность“, 1960, N 3, с.20-27;

79 Следственные действия, Криминалистические рекомендации типовые образцы документов, под ред. В.А. Образцова, Юрист, Москва, 2001, С. 258-259

80 შ. ფაფიაშვილი, კრიმინალისტიკა, დანაშაულის გახსნის ტაქტიკა, თსუ გამომც. 2001, გვ. 238.

81 „Криминалистика, 3-е издание, под ред. Н.П. Явлокова, изд. Юрист, 2005, с. 533

შემონმების პროცესს, თუ კი შეერწყმება ცალკეული ცდების ჩატარებაც, ეჭვგარეშეა, ისინი ერთმანეთს შეავსებენ და ხელს შეუწყობენ (განაპირობებენ), რომ უფრო ღრმად, დეტალურად და სრულყოფილად იყოს შესწავლილი ესა თუ ის გამოსაკვლევი მოვლენა, ანდა დასათვალისწინებელი ობიექტი. კიდევ მეტი, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული საგამოძიებო ექსპერიმენტი, უდაოდ, გადაიქცევა ნივთიერ დამამტკიცებელი საბუთების აღმოჩენის და ამოღების საუკეთესო საშუალებად, გამომძიებელს შესაძლებლობას მისცემს უფრო ზუსტად განსაზღვროს შემთხვევის ადგილი, ასევე მიგვაჩნია, რომ, ალბათ, მხოლოდ ამ საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების გზითაა შესაძლებელი დადგინდეს, გვამის აღმოჩენის ადგილი ემთხვევა თუ არა დანაშაულის ჩადენის ადგილს, გაირკვეს ბრალდებულის დანაშაულებრივი ქმედების მექანიზმი და, რაც ყველაზე უფრო ნიშანდობლივია, ალბათ, აღნიშნული საგამოძიებო მოქმედება ყველაზე უფრო ხშირად ლათენტური დანაშაულის (თაღლითობა, მექრთამეობა და ა.შ.) გამოძიების პროცესში იქნება გამოყენებული.

დაბოლოს, ახალმა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა ერთხელ და სამუდამოდ დაუსვა წერტილი იურიდიულ ლიტერატურაში არსებულ დავას იმაზე, ჩვენების ადგილზე შემონმება, ზოგადად, მიჩნეული უნდა იყოს თუ არა საგამოძიებო მოქმედებად.

თუმცა ისიც უნდა აღნიშნოს, რომ არსებობს განსხვავებული მოსაზრებაც, მაგალითად პროფ. ვ. ბენიძე ფიქრობს, რომ საგამოძიებო ექსპერიმენტი და ჩვენების ადგილზე შემონმება ორივე მათგანი დამოუკიდებელ საგამოძიებო მოქმედებებს უნდა წარმოადგენდნენ⁸².

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის III მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მხარეებს საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესით საგამოძიებო მოქმედების ჩატარებისას აქვთ თანაბარი უფლება მოვალეობები. ამდენად, სა-

82 ვ. ბენიძე, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა შემდგომ სრულყოფას მოითხოვს. სამართლის პრობლემები, რ. შენგალიას 70 წელთან დაკავშირებული კონფერენციის მასალები, გამ. „სამართალი“, 2012, გვ. 541-542.

პროცესო კანონმდებლობა არ ართმევს უფლებას მხარეებს გამოძიების ნებისმიერ ეტაპზე მოსთხოვონ გამომძიებელს ანდა თავად ჩაატაროს საგამომძიებო ექსპერიმენტი, საპროცესო კანონმდებლობის სრული დაცვით. ამასთანავე, პროკურორს უფლება აქვს, დაესწროს სამართალდამცავი ორგანოების მიერ წარმოებულ საგამომძიებო მოქმედებას, ამდენად, ისინი არ არიან უფლებამოსილნი, აღნიშნული საგამომძიებო მოქმედება ჩაატარონ პროკურორის მონაწილეობის გარეშე, თუ ის ამას მოითხოვს; პროკურორი უფლებამოსილია, დაცვის მხარის თანხმობით, დაესწროს დაცვის მხარის მიერ ჩატარებულ საგამომძიებო მოქმედებას.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 129-ე მუხლის თანახმად, მიღებული ინფორმაციის (ჩვენების) და გამოძიების პროცესში წარმოშობილი ვერსიის შესამოწმებლად, მხარეს უფლება აქვს ჩაატაროს საგამომძიებო ექსპერიმენტი.

თუ შევადარებთ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 129-ე მუხლს წინა საპროცესო კოდექსის 340-ე მუხლთან, რომლებიც საგამომძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების მიზნებს შეეხება, დავინახავთ, რომ ახალ საპროცესო კოდექსში საგამომძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების მიზნის ინტერპრეტაცია უფრო ლაკონურია, ამასთანავე, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 130-ე მუხლი, რომელიც საგამომძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების პროცედურულ წესებს არეგულირებს, უფრო დახვეწილია იმდენად, რამდენადაც საკანონმდებლო ტექნიკის თვალსაზრისით, მასში არ არის განმეორებული ის წესები, რომლებიც სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის III მუხლშია გათვალისწინებული და რომელთა შესრულება სავალდებულოა ყველა საგამომძიებო მოქმედებათა ჩატარებისას, ამასთანავე, სამწუხაროდ, ახალ საპროცესო კოდექსში არ არის გათვალისწინებული საგამომძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების ამკრძალავი ნორმა, თუ იგი არღვევს საზოგადოებრივ წესრიგს ან ზნეობრივ ნორმებს, საფრთხეს უქმნის ადამიანის სიცოცხლეს და ჯანმრთელობას. ჩვენი აზრით, ასეთი ნორმის

არსებობა აუცილებელია და ის უნდა აისახოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის III მუხლში.

წინა საპროცესო კოდექსთან შედარებით, ახალი საპროცესო კოდექსი ცალკე მუხლით აღარ ითვალისწინებს საგამოძიებო ექსპერიმენტის ოქმის შედგენის წესებს, რადგანაც სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 134-ე და 135-ე მუხლებში გათვალისწინებული ზოგადი და კერძო დებულებანი საგამოძიებო მოქმედებების ოქმის შესახებ, სავალდებულოა შესასრულებლად, ასევე საგამოძიებო ექსპერიმენტისთვის.

ამასთანავე, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში გათვალისწინებული აღარ არის საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების საფუძვლები, ხაზგასმულია მხოლოდ საგამოძიებო ექსპერიმენტის მიზანი, კერძოდ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, „მიღებული ინფორმაციის (ჩვენების) და გამოძიების პროცესში წარმოშობილი ვერსიის შემოწმება“.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 129-ე მუხლის ანალიზი შესაძლებლობას გვაძლევს გამოვეყოთ ისწრე, რომელიც გამოძიების პროცესში წარმოშობს და აუცილებელს გახდის საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარებას, ალბათ, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელი იქნება: მოწმის, დაზარალებულის, ბრალდებულის ჩვენების სისწორის ადგილზე შემოწმება; ცალკეული ვერსიის შემოწმება; ამოცნობის სისწორის შემოწმება.

შესამოწმებელ გარემოებათა მიხედვით, საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების გზით, შეიძლება შემოწმდეს: ხილვადობა, სმენადობა, დროის შემოწმება, შემთხვევის ადგილის დაზუსტება, ამა თუ იმ ხერხიდან მოძრაობის ან იქიდან გარკვეული საგნის გამოტანის შესაძლებლობის შემოწმება, რაიმე მოვლენის ან მოქმედების შესრულების შემოწმება, კვალთა აღმოცენების პროცესის დადგენა.⁸³

უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ კრიმინალისტიკურ მეცნიერებაში შემუშავებული საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების მრავალი საფუძველი არსებობს და ამიტომ ზემოთმოყვანილი გარემოებები არ შეიძლება ამომწურავად მივიჩნიოთ. ის, შეიძლება ითქვას, უაღრესაც ფართო და მრავალმხრივია, ამიტომ

83 Криминалистика. Учебник для вузов. под ред. Р.С. Белкина, изд. Норма. Москва, 2002, 635-636

მაც მართებულად მიგვაჩნია პროფ. შ. ფაფიაშვილის მოსაზრება იმაზე, რომ იურიდიულ ლიტერატურაში შემოთავაზებული საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების რეკომენდაციები არ ამოწურავს მისი ჩატარების შესაძლებლობის არეალს, ამიტომაც საგამოძიებო პრაქტიკაში შეიძლება წარმოჩინდეს ისეთი ახალი გარემოება, რომელიც აუცილებელს გახდის ჩატარდეს საგამოძიებო ექსპერიმენტი.⁸⁴

საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარება პირობითად შეიძლება დაიყოს ორ ნაწილად: 1) საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების მომზადება და 2) მისი ჩატარება.

იმისათვის, რომ საგამოძიებო ექსპერიმენტი სწორად და სრულყოფილად ჩატარდეს, ხოლო მიღებული შედეგები უტყუარად მივიჩნიოთ, აუცილებელია წინასწარ შემუშავდეს მისი ჩატარების მიზნები და ამოცანები, სავალდებულოა ასევე მის ჩატარებას წინ უძღოდეს პროცესუალური მოქმედებები.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა განისაზღვროს საგამოძიებო ექსპერიმენტის მიზანი, შინაარსი, ცდების ჩატარების ან ჩვენების შემონმების თანმიმდევრობა; განისაზღვროს შესამოწმებელი ფაქტი, გარემოებანი, შეირჩეს საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარებისათვის საჭირო საგნები და სამეცნიერო ტექნიკური საშუალებები; ნამდვილად არსებობს თუ არა ის ადგილი და გარემოება, რომლის შესახებაც ჩვენება მისცა დაკითხულმა; დადგინდეს ის ადგილი, სადაც მოხდა დანაშაული (განსაკუთრებით ლათენტურ დანაშაულებებზე, როდესაც უცნობი იყო დანაშაულის ჩადენის ადგილი); დადგინდეს დანაშაულის ჩადენის მექანიზმი, დანაშაულის ჩადენის პროცესში გამოყენებული ხერხები და საშუალებები; დადგინდეს, გვამის აღმოჩენის ადგილი შეესაბამება თუ არა დანაშაულის ჩადენის ადგილს; გაირკვეს მოწმის, დაზარალებულის და ბრალდებულის ჩვენებებში არსებული წინააღმდეგობა; აუცილებელ შემთხვევაში წინასწარ მოხდეს ექსპერიმენტის ჩატარების ადგილსამყოფელის გაცნობა; შეირჩენ ის პირები, რომლებმაც მონაწილეობა უნდა მიიღონ ექსპერიმენტის ჩატარებაში (ექსპერტი, ადვოკატი და ა.შ.), თუ კი მოწმდება ბრალდებულის ჩვენება, გამომძიებელმა უნდა უზრუნველყოს

84 შ. ფაფიაშვილი, კრიმინალისტიკა, დანაშაულის გახსნის ტაქტიკა, თსუ გამ, თბილისი, 2001, გვ.24

მისი ბადრაგირება.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 112-ე მუხლის თანახმად, თუკი საგამოძიებო ექსპერტიმენტის ჩატარება ზღუდავს კერძო საკუთრებას, მფლობელობას ან პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობას, ტარდება მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე, ტარდება სასამართლო განჩინებით. მოსამართლე შუამდგომლობისა და მისი განხილვისათვის საჭირო ინფორმაციის შესვლიდან არაუგვიანეს 24 საათისა, ზეპირი მოსმენის გარეშე წყვეტს შუამდგომლობას. მოსამართლე უფლებამოსილია შუამდგომლობა განიხილოს მისი დამყენებელი მხარის მონაწილეობით. თანამესაკუთრის ან თანამფლობელის ან კომუნიკაციის ერთი მხარის თანხმობა საკმარისია საგამოძიებო ექსპერტიმენტის სასამართლოს განჩინების გარეშე ჩასატარებლად.

სასამართლოს განჩინებაში აღნიშნული უნდა იყოს: მისი შედეგის თარიღი და ადგილი; მოსამართლის გვარი; პირი, რომელმაც მას შუამდგომლობით მიმართა; განკარგულება საგამოძიებო ექსპერტიმენტის ჩატარების შესახებ; იმის ზუსტი მითითებით, თუ რა არის მისი არსი და ვისზე ვრცელდება; განჩინების მოქმედების ვადა, პირი ან ორგანო, რომელმაც უნდა შეასრულოს განჩინება; მოსამართლის ხელმოწერა, დამოწმებული სასამართლო ბეჭდით.

საგამოძიებო ექსპერტიმენტი შეიძლება ჩატარდეს გადაუდებელი აუცილებელობის შემთხვევაში, თუკი მისი ჩატარების დაყოვნებამ შეიძლება გამოიწვიოს ფაქტობრივი მონაცემების განადგურება, ან დაყოვნება შეუძლებელს გახდის აუცილებელი მონაცემების მოპოვებას. შეიძლება ჩატარდეს სასამართლო განჩინების გარეშეც, გამოძიებლის დადგენილებით. ასეთ დროს გამოძიებელმა, პროკურორმა უნდა შეასრულოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 112-ე მუხლის მე-5 ნაწილის მოთხოვნები.

ამასთანავე, თუ საგამოძიებო ექსპერტიმენტი ზღუდავს კერძო პირის საკუთრებასა და მფლობელობას და ეს პირი განაცხადებს თანხმობას მის საკუთრებასა ან მფლობელობაში ჩატარდეს საგამოძიებო ექსპერტიმენტი (ჩვენების ადგილზე შემოწმება), მოსამართლის განჩინება ან გამოძიებლის დადგენილება საჭირო არ არის.

თუ საგამოძიებო ექსპერიმენტი ზღუდავს კერძო პირის საკუთრებასა და მფლობელობას და არ არსებობს გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევა, პროკურორი მიმართავს სასამართლოს განჩინების მისაღებად;

თუ საგამოძიებო ექსპერიმენტი ზღუდავს კერძო პირის საკუთრებასა და მფლობელობას და არსებობს გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევა, გამოძიებელს გამოაქვს დადგენილება გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების თაობაზე და მოსამართლე აკანონებს ამ მოქმედებას (112-ე მუხლის ანალოგიით).

მას შემდეგ, რაც გამოძიებელი ორგანიზებას გაუკეთებს ექსპერიმენტის ჩატარებას, ადგილზე გამოცხადდებიან ექსპერტი, ადვოკატი, ის პირი, რომლის ჩვენებაც უნდა შემოწმდეს (მონმე, დაზარალებული, ბრალდებული), ამასთანავე, გამოძიებელმა არ უნდა ჩაატაროს საგამოძიებო ექსპერიმენტი პროკურორის დასწრების გარეშე, თუ ის ამას მოითხოვს, პროკურორი ასევე უფლებამოსილია დაცვის მხარის თანხმობით დაესწროს მის მიერ ჩატარებულ ექსპერიმენტს. საგამოძიებო ექსპერიმენტის მონაწილეს უნდა გააცნონ ექსპერიმენტის მიზანი და ჩატარების წესი.

თუმცაღა, ამ საკითხთან დაკავშირებით იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია განსხვავებული შეხედულებები, მაგ. პროფ. შ. ფაფიაშვილის აზრით, „ექსპერიმენტის მონაწილე პირებს, ინსტრუქტაჟის ჩატარებისას არ უნდა მიეწოდოს იმაზე მეტი ინფორმაცია, რაც საზიანო იქნება ექსპერიმენტის ობიექტური შედეგებისათვის; წინასწარ არ უნდა გამოიწვიონ მათში იმის ინტერესი, რომ დაძაბონ თავიანთი ყურადღება ექსპერიმენტის ამა თუ იმ ფაქტის აღსაქმელად“.⁸⁵ აღნიშნული მოტივების გათვალისწინებით, საკანონმდებლო რეგლამენტაციას, რომ მონაწილე პირებს გააცნონ ექსპერიმენტის მიზანი და ჩატარების წესი, მკვლევარი უარყოფითად აფასებს, რასაც არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 130-ე მუხლის მე-3 ნაწილით რეგლამენტირებულია ექსპერიმენტის ჩატარების პროცედურული საკითხები, რომლის თანახმადაც თუ სა-
85 შ.ფაფიაშვილი, დასახ. ნაშ. გვ.219.

გამოძიებო ექსპერიმენტი ტარდება გამოსაკვლევი გარემოების აღსადგენად, იგი უნდა შეესაბამებოდეს შესამონმმებელ ინფორმაციას (ჩვენებას) ან ვერსიას. იმ პირს, რომლის მიერ მოცემული ინფორმაცია (ჩვენება) მოწმდება, სთავაზობენ, აღიდგინოს შემთხვევის ვითარება, რომლის მონაწილე ან თვითმხილველი თავად იყო, აქედან გამომდინარე, გამომძიებელმა ექსპერიმენტი უნდა ჩაატაროს იმავე ადგილას, სადაც მოხდა შესამონმმებელი ფაქტი ან შემთხვევა, თანაც – მსგავს პირობებში (მაგალითად, სმენადობის, ხილვადობის შემონმმება და ა.შ.). ზოგჯერ შეიძლება მისი ჩატარება სახეშეცვლილი და ფორმაშეცვლილი სახითაც. ამასთანავე, ექსპერიმენტი მაქსიმალურად უნდა იყოს მიახლოებული იმ ვითარებასთან, რომელშიც ხდებოდა აღსადგენი შემთხვევა.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 130-ე მუხლის მე-5 ნაწილით გათვალისწინებულია საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარება ინფორმაციის (ჩვენების) ადგილზე შემონმმების მიზნით, იგივე პროცედურული წესებით, რაც წინა საპროცესო კოდექსით ჩვენების ადგილზე შემონმმებით იყო გათვალისწინებული.

აღნიშნული მუხლის თანახმად, შესაძლებელია მოწმის, დაზარალებულის, ბრალდებულის ჩვენების ადგილზე შემონმმება მათივე მონაწილეობით, ამ მიზნით, მხარე, საგამოძიებო მოქმედების ყველა მონაწილის თანდასწრებით, კითხულობს შესამონმმებელ ინფორმაციას (ჩვენებას) და სთავაზობს ინფორმაციის (ჩვენების) მიცემს, დაადასტუროს ან დააზუსტოს მოცემული ინფორმაცია (ჩვენება), რასაც თან ახლავს გარკვეულ მოქმედებათა დემონსტრირება და მიცემული ინფორმაციის (ჩვენების) დაზუსტება.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საგამოძიებო ექსპერიმენტის პროცედურული წესის აღნიშნული ნაწილი საუკეთესო საშუალებაა დამამტკიცებელი საბუთის ამოღების, განსაკუთრებით კი ლათენტური დანაშაულის გამოძიების პროცესში, როდესაც მოგვიანებით ზუსტდება დანაშაულის (მაგ. თაღლითობა, მექრთამეობა და ა.შ.) ადგილი.

აღნიშნული პროცედურული წესების გამოყენება შეუცვლელი საგამოძიებო მოქმედებაა, როდესაც დანაშაულის ჩადენიდან

დიდი დროის შემდეგ დაკავებულია ის პირი, რომელმაც აღიარა დანაშაული.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 130-ე მუხლის მე-6 ნაწილი იმპერატიული სამართლის ნორმით კრძალავს რამდენიმე პირის ინფორმაციის (ჩვენების) ერთდორულად ადგილზე შემოწმებას. პირი, რომლის ინფორმაცია (ჩვენება) ადგილზე მოწმდება, განმარტებას იძლევა სხვათა ჩაურევლად, კარნახისა და პასუხის მიმანიშნებელი შეკითხვების გარეშე.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 130-ე მუხლში არაფერი არ არის ნათქვამი იმის შესახებ, რომ თუ კი მოწმის ან დაზარალებულის ჩვენება მოწმდება, უნდა გაფრთხილდნენ თუ არა ისინი შეგნებულად ცრუ ჩვენების ან ჩვენების მიცემისგან თავის არიდების, ან/და ურთიერთსაწინააღმდეგო ჩვენების მიცემისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ, რაც კანონმდებლობის ხარვეზად მიგვაჩნია და აზრი ეკარგება მის ჩატარებას.

ცალკეული შემთხვევები, საგამოძიებო ექსპერიმენტი შესაძლებელია ჩატარდეს იმ პირის გარეშეც, რომლის ჩვენებაც უნდა შემოწმდეს, მაგრამ ამის შესახებ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში არაფერია ნათქვამი, რაც ასევე საპროცესო კანონმდებლობის ხარვეზად მიგვაჩნია და აუცილებელია ამ უმნიშვნელოვანესი გარემოების ასახვა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 130-ე მუხლში.

საგამოძიებო მოქმედების მონაწილეს შეუძლია დასვას კითხვები, მოითხოვოს მოქმედების გამეორება, მონაწილეობა მიიღოს აღმოჩენილი საგნის, დოკუმენტის, კვალის თუ ინფორმაციის შემცველი სხვა ობიექტის დათვალიერებაში და მხარისა და სხვა მონაწილეების ყურადღება მიაპყროს, მისი აზრით, საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებებს.

საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების მსვლელობისას ან მისი დამთავრებისთანავე დგება ოქმი, რომელიც შეიძლება დაინეროს ხელით ან შედგეს ტექნიკური საშუალებით.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 134-ე და 135-ე მუხლების შესაბამისად, ოქმში უნდა აღინიშნოს საგამოძიებო ექსპერიმენტის ჩატარების ადგილი და თარიღი, მისი დაწყებისა და დამთავრების დრო, პირობები: იმ პირთა თანამდებობა

და გვარი, რომლებმაც წარმართეს ეს მოქმედება: საგამოძიებო ექსპერიმენტში მონაწილე პირთა სახელები და გვარები, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში – მათი მისამართებიც; რა მიზნით, სად და რა პირობებში, ვისი თანდასწრებითა და მონაწილეობით ჩატარდა ექსპერიმენტი; კონკრეტულად რით გამოიხატა შემთხვევის ვითარების აღდგენა; რა შინაარსისაა ადგილზე მიღებული ინფორმაცია (ჩვენება), რა საგანი, დოკუმენტი, ნივთიერება თუ ინფორმაციის შემცველი ობიექტი იყო აღმოჩენილი, დათვალიერებული და ამოღებული; რა დააზუსტა პირმა თავის ინფორმაციაში (ჩვენებაში); რა საცდელი მოქმედებები, როგორი თანამიმდევრობით, ვის მიერ რამდენჯერ ჩატარდა და რა შედეგები იყო მიღებული; გამოყენებული იყო თუ არა ხმის ან/და გამოსახულების ნებისმიერი ტექნიკური საშუალებით ჩანერა, შედგა ნახაზი ან სქემა, უნდა აღინიშნოს გამოყენებული ტექნიკური საშუალების მახასიათებლები, მათი გამოყენების პირობები და მიღებული შედეგები; ტექნიკური საშუალების გამოყენების შესახებ წინასწარ უნდა ეცნობოთ მათში მონაწილეებს, რის შესახებაც უნდა აღინიშნოს ოქმში. ამოღებული ინფორმაცია და მასალა უნდა დაილუქოს და დადასტურდეს მონაწილეთა ხელმოწერებით.

ოქმის შედგენის შემდეგ იგი გასაცნობად უნდა წარედგინოს მასში მონაწილე პირებს, რომლებსაც უნდა განემარტოთ, რომ უფლება აქვთ ოქმის გაცნობის შემდეგ გამოთქვან შენიშვნები, დამატებები ან შესწორებები, რომლებიც ოქმში აისახება. ოქმში შეტანილი ყველა შენიშვნა, დამატება ან შესწორება დადასტურებული უნდა იყოს შესაბამისი ხელმოწერებით. ოქმის ასლი გადაეცემათ მხარეებს.

ოქმს ხელი უნდა მოაწეროს მასში მონაწილე ყველა პირმა. თუ კი რომელიმე მონაწილე უარს აცხადებს ხელმოწერაზე, ოქმში კეთდება აღნიშვნა, რომელსაც ხელმოწერით ადასტურებს ის პირი, რომელმაც ჩაატარა საგამოძიებო ექსპერიმენტი. ოქმის ხელმოწერაზე უარის მთქმელ პირს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა განმარტოს ამის მიზეზები, რაც ასევე აღინიშნება ოქმში. თუ კი რომელიმე მონაწილე ფიზიკური ნაკლის ან ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო ვერ აწერს ოქმს ხელს, მოინვეთა გარეშე პირი, რომელიც ხელმოწერით მის ნაცვლად ადასტურებს ოქმს.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 134-ე მუხლი, მართალია, სრულყოფილად გადმოსცემს საგამოძიებო მოქმედებათა ოქმის შედგენის პროცედურულ მხარეებს, მაგრამ არ არის ამომწურავი; კერძოდ, მითითებული არ არის, თუ როგორ უნდა მოიქცეს ექსპერიმენტის ჩამატარებელი პირი, თუ მისმა რომელიმე მონაწილემ არ იცის სამართალწარმოების ენა. ასეთ შემთხვევაში სავალდებულოა მას დაენიშნოს თარჯიმანი. ჩვენი აზრით, ეს გარემოება უნდა აისახოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 134-ე მუხლში.

§ 6. სისხლის სამართლის პროცესის წარმოება არაიდენტიფიცირებული ბრალდებულის, მსჯავრდებულის მიმართ

სისხლის სამართლის პროცესის წარმოება არაიდენტიფიცირებული ბრალდებულის, მსჯავრდებულის მიმართ შედარებით სიახლეს წარმოადგენს ქართული სისხლისსამართალწარმოების პროცესში. საგამოძიებო პრაქტიკაში აღნიშნული ინსტიტუტი პირველად ამოქმედდა წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ბოლო პერიოდში, როდესაც 2005 წლის 17 მაისის კანონით შემოღებული იქნა არაიდენტიფიცირებული ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) მიმართ სისხლისსამართალწარმოების პროცედურული წესები. საგამოძიებო პრაქტიკაში ხსენებული ინსტიტუტის გამოყენების საჭიროება წარმოიშობა მაშინ, როდესაც დანაშაულის ჩადენაში დაკავებულ პირს არ გააჩნია პირადობის დამადასტურებელი რაიმე დოკუმენტი, ანდა ყალბი პასპორტი აღმოაჩნდა და უცნობია მისი ვინაობა, ანდა მაშინ, როდესაც არ გააჩნია პირადობის მოწმობა და ის თავის დაკითხვებში არ ამხელს თავის ნამდვილ ვინაობას, ანდა გამოგონილი სახელით და გვარით აცნობს თავს საგამოძიებო ორგანოებს, უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ წინა საპროცესო კანონმდებლობით ასეთი ინსტიტუტის არარსებობისა და ამგვარი პროცესუალური მოქმედებების საკანონმდებლო ბაზის უქონლობის გამო სამართალდამცავ ორგანოებს უძნელდებოდათ ასეთი პირების მიმართ გამოძიების, სისხლისსამართლებრივი დევნისა და მართლმსაჯულების განხორციელება.

არაიდენტიფიცირებული ბრალდებულის, მსჯავრდებულის სისხლისსამართალწარმოების პროცედურული წესების ამოქმედებისთანავე, აღნიშნული ინსტიტუტის არსებობის მიზანშეწონილებას იმთავითვე გამოუჩნდნენ მოწინააღმდეგეები, მაგალითად, პროფ. გ. მეფარიშვილი უარყოფითად აფასებდა ქართულ საპროცესო კოდექსში არაიდენტიფიცირებული ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) სისხლის სამართალწარმოების ინსტიტუტის შემოღებას და მიიჩნევდა, რომ კანონმდებელს გააზრებული არ ჰქონდა, თუ რა საჭიროებას წარმოადგენდა იგი, რადგანაც შეუძლებლად მიაჩნდა პირის მსჯავრდება, თუ კი არ დადგინდებოდა მისი ვინაობა.⁸⁶

ჩვენი აზრით, მკვლევარის აღნიშნული მოსაზრება არ უნდა იყოს მართებული, რადგანაც მოქმედ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში არსებობს შესაბამისი ნორმები, რომლებიც გვაძლევს საშუალებას საკითხი დადებითად გადაწყდეს, კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 33-38-ე მუხლებში ასახულია ბრალის გამომრიცხველი გარემოებები, სადაც სახელისა და გვარის არცოდნა არ ითვლება ბრალის გამომრიცხავ გარემოებად, ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანია პირის შერაცხადობა. აქედან გამომდინარე, თუ პირმა იცის თავისი ასაკი და სახელი, მაგრამ შეურაცხადია, ის არ აგებს პასუხს, პირიქით, თუ პირი შერაცხადია, მაგრამ ზუსტად არ ასახელებს თავის ბიოგრაფიულ მონაცემებს (ვინაობას), ის არ თავისუფლდება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისგან, ამდენად, ბრალის გაკიცხვის საგანია პირის შერაცხადობა და არა მისი ბიოგრაფიული მონაცემები.

არაიდენტიფიცირებული ბრალდებულის, მსჯავრდებულის სისხლის სამართალწარმოების თავისებურებები გათვალისწინებულ იქნა მოქმედ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 179-ე მუხლით, რომლის თანახმადაც, თუ დანაშაულის ჩადენისათვის დაკავებული პირის ვინაობა (სახელი, გვარი, ასაკი, სქესი, მოქალაქეობა) დაუდგენელია და იგი უარს აცხადებს თვითიდენტიფიცირებაზე, ან ფიზიკური ნაკლის თუ სხვა ობიექტურ

86 გ. მეფარიშვილი, საქართველოში ადამიანის ვინაობის დასადგენად ფსევდონიმით გასამართლება დააკანონეს. გაზ. „ასავალ-დასავალი“ 32 (674), 2007, 6-7 აგვისტო.

გარემოებათა გამო შეუძლებელი ხდება მისი იდენტიფიცირება, გამომძიებელი ან პროკურორი ადგენს ოქმს, რომლებიც შესაბამისი ექსპერტების მონაწილეობით აღიწერება პირის ყველა შესაძლო გარეგნული ნიშნები (სავარაუდო ასაკი, სქესი, სიმაღლე, თმის ფერი, თვალების ფერი, გარეგნობისა და იერის სხვა თავისებურებანი), რომლითაც შესაძლებელია მისი იდენტიფიცირება (ოქმს უნდა დაერთოს პირის ფოტოსურათი), ამასთანავე, საპროცესო ხელმძღვანელობის განმახორციელებელი პროკურატურის სტრუქტურული ერთეულის ხელმძღვანელის თანხმობით, პირს შესაძლებელია მიენიჭოს პირობითი სახელი ციფრების ან/და ასოების იმგვარი კომბინაციით, რომელიც საქმის ფაქტობრივი გარემოებებიდან შესაძლებელს გახდის ამ პირის იდენტიფიცირებას შემდგომი საპროცესო მოქმედებების დროს. პირობითი სახელი არ შეიძლება იყოს ადამიანის პატივის და ღირსების შემლახველი და შეურაცხმყოფელი.

მაგ. ქ თბილისის საერთაშორისო აეროპორტის გავლით საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის უკანონო გადაკვეთისათვის დაკავებული იქნა პიროვნება, რომელსაც აღმოაჩნდა ბულგარეთის მოქალაქის ყალბი პასპორტი 357134301, გაცემული ისმაილ რემხის სახელზე და ამავე პირზე გაცემული, ასევე ბულგარეთის რესპუბლიკის მოქალაქის ყალბი პირადობის მოწმობა. არაიდენტიფიცირებული პირის აღწერის ოქმით მას მიენიჭა პირობითი სახელი იბრაჰიმ შაჰინი.⁸⁷

გამომძიებელი, პროკურორი განახორციელებს რა არაიდენტიფიცირებული პირის მიმართ ზემოაღნიშნულ ღონისძიებებს, მას უფლება აქვს ყველა შემდგომი საპროცესო მოქმედება ჩაატაროს სრული მოცულობით, დაუბრკოლებლად. ამასთანავე, ყველა საპროცესო მოქმედება არაიდენტიფიცირებული ბრალდებულის, მსჯავრდებულის მიმართ უნდა ჩატარდეს ადვოკატის სავალდებულო მონაწილეობით, რომლის ხარჯებს სახელმწიფო აანაზღაურებს.

არაიდენტიფიცირებულ პირს, ბრალდებულს არა უგვიანეს 3 დღე-ღამისა, ენიშნება სამედიცინო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზა, რომლითაც სხვა საკითხებთან ერთად აუცილებელია დადგინდეს მისი ფსიქიკური მდგომარეობა, სისხლის ჯგუფი, სხვა

ბიომეტრიული მონაცემები და მასზე უნდა განხორციელდეს დაქტილოსკოპიური რეგისტრაცია.

ამასთანავე, გამომძიებელი, პროკურორი ვალდებული არიან უზრუნველყონ საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ყველა გონივრული ღონისძიების გატარება, არაიდენტიფიცირებული პირის იდენტიფიცირების (ვინაობის დადგენის) მიზნით (მისი სახელის, გვარის, ასაკის, მოქალაქეობისა და შერაცხადობის საკითხების გასარკვევად).

თუ არაიდენტიფიცირებული პირის ვინაობა დადგინდა სისხლის სამართლის პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე, სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანამდე, გამომძიებელი, პროკურორი, სასამართლო ვალდებული არიან ამ გარემოებას 48 საათის განმავლობაში შეუსაბამონ სისხლის სამართლის საქმეზე არსებული შემაჯამებელი გადანყვეტილებები.

საპროცესო კოდექსში არ არის მითითებული, მაგრამ ალბათ, უმჯობესი იქნება, თუ კი ასეთ შემთხვევაში გამომძიებელი ან პროკურორი გამოიტანს დადგენილებას, ხოლო სასამართლო, განჩინებას, სადაც მითითებული იქნება ყველა ის პროცესუალური დოკუმენტი, რომლებზეც პირის ფსევდონიმია მინიჭებული, რის შემდეგაც მოხდეს ყველა პროცესუალური დოკუმენტის შესაბამისობაში მოყვანა იმ არაიდენტიფიცირებულ პირთან, რომლის პიროვნებაც დადგინდა, კიდევ მეტი, როგორც ამ კატეგორიის საქმეთა საგამომძიებო პრაქტიკის შესწავლამ დაგვანახა, ცალკეულ გამომძიებლებს მართლაც გამოაქვთ ამ სახის დადგენილებები, მაგრამ იმის გამო, რომ აღნიშნულ პროცესუალურ მოქმედებას სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ ითვალისწინებს, დადგენილებებში მითითებული არ არის მისი შედგენის საკანონმდებლო საფუძველი.

არაიდენტიფიცირებული პირის მიმართ განაჩენის დადგენამდე, სასამართლო ვალდებულია დარწმუნდეს, რომ გატარებულია საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ყველა გონივრული ღონისძიება აღნიშნული პირის იდენტიფიცირებისათვის.

თუ არაიდენტიფიცირებული პირის ვინაობა დადგინდება მის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენის ძალაში შესვლის შემდეგ და ეს გარემოება გავლენას ახდენს დანაშაულის კვალიფიკაციაზე

ან სასჯელის ზომაზე ან ინვევს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას, განაჩენი უნდა გადაისინჯოს ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ეს გარემოება ინვევს შებრუნებას საუარესოდ.

დაბოლოს, ჩვენ ვერ გავიზიარებთ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 179-ე მუხლის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებულ მოთხოვნას იმის შესახებ, რომ არაიდენტიფიცირებული პირის ბრალდების საქმის გამოძიების პროცესში გამოძიებელი ვალდებულია დანიშნოს ფსიქიატრიული ექსპერტიზა, იმ უბრალო მიზეზების გამო, რომ აღნიშნული საკითხის გადაწყვეტა ინდივიდუალურად (არაიდენტიფიცირებულ პირების ბრალდების საქმის გამოძიების სპეციფიკიდან გამომდინარე) უნდა მიენდოს გამოძიებელს და პროკურორს, ან სასამართლოს.

ჩვენი აზრით, ზოგადად, სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზის ჩატარების საფუძვლები ასახული უნდა იყოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში, ცალკე დამოუკიდებელ მუხლში, რადგანაც არ არის გამორიცხული, ფსიქიატრიული ექსპერტიზა დაინიშნოს ისეთ შემთხვევებში და ისეთ პირებზე, რომლებზედაც არც რაიმე მონაცემებია საქმეში პირის შეურაცხადობის შესახებ და არც ამის რაიმე საფუძველი არსებობს, ამიტომაც უმჯობესია, გამომძიებელმა სამართლებრივი ნორმებით იხელმძღვანელოს, თუ რა შემთხვევაში და რომელ პირებზე დაინიშნოს და ჩატარდეს ფსიქიატრიული ექსპერტიზა, ეს მონაცემები შეიძლება იყოს:

1. ოფიციალური სამედიცინო დოკუმენტები, რომლითაც დასტურდება პირის ფსიქიურად დაავადების ფაქტი;

2. როდესაც პირის ფსიქიურად დაავადებიდან გამომდინარე, მასთან კონტაქტში შესვლა ვერ ხერხდება ან ის უცნაურად იქცევა;

3. როდესაც ფსიქიატრიული ექსპერტიზის დანიშვნას შუამდგომლობს ის პირი, ვის მიმართაც დაინიშნა გამოძიება, ასევე ადვოკატი, მშობლები, მეურვეები ან ახლო ნათესავები.⁸⁸

გფიქრობთ, აღნიშნული საკითხის დარეგულირებით, საპრო-

88 მ. მაშნიაშვილი, სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების გამოყენება, თბილისი, 2002, გვ. 37.

ცესო კანონმდებლობა უფრო დაიხვეწება და საბოლოოდ კეთილისმყოფელ გავლენას მოახდენს ერთიანი საგამოძიებო პრაქტიკის დანერგვის საქმეში.

§ 7. საპროცესო შეთანხმება

საპროცესო შეთანხმება, რომელიც პირველად ამერიკის შეერთებულ შტატებში შემოიღეს 1900 წელს და მყარად დამკვიდრდა ქვეყნის მართლმსაჯულების სისტემაში⁸⁹, ცალკეული თავისებურებებით და განსხვავებებით დღეისათვის წარმატებით მოქმედებს ევროპის მრავალ ქვეყანაში (ინგლისში, ბელგიაში, გერმანიაში, საფრანგეთში და ა.შ.), მის მიზანს მართლმსაჯულების დაჩქარება წარმოადგენს.

საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტი საქართველოში შემოღებული იყო ადრე მოქმედ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში, 2004 წლის 13 თებერვლის კანონით. მან, ვიდრე ახალ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ცალკეული უმნიშვნელოვანესი ცვლილებებით ქართულ მართლმსაჯულების სისტემაში დაიმკვიდრებდა თავის ადგილს, გარკვეული ისტორიული გზა განვლო.

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში მოქმედი საპროცესო შეთანხმება არ არის აშშ-ში არსებული „ბრალის აღიარებაზე გარიგების“ სრული კოპირება. იგი პირდაპირ გამოღებული არ ყოფილა არც ევროპისა და არც ყოფილი საბჭოთა კავშირის სხვა ქვეყნების საპროცესო კანონმდებლობიდან. თითოეულ სახელმწიფოში საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტს თავისი დამახასიათებელი ნიშნები ახასიათებს, რომლებიც, ხშირ შემთხვევაში, საკმაოდ განასხვავებენ მას ამერიკულისაგან.

ნიშანდობლივია, რომ წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 64-ე თავმა, რომელშიც საპროცესო შეთანხმება იყო გათვალისწინებული, მიღებიდან (2004 წლის 13 თებერვალი) მისი მოქმედების ჩათვლით, განსაკუთრებით 2005 წლის მარტი-

89 Стивен Тейман (профессор права Сент-луйского университета США) Сделки о признании вины и сокращения формы судопроизводства: по какому пути пойдёт Россия ; «Российская юстиция», #10, 1998, с. 35-37

დან, სისტემატური და მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა, რომელთა რაოდენობა 27-ს აღწევს.

შეიცვალა წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის XIV¹ თავის დასათაურება. თუ კი მიღების დროს მას ეწოდებოდა „საპროცესო შეთანხმება“, შემდეგ დასათაურდა როგორც „საპროცესო შეთანხმება და სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლება“. ამასთანავე, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-151 მუხლის შესაბამისად, იმავე კოდექსის 6791-ე მუხლის პირველი ნაწილი განსაზღვრავდა, რომ სასამართლოს მიერ საქმის არსებითად განხილვის გარეშე განაჩენის საფუძველია საპროცესო შეთანხმება. წინა (2004 წლის 13 თებერვლის) რედაქციისაგან განსხვავებით, კანონმდებელმა არ მიიჩნია სავალდებულოდ ბრალდებულის მიერ ბრალდების მხარესთან თანამშრომლობის საკითხი, რაც დანაშაულის აღიარების და საგამოძიებო ორგანოებისათვის ისეთი უტყუარი ინფორმაციის, ან მტკიცებულების, ან თანამდებობის პირის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შესახებ ცნობის მიწოდებაში გამოიხატება, რომელიც ხელს უწყობს ამ დანაშაულის გახსნას. კანონის პირველი რედაქციის მიხედვით, საპროცესო შეთანხმების პირობა აუცილებელი იყო ბრალდებულის ნება – დახმარებოდა და ეთანამშრომლა გამოძიებასთან. ეს უკანასკნელი კი, როგორც იურიდიულ ლიტერატურაშია მითითებული, იმას ნიშნავდა, რომ ბრალდებული გამოძიებას მიაწვდიდა უფრო მძიმე დანაშაულის ან უფრო მაღალი თანამდებობის პირის მიერ ჩადენილ დანაშაულზე უტყუარ ინფორმაციას, ან ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩამდენი ბრალდებულის აღიარებითი ჩვენების საფუძველზე სისხლისსამართლებრივი დევნა განხორციელდებოდა იმ პირის მიმართ, რომელმაც უფრო მძიმე დანაშაული ჩაიდინა.⁹⁰ ასეთი პირობების შესრულების შემთხვევაში პროკურორს უფლება ჰქონდა მოეთხოვა ბრალდებულისათვის სასჯელის შემცირება ან დანაშაულის ერთობლიობისას მიეღო გადანყვეტილება მისთვის ბრალდების შემსუბუქების ან ნაწილობრივ მოხსნის თაობაზე. მაგრამ, კანონის ამოქმედებიდან რამდენი-

90 ნ. გაბრიჩიძე, საპროცესო შეთანხმება, ჟურნალი „ადამიანის და კონსტიტუცია“, 3, 2004 წ., გვ. 57-63

მე თვის შემდეგ (2004 წლის 24 ივლისის კანონი), საპროცესო კანონმდებლობამ განიცადა ცვლილებები. წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 6791-ე მუხლის პირველი ნაწილიდან ამოიღეს ბრალდებულის აღიარების სავალდებულობა და თანხმობა ეთანამშრომლა გამოძიებასთან, მიენოდებინა უტყუარი ინფორმაცია ან მტკიცებულებები მძიმე დანაშაულის ან თანამდებობის პირის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შესახებ, რაც ხელს შეუწყობდა ასეთი კატეგორიის დანაშაულის გახსნას. ამასთანავე, საპროცესო შეთანხმების პირობები ორად გაიყო და მიეთითა „ბრალზე გარიგება“ ან „სასჯელზე შეთანხმება“⁹¹, ბრალზე გარიგების შემთხვევაში, ბრალდებულის მიერ დანაშაულის აღიარება სავალდებულოდ ჩაითვალა, ამასთანავე, შენარჩუნდა გამოძიებასთან თანამშრომლობის მოთხოვნა. რაც შეეხება სასჯელზე შეთანხმებას, ასეთ დროს ბრალდებულს არ მოეთხოვებოდა დანაშაულის აღიარება, ხოლო გამოძიებასთან თანამშრომლობა სავალდებულო მოთხოვნად რჩებოდა სასჯელის ზომაზე პროკურორთან ბრალდებულის დასათანხმებლად. წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში, უკანასკნელ პერიოდში (გარდა 2005 წლის 25 მარტის კანონის რედაქციისა), სსსკ XIV¹ თავში შევიდა მთელი რიგი არსებითი ხასიათის ცვლილებები. წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 151-ე მუხლი მიუთითებდა, რომ საპროცესო შეთანხმება ხორციელდებოდა სასამართლო დამოუკიდებლობის პრინციპის დაცვით, საპროცესო შეთანხმების მიზანია სწრაფი და ეფექტიანი მართლმსაჯულების განხორციელება, ხოლო იმავე კოდექსის XIV¹ სპეციალურ თავში გათვალისწინებულია საპროცესო შეთანხმება და სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლების პირობები და პროცესუალური წესები. ამასთანავე, თუ ბრალდებულისათვის საპროცესო შეთანხმების შეთავაზება იყო პროკურორის უფლებამოსილება, შესული ცვლილებებით, საპროცესო შეთანხმების შეთავაზება შეეძლო როგორც ბრალდებულს (განსასჯელს), ისე პროკურორს, საქმის არსებითად განხილვისას, სასამართლო კამათის დაწყებამდე. სასამართლო (მოსამართლე) უფლებამოსილი იყო მხარეებისათვის შეეთავაზებინა საპროცე-

⁹¹ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, ცვლილებები და დამატებები, 2005 წლის ოქტომბრის მდგომარეობით, თბილისი, 2005 წ. გვ. 377-378.

სო კანონმდებლობის ფარგლებში წერილობითი საპროცესო შეთანხმების დადება.

აღსანიშნავია, რომ 2006 წლის 28 აპრილს სსსკ-ის 6791-ე მუხლის მე-2 ნაწილში შესულმა ცვლილებებმა განსხვავებული ინტერპრეტაცია მისცა საპროცესო შეთანხმებას სასჯელზე შეთანხმებისას, რადგან საერთოდ ამოღებულია ბრალდების ნაწილში არაღიარება და მითითებულია, რომ სასჯელზე შეთანხმებისას ბრალდებული (განსასჯელი) არ ეწინააღმდეგება წაყენებულ ბრალდებას, თუმცა ეთანხმება პროკურორს სასჯელის ზომაზე ან მისგან სრულად გათავისუფლებაზე. ამდენად, ბრალდებული აღიარებდა თუ არ აღიარებდა წაყენებულ ბრალდებას - საპროცესო შეთანხმებისათვის მნიშვნელობა აღარ ენიჭებოდა.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისი მუხლები, მათი მიღებისთანავე, სიტყვა „შეთანხმების“ ცნებასთან ერთად, ითვალისწინებდა სიტყვა „გარიგებასაც“; მაგალითად, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის (2004 წლის 15 ივნისის კანონით) 6791-ე მუხლის I ნაწილით გათვალისწინებული იყო „გარიგება ბრალზე ან შეთანხმება სასჯელზე“, იმავე მუხლის მე-3 ნაწილში ჩანერგილი იყო ბრალზე გარიგებისას ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს, ან/და თანამშრომლობს გამოძიებასთან და ა.შ. შემდგომში, სავსებით სამართლიანად, სიტყვა „გარიგება“ შეიცვალა „შეთანხმებით“, რაც, ჩვენი აზრით, სრულიად მართებულია. ვიზიარებთ გ. ჭანტურიძის მოსაზრებას იმაზე, რომ პროკურორი კი არ ურიგდება ადვოკატს ან ბრალდებულს, არამედ მათ შორის იდება წერილობითი შეთანხმება ბრალსა ან სასჯელზე. სიტყვა „შეთანხმებას“ უფრო ზუსტი დატვირთვა აქვს, ვიდრე „გარიგებას“ და სწორად მიუთითებს საპროცესო შეთანხმების მიზნებსა და ამოცანებზე, ამიტომ კანონმდებელი ცალსახად მიუთითებს სწორედ შეთანხმებაზე.⁹²

წინა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსთან შედარებით, მოქმედ კოდექსში, ეს ინსტიტუტი დასათაურებულია როგორც „საპროცესო შეთანხმება“, ხოლო მის შინაარსს, თუ არ ჩავთვლით მცირეოდენ დამატებას, არსებითი ცვლილება არ გა-

92 გ. ჭანტურიძე, საპროცესო შეთანხმება სისხლის სამართლის პროცესთან მიმართებაში, თბ., 2007, გვ. 44.

ნუცდია.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 209-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის საფუძველია საპროცესო შეთანხმება. საპროცესო შეთანხმების საფუძველია - შეთანხმება ბრალსა ან სასჯელზე.

ამდენად, საპროცესო შეთანხმება შეიძლება დაიდოს ბრალის აღიარებისას ან/და სასჯელზე შეთანხმებისას. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, ბრალდებული არ ენინააღმდეგება ნაყენებულ ბრალს, თუმცა ეთანხმება პროკურორს სასჯელის ზომაზე ან მისგან სრულად გათავისუფლებაზე, ხოლო ბრალზე შეთანხმებისას, ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს.

საპროცესო შეთანხმების დადების შეთავაზება შეუძლია როგორც ბრალდებულს (მსჯავრდებულს), ისე პროკურორს. საქმის განხილვისას, სასამართლო უფლებამოსილია შესთავაზოს საპროცესო შეთანხმება.

საპროცესო შეთანხმების შეთავაზებისას პროკურორი ვალდებულია ბრალდებული გააფრთხილოს იმის თაობაზე, რომ საპროცესო შეთანხმება არ ათავისუფლებს მას სამოქალაქო ან სხვა სახის პასუხისმგებლობისაგან.

განსაკუთრებულ შემთხვევაში საქართველოს მთავარ პროკურორს ან მის მოადგილეს უფლება აქვს სასამართლოს მიმართოს შუამდგომლობით ბრალდებულის სამოქალაქო პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შესახებ. ამ შემთხვევაში სამოქალაქო პასუხისმგებლობა ეკისრება სახელმწიფოს.

ბრალდებულისათვის (მისი ადვოკატისათვის), საპროცესო შეთანხმების საფუძველზე, როცა სხვა ბრალდებული გამოძიებას აწევის მამხილებელ ინფორმაციას, ამ საპროცესო შეთანხმების შინაარსი, გამოძიებისთვის მიწოდებული ინფორმაციის ჩათვლით, სრულად უნდა იყოს ხელმისაწვდომი.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 211-ე მუხლით დადგენილია სასამართლოს მერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის თაობაზე შუამდგომლობის ფორმა, კერძოდ:

- ბრალდებულის (განსასჯელის) სახელი, გვარი, დაბადების რიცხვი, თვე, წელი;

ბრალდების ფორმულირება, ესე იგი ინკრიმინირებული ქმედების აღწერა. მისი ჩადენის ადგილის, დროის, ხერხისა თუ საშუალების იარაღის, აგრეთვე ამ ქმედებით გამოწვეული შედეგის მითითებით;

მტკიცებულებანი, რომელიც საკმარისია დასაბუთებული ვარაუდისათვის, რომ აღნიშნული დანაშაული ამ პირმა ჩაიდინა;

სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი, მისი ნაწილი და ქვეპუნქტი, რომლითაც გათვალისწინებულია ეს დანაშაული;

პროკურორის მიერ მოთხოვნილი სასჯელის ზომა;

მითითება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 209-ე მუხლის მე-5 ნაწილით გათვალისწინებული გაფრთხილების შესახებ ან იმავე მუხლით გათვალისწინებული გენერალური პროკურორის ან მისი მოადგილის მიერ მიღებული დასაბუთებული გადაწყვეტილება;

ბრალდებულის წერილობით განცხადებაში, რომელსაც ხელს აწერს ბრალდებული (განსასჯელი) და მისი ადვოკატი, უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლოს მიერ საქმის არსებით განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის თაობაზე თანხმობა ბრალდებულმა ნებაყოფლობით განაცხადა ადვოკატისაგან იურიდიული დახმარების მიღების შემდეგ, ამასთანავე ბრალდებული სრულყოფილად უნდა აღიქვამდეს შუამავლობის შინაარსს და მოსალოდნელი განაჩენის სამართლებრივ შედეგებს; თუ პროკურორი და ბრალდებულის ადვოკატი შეთანხმდნენ თანამშრომლობაზე, პროკურორი ადგენს შუამდგომლობას, რომელშიც აღნიშნული უნდა იყოს შეთანხმების შინაარსი. შუამდგომლობას ხელს აწერენ პროკურორი, ბრალდებულის ადვოკატი და ბრალდებული.

თუ საპროცესო შეთანხმება ითვალისწინებს სასჯელის სახით საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის გამოყენებას, მასში მიეთითება საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის მთლიანი ვადა.

საპროცესო შეთანხმება უნდა გაფორმდეს წერილობით და დამტკიცდეს სასამართლოს მიერ, იგი უნდა აისახოს სასამართლოს განაჩენში; ამასთანავე, სასამართლო უნდა დარწმუნდეს, რომ შეთანხმება დადებულია ძალადობის, დაშინების, მოტყუე-

ბის ან სხვა რაიმე უკანონო დაპირების გარეშე, ნებაყოფლობით; რომ ბრალდებულს ჰქონდა შესაძლებლობა, მიეღო კვალიფიციური იურიდიული დახმარება.

საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებამდე, სასამართლო ვალდებულია დარწმუნდეს, რომ:

— ბრალდებული სრულად აცნობიერებს იმ დანაშაულის ხასიათს, რომლის ჩადენაშიც ედება ბრალი;

— ბრალდებული სრულად აცნობიერებს იმ დანაშაულისთვის გათვალისწინებულ სასჯელს, რომლის ჩადენასაც აღიარებს;

— ბრალდებულისათვის ცნობილია საპროცესო შეთანხმებასთან დაკავშირებული კანონით გათვალისწინებული ყველა მოთხოვნა ბრალის აღიარების შესახებ;

— ბრალდებული აცნობიერებს, რომ თუ სასამართლომ არ დამტკიცა საპროცესო შეთანხმება, დაუშვებელია მომავალში მის წინააღმდეგ გამოიყენონ ნებისმიერი ინფორმაცია, რომელსაც იგი აწვდის სასამართლოს საპროცესო შეთანხმების განხილვისას;

— ბრალდებული აცნობიერებს, რომ მას აქვს შემდეგი უფლებები:

ა) დაცვის;

ბ) უარი განაცხადოს საპროცესო შეთანხმებაზე ბრალის აღიარების შესახებ;

გ) სასამართლოს მიერ საქმის არსებით განხილვაზე;

დ) საპროცესო შეთანხმება არ არის შედეგი ბრალდებულის იძულების, დაშინების ან ისეთი დაპირებისა, რომელიც სცილდება საპროცესო შეთანხმების ფარგლებს;

ე) ბრალდებული ეთანხმება ბრალის აღიარების შესახებ საპროცესო შეთანხმების ფაქტობრივ საფუძველს;

ვ) ბრალდებულსა და პროკურორს შორის მიღწეული ყველა პირობა ასახულია წერილობით საპროცესო შეთანხმებაში;

ზ) ბრალდებული და მისი ადვოკატი სრულად იცნობენ საქმის მასალებს.

საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებამდე, სასამართლო ვალდებულია უშუალოდ ბრალდებულისაგან დარწმუნდეს, რომ სამართალდამცავი ორგანოს წარმომადგენლების მხრიდან არ ყოფილა ბრალდებულის წამების, არაადამიანური ან დამამცვი-

რეგული მოპყრობის შემთხვევები. მოსამართლე ასევე ვალდებულია განუმარტოს ბრალდებულს, რომ მის მიერ საჩივრის შეტანა წამების, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ფაქტზე, ხელს არ შეუშლის კანონის დაცვით დადებული საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებას.

სასამართლო უფლებამოსილია სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის თაობაზე შუამდგომლობის განხილვის შედეგად მიიღოს გადაწყვეტილება, სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის, საქმის პროკურორისათვის დაბრუნების ან კანონით დადგენილი წესით საქმის არსებითი განხილვის თაობაზე.

სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის საკითხს იხილავს შესაბამისი სასამართლო, სისხლის სამართლის საქმის განსჯადობის მიხედვით.

სასამართლო, საქმის მასალებისა და ბრალდებულის მიერ ბრალის აღიარების საფუძველზე ამოწმებს, დასაბუთებულია თუ არა ბრალდება და კანონიერია თუ არა სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის თაობაზე შუამდგომლობაში მითითებული სასჯელი, ასევე – რამდენად ნებაყოფლობითი იყო ბრალის აღიარება.

თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ წარმოდგენილია უტყუარი მტკიცებულებები პირის ბრალის დასადასტურებლად, ხოლო მოთხოვნილი სასჯელი კანონიერია, მას გამოაქვს განაჩენი, სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის თაობაზე, შუამდგომლობის პროკურორის მიერ წარდგენიდან 15 დღის ვადაში.

თუ წინასასამართლო სხდომის ჩატარებამდე იხილება შუამდგომლობა საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის თაობაზე და სასამართლო მიიჩნევს, რომ არ არსებობს ბრალის დამადასტურებელი საკმარისი მტკიცებულებანი, ან დაადგენს შუამდგომლობას სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე, განაჩენის გამოტანის თაობაზე, ან წარდგენილია საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესების დარღვევით, იგი საქმეს უბრუნებს პროკურორს.

სასამართლო, პროკურორთან საქმის დაბრუნებამდე, მხა-

რეებს სთავაზობს შუამდგლომლობას, სასამართლო განხილვისას შეცვალონ საპროცესო გარიგების პირობები, რომლებიც შეთანხმებული უნდა იყოს ზემდგომ პროკურორთან. თუ სასამართლოს შეცვილილი პირობებიც არ აკმაყოფილებს, იგი საქმეს უბრუნებს პროკურორს.

სასამართლო უფლებამოსილია საპროცესო შეთანხმებაში ცვლილებები შეიტანოს მხოლოდ მხარეთა თანხმობის შემთხვევაში.

ბრალდებულს უფლება აქვს, სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანამდე, ნებისმიერ დროს თქვას უარი საპროცესო შეთანხმებაზე, უარის განცხადებას არ სჭირდება ადვოკატის თანხმობა. განაჩენის გამოტანის შემდეგ საპროცესო შეთანხმებაზე უარის თქმა დაუშვებელია.

მხარეებს უფლება აქვთ სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანამდე შეცვალონ საპროცესო შეთანხმების პირობები, ამასთანავე, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 214-ე მუხლის თანახმად, თუ სასამართლო გააუქმებს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ სასამართლო განაჩენს, ან ბრალდებული თვითონ განაცხადებს უარს საპროცესო შეთანხმებაზე, დაუშვებელია ბრალდებულის მიერ მიცემული ჩვენების მის საწინააღმდეგოდ გამოყენება.

მხარეს უფლება აქვს, სასამართლოს უარი საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებაზე 15 დღის ვადაში გაასაჩივროს ზემდგომ სასამართლო ინსტანციაში.

განაჩენის გამოტანიდან 15 დღის ვადაში, მსჯავრდებულს შეუძლია ზემდგომ სასამართლო ინსტანციაში შეიტანოს საჩივარი საპროცესო შეთანხმების გაუქმების თაობაზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც საპროცესო შეთანხმება დაიდო მოტყუებით, ბრალდებულს შეეზღუდა დაცვის უფლება, საპროცესო შეთანხმება დაიდო იძულებით, ძალადობით, მუქარით ან დაშინებით, საქმის განმხილველმა სასამართლომ უგულებელყო სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული არსებითი მოთხოვნა.

პროკურორს განაჩენის გასაჩივრების უფლება აქვს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მსჯავრდებულმა დაარღვია საპროცესო

შეთანხმებაში ასახული პირობები. გასაჩივრება შესაძლებელია დარღვევის გამოვლენიდან ერთი თვის ვადაში.

თუ კი სასამართლომ გააუქმა საპროცესო შეთანხმებისა და დამტკიცებული განაჩენი, საქმეს უბრუნებს პროკურორს.

განაჩენის გამოტანიდან სამი დღის ვადაში, მსჯავრდებულს, მის ადვოკატს და პროკუროს გადაეცემა განაჩენის ასლები.

საპროცესო კანონმდებლობის სიახლეს წარმოადგენს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 217-ე მუხლით გათვალისწინებული პირობები იმაზე, რომ, საპროცესო შეთანხმების დადებამდე, პროკურორი ვალდებულია გაიაროს კონსულტაცია დაზარალებულთან და შეატყობინოს საპროცესო შეთანხმების დადების პირობა. დაზარალებულს არ აქვს უფლება გაასაჩივროს დადგენილი განაჩენი. ეს ლოგიკურიცაა, რადგან ის არაა ბრალდების მხარე, მაგრამ თვით ის ფაქტი, რომ პროკურორი უნდა შეხვდეს დაზარალებულს და კონსულტაცია გაიაროს მასთან, ალბათ, გარკვეული დადებითი ფსიქოლოგიური ეფექტებით, ამასთანავე, დაზარალებულს უფლება აქვს სასამართლოში შეიტანოს სამოქალაქო სარჩელი.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 210-ე მუხლის თანახმად, საპროცესო შეთანხმება იდება ზემდგომ პროკურორთან, წინასწარი წერილობითი შეთანხმებით.

საპროცესო შეთანხმების საფუძველზე, პროკურორს უფლება აქვს მოითხოვოს ბრალდებულისათვის სასჯელის შემცირება ან, დანაშაულთა ერთობლიობისას, მიიღოს გადანყვეტილება მისთვის ბრალდების შემსუბუქების ან ნაწილობრივ მოხსნის თაობაზე.

ბრალდებულისათვის სასჯელის შემცირების, ან ბრალდების შემსუბუქების, ან ნაწილობრივ მოხსნის თაობაზე გადანყვეტილების მიღებისას პროკურორმა უნდა გაითვალისწინოს საჯარო ინტერესი, ჩადენილი დანაშაულისათვის გათვალისწინებული სასჯელის სიმძიმე, ქმედების მართლსაწინააღმდეგობა და ბრალეულობის ხარისხი. პროკურორს უფლება აქვს საპროცესო შეთანხმება დადოს ყველა კატეგორიის დანაშაულზე, მაგრამ, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 218-ე მუხლის მე-8 ნაწილის თანახმად, ბრალდებულთან (მსჯავრდებულთან) საპროცესო შეთანხმების დადება (ბრალდებულის პასუხისმგე-

ბლობისაგან ან სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლება და თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებულის სასჯელის გადახედვა) დაუშვებელია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 144¹-ე, 144²-ე და 144³-ე მუხლებით გათვალისწინებულ დანაშაულთა საქმეებზე (ნამება; ნამების მუქარა; დამამცირებელი ან არაადამიანური მოპყრობა).

გარკვეულ შეზღუდვას გვთავაზობს კანონმდებელი, როდესაც ბრალსა ან სასჯელზე შეთანხმებისას, ბრალდებულისათვის სასჯელის შემცირების, ან ბრალდების შემსუბუქების, ან ნაწილობრივი მოხსნის თაობაზე გადანაცვებების მიღებისას პროკურორის იმპერატიულად სთხოვს გაითვალისწინოს საჯარო ინტერესები ქმედების მართლსაწინააღმდეგობისა და ბრალულობის ხარისხი, ჩადენილი დანაშაულისათვის კანონით გათვალისწინებული სასჯელი, რაც პირდაპირ მიაჩნდება დანაშაულთა კატეგორიაზე და პროკურორის სთხოვს მეტ წინდახედულებას და ქვეყანაში სისხლის სამართლის პოლიტიკის არჩეული კურსის სწორად გატარებას, საჯარო ინტერესებთან მიმართებით. ასევე იმპერატიული მოთხოვნაა საპროცესო შეთანხმების დადებისას ზემდგომი პროკურორის წერილობითი შეთანხმების არსებობა, რაც კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს პროკურატურის საპროცესო ხელმძღვანელობის ფუნქციას.⁹³

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 210-ე მუხლის მეოთხე ნაწილის მოთხოვნაა ადვოკატის სავალდებულო მონაწილეობა და შეთანხმების შესახებ ბრალდებულის წინასწარი წერილობითი თანხმობა, საპროცესო კანონმდებლობის შესაბამისად, საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის თაობაზე შუამდგომლობის მომზადებამდე, აუცილებელია არსებობდეს ბრალდებულის წერილობითი შეთანხმება იმაზე, რომ ადვოკატისაგან იურიდიული დახმარების მიღების შემდეგ, ნებაყოფლობით აცხადებს თანხმობას სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანაზე. განსაკუთრებით ეს სავალდებულოა იმ შემთხვევაში, როდესაც საპროცესო შეთანხმების შეთავაზება პროკურორის მიერ ხდება. ამასთანავე, ორივე შემთხვევაში, ბრალდებული (მსჯავრდე-

⁹³ გ. ჭანტურიძე, საპროცესო შეთანხმება სისხლის სამართლის პროცესთან მიმართებაში, თბ., 2007, გვ. 44.

ბული) სრულად უნდა აღიქვამდეს სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის თაობაზე პროკურორის მიერ შედგენილი შუამდგომლობის შინაარსსა და მოსალოდნელი განაჩენის სამართლებრივ შედეგებს.

საპროცესო შეთანხმების საფუძველზე, პროკურორს უფლება აქვს მოითხოვოს ბრალდებულისთვის (მსჯავრდებულისათვის) სასჯელის შემცირება ან, დანაშაულთა ერთობლიობისას, მიიღოს გადანყევტილება მისთვის ბრალდების შემსუბუქების ან ნაწილობრივ მოხსნის თაობაზე.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 210-ე მუხლის მე-5 ნაწილის თანახმად, დაუშვებელია საპროცესო შეთანხმების დადება, რომელიც უზღუდავს ბრალდებულს საქართველოს კონსტიტუციით გარანტირებულ უფლებას, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის შემთხვევაში, მოითხოვოს შესაბამის პირთა მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნა.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 209-ე მუხლის მე-6 ნაწილი, განსაკუთრებულ შემთხვევაში, საქართველოს მთავარ პროკურორს ან მის მოადგილეს უფლებას აძლევს, შუამდგომლობით მიმართონ სასამართლოს პირის სამოქალაქო პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების შესახებ. ასეთ შემთხვევაში სამოქალაქო პასუხისმგებლობა ეკისრება სახელმწიფოს. მართალია, საპროცესო კანონმდებლობაში მითითებული არ არის, თუ რა შემთხვევაში აქვს უფლება მთავარ პროკურორს, პირი გაათავისუფლოს სამოქალაქო პასუხისმგებლობისგან, რადგან ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, აანაზღაუროს მიყენებული ზიანი, მაგრამ უნდა დავეთანხმოთ ნ. გვენეტაძეს და მ. ტურავას, რომ კანონმდებლობას, ასეთი გარემოების დროს, მხედველობაში აქვს განსაკუთრებული, ბრალდებულის საგამოძიებო ორგანოსთან თანამშრომლობის (სსსკ 218-ე მუხლით გათვალისწინებული) შემთხვევა.⁹⁴

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 218-ე მუხლში გათვალისწინებულია ბრალდებულის პასუხისმგებლობისა ან სასჯელისგან სრულად გათავისუფლება და თავისუფლების

⁹⁴ ნ. გვენეტაძე, მ. ტურავა, სისხლის სამართლის საქმეებზე გადანყევტილების მიღების მეთოდთა. საქართველოს მოსამართლეთა ასოციაცია, თბილისი, 2005, გვ. 149-150.

აღკვეთით მსჯავრდებულის სასჯელის გადახედვა, ეს ისეთი პირობებია, როდესაც ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) საგამოძიებო ორგანოსთან თანამშრომლობის შედეგად გამოვლინდა თანამდებობის პირი, ან/და მძიმე, ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩამდენი პირის ვინაობა და მისი უშუალო ხელშეწყობით იქმნება ამ დანაშაულის გახსნისათვის არსებითი პირობები. საქართველოს მთავარ პროკურორს უფლება აქვს სასამართლოს მიმართოს შუამდგომლობით ბრალდებულის პასუხისმგებლობისა ან სასჯელისგან სრულად გათავისუფლების ან მსჯავრდებულის სასჯელის გადახედვის თაობაზე.

ზემოაღნიშნული შუამდგომლობის საფუძველია ბრალდებულსა (მსჯავრდებულსა) და საქართველოს მთავარ პროკურორს შორის დადებული საპროცესო შეთანხმება განსაკუთრებული თანამშრომლობის შესახებ.

ამ დროს საქართველოს მთავარმა პროკურორმა უნდა გაითვალისწინოს საჯარო ინტერესი ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) მერ ჩადენილი ქმედების სიმძიმე და ბრალეულობის ხარისხი, ხოლო მსჯავრდებულის შემთხვევაში, დამატებით მხედველობაში მიიღება სასჯელის მოუხდელი ვადა. შეთანხმება იდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულის გახსნა ცალსახად განპირობებულია ზემოაღნიშნული თანამშრომლობით და ამ დანაშაულის გახსნის საჯარო ინტერესი აღემატება პირის პასუხისმგებლობაში მიცემის, ან მისთვის დაკისრების, ან მის მიერ სასჯელის მოხდის ინტერესს.

განსაკუთრებული თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმებაში აღინიშნება, რომ თუ ბრალდებული/მსჯავრდებული არ ითანამშრომლებს საგამოძიებო ორგანოებთან, შეთანხმება, მისი პირობების შესაბამისად, ბათილად ჩაითვლება.

განსაკუთრებული თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმებას ხელს აწერს ბრალდებული (მსჯავრდებული), მისი ადვოკატი და საქართველოს მთავარი პროკურორი. სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლების შესახებ შუამდგომლობის დაკმაყოფილების შემთხვევაში, ბრალდებული ითვლება ნასამართლევად.

მსჯავრდებულის სასჯელის გადახედვის შესახებ შუამდგომლობის დაკმაყოფილების შემთხვევაში, სასამართლო იღებს შესაბამის გადაწყვეტილებას — მსჯავრდებულის სასჯელის ვა-

დის შემცირების, სასჯელი სახის შეცვლის ან მსჯავრდებულის სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლების თაობაზე. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლება დაუშვებელია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 1441-ე, 1442-ე და 1443-ე მუხლებით გათვალისწინებულ დანაშაულთა საქმეებზე.

მსჯავრდებულის სასჯელის გადახედვის შესახებ შუამდგომლობას განიხილავს განაჩენის გამომტანი პირველი ინსტანციის სასამართლო. იგი უფლებამოსილია ეს შუამდგომლობა განიხილოს ზეპირი მოსმენის გარეშე.

საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტის საქართველოში შემოღებას საზოგადოების არაერთგვაროვანი რეაქცია მოჰყვა; ასევე გაჩნდა განსხვავებული აზრი და მიდგომა საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტთან მიმართებით მეცნიერთა შორის.

ავტორთა ნაწილი დადებითად აფასებს მის შემოღებას,⁹⁵ ზოგს კი მიაჩნია, რომ საპროცესო შეთანხმება ქართულ საპროცესო კანონმდებლობისათვის უარყოფითი ინსტიტუტია,⁹⁶ ხოლო ცალკეული ავტორები, მართალია, დადებითად აფასებენ, მაგრამ, მისი სრულყოფის მიზნით, გვთავაზობენ ცალკეულ წინადადებებს.⁹⁷

მონინაალმდეგეთა ერთ-ერთი მთავარი არგუმენტი ის არის, რომ მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით საპროცესო შეთანხმება ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის პროცესის პრინციპებს. კიდევ მეტი, გ. მეფარიშვილს მიაჩნია, რომ საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტი უნდა არსებობდეს

95 ნ.გაბრიჩიძე, საპროცესო შეთანხმება, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, 2004, 3, გვ 54–63; გ.ჭანტურიძე საპროცესო შეთანხმება სისხლის სამართლის პროცესის პრინციპებთან მიმართებაში, თბილისი 2007, გვ 34;

96 გ.მეფარიშვილი. სისხლისსამართალწარმოების ზოგიერთი კონცეპტუალური საკითხთან დაკავშირებით. ჟურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“ 2006 წელი, 3, ც.რატია. საპროცესო შეთანხმება სისხლის სამართლის პროცესში: მითი და რეალობა. ჟურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2006 3;

97 გ.ალანია, საპროცესო შეთანხმება და სასჯელისაგან გათავისუფლების პრობლემები, თბილისი, გამომცემლობა „საარი“, 2009 წელი. მ.მამინაშვილი, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის სრულყოფის ზოგიერთი ასპექტი, ჟურნალი „მარჯი“ 1 გვ. 182–183.

მხოლოდ იმ ქვეყნებში, სადაც საქმეებს ნაფიცი მსაჯულებიც იხილავენ.⁹⁸

მეცნიერების ეს უარყოფითი შეფასება საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტთან მიმართებით, წინა საპროცესო კოდექსში ცალკეული ასპექტით მართლაც არსებობდა და, გარკვეულწილად, საფუძვლიანი იყო, რადგანაც სასამართლოში საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებისას გამოირიცხულია ისეთი პრინციპი, როგორიცაა შეჯიბრებითობა, უშუალოება და ზეპირობა და ა.შ. ასევე წინა საპროცესო კოდექსში ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო გათვალისწინებული არ იყო, მაგრამ უნდა ითქვას ის, რომ ყველა ეს პრობლემა ახალ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში გამოსწორებულია, რადგანაც მასში სისხლის სამართლის პროცესის პრინციპები განსხვავებულადაა გადმოცემული და, რაც მნიშვნელოვანია, შემოღებული იქნა ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო ინსტიტუტი.

საპროცესო შეთანხმების საფუძვლების ორად გაყოფაზე იურიდიულ ლიტერატურაში უარყოფითი მოსაზრებებია გამოთქმული. პროფ. ნ. გვენეტაძეს მიაჩნია, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 209-ე მუხლის დებულება, რომელიც სასჯელზე შეთანხმებას შეეხება, ბრალდებულს უფლებას აძლევს დაეთანხმოს სასჯელის ზომაზე ისე, რომ არ აღიაროს დანაშაული, ასეთ დროს, მკვლევარის აზრით, „გაუგებარი რჩება საპროცესო შეთანხმების არსი და მიზანი“,⁹⁹ ხოლო პროფ. რ. გოგშელიძეს „სასჯელის შეთანხმების“ საფუძვლის ცალკე არსებობა ზედმეტად მიაჩნია.¹⁰⁰

ც. რატიანიც ეთანხმება ნ. გვენეტაძის მოსაზრებას და ფი-

98 გ.მეფარიშვილი. სისხლის სამართალწარმოების ზოგიერთი კონცეპტუალურ საკითხთან დაკავშირებით. ჟურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2006 წ. გ.მეფარიშვილი, სამართალდამცავი ორგანოების ინსტიტუტი და სისხლის სამართალწარმოების ზოგიერთი კონცეპტუალური საკითხი, გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 16.08.2002.

99 ნ. გვენეტაძე, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვა, ევროპული კონვენცია, მე-7 ოქმი. საპროცესო შეთანხმება ნიგნში: „სამართლიანი სასამართლოს უფლება“, საქართველოს იუსტიციის სასწავლო ცენტრი, თბილისი, 2005, გვ. 22-23.

100 რ. გოგშელიძე, საპროცესო შეთანხმება – ყველა კატეგორიის დანაშაულზე? ჟურნალი „პროფესია ადვოკატი“, 2007, 2 გვ. 91.

ქრობს, რომ სასჯელზე შეთანხმების საფუძველი, როგორც ეს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსშია წარმოდგენილი, უფუნქციოა და ის საერთოდ უნდა იყოს ამოღებული.¹⁰¹

ჩვენ ვერ გავიზიარებთ ზემოაღნიშნულ მეცნიერთა შეხედულებებს და ვთვლით, რომ საპროცესო შეთანხმების ორ საფუძველზე გაყოფა (შეთანხმება ბრალსა ან სასჯელზე) ლოგიკურია ანგლოამერიკული სამართლის მოდელის მიხედვით და გამომდინარეობს პრაქტიკული მოსაზრებებიდან, რადგანაც საგამოძიებო პრაქტიკაში, როგორც წესი, ბრალდებული ან აღიარებს წარდგენილ ბრალდებას, ან არა, მაგრამ თანახმაა პროკურორის შეთავაზებულ სასჯელის ზომაზე. აღნიშნული მოდელის ფარგლებში მხარეებს უფრო მეტი უფლება და არეალი ეძლევათ, პირველი საფუძვლის არსებობისას, მოითხოვოს საპროცესო შეთანხმების დადება. ჩვენეულ ხედვას ამ საკითხზე იზიარებს ასევე გ. ალანია.¹⁰²

საპროცესო შეთანხმების მიმართებით, გვსურს შევეხოთ კიდევ ერთ პრობლემას — რამდენად მართებულია საპროცესო შეთანხმების არსებობა სამივე კატეგორიის დანაშაულზე.

პროფ. რ. გოგშელიძეს მიაჩნია, რომ საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტი უნდა ვრცელდებოდეს არა ყველა კატეგორიის დანაშაულზე, არამედ მხოლოდ „ბრალის აღიარების გამოცხადების ან/და წარდგენილი ბრალდების ცნობის ნაკლებად მძიმე კატეგორიის, სამენარმეო და საფინანსო სფეროში ჩადენილ დანაშაულებებზე“. მკვლევარის აზრით, საკითხის სხვაგვარი გადაწყვეტით საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტი წინააღმდეგობაში მოვიდოდა სასჯელის მიზნებთან.¹⁰³ ჩვენ ვერ დავეთანხმებით მეცნიერის იმ მოსაზრებას, რომ საპროცესო შეთანხმების დადებისას ცალკე გამოიყოს „ბრალის აღიარებით გამოცხადებისათვის“ ერთ-ერთი საფუძველი, რადგანაც ამით სხვა შემთხვევებში აშკარად შეიზღუდება საპროცესო შეთანხ-

101 ც. რატიანი, საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტი სისხლის სამართლის პროცესში, ჟურნალი „მართლმსაჯულება“, 2007, 1 გვ. 169.

102 გ. ალანია, საპროცესო შეთანხმებისა და სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლების პრობლემები, თბილისი, გამომცემლობა „საარი“ 2009, გვ. 53.

103 რ. გოგშელიძე, საპროცესო შეთანხმება ყველა კატეგორიის დანაშაულზე? ჟურნალი „პროფესია ადვოკატი“, 2007, 2, გვ. 78.

მების დადების შესაძლებლობა. კიდევ მეტი, არ არის გამორიცხული ისიც, რომ პირმა ჩაიდინა ისეთი დანაშაული, რომელიც საჯარო ინტერესებს ეწინააღმდეგება, მაგრამ გამოცხადდა სამართალდამცავ ორგანოში ბრალის აღიარებით. ასეთ დროს თუ კი კოდექსში ჩაინერგება „ბრალის აღიარებით გამოცხადების შემთხვევაში შესაძლებელია საპროცესო შეთანხმების დადება“, ბრალის აღიარებით გამოცხადებულ ბრალდებულს გაუჩნდება კანონიერი (ლეგიტიმური) საფუძველი (სურვილი) პროკურორს მოსთხოვოს საპროცესო შეთანხმების გაფორმება, რაც აშკარად დაუშვებელია.

პროფ. ნ. გაბრიჩიძე ოპტიმისტურადაა განწყობილი საპროცესო შეთანხმების მიმართ. მისი აზრით სავსებით სამართლიანია საპროცესო კოდექსში საპროცესო შეთანხმების დადების შესაძლებლობა ყველა კატეგორიის დანაშაულზე. ამავე შეხედულებას იზიარებს გ.ჭანტურიძე.¹⁰⁴

როგორც დავინახეთ, საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტი საკანონმდებლო ნოვაციას ქართული საპროცესო კანონმდებლობისათვის, მის დადებით თუ უარყოფით მხარეებს პრაქტიკა წარმოაჩენს, მაგრამ, ფვიქრობთ, დაზარალებულის (თუნდაც მხარეს არ წარმოადგენდეს) გაძევება სისხლისსამართალწარმოების პროცესიდან უარყოფითად აისახება ისეთ ფუძემდებლურ პრინციპზე, როგორიცაა მხარეთა თანასწორობა და შეჯიბრებითობა (სსსკ მე-9 მ.). ასეთ დროს დაზარალებული, როგორც პროცესის მონაწილე, არათანაბარ მდგომარეობაში აღმოჩნდება პროცესის სხვა მონაწილეებთან, ამიტომაც, ჩვენი აზრით, ალბათ უმჯობესია საპროცესო შეთანხმების გამოყენება ნაკლებად მძიმე კატეგორიის, ან/და კორუფციულ დანაშაულებებზე.

ამდენად, იურიდიულ მეცნიერებაში დღესაც მიმდინარეობს დავა საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტთან დაკავშირებით. აღნიშნავენ როგორც მის დადებით, ასევე უარყოფით მხარეებზე. მაგრამ თუ უფრო ღრმად ჩავუფიქრდებით საპროცესო კანონმდებლობაში საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტის განვითარებასა და მისი პრაქტიკაში რეალიზაციის პრობლემატიკას,

104 გ. ჭანტურიძე, საპროცესო შეთანხმება სისხლის სამართლის პროცესის პრინციპებთან მიმართებაში, თბილისი, 2007, გვ. 59.

დამაჯერებლად შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნულმა ინსტიტუტმა უკვე მყარად დაიმკვიდრა ადგილი ქართული მართლმსაჯულების სისტემაში, ამის მკაფიო გამოხატულებაა სტატისტიკური მონაცემები, რომელთა ოდენობა ყოველწლიურად მკვეთრად იზრდება.

თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ საპროცესო შეთანხმების პრაქტიკაში რეალიზაციისას მრავალი ნაკლოვანება გამოვლინდა და ამ ინსტიტუტმა უკიდურესად მახინჯი სახე მიიღო: „საპროცესო შეთანხმება კი არა, - აღნიშნავს საქართველოს ყოფილი მთავარი პროკურორი ა. კბილაშვილი, - საპროცესო იძულება ერქვა. შეთანხმება ნიშნავდა, როცა ორი მხარე მიდის კომპრომისზე, საპროცესო გარიგების ის მავნე პრაქტიკა კი, რაც არსებობდა შეთანხმებასა და კომპრომისის გამორიცხავდა, რადგანაც თუ ადამიანი პროკურატურის შეთავაზებულ პირობებს არ მიიღებდა, ათჯერ უფრო მკაცრი სასჯელი ჰქონდა გარანტირებული“.¹⁰⁵

ამდენად მიგვაჩნია, რომ ჩვენი კანონმდებლობა დადგა იმ აუცილებლობის წინაშე, რომ არსებითად გადაისინჯოს საპროცესო შეთანხმებისადმი მიდგომა და ახლებურად შემუშავდეს აღნიშნული ინსტიტუტი, რა დროსაც სრულყოფილად აისახება შეჯიბრობითობისა და თანასწორობის პრინციპი და შესაბამისად მხარეთა პროცესუალური უფლებები.

გფიქრობთ, არანაირად არ არის მართებული, საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტი ყველა კატეგორიის დანაშაულზე იყოს გამოყენებული. ალბათ, როგორც აღვნიშნეთ, უმჯობესი იქნებოდა, თუ ის გაფორმდება ნაკლებად მძიმე ან/და კორუფციულ დანაშაულებებზე. ამასთან, საპროცესო შეთანხმებას უნდა ჩამოსცილდეს ის მახინჯი მოვლენა, რომელიც ფულადი თანხების სავალდებულო გადახდასთან იყო დაკავშირებული. საკმარისია აღინიშნოს, რომ 2004 წლიდან დღემდე, მსჯავრდებულებისაგან ჯარიმის სახით გადახდილმა თანხამ 140 მლნ ლარს გადააჭარბა. ჩვენი ეს მოსაზრება ემყარება იმ სამწუხარო რეალობასაც, რომ დანაშაულის მსხვერპლი — დაზარალებული, მოქმედი სისხლის

105 ინტერვიუ საქართველოს მთავარ პროკურორთან, ა. კბილაშვილთან, „დასასჯელი ბევრია“, კვირის პალიტრა, 29 ოქტომბერი — 4 ნოემბერი, 2012. გვ. 5 და 32.

სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის თანახმად, მხარეს აღარ წარმოადგენს და ის მოწმის სტატუსთანაა გათანაბრებული, ხოლო საპროცესო შეთანხმების გაფორმების შემდეგ საერთოდ გაძევებულია სისხლისსამართალწარმოების პროცესიდან.

ყოველივე აღნიშნულის გამო, ალბათ, დღის წესრიგში დადგა ზოგადად დაზარალებულის უფლებრივი მდგომარეობის გაზრდა სისხლისსამართალწარმოების პროცესში და კერძოდ, საპროცესო შეთანხმების გაფორმების ინსტიტუტის რეგულაციის დახვეწა, უმჯობესი იქნება, თუ საპროცესო კანონმდებლობა გაითვალისწინებს საპროცესო შეთანხმების გაფორმებამდე პროკურორის დაზარალებულთან არა „კონსულტაციის“ გავლას, არამედ მისგან თანხმობის მიღებას. ამასთან, პროკურორს უნდა ჰქონდეს უფლება, დაზარალებულის თანხმობის გარეშეც მიიღოს გადაწყვეტილება საპროცესო შეთანხმების შესახებ, ოღონდ ასეთ შემთხვევაში დაზარალებულს უნდა მიეცეს ასეთი გადაწყვეტილების სასამართლოში გასაჩივრების უფლება. აღნიშნული პროცესუალური წესების რეგულაცია საპროცესო კანონმდებლობის დონეზე, პროკურორს აიძულებს, უფრო მეტი სიფრთხილით და სკურპულიოზურად მოახდინოს მხარეთა შორის საპროცესო შეთანხმების პროცედურების ჩატარება, საჯარო ინტერესებთან ერთად, ასევე გაითვალისწინოს დაზარალებულის ინტერესებიც.

ალბათ, ამით უნდა აიხსნას ის გარემოებებიც, რომ დღეისათვის ქვეყანაში სასამართლო ორგანოების მიერ დადგენილი განაჩენებიდან უპრეცედენტო, მოწინავე ადგილი საპროცესო შეთანხმებით დამთავრებულ საქმეებს უკავიათ, რადგანაც ქვეყანაში მთლიანად საგამოძიებო ორგანოებიდან სასამართლოში წარმართულ საქმეთა 90 პროცენტზე მეტი მთავრდება საპროცესო შეთანხმებით.

ამასთანავე, უკეთესი იქნება, თუ კი კანონმდებელი კიდევ უფრო მეტად გააფართოებს სასამართლო კონტროლს საპროცესო შეთანხმების გაფორმების პროცედურაშიც. უმჯობესი იქნება, თუ კი კანონმდებელი გაითვალისწინებს საპროცესო შეთანხმების გაფორმების პროცესში პროკურორთან, ბრალდებულთან და ადვოკატთან ერთად მაგისტრი მოსამართლეების მონაწილეობასაც. აღნიშნული წესები კარგა ხანია აპრობირე-

ბულია საფრანგეთის საპროცესო კანონმდებლობაში.

ვფიქრობთ, ამ ნოვაციით უფრო მეტად გაიზრდება საპროცესო შეთანხმების გაფორმების სანდოობა და, რაც მთავარია, მხარეებს აღარ ექნებათ პრეტენზიები საპროცესო შეთანხმების გაფორმების კანონიერებაზე.

თავი III. უცხოეთის ქვეყნების საპროცესო კანონმდებლობის თავისებურებები

§1. უცხოეთის ქვეყნების საპროცესო კანონმდებლობის ზოგადი დახასიათება

თითოეული სახელმწიფოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა, გარკვეული სპეციფიკურობითა და თავისებურებებით ხასიათდება. ეს უპირველეს ყოვლისა, განპირობებულია ამა თუ იმ სახელმწიფოს ისტორიული განვითარებით, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური წესწყობილებით, ტრადიციებით, სისხლის სამართლის პოლიტიკით და ა.შ. მაგრამ ისიც უდავოა, რომ კაცობრიობის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე სახელმწიფოებს შორის მიმდინარეობს უაღრესად მნიშვნელოვანი ფასეულობების ერთმანეთთან დაახლოება, რომელთა შორის უპირატესია საპროცესო ფორმა, როგორც მოქალაქეთა უფლებების დაცვის უთვალსაჩინოესი გარანტი, რომელიც განმტკიცდა სისხლის სამართალწარმოების აღმოცენებისთანავე.

სახელმწიფოთაშორისო და სამეცნიერო ურთიერთობათა მოქმედების დონე აუცილებლად აისახება ცალკეული სახელმწიფოს პრაქტიკულ საქმიანობაში, რამდენადაც ეს უკანასკნელი პირდაპირაა დამოკიდებული არა მხოლოდ ეროვნულ ზოგადსახელმწიფო და სოციალურ მოთხოვნილებებზე, ამა თუ იმ დარგის მეცნიერების განვითარების დონეზე, არამედ დაკავშრებულია სახელმწიფო ხელისუფლების ინსტიტუტების პოლიტიკურ ორიენტაციასთან, თუ მსოფლიოში აპრობირებული რა მოდელით უნდა გადანეციტოს მან ესა თუ ის საკითხი. ამასთან დაკავშირებით, საზღვარგარეთის ცალკეულ ქვეყნებს შორის

სისხლის სამართლის საპროცესო ინსტიტუტების ერთმანეთისაგან სესხება გარდაუვალი აუცილებლობაა და, რამდენადაც სისხლისსამართალწარმოება ყველაზე უფრო პოლიტიზირებული საქმიანობის სახეა, სისხლის სამართლის საპროცესო სამართალს უფრო მეტი ხარისხის მიდრეკილება აქვს ასეთი სესხებისაკენ. შეიძლება ზოგადად ითქვას, რომ აღნიშნული ტენდენცია დადებითი მოვლენაა, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ აუცილებელია გაანალიზდეს უცხოეთის ქვეყნების საპროცესო კანონმდებლობის დადებითი თუ უარყოფითი მხარეები, შემდგომ, დიალექტიკური მეთოდის გამოყენებით, შეირჩეს ყველაზე პროგრესული დებულებები. ამასთანავე, მხედველობის არედან არ უნდა გამოგვრჩეს მოცემული ქვეყნის ისტორიული განვითარების თავისებურებები, სამართლებრივი ტრადიციები, სამართალშეგნების სპეციფიკა და მოუფიქრებლად, ნაჩქარევად არ უნდა შემოვიღოთ სახელმწიფოში სხვა ქვეყნის ესა თუ ის საპროცესო ინსტიტუტი.

საზღვარგარეთის ქვეყნების სისხლისსამართალწარმოების მოდელები ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავდება, მათში, უპირველეს ყოვლისა, აისახება თითოეული სახელმწიფოს ისტორიული განვითარების თავისებურებები. ამასთან ერთად, აშკარად ზემოქმედებს ერთმანეთთან პოლიტიკური, ეკონომიკური და საომარი პირობები, ისტორიული პროგრესის ფონი შესაძლებლობას იძლევა, ამა თუ იმ ზომით, პირობითად, საპროცესო კანონმდებლობის ამ მრავალფეროვნებაში დავინახოთ ცალკეული საერთო კონცეპტუალური მნიშვნელობის ფარგლები, რაც, ეჭვგარეშეა, შეიძლება აღმოჩნდეს მათი ტიპოლოგიის საფუძველი.

სისხლისსამართალწარმოებაში კლასიფიკაციის ტიპებს შორის უმნიშვნელოვანესია თანასწორობის უზრუნველყოფის ისეთი პრინციპი, როგორიცაა შეჯიბრებითობა, რაც მხარეთა თანასწორობას გულისხმობს, უპირველეს ყოვლისა, მტკიცებულებითი პროცესის ელემენტების რეალიზაციას (შეკრება, შემოწმება და მტკიცებულებათა შეფასება), ამასთანავე, მხარეთა შორის წარმოებულ დავას წყვეტს საქმის მსვლელობით დაუინტერესებელი ორგანო – სასამართლო, რომელიც არაა სისხლისსამართლებრივი დევნის ორგანო, ის არც დაცვის მხარეა და

მხოლოდ პირუთვნელად ახორციელებს სასამართლო ხელისუფლებას.

პირობითად შეიძლება გამოვყოთ სისხლის სამართლის პროცესის შემდეგი ტიპები: შეჯიბრებითობის (კერძო-საბრალდებო, საბრალდებო, თანამედროვე შეჯიბრებითობა) ინკვიზიციური და შერეული.

ამასთან ერთად, წმინდა სახით სისხლის სამართლის პროცესის არც ერთი დასახელებული ტიპი არ არსებულა და არც არსებობს. კლასიფიკაციის ჯგუფში რომელიმე ტიპის მიკუთვნება განისაზღვრება უმეტესად ამა თუ იმ ფარგლებით. შერეული, შეჯიბრებითობის და სამძებრო საწყისები შეიძლება არსებობდეს (არსებობს კიდეც) არა მარტო პროცესუალური ფუნქციის, არამედ სისხლის სამართლის პროცესის პრინციპების დონეზეც. შეჯიბრებითობისა და სამძებრო (ინკვიზიციური) პროცესი იდეალური ტიპებია, რომლებიც რეალურ სინამდვილეში აღარ გვხვდება.

საპროცესო მეცნიერებაში ავტორები გამოყოფენ სისხლის სამართლის პროცესის ოთხ ისტორიულ ტიპს: ინგლისურს, ფრანგულს, გერმანულს და შარიათს (ისლამურს). ამასთანავე, ისინი თვლიან, რომ ზოგიერთი ქვეყნის რეგიონში შეიმჩნევა ისეთი სამართალწარმოება, რომელიც სათავეს იღებს არქაული დროიდან და მის ლეგისლაციურს (egis – კანონი და atus – დადგენილი, ლათინური) უწოდებს. მისი აზრით, ლეგისლაციური ფორმა მთლიანად ვერ აკმაყოფილებს ისტორიულ ტიპს, რადგანაც ის განიცდის კონკრეტული ისტორიული პირობების გავლენას (სოციალური, პოლიტიკური, ეთიკური და სხვ), რომლებიც წარმოიშენენ და არ არსებობენ.¹⁰⁶

საბრალდებო პროცესი, რომელიც პრაქტიკულად განვლეს არსებულმა სახელმწიფოებმა, მთელი თავისი მტკიცებულებათა სისტემით, მათ შორის: ფიცი, სხვადასხვა სახის ორდალი და ა.შ. განვითარებულ სახელმწიფოებში დღეისათვის აღარ გვხვდება.

სამძებრო (ინკვიზიციური) პროცესი, ყველა მისი გამოვლინებით და ხასიათით, შეიძლება განვიხილოთ, როგორც წარსული სისხლისსამართალწარმოება. ამასთან ერთად, სამძებრო

106 R. Vogler. A World View of Criminal Justice (International and Comparative Criminal Justice). Publisher: Ashgate Pub Co. 2005

საწყისები (თუმცა, ნეგატიური შეფერილობის გამოკლებით, რომელიც გაიგივებულია სამძებრო პროცესის ინკვიზიციურ შუასაუკუნებრივ წამებასთან) არსებობს პრაქტიკულად ყველა ევროპულ სახელმწიფოში, სადაც შეჯიბრებითობის საწყისი ჭარბობს მხოლოდ სასამართლო განხილვის სტადიაზე, ხოლო წინასწარი გამოძიება ხასიათდება მხარეთა უთანასწორობით, განსაკუთრებით, მტკიცებულებათა მოპოვების მიმართებით, რის გამოც აღნიშნულ სახელმწიფოებში რამდენადმე შეზღუდულია ბრალდებულის და ადვოკატის უფლებები, იმ სახელმწიფო ორგანოებთან შედარებით, რომლებიც სისხლის სამართალწარმოებას ახორციელებენ.

ინკვიზიციური პროცესის ელემენტები, განსაკუთრებით, მტკიცებულებათა შეფასების მიმართულებით, შეინიშნება ზოგიერთი ქვეყნის საპროცესო კანონმდებლობაში (ბრალის აღიარების გადაჭარბებული მნიშვნელობა – აშშ-ში, ინგლისში; რომელიმე მტკიცებულების წინასწარი დადგენილი უპირატესობის მინიჭება, მაგალითად, ექსპერტის დასკვნა და ა.შ.)

თანამედროვე ქვეყნების სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში არსებობს ზოგიერთი ისეთი სახის ელემენტი, რომლებიც დამახასიათებელია კერძო-სასარჩელო პროცესისათვის: ზოგიერთი კატეგორიის დანაშაულზე სისხლის სამართლებრივი დევნა ხორციელდება, თუ კი ინიციატორად გამოვლინდება დაზარალებული, რომელსაც აწევს მტკიცების ტვირთი.

შეჯიბრებითობის პრინციპის ნიშნები ყველაზე უფრო მეტად გავრცელებულია ანგლოამერიკული სამართალწარმოების პროცესში. ისტორიულად პროცესის ამ ფორმის განვითარება დაიწყო შუასაუკუნეების ინგლისში. შემდგომ ეს ფორმა დამკვიდრდა ინგლისის ყოფილ კოლონიებში. დღეისათვის შეჯიბრებითობის პროცესი გადაჭარბებული ფორმით შეინიშნება (ინგლისის გარდა) აშშ-ში¹⁰⁷, კანადასა¹⁰⁸ და ავსტრალიაში¹⁰⁹.

107 W. LaFave, J. Israel, N. King. Criminal procedure (Edition 5, revised). Publisher: West. 2009.

108 R. Delisle, D. Stuart. Learning Canadian criminal procedure (Edition 3). Publisher: Carswell. 1994.

109 The Burden of Proof in Criminal Proceedings (Standing Committee on Constitu-

ანგლოამერიკული სამართალწარმოების გაგებით, შეჯიბრებითობის პრინციპი მეცნიერული გამოკვლევა კი არ არის, არამედ ჭეშმარიტების დადგენის შესაძლებლობაა. სასამართლო პროცესი განიხილება, როგორც ბანალური დავა ბრალდებასა და დაცვას შორის, საქმის გადანყევტის ფუნქცია კი აკისრია სასამართლოს. ერთ-ერთი მხარის მიერ დავის შეწყვეტა იწვევს სისხლის სამართლის საქმის შეწყვეტას, თუ კი პროკურორი უარს განაცხადებს ბრალდებაზე, სასამართლო ვალდებულია შეწყვიტოს სისხლის სამართლის საქმე.¹¹⁰ თუ კი ბრალდებული აღიარებს ბრალდებას, უმეტეს შემთხვევაში, ისე დგინდება განაჩენი, რომ საქმეში არსებულ მტკიცებულებებს აღარ იკვლევენ. ამასთანავე, მხარეები სამართალწარმოების პროცესში სარგებლობენ თანაბარი უფლებებით, ხოლო სასამართლო მნიშვნელოვან წილად პასიურია მტკიცების პროცესში და შებოჭილია, საკუთარი ინიციატივით შეკრიბოს მტკიცებულება.

როგორც ჩანს, ხსენებული ქვეყნების საპროცესო კანონმდებლობაში ბრალის აღიარებას, სხვა მტკიცებულებებთან შედარებით, უპირატესი მნიშვნელობა ენიჭება, რაც, ბუნებრივია, ეწინააღმდეგება უდანაშაულობის პრეზუმფციის პრინციპს, მაგრამ ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ აღნიშნული პროცესუალური წესი დამახასიათებელია ანგლოამერიკული სამართლის სისტემის საპროცესო კანონმდებლობისათვის, რომლის არსებობაც საუკუნეებს ითვლის და რომლის მიზანია მართლმსაჯულების დაჩქარება. ფრანგი მეცნიერის – ჟან პრადელის სიტყვებით რომ ვთქვათ: „მისი მიზანია განაჩენის გამოტანის დღე მაქსიმალურად დაუახლოვდეს დანაშაულის ჩადენის თარიღს“.¹¹¹

ამასთანავე, ამერიკის შეერთებულ შტატებში ბრალის აღიარ-

tional and Legal Affairs, Australia. Parliament). Publisher: Government Printer. 1983.

110 საქართველოს სსს წინა კოდექსის XXV მუხლით გათვალისწინებული იყო სუბსიდიური სისხლისსამართლებრივი დევნა, რაც გულისხმობდა იმას, რომ, თუ კი პროკურორი უარს იტყოდა ბრალდებაზე, მაგრამ ამის წინააღმდეგი იყო დაზარალებული, სასამართლო პროცესი არ წყდებოდა და ბრალდებას მხარს უჭერდა დაზარალებული. მოქმედ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში სუბსიდიური ბრალდება აღარ გვხვდება და დისკრეციულ უფლებამოსილებას ახორციელებს მხოლოდ პროკურორი.

111 ჟ. პრადელი, შედარებითი სისხლის სამართალი, თბილისი, 1999, გვ. 393.

რების პრიორიტეტის მინიჭება გონივრულად გამოიყურება და შეესაბამება ეროვნულ ტრადიციებს, რამდენადაც ის ამარტივებს მართლმსაჯულების პროცესს, ამსუბუქებს სასამართლო სისტემას და ეფუძნება ფსიქიკურად ჯანმრთელი ადამიანის პატივისცემას თავს თვლიდეს დამნაშავედ, მთლიანად ან ნაწილობრივ.¹¹²

ანგლოამერიკული სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის ამკარა ტენდენცია აღინიშნება იმისკენ, რომ სისხლისსამართალწარმოების პროცესში გაფართოვდეს სასამართლოს უფლებამოსილება. კერძოდ: სასამართლო სხდომის ხელმძღვანელობა, მისი შედეგების შეჯამება, მტკიცება, კანონიერების უზრუნველყოფა, განაჩენის დასაბუთება და სამართლიანობა¹¹³. როგორც იურიდიულ ლიტერატურაშია მითითებული, კლასიკური შეჯიბრებითობის პროცესს ენაცვლება პოსტშეჯიბრებითობის (საჯარო შეჯიბრებითობა) სისხლის სამართლის პროცესი, რომლის მიზანი ის კი არ არის, რომ აქტიური მოქმედებით შეიცვალოს ბრალდების ფუნქცია, არამედ ის, რომ სასამართლო იქცეს არა მარტო პროცესში მონაწილე მოქალაქის, არამედ ბრალდებულის, დაზარალებულის, კერძო ბრალდების, სამოქალაქო მოსარჩელის, სამოქალაქო მოპასუხისა, სხვათა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დამცველად.

ევროპულ სახელმწიფოებში (გერმანია, საფრანგეთი, იტალია და ა.შ.) დამკვიდრებულია ე.წ. შერეული სისხლის სამართლის პროცესი, რომლისთვისაც დამახასიათებელი ისაა, რომ წინასწარი გამოძიების სტადიაზე მტკიცებულებათა შეკრება, საქვეყნოობა. ხორციელდება არათანაბარ მდგომარეობაში, ხოლო საქმის განხილვა სასამართლო გამოძიების პროცესში სავსებით შეესაბამება შეჯიბრებითობის პროცესს.

უცხოეთის ქვეყნებში დიდი მრავალფეროვნებით გამოირჩევა სისხლის სამართლის პროცესში სამართლის წყაროები. თუმცა არსებობს პრინციპული განსხვავება ანგლოამერიკულ და

¹¹² И. Л. Петрухин. Сделки о признании вины чужды российскому менталитету. — «Российская юстиция», №5, 2001, с. 190.

¹¹³ W. LaFave, J. Israel, N. King. Criminal procedure (Edition 5. revised). Publisher: West. 2009.

რომანულ-გერმანულ (კონტინენტური) სამართლებრივ სისტემებს შორის. პირველი მათგანისთვის (ინგლისი, შოტლანდია, უელსი, აშშ და სხვ) დამახასიათებელია არაკოდифიცირებული ნორმატიული სისხლის სამართლის აქტები, მთავარი როლი ენიჭება პრეცედენტებს, როგორც სისხლის სამართლის პროცესის წყაროებს.

აღნიშნული სამართლის სისტემის სამშობლოდ ითვლება ინგლისი, მისი ეს სისტემა შემდეგ გავრცელდა მის კოლონიებშიც. ინგლისში არ ყოფილა ისეთი ფეოდალური დაქუცმაცებულიობა, როგორიც იყო სხვა ევროპელ სახელმწიფოებში. მეფის ხელისუფლება ცდილობდა მთელს სახელმწიფოებში განემტკიცებინა თავისი იურისპრუდენცია, ცენტრალური სამეფო სასამართლობის (სამეფო სასამართლოს სკამი, სახაზინო სასამართლო, საერთო დავის სასამართლოები) და სპეციალური სასამართლოების სახით. XII საუკუნიდან ჩამოყალიბდა და განვითარდა „საერთო სამართალი“.

თანდათანობით საერთო სამართალი დამოკიდებული გახდა პროცესუალურ ფორმალობებზე. ამავე დროს გამოჩნდა კიდევ ერთი ცენტრალური გვირგვინის სასამართლო, რომელიც მართლმსაჯულებას ახორციელებდა არა საერთო სამართლით, არამედ – „სამართლიანი სამართლით.“ ამ სასამართლომ თანდათანობით XIV საუკუნიდან ფუნქციონირება დაიწყო სასამართლოს კანცელარიის სახელწოდებით.

კაპიტალისტური წესწყობილების დამყარების შემდეგ აღმოცენდა ისეთი სამართალურთიერთობები, რომლებსაც საერთო სამართალი არ იცნობდა, მაგრამ მათ გამოყენებაზე თანხმობა მიიღეს სასამართლოს კანცელარიისაგან. თანდათანობით დაფუძნდა სამართლის ნორმის ორი მყარი სისტემა საერთო სასამართლოსა და სამართლიანი სამართლის სახით. ორივე ეს სისტემა ხელმძღვანელობდა ერთი მეთოდით – პრეცედენტით, თუმცა თვით ამ უკანასკნელის დოქტრინა თანამედროვე სახით ჩამოყალიბდა XIX საუკუნეში.¹¹⁴

სასამართლოს გადანყვეტილება სასამართლო პრეცედენ-

114 H. Abraham. The Judicial Process: An Introductory Analysis of the Courts of the United States, England, and France (Edition 7). Publisher: Oxford University Press. 1998

ტის სახეს იღებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კი ეს გადაწყვეტილება დაიბეჭდა წერილობითი ფორმით და გამოქვეყნდა რომელიმე სასამართლო ანგარიშებში, რომლებსაც, უფრო ხშირად, კერძო ბეჭდვითი ფირმები გამოსცემენ.¹¹⁵ ასეთი პუბლიკაციის გამოქვეყნება არც თუ იშვიათ შემთხვევაში, დამოკიდებულია არა სასამართლო გადაწყვეტილების ხარისხსა და სისხლის სამართლის პროცესის პრაქტიკის მნიშვნელობაზე, არამედ იმაზე, თუ როგორი ურთიერთობა და კავშირი აქვს სასამართლოს წიგნების გამომცემელ ფირმასთან.

უკანასკნელ წლებში ანგლოამერიკული სამართლის სისტემის ქვეყნებში აღინიშნება საკანონმდებლო აქტების მნიშვნელოვანი ზრდა, მათ შორის სისხლის სამართალწარმოების მიმართულებითაც. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა, რომ ამ სახელმწიფოების სამართლებრივი სისტემა უახლოვდება კონტინენტურს არა მარტო ცალკეული სისხლის სამართლის პროცესის ინსტიტუტების უნიფიკაციასთან, არამედ მთლიანად სამართლებრივ სისტემასთან. თუმცაღა გასათვალისწინებელია ნორმატიული აქტების რეალიზაციის თავისებურება, რადგანაც დღეისათვის დანერგილია დაუწერელი სასამართლო პრაქტიკა, რაც იმაში გამოიხატება, რომ საკანონმდებლო ნორმა და კანონქვემდებარე აქტი გამოიყენება სასამართლოს განმარტების სახით. არსებითი თავისებურება კი ისაა, რომ სასამართლოს განმარტებას, როგორც სამართლის წყაროს, არც თუ იშვიათად უფრო მეტი იურიდიული ძალა აქვს, ვიდრე კანონს.

კონტიტენტური სამართლის სისტემის ქვეყნებში სისხლის სამართლის პროცესის ძირითადი წყაროა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსები. სასამართლო პრეცედენტის როლი მისი გამოყენების დროს შეზღუდულია და მხოლოდ კონკრეტული სისხლის სამართლის საპროცესო ნორმის განმარტებით შემოიფარგლება. ევროპული სახელმწიფოები, რომლებიც რომანულ-

¹¹⁵ ინგლისის სამართალწარმოების წესით, სასამართლო არ არის ვალდებული თავისი გადაწყვეტილება დანერგვით გააფორმოს პროცესუალურ დოკუმენტებში. საბოლოო გადაწყვეტილების შესახებ უფრო ხშირად აღინიშნება სასამართლო სხდომის ოქმში მოკლე ჩანაწერებით ან სასამართლო სხდომის სტენოგრამაში.

გერმანულ (კონტინენტურ) სამართლის სისტემებს მიეკუთვნებიან, საქართველოს საპროცესო კოდექსებისგან განსხვავებით, სტაბილურია. მაგალითად გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მოქმედებს 1877 წლიდან (ბუნებრივია, განიცადა ცვლილებები და დამატებები); საფრანგეთში 1808 წლიდან 1959 წლამდე მოქმედებდა ნაპოლეონის დროს მიღებული საპროცესო კოდექსი, რომელმაც განიცადა მნიშვნელოვანი კორექცია; ლუქსემბურგსა და ბელგიაში დღევანდლამდე მოქმედებს 1808 წელს მიღებული საპროცესო კოდექსი, რომელიც საფრანგეთს 1808 წლის ნაპოლეონის საპროცესო კოდექსის ანალოგია; თურქეთის საპროცესო კოდექსი, რომელიც ბევრად ჰგავს გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსს, მოქმედებს 1929 წლიდან; ესპანეთის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მიღებულია 1882 წელს და დღესაც გამოიყენება; როგორც სწორადაა მითითებული იურიდიულ ლიტერატურაში, საპროცესო კანონმდებლობის სტაბილურობა გამორიცხავს შეუთანხმებლობას, ნორმების ქაოტურობას და, რაც მთავარია, მისი განსხვავებული ინტერპრეტაციით გამოყენებას¹¹⁶.

პრაქტიკულად ყველა ქვეყნის საპროცესო კანონმდებლობაში აღინიშნება აშკარა ტენდენცია და მისწრაფება პროცესუალური ფორმების დიფერენციისათვის, რათა ბრალდებულის პოზიციებიდან და საქმის სიცხადიდან გამომდინარე, გამარტივდეს მართლმსაჯულების პროცესი, დანაშაულის სიმძიმის მიუხედავად და ა.შ.

ამასადამე, პროცესუალური ფორმების დიფერენციაცია სისხლის სამართლის საპროცესო სამართალსა და სისხლის სამართლის პროცესში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემის ქვეკუთხედაა.

ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს, რომ მართლმსაჯულების დაჩქარების მიმართულებით არ არსებობს ერთიანი მოსაზრება, მაგრამ ერთი ცხადია – სამართალწარმოების გამარტივების, დაჩქარების პროცედურას (სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვანაირად ხდება დასათაურება: გამარტივება, დაჩქარება, შემა-

116 H. Abraham. The Judicial Process: An Introductory Analysis of the Courts of the United States, England, and France (Edition 7). Publisher: Oxford University Press. 1998

ჯამებული წარმოება და ა.შ.) საფუძვლად უდევს ეკონომიკური მიდგომა, განსაკუთრებული პრაგმატული ინტერესი.

სამართალწარმოების გამარტივების პროცედურა უცხო არ არის არც ანგლოამერიკული და არც კონტინენტური სამართლის სისტემებისათვის, თუმცა ევროპის ქვეყნებში, აშშ-სა და ინგლისისგან განსხვავებით, სასჯელის დანიშვნა მტკიცებულებათა შეკრების, შემოწმებისა და შეფასების გარეშე, არატრადიციულია. საქმე ისაა, რომ კონტინენტური ევროპის სისხლის სამართლის პროცესის მიზანს წარმოადგენს საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა, რაზეც, უპირველეს ყოვლისა, პასუხისმგებელია სასამართლო, რომელსაც უფლება აქვს და ვალდებულიცაა საკუთარი ინიციატივით გაატაროს კანონით მინიჭებული ღონისძიებები. ამ ამოცანის გამო, ანგლოამერიკული სამართლის სისტემის პროცედურული წესები – „გარიგება ბრალის აღიარებაზე“ – მათთვის მიუღებელია.

მიუხედავად ამისა, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ასეთი პროცედურები კონტინენტური ევროპის სისხლისსამართალწარმოებისათვის უცხო არ არის. მაგალითად, ესპანეთში, „ბრალის აღიარების“ ჩარჩოებში, ბრალდება შუამდგომლობას წარმართავს სასამართლოში ბრალდებულისათვის 6 წლამდე სასჯელის შეფარდებაზე. თუ კი სამართალში მიცემის ან სასამართლო სხდომის საწყის ეტაპზე ბრალდებული დაეთანხმება ქმედების კვალიფიკაციასა და სასჯელის ზომას, სასამართლო აღარ ატარებს სხდომას და, მხარეთა შეთანხმებით, ამტკიცებს სასჯელს. იტალიაში, ბრალდებულის ინიციატივითა და პროკურორის თანხმობით, სისხლის სამართლის საქმე შეიძლება განხილული იყოს არა ტრადიციული სასამართლო განხილვით, არამედ საქმის წინასწარი მოსმენით. ამ შემთხვევაში გამამტყუნებელი ან გამამართლებელი განაჩენს საფუძვლად უდევს ის მტკიცებულებები, რომლებიც საქმის მასალებშია. გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენისას სასამართლო მხედველობაში იღებს ბრალდებულის მისწრაფებას პროცესის დასაჩქარებლად.

ამავე სახელმწიფოების საპროცესო კანონმდებლობით, შესაძლებელია „სასჯელის დანიშვნა მხარეთ შუამდგომლობით“ სისხლის სამართლის გადაცდომის საქმეებსა და სამართალდარღვევებზე. ასეთ შემთხვევაში თუ კი არსებობს მხარეთა შო-

რის წინასწარი შეთანხმება, სასამართლოს უფლება აქვს ბრალდებულს შეუფარდოს სასჯელი ჯარიმის სახით ან 2 წლამდე თავისუფლების აღკვეთა. გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსშიც კი, რომელიც ყოველთვის გამოირჩეოდა ყველაზე აშკარა კონტინენტური სამართლის მიმდინარეობით, გამოჩნდა „საპროცესო შეთანხმება“, რომელსაც ამტკიცებს სასამართლო, თუმცაღა, უნდა აღინიშნოს, რომ დღეისათვის ჯერ კიდევ არ არსებობს ამ მიმართებით რაიმე საკანონმდებლო ბაზა. ამასთანავე სასამართლო ვალდებულია დაადგინოს, რომ შეთანხმება არ ეწინააღმდეგება მხარეთა მიერ მიღებულ ჭეშმარიტ გადანყვეტილებას.¹¹⁷

საფრანგეთში თავდაპირველად უარყოფითად იყვნენ განწყობილნი და თავს იკავებდნენ საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტის შემოღებაზე, მიაჩნდათ, რომ ეს ხელს შეუშლიდა დაზარალებულის მონაწილეობას სასამართლო პროცესში, რომელსაც სისხლის სამართლის სარჩელის შეტანა შეეძლო. ამავე დროს, ფრანგული საპროცესო კანონმდებლობის მენტალიტეტი აშშ-ში დამკვიდრებული საპროცესო შეთანხმების ფორმის მიმართ არ იყო კეთილგანწყობილი. ფრანგი მეცნიერები თვლიდნენ, რომ ბრალეულობის აღიარების პრაქტიკის შემოღება დროის დაკარგვას გამოიწვევდა, განსაკუთრებით, ნაკლებად მძიმე კატეგორიის საქმეებზე, რომლებიც ორ წლამდე პატიმრობას ითვალისწინებს. შესაძლებლად მიაჩნდათ ბრალის აღიარების „პლეა ბარგაინინგის“ პრაქტიკის გამოყენება პირობების დაფიქსირებით, სასჯელის კვალიფიკაციის განსაზღვრის სფეროში.¹¹⁸ მიუხედავად ამისა, საფრანგეთში გადაილახა ეს პრობლემა და 2004 წლის თებერვალში მიიღეს კანონი „ჰერბერ ორი“,¹¹⁹ რომელიც უშვებს საპროცესო შეთანხმებას, შეეხება და არეგულირებს უშალოდ ორგანიზებულ დანაშაულთან ბრძოლის საკითხებს. ამ კანონის მიზანია ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლაში ბრალდებულის გამოძიებასთან თანამშრომლობის წა-

117 J. Scheb. Criminal Law and Procedure (7th Edition). Published: Stetson University College of Law. 2011.

118 ე. პრადელი, შედარებითი სისხლის სამართალი, თბილისი, 1999, გვ. 398.

119 საფრანგეთის მინისტრის, დომინიკ ჰერბერნის სახელის მიხედვით.

ხალისება.¹²⁰

დღეისათვის საპროცესო შეთანხმების პროცესში მონაწილეობას ღებულობს ასევე მოსამართლეც, რაც ერთგვარი კონტროლია იმისათვის, რომ რეალურად განხორციელდეს საპროცესო შეთანხმების მოთხოვნები.

რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-40 თავი ითვალისწინებს განსაკუთრებულ წარმოებას, რომელიც სამართალწარმოების დაჩქარებას ემსახურება. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 314-316-ე მუხლების თანახმად, თუ კი ბრალდებულს ჩადენილი აქვს ისეთი დანაშაული, რომლის სანქცია არ აღემატება 10 წლის ვადით თავისუფლების აღკვეთას და წარდგენილ ბრალდებას სადაოს არ ხდის, განცხადებით შუამდგომლობს, მის მიმართ გამოიყენონ განსაკუთრებული წესის სასამართლო განხილვა. მოსამართლეს, სახელმწიფო (კერძო) ბრალმდებლისა და დაზარალებულის თანხმობით, უფლება აქვს, თუ კი არსებობს სსს კოდექსის მე-40 თავით გათვალისწინებული პირობები, სასამართლო სხდომის გარეშე დაადგინოს განაჩენი და ბრალდებულს დაუნიშნოს სასჯელი, რომელიც არ აღემატება სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლებით დადგენილი მაქსიმალური და უფრო მკაცრი სასჯელის 2/3-ს. მაგალითად, თუ კი სანქცია ითვალისწინებს ერთიდან სამ წლამდე ვადით თავისუფლების აღკვეთას, არ შეიძლება მას ორ წელზე მეტი ვადით თავისუფლება აღეკვეთოს¹²¹.

ბრალდებულის პოზიციიდან გამომდინარე, სამართალწარმოების დაჩქარება პირდაპირ კავშირშია სისხლის სამართლის პროცესის მტკიცეობასთან და კვლავ ამძაფრებს „გაუთავებელ დავას“ სისხლის სამართლის პროცესში ბრალდებულის ჩვენების, როგორც გადამეტებული მტკიცებულების მნიშვნელობის შესახებ. მაგალითად, აშშ-ში ფართოდაა გავრცელებული სისტემა „გარიგება ბრალზე“, რომელიც წარმოებს ბრალდებასა და დაცვას შორის. აშშ-ში ბრალდებული ბრალს აღიარებს სისხლის

120 გ. ჭანტურიძე, საპროცესო შეთანხმება სისხლის სამართლის პროცესის პრინციპებთან მიმართებაში. თბ., 2007, გვ. 26-27

121 К. Рыбалков. Разумный компромисс в уголовном процессе. — www.advokatchubalov.ru

სამართლის საქმეთა არაუმეტეს 90%-ისა. პროკურორი თანხმობას იძლევა, ბრალდებულს ბრალის აღიარების შემთხვევაში, შეუმსუბუქდეს სასჯელი. არც თუ იშვიათად, პროკურორს (თუ კი ბრალდების წარსადგენად არ არსებობს საკმაო მტკიცებულებები და არსებობს ბრალდებულის აღიარება), ეცვლება ეჭვი პირის ბრალეულობის თაობაზე და თანახმაა ბრალდებულს შეეფარდოს ნაკლებად მკაცრი სასჯელი. აშშ-ს მოსამართლეები ღია რატიფიცირებას უკეთებენ ასეთ შეთანხმებებს.¹²²

„გარიგება ბრალზე“ აშშ-ში ოფიციალურად თანხმობა მიიღეს XX საუკუნის დასაწყისში, თუმცაღა თავდაპირველად ასეთი გარიგებები განიხილებოდა, როგორც სამართალგამოყენებითი საქმიანობა. თანდათანობით ის ოფიციალურად აღიარეს ქვეყნის იუსტიციის უმაღლეს ორგანოში. აშშ-ს უზენაესმა სასამართლომ თავისი 1968–1970 წლების კონკრეტულ საქმეთა მთელ რიგ გადანყვეტილებაში კონსტიტუციურად მიიჩნია „ბრალზე გარიგების“ პრაქტიკა, რის შედეგად ამ ინსტიტუტს გაეხსნა ოფიციალური ლეგალური სტატუსი. ინგლისში ასეთი გარიგება არც თუ ხშირი და ღიაა. აშშ-სგან განსხვავებით, ინგლისში უკიდურესად ნეგატიურად ეკიდებიან ასეთი სახის შეთანხმებებს, მაგრამ მაინც, ბრალდებისა და ადვოკატის შეთანხმებით, სასამართლო მას იყენებს, რადგანაც მნიშვნელოვნად აადვილებს მათ მუშაობას. ბრალის აღიარების სანაცვლოდ, ბრალდებულებს 30%-ით ნაკლებ სასჯელს აკისრებენ, ვიდრე მათ უნდა შეეფარდებოდათ.

ინგლისელ და ამერიკელ იურისტებს მიაჩნიათ, რომ სისხლის-სამართალწარმოების პროცესი არ არის დამყარებული ჭეშმარიტების დადგენაზე. სასამართლოს, მათი აზრით, გადანყვეტილება გამოაქვს საქმეზე შეკრებილი მასალების მიხედვით, მთავარია ის, რომ სასამართლოს გადანყვეტილება დასაბუთდეს საქმეზე შეკრებილ მტკიცებულებებზე დაყრდნობით, ხოლო ბრალდებული, თუ კი აღიარებს დანაშაულს – ეს სრუფლასოვანი მტკიცებულებაა. ანგლოამერიკული იურიდიული მეცნიერების წამყვანი სპეციალისტების შეფასებით, სისხლისსამართალწარმოება – ეს არის დავა და არა სამეცნიერო გამოკვლევა; და თუ ბრალდებული თავს ცნობს დამნაშავედ, დავის გაგრძელება

122 G. Cole. C. Smith. Criminal Justice in America (6 edition). Publisher: Wadsworth Publishing. 2010

აზრს კარგავს.¹²³

ისეთ შემთხვევაში, როდესაც ბრალდებულის მიერ ბრალის აღიარება ბრალდების მთავარი ელემენტია (მტკიცებულებაა), ანგლოამერიკული სისტემის მიხედვით, გამოიყენება მხოლოდ ბრალის აღიარების ნებაყოფლობითობა. აშშ-ში, თუ კი სასამართლო დაადგენს, რომ პოლიციამ (რომელიც არ არის ვალდებული დაკარგოს დრო გამამართლებელ მტკიცებულებათა შესაკრებად) ეჭვმიტანილისგან, რომელიც არ სარგებლობდა ადვოკატის მომსახურებით, მიიღო გამამტყუნებელი განცხადება, მაშინ ბრალდებამ სასამართლოს უნდა მისცეს დამაჯერებელი პასუხი იმაზე, რომ ეჭვმიტანილმა ნებაყოფლობით თქვა უარი თავისი ბრალდების წინააღმდეგ, ესმოდა რა მას ამ უარის სამართლებრივი მნიშვნელობა. აღიარება უნდა მოხდეს ნებაყოფლობით.

„ნებაყოფლობითობა“, ამერიკული გაგებით, ნიშნავს იმას, რომ ბრალდებული სარგებლობდა ადვოკატის მომსახურებით, ბრალი აღიარა ღია სასამართლო სხდომაზე, ამასთანავე, სასამართლომ დაადგინა სხვა ფაქტობრივი მონაცემები პირის ბრალეულობის შესახებ. გათვალისწინებული უნდა იყოს, ასევე, დროის ის მონაკვეთი, რომელიც გავიდა დაპატიმრებიდან მოსამართლესთან ბრალდების წარდგენამდე. თუ კი ბრალის აღიარება მოხდა ამ დროის მონაკვეთში, მოსამართლე აუცილებლად უნდა დარწმუნდეს, რომ არსებობს საკმარისი ფაქტიური გარემოებები პირის ბრალეულად ცნობისათვის. ამ საფუძვლებს უფრო ხშირად ადასტურებს ბრალმდებელი ფაქტების ნუსხის სახით, რომელიც შეიძლება დადასტურდეს სასამართლო სხდომის პროცესში დოკუმენტებისა და ჩვენებების დახმარებით.

სასამართლო, დაადგენს რა, რომ ბრალის აღიარება ნებაყოფლობითია, გადადის განაჩენის დასადგენად.

აშშ-ს სამართალწარმოების პროცესში არსებობს კიდევ ერთი პრობლემატური საკითხი: რომელ მტკიცებულებებს უფრო უნდა ენდოს სასამართლო: ბრალდებულის აღიარებას თუ პოლიციელის ჩვენებას (ორივე მათგანი ფიცით იძლევა ჩვენებას).

ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდის ზოგიერთ ავტორს მიაჩნდა, 123 К. Ф. Гуценко. Основы уголовного процесса США. М., 1993, с. 32-33.

რომ ნებაყოფლობითი აღიარება უტყუარობის ფუნდამენტია.¹²⁴ საკითხის ამგვარი დაყენება ბუნებრივია, რადგანაც ასეთ შემთხვევაში მიზანშეწონილი იქნება გაუქმდეს მოწმის და დაზარალებულის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა, ჩვენების მიცემისათვის უარის თქმის ან შეგნებულად ცრუ ჩვენების მიცემის გამო. ამასთანავე, რა თქმა უნდა, ბრალდებულის მიერ ბრალის ნებაყოფლობით აღიარება, მაღალი ალბათობის დონეზე, ზრდის ბრალეულობას.

ანგლოამერიკული სამართლის სისტემის ცალკეული იურისტების შეხედულებით, სასამართლო საერთოდ არ უნდა შეეხოს იმ საკითხს – ეჭვიმტანილი იძულებული იყო თუ არა მიეცა ჩვენება პოლიციისათვის იმ დროს, როდესაც ის მიიჩნევდა, რომ გამოეყენებინა დუმის უფლება. მოსამართლემ, ამ შემთხვევაში, უნდა გადაწყვიტოს, მხოლოდ და მხოლოდ, რამდენად მაღალია ბრალის აღიარების ჭეშმარიტების ალბათობა (ე.ი. უტყუარობა). ცხადია, რომ ასეთი შეხედულება გაუმართლებელია, ამკარად პოლიციის თვითნებობაზე მეტყველებს, რითაც უხეშად ირღვევა ბრალდებულის უფლებები და ინვესტ დაცვის უფლების შეზღუდვას.

ასეთი შეხედულება ჭეშმარიტებაზე, როგორც მტკიცების მიზანზე, უკიდურესად გადაჭარბებულია. და ბოლო, ნებისმიერი სასამართლო სისტემის სამართალწამროება არ შეიძლება ჩაითვალოს ნორმალურ მოვლენად, რომელშიც შესაძლებელია უდანაშაულო პირის მსჯავრდება. ესე იგი ნებისმიერ სახელმწიფოში სისხლის სამართლის პროცესის ამოცანაა, დადგინდეს დანაშაულის ჩამდენი პირი, გაირკვეს საქმის გარემოება, რასაც სინამდვილეში ჰქონდა ადგილი. ზოგიერთ ამერიკელ მეცნიერს მიაჩნია, რომ შეჯიბრებითობის პროცესი მიზნად არ ისახავს დადგინდეს ჭეშმარიტება, მაგრამ ამ მიზნის მისაღწევად სისხლის სამართლის პროცესის ეს ფორმა უფო ეფექტურია, ვიდრე სისხლისსამართალწამროების სხვა ფორმები.¹²⁵

124 Ю. И. Стецовский. О допустимости доказательств в Советском уголовном судопроизводстве. – «Вопросы борьбы с преступностью». Вып. 27. М., 1977, с. 117.

125 A. Esmein. A History of Continental Criminal Procedure: With Special Reference to France. New Jersey. 2000

ზემოხსენებული მტკიცების ზოგიერთი ფორმალური ელემენტების გარდა, მტკიცებულებათა შეფასება დღევანდელ განვითარებულ სახელმწიფოებში თავისუფალია და ის მოსამართლეთა შინაგანი რწმენით წარმოებს.

მტკიცების პროცედურა უმრავლეს სახელმწიფოებში კარგადაა განვითარებული და საკმაოდ რთულია. მაგალითად, ინგლისში მტკიცებულებათა ამომწურავი ჩამონათვალი არ არსებობს. ყველაზე გავრცელებული მტკიცებულებებია: მოწმის ჩვენება, ექსპერტის დასკვნა, ნივთიერდამამტკიცებელი საბუთები, დოკუმენტები და ზოგიერთი სხვა.

ინგლისის სამართალწარმოების თანახმად, მოწმედ შეიძლება დაიკითხოს არა მარტო ის პირი, რომელიც საქმის ბედით არაა დაინტერესებული, არამედ ბრალდებული (თუ გამოთქვა სურვილი ჩვენების მიცემისა), დაზარალებული, ექსპერტი და ა.შ. სწორედ ამაშია არსებითი განსხვავება ინგლისისა და კონტინენტური ევროპის საპროცესო კანონმდებლობებს შორის. თვითდაბრალების პრივილეგიის წესები (არავინ არის ვალდებული, ჩვენება მისცეს თავისი თავის საწინააღმდეგოდ) და მოწმის პრივილეგია (უფლება – არ მისცეს ჩვენება თავისი ახლობლის წინააღმდეგ), ამ წესებიდან არსებობს გამონაკლისები, რომლებიც გარკვეული სახის დანაშაულობებს შეეხება.

ინგლისის მტკიცებულებათა სამართლის ფუნდამენტურ დებულებად ითვლება სხვისი სიტყვების დამოწმების აკრძალვა, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მტკიცებულებად დაიშვება არა ნაწარმოები მოწმის ჩვენება, არამედ მხოლოდ პირველწყარო.

სასამართლო პროცესზე ჩვენების მიცემის დროს, მოწმეს არა აქვს სხვა მოწმის სიტყვების დამოწმების უფლება და, ამდენად, მოწმეს არ შეუძლია დაეყრდნოს იმ ინფორმაციას, რომელიც მიიღო სხვა მოწმისაგან. თუმცა, უნდა ითქვას ისიც, რომ მოწმის მიერ სხვა მოწმის ინფორმაციის დამოწმების აკრძალვაში არის ზოგი გამონაკლისიც.

ბრალდებული, ყველა შემთხვევაში, ჩვენებას იძლევა ფიცით. არ შეიძლება მისი იძულება ჩვენების მიცემაზე, მაგრამ თუ კი მან გადაწყვიტა ჩვენების მიცემა, მთლიანად ექვემდებარება მოწმის დაკითხვის პროცესულურ წესებს. ამასთან ერთად, თუ კი ბრალდებულმა სასამართლოში მცირე საფუძვლებზედაც კი

უარი განაცხადა მტკიცებულებათა წარდგენისა და შეკითხვების მიცემაზე (ეს უფრო ხდება მაშინ, როდესაც მოწმემ გადაწყვიტა ჩვენების მიცემა და დადო ფიცი). ასეთ დროს მოსამართლეებს ან ნაფიც მსაჯულებს, რომლებიც წყვეტენ ამ პირის ბრალეულობის საკითხს, შეუძლიათ გამოიტანონ სათანადო დასკვნები.¹²⁶

§2. საზღვარგარეთის ცალკეული ქვეყნების წინასასამართლო გამოძიების ზოგადი დახასიათება

საზღვარგარეთის უმრავლეს ქვეყანაში ფორმალურად არ ფიქსირდება სისხლის სამართლის პროცესის საწყისი მომენტი. ამიტომაც, ბუნებრივია, არ არსებობს სისხლისსამართალწარმოების ისეთი ეტაპი, რომელიც ცალკეულ ქვეყნებშია (რუსეთი, უკრაინა, ბელარუსი და სხვ.) მიღებული და რომელსაც „სისხლის სამართლის აღძვრის სტადიას“ უწოდებენ. სისხლისსამართალწარმოება დაწყებულად ითვლება მას შემდეგ, როდესაც კომპეტენტური ორგანოები მიიღებენ ნებისმიერი სახის ინფორმაციას ჩადენილი ქმედების შესახებ და დანაშაულის შემადგენლობა მოიპოვება; ასეთი სახის ინფორმაციის მიღების შემდეგ პოლიცია იწყებს სამართალდარღვევაზე მტკიცებულებების მოპოვებას ისეთი ხერხებით, რომლებიც კანონმდებლობით არ იკრძალება, თუ კი ეს მოქმედებები ზღუდავენ მოქალაქეთათვის კონსტიტუციით გარანტირებულ უფლებებს, უფრო ხშირად, გამოიყენება სასამართლო გადაწყვეტილება (ინგლისი, აშშ); ან ასეთი სახის გადაწყვეტილებებს უშუალოდ იღებს სასამართლო გამომძიებელი, საგამოძიებო მოსამართლე და ა. შ.

წინასწარი გამოძიება გაგებულია, როგორც სასამართლო განხილვამდე განხორციელებულ კომპლექსურ მოქმედებათა ერთობლიობა, რომელთა შორისაცაა ქართულ საპროცესო კანონმდებლობაში ცნობილი საგამოძიებო მოქმედებები და, ასევე, საგამოძიებო-ოპერატიული ღონისძიებები. კ. გუცენკოს ხატოვანი სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ჩინური კედელი“ საგამოძიებო და ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებებს შორის არ

126 H. Johnson, N. Wolfe, M. Jones. History of Criminal Justice (4 Edition). Publishing: Matthew Bender & Company. 1998

იგება". ასეთი შერეული მოქმედებები განსაკუთრებით ნათლად ვლინდება ანგლოამერიკული სამართლის სისტემის საპროცესო კანონმდებლობებში.

მაგალითად, ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიციაში შედის და რეგისტრირდება თუ არა რაიმე მოვლენის ან ქმედების შესახებ ინფორმაცია, რომელიც დანაშაულის მომზადების, მცდელობის, ან ჩადენილი დანაშაულის შემადგენლობას შეიცავს, ეს იმის სრული საფუძველი ხდება, რომ პოლიციელმა შეასრულოს მოქმედებათა ფართო ნრე, რომელიც არ ეწინააღმდეგება კანონმდებლობას, არ ზღუდავს მოქალაქეთა და ორგანიზაციების უფლებებსა და კანონიერ ინტერესებს, დანაშაულის გამოვლენის, ფიქსაციით მიმართების პროცესში, რომელთა შემონახვისა და დოკუმენტური მასალების შეკრების შემდეგ, შეიძლება გამოიყენონ, როგორც მტკიცებულებად და სასამართლოში განხორციელდეს სისხლისსამართლებრივი დევნა. ასეთი სახის საქმიანობა, პრაქტიკულად, ოპერატიულ-სამძებრო მოქმედებებია, ასევე, სხვა სახის ღონისძიებების ერთობლიობა, რომლებსაც, როგორც აღვნიშნეთ, საქართველოს საპროცესო კანონმდებლობაში საგამოძიებო მოქმედებებს უწოდებენ, ამ მოქმედებათა ჩატარების შედეგად, კანონმდებლობით დადგენილი წესით, რეალიზდება საპროცესო იძულების ღონისძიებაც (მიყვანა, დაკავება, დაპატიმრება, ჩხრეკა, ამოღება და ა. შ.); არც თუ იშვიათ შემთხვევაში დანაშაულის რეგისტრაცია პრაქტიკულად ემთხვევა ეჭვმიტანილის დაკავებას ან დაპატიმრებას, ან ასეთი ხორციელდება მას შემდეგ, რაც ჩატარდება რაიმე სახის ოპერატიულ-სამძებრო ან საგამოძიებო მოქმედებები. ამაზე მეტყველებს ამერიკელი მეცნიერების მიერ გაკეთებული სოციოლოგიური გამოკვლევა. მაგალითად, 400 გახსნილი განსაკუთრებით საშიში დანაშაულის ანალიზის შედეგად, მიღებულია მეტ-ნაკლებად ტიპიური სურათი: საქმეთა 18%-ში ეჭვმიტანილის დაკავება განხორციელდა პოლიციელების მიერ თვალთვალისა და მათივე თანდასწრებით ჩადენილ დანაშაულობებზე; საქმეთა 38%-ზე ეჭვმიტანილი დააკავეს დანაშაულის ჩადენის ადგილზე, ან მასთან ახლოს, როდესაც პოლიციელები გამოცხადდნენ დაზარალებულის ან თვითმხილველის შეტყობინების საფუძველზე; 25%-ზე — ეჭვმიტანილი დააკავეს დაზარალებუ-

ლის მიერ ამოცნობის საფუძველზე; 7%-ზე — სხვა დანაშაულის გამოძიების პროცესში, რომელიც ჩადენილი იყო ეჭვმიტანილის მიერ; 13%-ზე — დანაშაულის შესახებ ინფორმაციის მიღების შემდეგ ჩატარებული სამძებრო-ოპერატიულ ღონისძიებათა შედეგად. აღნიშნული მონაცემები ცხადყოფენ, რომ პოლიცია საკმაოდ ხშირად დანაშაულის შესახებ მიღებული შეტყობინების თუ სხვა ინფორმაციის რეგისტრაციამდე იწყებს მოქმედებებს. პოლიციელს აქვს უფლება გამოავლინოს და შეერიბოს საგნები და დოკუმენტები, რომლებიც შემდგომ შესაძლებელია გახდეს ნივთიერი თუ წერილობითი დამამტკიცებელი საბუთი, გამოკითხოს დაზარალებული თუ მონმე, შეკითხვები დაუსვას შესაძლო ეჭვმიტანილს, რომელიც თავისუფლებაში იმყოფება, გაარკვიოს მისი პიროვნების შედარებითი მონაცემები და სხვა გარემოებები, გამოავლინონ თვითმხილველები და მიიღოს მათზე საჭირო ინფორმაცია, დაათვალიეროს საცხოვრებელი ბინა თუ სახელმწიფო თუ კერძო სამსახურებრივი ფართი, კონსულტაციები მიიღოს სპეციალისტებისაგან.

ამდენად, როგორც ვხედავთ, აშშ-ის საპროცესო კანონმდებლობით მტკიცებულებათა მიღება და ფიქსაცია წარმოებს როგორც ოპერატიულ-სამძებრო მოქმედებების, ასევე საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების გზით, რაც, ბუნებრივია, აკნინებს საპროცესო ფორმის მნიშვნელობას, როგორც მოქალაქეთა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გარანტს¹²⁷.

მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ შერეული სისხლის სამართლის საპროცესო და ოპერატიულ-სამძებრო მოქმედებათა პროცედურების ჩატარების შესაძლებლობა დაშვებულია, ასევე ზოგიერთი განსხვავებული სამართლის სისტემის ქვეყნებშიც. მაგალითად, უკრაინის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 97-ე მუხლის მე-5 პუნქტის შესაბამისად, დანაშაულის შესახებ მიღებული შეტყობინება შეიძლება შემონმდეს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრამდე, საგამოძიებო-ოპერატიული ღონისძიებათა ჩატარების გზით¹²⁸. ამასთანავე, მოსამართლის

127 Y. Kamisar, W. LaFave, J. Israel. Modern criminal procedure: cases, comments, and questions (12 th edition). West Publishing Co. 2008

128 Янович Ю.П. Уголовный процесс Украины. 1998.

მიერ მიღებული გადაწყვეტილების, ცალკეული საგამოძიებო-ოპერატიული ღონისძიებების ჩატარებისა და მათი გასაჩივრების პროცედურები გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით.

ზოგიერთ რუს მეცნიერს მიაჩნია, რომ, ცალკეულ სიტუაციებში, გამომძიებელს შეუძლია მიიღოს ესა თუ ის ინფორმაცია როგორც პროცესუალური, ასევე არაპროცესუალური გზით (დაავალოს პოლიციას ჩაატაროს ესა თუ ის ოპერატიულ-სამძებრო მოქმედება); ამასთანავე, არაპროცესუალური გზით მტკიცებულებათა მიღება, ამ მიდგომის თანახმად, შეიძლება გამოყენებული იყოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც შეუძლებელია პროცესუალური საშუალებებით მიღებული იყოს მტკიცებულება.¹²⁹ ეჭვგარეშეა, თუ კი მტკიცებულების მიღება შესაძლებელია სამძებრო-ოპერატიული სამსახურის გამოყენების გარეშე, სრულიადაც არ არის აუცილებელი, მიეცეთ მათ ამის შესახებ რაიმე დავალება. თუმცაღა, თუ გამომძიებელმა ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებების ჩატარების შედეგად, მიიღო რაიმე სახის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, ასეთ დროს ისინი მტკიცებულებად ჩაითვლება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ის საპროცესო წესით შემოწმდება და შეფასდება.

ინგლისის სისხლის სამართლის პროცესში წინასწარი გამოძიებები ერთმანეთისგან განსხვავდება იმისდა მიხედვით, წარმოებს თუ არა ის საშიშ ან მძიმე დანაშაულზე, ან ისეთ დანაშაულებზე, რომლებიც არც თუ ისე საშიშია. პირველ შემთხვევაში, სისხლისსამართალწარმოება ხორციელდება ე.წ. საბრალდებო აქტით, რადგანაც ითვალისწინებენ, რომ ასეთ საქმეებს განიხილავს სასამართლო ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობით. მეორე შემთხვევაში მართლმსაჯულება ხორციელდება „დაჩქარებული“ ნორმებით, ე. ი. გამარტივებული წარმოების წესით (ასეთ საქმეებს იხილავენ მაგისტრები).

საბრალდებო აქტით სისხლისსამართალწარმოება აღიძვრება ბრალმდებლის მიერ, რომლის სახით გამოდის როგორც პოლიცია, ასევე დაზარალებული, ანდა მისი ადვოკატი (ბარიტერი

129 Ищенко В.Н. Научно-практическая конференция: Правовая криминологическая оценка нового УПК РФ - Государство и право. М., 2002, №10, с.108.

ან სოლისტორი).

ინგლისში წინასასამართლო გამოძიებას ყველაზე ხშირად აწარმოებენ პოლიციელები. ამასთანავე, პოლიციელს უფლება აქვს რიგი მოქმედებები განახორციელოს დამოუკიდებლად, ხოლო ზოგიერთი – მხოლოდ სასამართლოს ნებართვით. მოქმედებებს, რომლებიც შეიძლება პოლიციელმა განახორციელოს, მიეკუთვნება – ეჭვმიტანილის მოკლე დროით დაკავება (საპოლიციო დაკავება) 24 საათამდე დროით. შემდგომში ეს ვადა შეიძლება არაერთხელ გაგრძელდეს – 96 საათამდე. ჩხრეკა საერთო წესით შეიძლება ჩატარდეს მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით. თუმცაღა არსებობს გამონაკლისიც, როდესაც პოლიციელს უფლება აქვს ჩაატაროს ჩხრეკა სასამართლო ბრძანების გარეშეც. სასამართლო გადაწყვეტილების გარეშე დასაშვებია ასევე სატელეფონო საუბრების მოსმენა; ზოგადად რომ ვთქვათ, პოლიციას უფლება აქვს სასამართლოს გადაწყვეტილების გარეშე აწარმოოს მხოლოდ ის მოქმედებები, რომლებიც პირდაპირაა მითითებული ნორმატიულ აქტებში, წინააღმდეგ შემთხვევაში, აუცილებელია სასამართლოსაგან ნებართვის მიღება. ასე, მაგალითად, ხანგრძლივი დაპატიმრება გამოიყენება, მხოლოდ სასამართლო ბრძანებით. საპოლიციო გამოძიება, შეიძლება დამთავრდეს სისხლისსამართლებრივ დევნაზე უარის თქმით (იურიდიული საფუძვლების არარსებობის, არასაკმარისი მტკიცებულების, სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემის მიზანშეუწონლობის შემთხვევებში). სისხლისსამართლებრივი დევნის და დასჯის ალტერნატიული სახე შეიძლება იყოს, როდესაც პოლიციელს გამოაქვს ოფიციალური გაფრთხილება, ან გამოიყენება მედიაციის ინსტიტუტი. მედიაციის არსი ისაა, რომ კონფლიქტური მხარეები – სისხლის სამართლის კანონის დამრღვევი და დაზარალებული – სახელმწიფო რწმუნებულის თანხმობით ცდილობენ თავიანთი კონფლიქტი გადაწყვიტონ სისხლისსამართალწარმოების გარეშე, შუამავლის სახით მესამე პირის ჩართვით (უფრო ხშირად – საზოგადოებრივი განათლების წარმომადგენელი). შეთანხმების მიღწევის შემთხვევაში, პირი, რომელმაც კანონსაწინააღმდეგო ქმედება ჩაიდინა, აანაზღაურებს ზარალს იმ ფორმით, რომელიც დაზარალებულისთვისაა მისაღები: ბოდიშის მოხდით, ფულადი სახსრების გადახ-

დით, საზოგადოებისთვის სასარგებლო შრომით, დაზიანებული ქონების შეკეთებით და ა.შ.

პოლიციელის მიერ შეკრებილი საქმის მასალები შეიძლება გადაეცეს სამეფო სისხლისსამართლებრივი დევნის სამსახურს. ეს გადაწყვეტილება მიიღება იმ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაული გახსნილია, მისი ჩამდენი პირი დადგენილია, სისხლისსამართლის პასუხისგებაში ასეთი პირის მიცემა მიზანშეწონილია. ეჭვიმტანილს წარედგინება ბრალდება, რის შემდეგ საქმის მთლიანი მასალები გადაეცემა სამეფო სისხლისსამართლებრივი დევნის სამსახურს. შემდგომ ბრალდების მასალების მომზადებას სისხლის სამართლის საქმის სასამართლოში განსახილველად, ახორციელებს ამ სამსახურის თანამდებობის პირი. ამასთანავე, სამეფო სისხლისსამართლებრივი დევნის სამსახურს უფლება არა აქვს თავისი ინიციატივით დაიწყოს სისხლისსამართლებრივი დევნა, აწარმოოს დანაშაულის გამოძიება, გადაამოწმოს პოლიციელის მიერ სისხლისსამართლებრივ დევნაზე უარის თქმის გადაწყვეტილების კანონიერება.

ამერიკის შეერთებული შტატების სისხლის სამართლის პროცესის სისტემის სპეციფიკურობა განპირობებულია სახელმწიფო ფედერალური მოწყობით, საერთო-ფედერალური კანონმდებლობისა და შტატების კანონმდებლობების არსებობით.

აშშ-ს სისხლის სამართლის პროცესში, ისევე როგორც ინგლისში, გათვალისწინებულია სისხლისსამართლებრივი დევნის ორი სახე: 1) სისხლის სამართლის საქმის წარმოება ისეთ საქმეებზე, რომლებზეც უნდა შედგეს საბრალდებო აქტი ან წარედგინება ინფორმაცია; 2) დაჩქარებული (გამარტივებული) წარმოება.

პირველი მათგანი გამოიყენება მძიმე (ფელონიების) კატეგორიის სისხლის სამართლის საქმეებზე; მეორე – ნაკლებად მძიმე დანაშაულობებზე (მისდამინო-რამებზე).

აშშ-ში სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელება დამოკიდებულია არა მარტო დაზარალებულის ნებაზე, არამედ იწყება პოლიციის ინიციატივითაც. გამოძიებას სისხლის სამართლის საქმეებზე აწარმოებს გამოძიების ფედერალური ბიურო (ფგბ) და მრავალი სხვა ფედერალური სამსახური (მაალითად, ნარკოტიკების ბიურო, რომელიც ექვემდებარება იუს-

ტიციის სამინისტროს, საბაჟო ბიურო, იმიგრაციულ სამსახური, ციხეების ფედერალურ ბიურო და ა. შ.), ასევე ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი პოლიციის მრავალრიცხოვანი დანესებულებები. ისინი უფლებამოსილნი არიან, აწარმოონ დაპატიმრებები, დაკითხონ ეჭვმიტანილები, დაძებნონ და შეკრიბონ მტკიცებულებები, ჩხრეკები და ზოგიერთი სხვა საგამოძიებო მოქმედებები პოლიციის მიერ წარმოებს წინასწარ, ან განსაკუთრებულ შემთხვევაში – შემდგომი სასამართლო სანქციით.

აშშ-ში განასხვავებენ სახელმწიფო ბრალდების ორ სისტემას: მკაცრად ცენტრალიზებული სისტემა — ფედერალური პროკურატურა, რომელიც ექვემდებარება აშშ-ს გენერალ-ატორნიეს, და ცალკეული შტატის პროკურატურის სისტემა, რომელსაც სათავეში უდგას შტატების გენერალ-ატორნიე.

ფედერალური პროკურატურის უფლებამოსილებაში შედის ფედერალური მნიშვნელობის სისხლის სამართლის საქმეების აღძვრა. ფედერალურ პროკურატურას უფლება აქვს უარი თქვას სისხლის სამართლებრივ დევნაზე, თუ კი მას მიიჩნევს მიზანშეუწონლად. ნაფიც მსაჯულთა მიერ ვერდიქტის დადგენამდე, გენერალ-ატორნიეს და მისდამი დაქვემდებარებულ პროკურორებს უფლება აქვთ თავიანთი ცალმხრივი გადაწყვეტილებით, შეწყვიტონ დაწყებული სისხლის სამართლის საქმე.

ფედერალური გენერალ-ატორნიე ხელმძღვანელობს წინასწარ მტკიცებულების შეკრებას; კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში მასზეა დამოკიდებული ბრალდებული დააპატიმროს ან შეუფარდოს აღმკვეთი ღონისძიება – გირაო; მასვე უფლება აქვს დაკითხოს მოწმე და თვით ეჭვმიტანილი; ის აყალიბებს ბრალდების ფორმულირებას და მხარს უჭერს ბრალდებას სასამართლოში.

გამოძიების პროცესში მთელი რიგი საპროცესო იძულებითი ღონისძიებების გამოყენება დაიშვება მხოლოდ და მხოლოდ სასამართლოს ნებართვით. ასეთ მოქმედებათა რიცხვს განეკუთვნება: საცხოვრებელ ბინაში ნების საწინააღმდეგოდ შესვლა; ელექტრონული მეთვალყურეობა (სატელეფონო საუბრების მოსმენა, რადიოკავშირის საშუალებებით საუბარი, ელექტრონული მატარებლებიდან ინფორმაციის მოსმენა, ვიდეოჩასანერი აპარატურის საიდუმლო გამოყენება), ამასთანავე, შესაძლებე-

ლია ცალკეული გამოწვევების, გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში.

დაპატიმრება საერთო წესით დასაშვებია სასამართლოს გადაწყვეტილებით, თუმცა გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში, დასაშვებია სასამართლოს ბრძანების გარეშე, მაგრამ დაცული უნდა იყოს წესები, რომ დაპატიმრებული სასამართლოში წარადგინონ „იმდენად სწრაფად, რამდენადაც ეს შესაძლებელია“.

გამოძიების დამთავრების ეტაპზე მიღებული უნდა იყოს ბრალდების გადაწყვეტილება. პოლიციელი, რომელიც ახორციელებს გამოძიებას, თავის უშუალო ხელმძღვანელს წარუდგენს სისხლის სამართლის საქმეს და მოახსენებს, გამოსაძიებელ სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებით, რა გააკეთა და რა დაადგინა. შემდგომში შეიძლება მიიღონ ერთ-ერთი გადაწყვეტილება: დაჩქარებული წესით საქმის განხილვის შესახებ, ან საქმის წარმოების შეწყვეტა, ან საქმის „დარეგულირება“ საპროცესო კანონმდებლობის პროცედურების გარეშე, ან საქმის გადაცემა პროკურორისთვის სასამართლოში სისხლის სამართლებრივი დევნის განსახორციელებლად¹³⁰.

საფრანგეთის სისხლისსამართალწარმოება „შერეული“ ტიპის პროცესია, რომლისთვისაც დამახასიათებელია წინასასამართლო გამოძიების მკვეთრი დაყოფა საიდუმლო, წერიტი და არაშეჯიბრებითობის ფორმით, და, რაც მთავარია, სასამართლო განხილვის ზეპირობითი და შეჯიბრებითობის პროცედურებით¹³¹.

უმრავლეს შემთხვევაში, პროკურორები სისხლის სამართლის საქმეს აღძრავენ პოლიციის მუშაკების მიერ მოკვლეული მასალების საფუძველზე. წინასწარ გამოძიებას უმეტესწილად აწარმოებენ სასამართლო პოლიციის ოფიცრები, რომლებსაც უფლება აქვთ დამოუკიდებლად ჩაატარონ წინასწარი მოკვლევა; ცალკეულ საპროცესო მოქმედებების ჩატარების უფლება აქვთ, ასევე, აგენტებსა და სხვა თანამდებობის პირებს. განსაკუ-

130 C.B.Fields, R.H.Moore. Comparative Criminal Justice: Traditional and Nontraditional Systems of Law and Control. - Journal of Criminal Justice, Volume 24, Number 6, 1996, Publisher: Elsevier, pp. 571-572(2)

131 G. Kock. The French code of criminal procedure. Publisher: F. B. Rothman. 1964

თრებით დიდი უფლებამოსილება აქვთ სასამართლო პოლიციის ოფიცრებს, რომლებსაც ნება აქვთ ე. წ. ხილვადი (აშკარა) დანაშაულის ჩადენისთანავე, დამოუკიდებლად ჩაატარონ გამოძიება. თანამდებობის პირები და სასამართლო პოლიციის აგენტები მოქმედებენ რესპუბლიკის პროკურორის ხელმძღვანელობით, ატარებენ ყველა საპროცესო მოქმედებას, რომლებიც მიმართულია დამნაშავის მხილების, მტკიცებულებათა მოპოვებისა და დამაგრებისაკენ.

წინასწარი გამოძიება, როგორც წესი, ეტაპია, ხოლო პოლიციელის მიერ მასალების მოკვლევის შემდეგ, წინასწარ გამოძიებას ახორციელებს სასამართლო გამომძიებელი, რომელიც ორგანიზაციულად ექვემდებარება სასამართლო ინსტანციებს, თუმცაღა, თავისი ფუნქციის აღსრულებისას, პროცესუალურად ის მაინც პროკურორზეა დამოკიდებული. სასამართლო გამომძიებელი ყველაზე უფრო მკვეთრი კლასიკური გამოვლენაა, წინასასამართლო გამოძიების პროცესში შეჯიბრებითობის პრინციპის განსახორციელებლად, მაგრამ, სინამდვილეში, წინასწარი გამოძიება, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, შეჯიბრებითობა არაა. სასამართლო გამომძიებელი, მხარეთა მოთხოვნით, ახორციელებს პროცესუალურ მოქმედებათა ძირითად მასას, ამასთანავე, პროკურორის მოთხოვნა მისთვის სავალდებულოა.

საფრანგეთში წინასწარი გამოძიება ატარებს სასამართლო ხასიათს (მიეკუთვნება სასამართლო ხელისუფლების კომპეტენციას); გამომძიებელი და სასამართლო მონოდებულნი არიან საქმეზე დაადგინონ ჭეშმარიტება, ხოლო პროკურატურა ახორციელებს სისხლისსამართლებრივ დევნას და სასამართლოში, როგორც ერთ-ერთი მხარე, უჭერს მხარს ბრალდებას.

საფრანგეთის სისხლის სამართლის პროცესის მიხედვით, პირის დაპატიმრების გადაწყვეტილებას იღებენ განსაკუთრებული თანამდებობის პირები, - „გათავისუფლებისა და დაპატიმრების მოსამართლეები“

საფრანგეთის სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით, პროკურორის უფლებამოსილება საკმაოდ ფართოა. მას უფლება აქვს პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე ჩაერიოს და განახორციელოს გამოძიების ფუნქცია, ან დაავალოს სასამართ-

ლო გამომძიებელს (წერილობითი მითითებით) ჩაატაროს ისეთი მოქმედება, რომელიც, მისი აზრით, აუცილებელია.

წინასწარი გამოძიების დამთავრების შემდეგ, სასამართლო გამომძიებელი საქმის წარმოებას გადასცემს რესპუბლიკის პროკურორს. თუ კი პროკურორი გამოძიებას მიიჩნევს სრულყოფილად ჩატარებულად, ამის შემდეგ სასამართლო გამომძიებელს გამოაქვს დადგენილება საქმის შესაბამის სასამართლო ინსტანციაში წარმართვის შესახებ, ხოლო თუ კი პირზე წარდგენილი ბრალდება დაუსაბუთებელია, ან ბრალეულობის მტკიცება არასაკმარისია – წყვეტს სისხლის სამართლის საქმის წარმოებას.¹³²

გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა 1950 წლიდან მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა, მათ შორის — წინასწარი გამოძიების ინსტიტუტმა. დღეისათვის, უმრავლეს შემთხვევაში, გერმანიაში წინასწარი გამოძიება ხორციელდება პოლიციისა და პროკურორის მიერ მოკვლევის ფორმით. პროკურორის ჩატარებული მოკვლევა წარმოებს პოლიციის სამსახურების მონაწილეობით. ზოგიერთ შემთხვევაში ცალკეული საგამომძიებო მოქმედებები ხორციელდება საუბნო მოსამართლეების მიერ. მოკვლევის ამოცანაა, გაირკვეს ეჭვის არსებობა იმისათვის, რომ შემდგომში გადაწყდეს საჯარო ბრალდების აღძვრის საკითხი.

მოკვლევაში იგულისხმება საგამომძიებო მოქმედებათა სრული ჩატარება და კანონშესაბამისი გადაწყვეტილების მიღება. პროკურორს უფლება აქვს ხელისუფლების ყველა საჯარო ორგანოს მოსთხოვოს სხვადასხვა ცნობა, დამოუკიდებლად განახორციელოს გამოძიება, ხელისუფლების ორგანოს ანდა პოლიციის სამსახურის მუშაკების დახმარებით. ეს უკანასკნელნი ვალდებული არიან შეასრულონ პროკურორის მოთხოვნები. პროკურორი ჰკითხავს ბრალდებულებს, მოწმეებს, მოწმეები და ექსპერტები ვალდებული არიან გამოცხადნენ გამომძიებელთან და მისცენ ჩვენებები ან წარუდგინონ დასკვნები. აუცილებელ გადაუდებელ შემთხვევაში მას შეუძლია მიიღოს საპროცესო იძულებითი ღონისძიებები, კერძოდ: ამოღება, ჩხრეკვა, დაკავება, გამოიტანოს დადგენილება ბრალდებულის ძებნის

გამოცხადების შესახებ.

აღნიშნულ სტადიაზე არსებითადაა შეზღუდული ბრალდებულის უფლებები დაცვაზე, კერძოდ, აკრძალულია მიმონერები, პატიმრობაში მყოფ ბრალდებულთან შეხვედრა, საერთოდ, ეკრძალება მათ შორის რაიმე კონტაქტი; შეზღუდულია ასევე მოქალაქეებისთვის კონსტიტუციით გარანტირებული ისეთი უფლებები, როგორიცაა საცხოვრებელი ბინის ხელშეუხებლობა, პირადი თავისუფლება, რადგანაც დასაშვებია საცხოვრებელი ბინის ჩხრეკები.

საინტერესოა, რომ გერმანიაში კატეგორიულად უარყოფილია საპროცესო მხარის ცნება და, შესაბამისად, შეჯიბრებითობის პრინციპი. დაშვებულია, რომ სახელმწიფო თანამდებობის პირები ვალდებული არიან, მიიღონ საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი, მათზე დამოკიდებული ყველა ღონისძიება დამნაშავის მხილებისა და ობიექტური ჭეშმარიტების დასადგენად. აქედან გამომდინარე, გერმანელი პროცესუალისტები, გერმანულ სისხლის სამართლის პროცესს განსაკუთრებულ ტიპს აკუთვნებენ, რომელიც განსხვავდება არა მარტო შერეული, არამედ შეჯიბრებითობის პროცესისაგან და მას განმარტავენ, როგორც „საბრალდებო-საგამოძიებოს“, რაც იმას ნიშნავს, რომ პროკურორმა უნდა აღძრას საჯარო ბრალდება, ხოლო სასამართლომ უნდა გამოიკვლიოს საქმეში არსებული ყველა გარემოება და მტკიცებულება.¹³³

მოკვლევა მთავრდება ორი ფორმით: 1) პროკურატურის მიერ საჯარო ბრალდების აღძვრა და საქმის სასამართლოში წარმართვა; 2) სისხლის სამართლის საქმის წარმოების შეწყვეტა.

§3. საზღვარგარეთის ცალკეულ ქვეყნებში სასამართლო განხილვის სტადიის ზოგადი დახასიათება

საზღვარგარეთის ცალკეულ ქვეყნებში სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლოში განხილვის სტადია მთელი რიგი სპეციფიკურობითა და თავისებურებით ხასიათდება. თუმცა დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ შეჯიბრებითობის პრინციპი, ამა თუ იმ დონით, რეალურად არსებობს მსოფლიოს თითქმის ყველა ცივილიზებულ სახელმწიფოში, განსაკუთრებით, ანგლო-ამერიკული სამართლის სისტემის ქვეყნებში. დღეისათვის შეჯიბრებითობის პრინციპი გადაჭარბებული ფორმით შეინიშნება, ინგლისის გარდა, ამერიკის შეერთებულ შტატებში, კანადასა და ავსტრიაში. ანგლოამერიკული სამართალწარმოების შეფასებით, შეჯიბრებითობის პრინციპი მეცნიერული გამოკვლევა კი არ არის, არამედ ჭეშმარიტების დადგენის საუკეთესო საშუალებაა. სასამართლო პროცესი განიხილება როგორც ბანალური დავა ბრალდებასა და დაცვას შორის, საქმის გადანყევტის ფუნქცია კი ეკისრება სასამართლოს.¹³⁴

ერთ-ერთი მხარის მიერ დავის შეწყვეტა იწვევს სისხლის სამართლის საქმის შეწყვეტას. თუ პროკურორი უარს განაცხადებს ბრალდებაზე, სასამართლო ვალდებულია შეწყვიტოს სისხლის სამართლის საქმე.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში სასამართლო ხელისუფლებას ახორციელებს აშშ-ის უზენაესი სასამართლო და ქვემდგომი ფედერალური სასამართლოები. ყოველ შტატს უფლება აქვს შექმნას საკუთარი სასამართლო ორგანოები.

წინასასამართლო გამოძიების დასრულების შემდეგ, სისხლის სამართლის საქმე მომრიგებელ ან მაგისტრატ მოსამართლეს ეგზავნება. მოსამართლე აცნობებს ბრალდებულს, თუ რაში ედება ბრალი. ამასთან, განუმარტავს, რომ მას უფლება აქვს ისარგებლოს ადვოკატის მომსახურებით და უარი თქვას საქმის წინასწარ მოსმენაზე. აღნიშნული პროცედურის დასრულების შემდეგ ბრალმდებელი ნარადგენს მტკიცებულებებს და ჰკითხავს მოწმეებს. მოსამართლეს უფლება აქვს შეწყვიტოს

134 მ. მამნიშვილი, საზღვარგარეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის პროცესის ზოგადი დახასიათება, ჟურნალი თემიდა, 2(4), თბილისი, 2009, გვ. 78-79.

სისხლის სამართლის საქმე, ან ეჭვმიტანილი მისცეს სისხლის სამართლის პასუხისგებაში. უკანასკნელ შემთხვევაში სისხლის სამართლის საქმე გადაეცემა იმ მოსამართლეს, რომელსაც ექვემდებარება საქმის არსებითი განხილვა.

სამართალში მიცემა შეიძლება განხორციელდეს როგორც პროკურორის საბრალდებო აქტით, რომლის დამტკიცება ხდება დიდი ჟიურის (ნაფიც მსაჯულთა განსაკუთრებული კოლეგია) მიერ, ასევე პროკურორის განცხადებით, რომელსაც უწოდებენ "ინფორმაციას" და უშუალოდ სასამართლოში წარიმართება. ნიშანდობლივია, რომ სწორედ ამ ეტაპზე უმრავლეს სისხლის სამართლის საქმეზე წარმოება მთავრდება „შეთანხმებით ბრალის აღიარებაზე“.

აშშ-ის სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით, სასამართლო განხილვა, მთლიანად შეჯიბრებითობის ხასიათს ატარებს. თუ ბრალდებული თავს არ სცნობს დამნაშავედ და არ შუამდგომლობს მისი ბრალდების საქმე განიხილოს მოსამართლემ, მაშინ სასამართლო იწყებს ნაფიც მსაჯულთა ფორმირებას (ე.წ. მცირე ჟიური).

ამერიკის საპროცესო კანონმდებლობის შესაბამისად, უმეტესი რაოდენობის სისხლის სამართლის საქმე განიხილება მომრიგებელ და პოლიციის სასამართლოებში დაჩქარებული წესით და შემაჯამებელი წარმოებით. ასეთ შემთხვევებში, განსახილველი სისხლის სამართალწარმოება ხორციელდება ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობის გარეშე. მოწმეები მხოლოდ იმ შემთხვევაში იკითხებიან, თუ ბრალდებული უარყოფს თავის ბრალეულობას, ხოლო თუ ბრალდებული თავს სცნობს დამნაშავედ, მაშინ მოსამართლე მას შეუფარდება სასჯელს. ხოლო ბრალდებულის მიერ ბრალდების უარყოფის შემთხვევაში, სრული მოცულობით ტარდება სასამართლო განხილვა, რაც საბოლოოდ განაჩენის დადგენით მთავრდება.

მხარეთა მიერ განაჩენის გასაჩივრების ძირითადი ფორმა აპელაციაა. სააპელაციო საჩივრის შეტანა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბრალდებულმა თავი არ სცნო დამნაშავედ. აპელაციის წესით, სისხლის სამართლის საქმეს განიხილავენ მოსამართლეები სააპელაციო ინსტანციაში, განხილვის შედეგად შესაძლებელია მიიღონ ერთ-ერთი შემდეგი გადაწყე-

ვტილება: საჩივრის უარყოფა და განაჩენის ძალაში დატოვება; საჩივრის დაკმაყოფილება (რა დროსაც წარმოებით წყდება სისხლის სამართლის საქმე ან საქმე ხელახალი განხილვისათვის იგზავნება პირველი ინსტანციის სასამართლოში). მაგისტრატი ან სხვა მსგავსი სასამართლოების მიერ გამარტივებული წესით განხილულ სისხლის სამართლის საქმეებზე სააპელაციო ინსტანცია (როგორც წესი, საერთო სასამართლოების იურისდიქციით ზემდგომი სასამართლო), აუქმებს რა განაჩენს, უფლება აქვს საქმე მიიღოს თავის წარმოებაში და ხელახლა განიხილოს, გამოიკვლიოს ყველა მტკიცებულება, ე.ი. არსებითად ჩაატაროს სასამართლო განხილვა.

ინგლისში სისხლის სამართლის საქმეთა განხილვას საბრალდებო აქტით ახორციელებს სამეფო სასამართლო, რომელიც მართლმსაჯულების უმაღლესი ინსტანციაა. წინასწარი საბრალდებო აქტის დამტკიცება ხდება სასამართლოს მეშვეობით. ისეთ შემთხვევაში, თუ ბრალდებული თავს ცნობს დამნაშავედ, სასამართლო განხილვის პროცედურა არსებითად მარტივდება. მოსამართლე ბრალდებულისაგან არკვევს ცალკეულ ფორმალურ საკითხებს და უფარდება მას სასჯელს. თუ ბრალდებული თავს დამნაშავედ არ ცნობს, მაშინ სისხლის სამართლის საქმეს განიხილავს სასამართლო თორმეტი ნაფიცი მსაჯულის მონაწილეობით, რომელსაც მოსამართლე ხელმძღვანელობს.

ინგლისში სისხლის სამართლის საქმეთა დიდი ნაწილი განიხილება გამარტივებული, ე.წ. შემაჯამებელი წესით. ასეთ შემთხვევებში, უფრო ხშირად, საქმეს განიხილავს მომრიგებელი მოსამართლე ერთპიროვნულად. სასამართლო განხილვის დაწყებამდე, სასამართლო განსასჯელისაგან არკვევს, თავს სცნობს თუ არა დამნაშავედ. დადებითი პასუხის მიღების შემთხვევაში, სასამართლოს გამოაქვს განაჩენი. თუ განსასჯელი ბრალდებას უარყოფს, მაშინ სასამართლო განხილვა ტარდება მთლიანი მოცულობით, უშუალოდ, მტკიცებულებათა სრულყოფილი გამოკვლევის გზით.

ინგლისის სამართლებრივი ტრადიციის თანახმად, თუ პროცესის რომელიმე მხარე წამოაყენებს რაიმე ახალ გარემოებას, თავადვე აკისრია მისი დამტკიცების ვალდებულება, ამიტომ ბრალდებულსა და მის ადვოკატს შეიძლება დაეკისროთ ისეთი

გარემოების მტკიცება, რომლის დადასტურების შემთხვევაში შესაძლებელია, ბრალდებული გათავისუფლდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისგან.

მხარეებმა დადგენილი განაჩენი შეიძლება გაასაჩივრონ სააპელაციო წესით. ინგლისში საკმაოდ რთული სასამართლო სისტემაა. აქედან გამომდინარე, სააპელაციო ინსტანციის სასამართლოდ შეიძლება გვევლინებოდეს სხვადასხვა სასამართლო. მაგისტრატი სასამართლოების მიერ დადგენილ განაჩენს, რომელიც განხორციელდა შემაჯამებელი წესით, მსჯავრდებული ასაჩივრებს სამეფო სასამართლოში, სადაც საქმეს იხილავენ მოსამართლეები, ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობის გარეშე. თუმცა, შესაძლებელია, მასში მონაწილეობა მიიღონ მომრიგებელმა მოსამართლეებმა. სამეფო სასამართლოს გადანყევტილება შეიძლება გასაჩივრდეს სისხლის სამართლის საქმეთა სააპელაციო განყოფილებაში. უნდა ითქვას, რომ ასეთ შემთხვევაში სისხლის სამართლის საქმე იხილება არსებითად, მთელი მოცულობით, ანუ განმეორებით. ყველა სისხლის სამართლის საქმეზე სააპელაციო ინსტანციის უმაღლესი ორგანოა ლორდთა პალატა.

სააპელაციო ინსტანციის სასამართლოს უფლება აქვს გააუქმოს განაჩენი, შეწყვიტოს სისხლის სამართლის საქმე ან დააბრუნოს საქმე ხელახალი განხილვისათვის, შეცვალოს განაჩენი – შეამსუბუქოს ან გაამკაცროს სასჯელი.

თავისებურებებით გამოირჩევა საფრანგეთის სასამართლო პროცესი. თუ სასამართლო გამომძიებელი ჩადენილ ქმედებაში აღმოაჩენს დანაშაულის შემადგენლობას, საქმე განსახილველად წარიმართება საგამომძიებო კამერაში. ასეთი საგამომძიებო კამერა, რომელიც სამი მოსამართლისაგან შედგება, არსებობს ყველა სააპელაციო სასამართლოში და მოიაზრება როგორც მეორე ინსტანციის საგამომძიებო და სამართალში მიცემის ორგანო. მას უფლება აქვს გამოიტანოს დადგენილება და საქმე დააბრუნოს დამატებითი გამოძიების ჩასატარებლად. ან გამოიტანოს დადგენილება გამოძიების დამთავრების შესახებ. ასევე საგამომძიებო კამერას უფლება აქვს, ბრალდებული მისცეს სამართალში და საქმე არსებითად განსახილველად წარმართოს საპოლიციო ტრიბუნალში (სასამართლოში), გამასწორებელ ტრიბუნალში (სასამართლოში), ან ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში.

სასამართლო განხილვა ხორციელდება შეჯიბრებითობის პრინციპის ყველა ნიშნით. პოლიციის ტრიბუნალები პირველი ინსტანციით განიხილავენ იმ სისხლის სამართლის საქმეებს, რომლებიც სამართალდარღვევებს შეეხება. სასამართლო განხილვის დაწყებამდე მოსამართლე წინადადებას აძლევს სამართალდამრღვევს, გადაიხადოს ჯარიმა ("ჯარიმის გადახდა შეთანხმებით"). ჯარიმის გადახდა იწვევს სისხლის სამართლის სარჩელის შეწყვეტას. გამასწორებელი ტრიბუნალი (სამი მოსამართლის შემადგენლობით) განიხილავს სისხლის სამართლის გადაცდომის საქმეებს. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო (ასიზე-ბი) განიხილავს ისეთ საქმეებს, რომლებიც სისხლის სამართლის კოდექსითაა გათვალისწინებული და დანაშაულად ითვლება. იგივე სასამართლო სისხლის სამართლის საქმეებს იხილავს აპელაციის წესით. საფრანგეთის ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო პრინციპულად განსხვავდება ამერიკისა და ინგლისის ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოსაგან. ხალხის წარმომადგენლები საფრანგეთში ცხრა ადამიანის შემადგენლობით მოსამართლეებთან ერთად ქმნიან კოლეგიას და სასამართლო გადაწყვეტილების ყველა საკითხს ერთობლივად წყვეტენ.

სააპელაციო სასამართლოები, პოლიციის სასამართლოსა და გამასწორებელ სასამართლოებთან შედარებით, ზემდგომი სასამართლო ინსტანციებია. ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობით გამოტანილ განაჩენთა გასაჩივრება, აპელაციის წესით, შეიძლება განხილული იყოს, ასევე, ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობით. აპელაციის წესით საქმეებში არსებითად იხილება განაჩენის მხოლოდ ის ნაწილი, რომელიც სააპელაციო წესით გასაჩივრდა.

საფრანგეთის უმაღლესი სასამართლო ორგანოა საკასაციო სასამართლო, რომელიც საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ანალოგიურია და საქმეებს განიხილავს მხოლოდ კანონიერების მიმართებით, ანუ საქმის მასალებზე დაყრდნობით, ამონებებს განაჩენის კანონიერებას.

საფრანგეთში დასაშვებია სხვადასხვა სპეციალიზებული სასამართლოს შექმნაც. არსებობს არასრულწლოვანთა, პოლიტიკური და სამხედრო სასამართლოები, რომლებიც იხილავენ არასრულწლოვანთა მიერ ჩადენილ დანაშაულს და ა.შ.

კონტინენტური სამართლის სისტემის სხვა ქვეყნებთან შე-

დარებით, განსხვავებული პოზიცია უკავია გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობას. ამ ქვეყნის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი გამოირიცხავს, საქმეთა სასამართლოში განხილვისას, მხარეთა შორის შეჯიბრებითობის პრინციპის რეალურად განხორციელებას, რადგან მოსამართლეს მინიჭებული აქვს ფართო უფლებები არა მარტო სასამართლო განხილვის ხელმძღვანელობისას, არამედ სასამართლო გამოძიების მთელ მსვლელობაში. მოსამართლე ვალდებულია საქმეზე დაადგინოს ქეშმარიტება. მხოლოდ მისი თანხმობითაა შესაძლებელი შეფენმა (ხალხის წარმომადგენელმა), პროკურორმა, ადვოკატმა კითხვები დაუსვან განსასჯელს, მონმეს, ექსპერტს; უფრო მეტიც, მხოლოდ სასამართლო სხდომის თავმჯდომარის თანხმობითაა შესაძლებელი აღნიშნულ პირთა დაკითხვა, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც პროკურორისა და ადვოკატის ურთიერთშეთანხმებით, სასამართლო პროცესზე მონვეულია მოქმე ან ექსპერტი.

პროკურორი სისხლის სამართლის პროცესში მხარედ არ ითვლება. ის სასამართლოში წარადგენს ბრალდებას (კითხულობს საბრალდებო დასკვნას), შეზღუდული აქვს ე.წ. საზედამხედველო ფუნქცია და არსებითად, სასამართლო გამოძიების სტადიაში მონაწილეობას არ ღებულობს. მტკიცების ტვირთი მთლიანად აწეება სასამართლო სხდომის თავმჯდომარეს. იგი ვალდებულია ამხილოს განსასჯელი და აქედან გამომდინარე, როგორც სამართლიანადაა მითითებული იურიდიულ ლიტერატურაში, სხდომის თავმჯდომარის ფუნქციებშია შერწყმული ბრალდებისა და საქმის გადაწყვეტის ფუნქციები აშკარად ბრალდების მხარესაა მიმართული.

1. ზოგიერთ შემთხვევაში, შესაძლებელია დაჩქარებული სასამართლო განხილვა. მაგალითად, უზნის მოსამართლეს, ბრალდებულთან შეთანხმებით, უფლება აქვს დაადგინოს განაჩენი “დასჯის ბრძანების” გზით. ბრძანების დადგენა შესაძლებელია საქმის მასალების მიხედვით, რომლებსაც მოსამართლეს წარუდგენს პროკურორი ან პოლიციელი, საქმის არსებითი განხილვის გარეშე. თუმცა აღსანიშნავია, რომ ასეთ დროს პირს არ შეიძლება შეეფარდოს ისეთი სასჯელი, რომელიც თავისუფლების აღკვეთასთან იქნება დაკავშირებული.

2. გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით განაჩენის გასაჩივრება დაიშვება აპელაციისა და სარევიზიო წესით.

3. სისხლის სამართლის საქმე პროკურატურიდან სასამართლოში შედის საბრალდებო აქტით. ამის შემდეგ, საქმე გაივლის შუალედურ სასამართლო სტადიას, რა დროსაც წყდება პირის სამართალში მიცემა.

4. გერმანიაში მოქმედებს საერთო სასამართლოების შემდეგი სისტემა:

ა) საუბნო სასამართლოები, სადაც საქმეს ერთპიროვნულად იხილავს მოსამართლე ან მოსამართლეები ორი შეფენის მონაწილეობით (ნაფიცი მსაჯულები საქმის განხილვაში მონაწილეობას იღებენ მოსამართლეებთან ერთად).

ბ) მიწის სასამართლო, სადაც სისხლის სამართლის საქმე შეიძლება განხილული იყოს დიდი და მცირე პალატის შემადგენლობით (დიდი პალატა შედგება სამი მოსამართლისა და ორი შეფენისაგან, ხოლო მცირე პალატა შედგება ერთი მოსამართლისა და ორი შეფენისაგან); მიწის უმაღლესი სასამართლო (მის შემადგენლობაში შედის სისხლის სამართლის საქმეთა სენატი); სენატის პირველი ინსტანციის სასამართლო (ხუთი მოსამართლე) განიხილავს ყველა მძიმე კატეგორიის სახელმწიფო დანაშაულებს. სენატის მეორე ინსტანციის სასამართლო სამი მოსამართლის შემადგენლობით, რევიზიის წესით, განიხილავს მიწის მცირე და დიდი პალატის მიერ აპელაციის წესით განხილულ საქმეებს.

გ) უზენაესი სასამართლო ხელმძღვანელობს საერთო სასამართლო სისტემას. მისი სენატი მეორე ინსტანციის სასამართლოა და რევიზიის წესით განიხილავს საჩივრებს მიწის სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა დიდი პალატის მიერ გამოტანილ განაჩენებზე, თუ ეს არ განეკუთვნება მიწის უმაღლესი სასამართლოს კომპეტენციას; ასევე, სარევიზიო წესით განიხილავს საჩივრებს იმ განაჩენებზე, რომლებიც გამოტანილია მიწის უმაღლესი სასამართლოს მიერ საქმის პირველი ინსტანციის განხილვასა.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საზღვარგარეთის ქვეყნების კანონმდებლობისათვის უცხო არ არის საერთო სასა-

მართლოების სისტემაში სპეციალიზებული სასამართლოების არსებობა. ასეთი სასამართლოები წარმატებით ფუნქციონირებენ ამერიკის შეერთებულ შტატებში, საფრანგეთში, პოლონეთსა და იაპონიაში. ისინი იხილავენ ოჯახში მომხდარ დანაშაულებებს, არასრულწლოვანთა მიმართ ყველა სისხლის სამართლის საქმეს, ასევე, ყველა საოჯახო და საოჯახო ურთიერთობებთან დაკავშირებულ სამოქალაქო საქმეებს, პოლიტიკურ დანაშაულებებს და ა.შ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, ცვლილებები და დამატებები, 2005 წლის ოქტომბრის მდგომარეობით, თბილისი, 2005 წ.
2. საქართველოს კანონი „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“, მიღებული 1999 წლის 30 აპრილს 2008 წლის ცვლილებებით.
3. საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის განმარტებითი ბარათი.
4. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის განმარტება.
5. საბჭოთა სისხლის სამართლის პროცესი, გამ. თსუ, თბილისი, 1988
6. საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესი, ავტ. კოლექტივი ა. ფალიაშვილის რედაქციით, გამ. „მერიდიანი“, თბილისი, 2002.
7. საქმე N1012003, თბილისის ისანი-სამგორის რაიონის სასამართლოს არქივი.
8. საქმე 171220713003, ბათუმის სასამართლოს არქივი.
9. საქმე 0001912302, არაიდენტიფიცირებული იბრაჰიმ შაჰინის მიმართ.
10. ინტერვიუ საქართველოს მთავარ პროკურორთან, ა. კბილაშვილთან, „დასასჯელი ბევრია“, კვირის პალიტრა, 29 ოქტომბერი — 4 ნოემბერი, 2012.
11. პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება. ადამიანის უფლებათა კონვენციის მე-8 მუხლის განხორციელების გზამკვლევი. გამომც. შპს „პეიტი“, ევროსაბჭო 2005.
12. მოქმედი სისხლის სამართლის პროცესი საქართველოში, გერმანელი ექსპერტების, აქსელ ბიოტიხერისა და ბერნარ ასბროკის მოხსენება, გვ. 5
13. აბესაძე გ., დანაშაულის პროვოკაცია. სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად. თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2010.
14. ალანია გ., საპროცესო შეთანხმებისა და სასჯელისაგან სრულად გათავისუფლების პრობლემები, თბილისი, გამომცემლობა „საარი“ 2009.

15. ბენიძე ვ., სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა შემდგომ სრულყოფას მოითხოვს, ნიგნში „სამართლის პრობლემები“, საიუბილეო კრებული რ. შენგელიას 70 წელთან დაკავშირებით, გამ. „სამართალი“, 2012.
16. გაბისონია ი., პროკურორის სტატუსი საზღვარგარეთ და საქართველოში, თბ., 1999, გვ. 259-260, მისივე სტატია „სისხლის სამართალწარმოების გამარტივების თანამედროვე პრობლემები“ (კომპაქტური სქემატური ფორმატი) ნიგნში „სახელმწიფოსა და სამართლის აქტუალური პრობლემები“, თსუ, 2003.
17. გაბრიჩიძე ნ., გამოძიების ცალკეული პროცესუალური პრობლემები, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის I საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, „სამართლის აქტუალური პრობლემები“, თბილისი, 2010 წლის 18-19 დეკემბერი.
18. გაბრიჩიძე ნ., საპროცესო შეთანხმება, ჟურნალი „ადამიანის და კონსტიტუცია“, 3, 2004 წ.
19. გახოკიძე ჯ., მამნიაშვილი მ., მელქაძე ზ., ლომიძე ნ., სისხლის სამართალწარმოების პოლიტიკა არსებითად უნდა შეიცვალოს, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტომი XI. 2013 წ.
20. გახოკიძე ჯ., ლეკიაშვილი დ., ნოვაციები საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში, სისხლის სამართლის პროცესისა და სისხლის სამართლის პოლიტიკის აქტუალური პრობლემები, საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2012
21. გახოკიძე ჯ., წინადადებები და ზოგიერთი მოსაზრება გამოძიების რეფორმასთან დაკავშირებით, ნიგნში „უშიშროებისა და სამართალდაცვის სისტემის ორგანოების რეფორმის კონცეფცია“, გამ. იუსტიციის დეპარტამენტის მხარდაჭერით. თბილისი, 2002
22. გვენეტაძე ნ., ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვა, ევროპული კონვენცია, მე-7 ოქმი. საპროცესო შეთანხმება ნიგნში: „სამართლიანი სასამართლოს უფლება“, საქართველოს იუსტიციის სასწავლო ცენტრი, თბილისი, 2005

23. გვენეტაძე ნ., ტურავა მ., სისხლის სამართლის საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდика. საქართველოს მოსამართლეთა ასოციაცია, თბილისი, 2005.
24. გვრიტიშვილი ლ., სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა დაცვის სპეციალური პროგრამის წარმომადგენლის ისტორია, e-mail: gvritishvili@mail.com.
25. გოგშელიძე რ., როგორი უნდა იყოს გამომძიებლის ხვალისდელი დღე? წიგნში „სახელმწიფოსა და სამართლის აქტუალური პრობლემები“, თსუ, 2003.
26. გოგშელიძე რ., საპროცესო შეთანხმება ყველა კატეგორიის დანაშაულზე? ჟურნალი „პროფესია ადვოკატი“, 2007, 2.
27. იოსავა ე., მამნიაშვილი მ., უფლებები ჩამოგვარდეს, მაინც ჩვენ გვედავებია, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1997, 282.
28. კერესელიძე კ., საგამომძიებო ფუნქცია და წინასწარი გამოძიება საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესში. წიგნში „სახელმწიფოსა და სამართლის აქტუალური პრობლემები“, თსუ, 2003.
29. ლეკიაშვილი დ., ოპერატიული სამძებრო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების პრობლემები. თსუ-ს გამომც., 2001.
30. ლეკიაშვილი დ., ოპერატიული მუშაკის ცნობარი, 2006.
31. მამნიაშვილი თ., გამომძიებლის სტატუსის სრულყოფის ცალკეული პრობლემები, საერთაშორისო სამეცნიერო კრებული, „მარჯი“, 2.
32. მამნიაშვილი მ., სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის სრულყოფისათვის, ჟურნ. „მარჯი“, 2008, 1,
33. მამნიაშვილი მ., გამომძიებლის უფლებამოსილების ზოგიერთი კონცეპტუალური საკითხი. სოხუმის უნივერსიტეტის შრომები. ტ. 1, 2007.
34. მამნიაშვილი მ., სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების გამოყენება, თბილისი, 2002.
35. მამნიაშვილი მ., საზღვარგარეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის პროცესის ზოგადი დახასიათება, ჟურნალი თემი-და, 2(4), თბილისი, 2009.
36. მამნიაშვილი მ., ახალი სისხლის სამართლის პროცესის

- ცალკეული ასპექტები, სისხლის სამართლის პროცესისა და სისხლის სამართლის პოლიტიკის აქტუალური პრობლემები, გამ. „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2013.
37. მეფარიშვილი გ., სამართალდამცავი ორგანოების ინსტიტუტი და სისხლის სამართალწარმოების ზოგიერთი კონცეპტუალური საკითხი, გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 16.08.2002.
 38. მეფარიშვილი გ., სისხლის სამართალწარმოების ზოგიერთი კონცეპტუალური საკითხთან დაკავშირებით. ჟურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“ 2006 წელი, 3.
 39. მეფარიშვილი გ., საქართველოში ადამიანის ვინაობის დასადგენად ფსევდონიმით გასამართლება დააკანონეს. გაზ. „ასავალ-დასავალი“ 32 (674), 2007, 6-7 აგვისტო.
 40. მეფარიშვილი გ., საბანკო ანგარიშების მონიტორინგი, როგორც საგამოძიებო მოქმედება. სამართლის პრობლემები. საიუბილეო კრებული რ. შენგელიას 70 წელთან დაკავშირებით, გამ., „სამართალი“, 2012.
 41. მიქელაძე ა.ვ., კაკანაშვილი თ.ვ., შემთხვევის ადგილის დათვალიერება, თბილისი 1969 წ.
 42. ოშხარელი მ., მტკიცება და მტკიცებულება სისხლის სამართლის პროცესში. სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2010.
 43. პრადელი ჟ., შედარებითი სისხლის სამართალი, თბილისი, 1999.
 44. რატიანი ც., საპროცესო შეთანხმება სისხლის სამართლის პროცესში: მითი და რეალობა, ჟურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2006 3.
 45. რატიანი ც., საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტი სისხლის სამართლის პროცესში, ჟურნალი „მართლმსაჯულება“, 2007, 1.
 46. ფალიაშვილი ა., სატელეფონო საუბრების მოსმენის შესახებ. ჟურნ. „სამართალი“, 2000, 4-5.
 47. ფალიაშვილი ა., — შემთხვევის ადგილის დათვალიერება, „სამართალი“, 1-2, 1969.

48. ფალიაშვილი ა., კრიმინალისტიკა, ტომი II.
49. ფაფიაშვილი შ., სისხლის სამართლის საქმისა და სისხლის-სამართლებრივი დევნის აღძვრის პრობლემა სისხლის სამართლის პროცესში. თბილისი, 1999.
50. ფაფიაშვილი შ., კრიმინალისტიკა, დანაშაულის გახსნის ტაქტიკა, თსუ გამომც. 2001.
51. ფაფიაშვილი შ., ინაიშვილი თ., შემთხვევის ადგილის დათვალიერება, ბათუმი, 2002 წ.
52. ფაფიაშვილი შ., კრიმინალისტიკა, ტომი II, დანაშაულის გახსნის ტაქტიკა, გამ. „მერიდიანი“, 2007.
53. ქარქაშაძე ა., ასეთი გამომძიებელი ღმერთმა მშვიდობაში მოგახმაროთ. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1997 წ., 11 ნოემბერი, 282.
54. ჭანტურიძე გ., საპროცესო შეთანხმება სისხლის სამართლის პროცესის პრინციპებთან მიმართებაში, თბილისი 2007.
55. ხარაზიშვილი ბ., მტკიცებითი სამართალი, თსუ 1982,
56. ხარაზიშვილი ბ., კრიმინალისტიკა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომც., თბ., 1969.
57. Уголовный процесс, под ред. А.В. Смирнова, изд. КНОУРС. 2007.
58. Уголовный процесс. Учебник под. ред. Гриненко А.В., изд. «Норма», М. 2009.
59. VIII Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Гавана, Куба. 27 августа - 7 сентября 1990г., М., 1990.
60. Адашкевич Ю.Н. Агентурный метод в борьбе с преступностью в зарубежных странах. – Сб.: «Организованная преступность – 2» (под ред. А.И. Долговой, С.В. Дьякова): Криминологическая Ассоциация. М., 1993.
61. Антонов И. О. Расследование мошенничества в сфере оптового потребительского рынка. Дис. канд. наук. М.- 2001.
62. Баев О. Я. Тактика следственных действий.- Воронеж, 1995.
63. Белкин Р.С. Лившиц Е.М. Тактика следственных действий. М. 1997.
64. Белоусов А.В., Процессуальное закрепление доказательств при расследовании преступлении, М. 2001.

65. Воробёва И. Б. Маланьина Н. И. Распознавание подделки документов Технико-криминалистический аспект. Под ред. В.В. Степанова. Саратов., 1999.
66. Галкин Б.А. Советский уголовно-процессуальный закон. М., 1962.
67. Григорьев В.К., Победкин А.В., Яшин В.Н., Уголовный процесс, Учебник, изд. «Эксмо», 2005.
68. Гриненко А.В.. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу РФ, изд. «ЕСКМО», М., 2007 г.
69. Гуценко К. Ф. Основы уголовного процесса США. М., 1993.
70. Ищенко В.Н. Научно-практическая конференция: Правовая криминологическая оценка нового УПК РФ - Государство и право. М., 2002, №10, с.108.
71. Курмаев Р.Р. „методика расследования мошенничества на рынке ценных бумаг“, дис. Канд.наук. Москва 2004г.
72. Криминалистика, учебник для вузов, под ред. Р.С.Белкина, изд. Норма, 2002.
73. Криминалистика, 3-е издание, под ред. Н.П. Явлокова, изд. Юристь, 2005
74. Луценко О.А. Расследование хищений в сфере банковской деятельности, Дис. канд. юрид. наук. – Краснодар, 1998.
75. Мирилашвили М., Письмо адвоката: <http://logos.air.spb.ru>
76. Осмотр места происшествия (справочник следователя). - М., 1979.
77. Петрухин И. Л. Сделки о признании вины чужды российскому менталитету. - «Российская юстиция», №5, 2001.
78. Правовая регламентация полицейской «ловушки» (провокации). – Правоохранительная деятельность в США. М., 1998.
79. Примерный уголовный кодекс США: <http://law.edu.ru>
80. Рыбалков К. Разумный компромисс в уголовном процессе. – www.advokatchubalov.ru
81. Рыжаков А.П., Сергеев А.И. Субъекты уголовного процесса, Тула, 1996.
82. Рыжаков А.П. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, М., 2002
83. Следственные действия (процессуальная характеристика,

- тактические и психологические особенности).- Волгоград, 1984.
84. Следственные действия. криминалистические рекомендации типовые образцы документов. под. рад. В. А. Образцова, юписть, М., 2001.
 85. Стецовский Ю.И. О допустимости доказательств в Советском уголовном судопроизводстве. – «Вопросы борьбы с преступностью». Вып. 27. М., 1977.
 86. Строгович М. А., Курс советского уголовного процесса , Т. 1, М., 1968.
 87. Стивенс Тейман (профессор права Сент-луйского университета США) Сделки о признании вины и сокращения формы судопроизводства: по какому пути пойдёт Россия ; «Российская юстиция», #10. 1998.
 88. Фёдоров Ю.Д. Логические аспекты осмотра места происшествия, Ташкент, 1987 г.
 89. Фёдоров Ю.Д. Логические аспекты осмотра места происшествия, Ташкент, 1987 г.
 90. Янович Ю.П. Уголовный процесс Украины. 1998.
 91. Яблоков Н. П. Основы методики расследования финансовых преступлений. Вестник. М.ун-та.Сер.,11. право.- 1999 №2.- с. 1.
 92. Abraham H..The Judicial Process: An Introductory Analysis of the Courts of the United States, England, and France (Edition 7) . Publisher: Oxford University Press. 1998
 93. Cole G., Smith C.. Criminal Justice in America (6 edition). Publisher: Wadsworth Publishing. 2010
 94. Delisle R., Stuart D. Learning Canadian criminal procedure (Edition 3). Publisher: Carswell. 1994.
 95. Esmein A. A History of Continental Criminal Procedure: With Special Reference to France. New Jersey. 2000.
 96. Fields C.B., Moore R.H. Comparative Criminal Justice: Traditional and Nontraditional Systems of Law and Control. - Journal of Criminal Justice, Volume 24, Number 6. 1996 , Publisher: Elsevier, pp. 571-572(2)
 97. Johnson H., Wolfe N., Jones M. History of Criminal Justice (4 Edi-

- tion). Publishing: Matthew Bender & Company. 1998.
98. Kamisar Y., LaFave W., Israel J. Modern criminal procedure: cases, comments, and questions (12 th edition). West Publishing Co. 2008.
99. Kock G.. The French code of criminal procedure. Publisher: F. B. Rothman. 1964
100. Krey V. German criminal procedure law. Stuttgart. 2009.
101. LaFave W., Israel J., King N. Criminal procedure (Edition 5, revised). Publisher: West. 2009.
102. Ramage S. Fraud Investigation Publisher: inverg, 2009.
103. Scheb J. Criminal Law and Procedure (7th Edition). Published: Stetson University College of Law. 2011.
104. The Burden of Proof in Criminal Proceedings (Standing Committee on Constitutional and Legal Affairs, Australia. Parliament). Publisher: Government Printer. 1983.
105. Vogler R., World A View of Criminal Justice (International and Comparative Criminal Justice). Publisher: Ashgate Pub Co. 2005.
106. Wells J. Cornorate Fraud Hand book: Prevention and Detection, John Wiley, Ing.2010.
107. [http://www. unde.org/ndf](http://www.unde.org/ndf).

გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“

თბილისი, მ. კოსტავას ქ. №75

ტელ.: 238 35 99; 557 51 51 34

E-mail: Lawyers.world@yahoo.com;

<https://www.facebook.com/PublishingHouseLawyersWorld>